میدیا و کاندید
لەبانگەشەی هەڵبژاردندا

بانگەشەی هەڵبژاردن، دەرکەوتنی میدیایی، بەبازاڕکردنی سیاسی، هونەری گوتاربێژی، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، زمانی جەستە

دکتۆر تارق جەوهەر سارمەمی
پسپۆری ڕاگەیاندن و پەیوەندییە گشتییەکان

٢٠٢٤

پەرلەمانی کوردستان
سەرۆکایەتی دیوان
سەنتەری توێژینەوە
KURISTAN PARLIAMENT - RESEARCH CENTER

چاپی یەکەم- ٢٠٢٤

ناونیشان: میدیا و کاندید لەبانگەشەی هەڵبژاردندا
بابەت: توێژینەوە
نووسینی: دکتۆر تارق جەوهەر سارمەمی
زمانەوانی: د. نەوزاد عەلی ئەحمەد
دیزاین ناوەڕۆک: سۆران تاودەر
دیزاین بەرگ: حامد سەقزی
ژمارەی سپاردن: ٢٠٢٤/٤٢٨ – هەولێر / هەرێمی کوردستان

چاپخانەی شەهاب - هەولێر

ناونیشان

هەولێر: پەرلەمانی کوردستان شەقامی ٦٠ مەتری – بەرامبەر پارکی سامی عەبدولرەحمان

Erbil, 60sAvenue, Kurdistan parliament, Iraq

www.parliament.krd

KPI-Research center

e.mail: researchcenter42@gmail.com

پێڕست

بابەت	ل.
پێشەکی	
بەشی یەکەم: بانگەشەی هەڵبژاردن چییە و چۆن بەڕێوە دەچێت؟	١١
باسی یەکەم: پێناسە و قۆناغەکانی هەڵبژاردن و بانگەشە	١٣
باسی دووەم: پێش ئەوەی خۆت کاندید بکەی، بیربکەوە	١٦
باسی سێیەم: ستراتیژییەتی هەڵبژاردن	٢١
باسی چوارەم: هەنگاوەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن	٢٤
باسی پێنجەم: پلان و پەیکەری بانگەشەی هەڵبژاردن	٧٧
باسی شەشەم: تیمەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن و بودجە و بەخشینەکان	٨١
بەشی دووەم: چۆن مامەڵە لەگەڵ میدیادا بکەین؟	٩١
باسی یەکەم: میدیا چییە و کێ خاوەنی میدیایە؟	٩٣
باسی دووەم: چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان	١٠٧
باسی سێیەم: هونەرەکانی رۆژنامەوانی (چاوپێکەوتن- راگەیەندراوی ڕۆژنامەوانی- کۆنگرەی رۆژنامەنووسی)	١١٤
باسی چوارەم: ئامادەکاری پێشوەخت ولەبەرکردنی جل و بەرگ	١٢٨
باسی پێنجەم: ترس و دڵەڕاوکێت بشکێنە بۆ ئەوەی بەهێض دەربکەویت	١٣٥
بەشی سێیەم: ڕۆڵی بە بازاڕکردنی سیاسی لە هەڵبژاردنەکاندا	١٤٣
باسی یەکەم: بە بازاڕکردنی سیاسی چییە؟	١٤٥
باسی دووەم: رەگەز و قۆناغ و ئەرکەکانی بەبازارکردنی سیاسی	١٥٣
باسی سێیەم: پەیوەندیی و جیاوازییەکانی نێوان هەڵمەتی هەڵبژاردن و بەبازاڕکردنی سیاسی	١٥٨
باسی چوارەم: پارتە سیاسییەکان وستراتیژیەتی بەبازاڕکردنی سیاسی	١٦٣

بابەت	ل.
بەشی چوارەم: ڕۆڵ و کاریگەری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر دیموکراسی و...	١٦٧
باسی یەکەم: تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان چییە؟	١٦٩
باسی دووەم: ڕۆڵی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە بانگەشەی هەڵبژاردن	١٧٢
باسی سێیەم: لایەنە باش و خراپەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان	١٧٦
باسی چوارەم: کاریگەرییەکانی سۆشیال میدیا لەسەر دیموکراسی	١٨٠
باسی پێنجەم: کاریگەری سەکۆیەکانی ئینتەرنێت لە هەڵبژاردنەکاندا	١٨٣
باسی شەشەم: بەرەنگاربوونەوەی هەواڵی ساختە	١٨٩
باسی حەوتەم: ڕۆڵی ژیری دەستکرد لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا	٢٠٢
بەشی پێنجەم: گوتاربێژی چییە، چۆن دەبیتە گوتاربێژێکی سەرکەوتوو؟	٢١٣
باسی یەکەم: دەروازەیەک لەبارەی چەمک و پێناسەی گوتاربێژی	٢١٥
باسی دووەم: جۆرەکانی گوتاری و پێکهاتەکانی گوتار سیاسی	٢١٨
باسی سێیەم: چۆن ترست دەشکێنی و دەبیتە گوتاربێژێکی سەرکەتوو	٢٢٣
باسی چوارەم: ڕینماییەکانی نووسینی گوتارێکی سیاسی سەرکەوتوو	٢٣٥
باسی پێنجەم: شیکردنەوەی گوتار و سەرکردە دیارەکانی گوتاربێژی	٢٣٨
بەشی شەشەم: چۆن زمانی جەستە لەبەردەم جەماوەر و میدیادا بەکاردێت؟	٢٤٣
باسی یەکەم: زمانی جەستە چییە؟	٢٤٥
باسی دووەم: گرنگی زمانی جەستە بۆ کاراکتەرە سیاسییەکان	٢٤٨
باسی سێیەم: جۆرەکانی زمانی جەستە	٢٥١
باسی چوارەم: بەکارهێنانی زمانی جەستە لەلایەن سەرکردە سیاسییەکان	٢٥٤
سەرچاوەکان	٢٧١

بەرایی

ئەزمـــوونی پەرلەمـــانی وڵاتـــان ســـەلماندوویەتی کە ســـەرکەوتنی کاندیدەکان تەنها بەند نییە بە لێهاتوویی کاندید و نیەتی باشی بەرامبەر بە دەنگدەران، یـان ویسـتی دڵسـۆزانە بـۆ خزمەتکردنـی کۆمەڵگاکەی، بەڵکو سـەرکەوتن لەهەڵبژاردنـی پەرلەمانیـدا، ڕەنگـدانەوەی پلانـی کـارکردنێکە بتوانێت لەئاوات وخۆزگەی دەنگدەران و دیدگایان بۆ داهـاتوو تێبگـات، تـا دەنگەکانیان بەدەستبهێنێت.

شـــارەزایانی پڕوپاگەنـــدەی جەخـــت لەوە دەکەنەوە، کە هەڵمەتـــی هەڵبژاردنی سەرکەوتوو، بریتییە لەکۆمەڵێک هۆکار کە یارمەتی کاندیدێک دەدات بـۆ گەیشـتن بە کورسـییەکانی پەرلەمـان، لەوانەش گەیشـتن بە گەورەتـرین تـوێژی دەنگـدەران. ئەمەش دەکـرێ لەڕێـگەی ئەنجامـدانی هەڵمەتێکی هەڵبـژرادن کە تیمێکی تایبەتمەنـد لەگەڵ تیمێکـی خـۆبەخش سەرپەرشتی بکەن، وێڕای ئامادەکردنی لێکۆڵینەوە لەنەخشەی هەڵبژاردنـی ناوچەکەو ئەو گرووپانەی کراوەنەتە ئامانج.

هەروەهـا هەڵمەتـی هەڵبژاردنـی سـەرکەوتوو وەک ڕێگـا خۆشـکەرێک پەیوەســتە بە بــوونی پلانێکــی زەمــانبەدی بەرنــامە بــۆداڕێژراو پــێش دەسـتپێکردنی هەڵبژاردنەکان، ئەویش قۆنـاغ بە قۆنـاغ، پێش هەڵبـژاردن و لەکـات و پـێش کۆتاییهـاتنی هەڵبژاردنەکـان، بەشـێوەیەک هەر قۆناغێـک تایبەتمەندی خۆی هەبێت.

ئامرازەکانی پڕوپاگەنـدە دەبێت هەمەچەشـن و کـاریگەر بن و لەگەڵ چالاکییەکـانی کەمپەینـدا بگـونجێن، لەگەڵ بـوونی ئەنـدامی لێهـاتوو لە لیژنەکانـدا و پەیکەرێکـی کـارگێڕی کە خـزمەت بە کەمپەیـنەکە بکـات، هەروەهـا بەڕێوەبەرێکی کـاریگەر کە پەیوەنـدییەکی بەرفراوانـی هەبێت و توانای هەماهەنگی لەنێوان لیژنەکاندا هەبێت. هەروەهـا دەبێت هەڵمەتەکە هەموو ناوچەی هەڵبژاردن بگرێتەوە، بەشێوەیەک نەبێت جەخت لەهەندێک

ناوچە بکاتەوەو ئەوانی تریش پەراوێز بخات، لەهەمان کاتدا دەبێ کەمپەینەکە کاریگەرو قەناعەتپێهێنەر بێت و بەرنامەیەکی دیاریکراوو پلانێکی ستراتیژی باش بیرلێکراوەی هەبێت.

هەڵمەتی هەڵبژاردنی سەرکەوتوو دەبێت پشت بە ئامرازە پێشکەوتووەکانی پەیوەندیکردن ببەستێت، کە کاندید بەرەو سەرکەوتن دەبەن، وەک کەناڵە ئاسمانییەکان و ئینتەرنێت، ئەم ئامرازانە وەک گەشەسەندنی تەکنۆلۆژیا دەرگای زۆریان بۆ کاندیدەکان کردۆتەوە بۆ ئەنجامدانی بانگەشەی هەڵبژاردن.

هەروەها دەنگدەران بەپێی تایبەتمەندییە کەسییەکان حوکم لەسەر کاندیدەکان دەدەن. تایبەتمەندییە پەیوەندیدارەکانیش شتگەلێکی وەک ئەزموون، راستگۆیی، ئەخلاق، بەزەیی، لێهاتوویی و توانای سەرکردایەتیکردنی کاندیدەکان دەگرنەوە.

پرۆسەی بوون بە کاندید کۆمەڵێک قۆناغی تێدایە. ئەم ڕێبەرە کە لەنووسینی د. تارق سارمەمییە بەرهەمی کەڵەکەبووی چەندین ساڵی کارە لەپەرلەمانی کوردستان وەک راوێژکار، وەڵامی کۆمەڵێک پرسیاری بەردەوام دەداتەوە سەبارەت بە بوون بە کاندیدی پەرلەمان لە ئایندەدا. هیوادارین ڕێنماییەکانی ئەم ریبەرە، بەسوود بن سەبارەت بەوەی ئایا ئەمە ڕێگایەکی دروستە بۆ تۆ لە ئێستادا کە کاندیدێکی سەرکەتوو بیت یان نا؟ هیوادارین ئێوە سەرکەوتوو و ئێمەش پەیامێکی دروستمان گەیاندبێت.

د.فوئاد ئەحمەد

بەرپرسی سەنتەری توێژینەوەی پەرلەمان

٢٠٢٤/٨/١٦

پێشەکی

میدیا ڕۆڵێکی سەرەکی لە ئاگادارکردنەوەی هاوولاتیان هەیە لە ڕووداوەکان و هۆشیارکردنەوەی خەڵک لە بابەتی جۆراوجۆ، کە لە هەر کۆمەڵگەیەکدا ڕوودەدەن. هەروەک ڕۆڵێکی گرنگ لە دروستکردنی کاریگەری لەسەر تێڕوانین و شێوازی بیرکردنەوەی خەڵک دەبینێ. میدیا ئامرازێکی سەرەکییە، کە لە ڕێگەیەوە ڕای گشتی دروست دەبێت و ئاڕاستە دەکرێت. ئەگەر ئەمە ڕۆڵی میدیا بێت لە ڕەوتی ئاسایی ڕووداوەکاندا، بێگومان ڕۆڵەکەی لە قۆناغە ناوازەکاندا زیاتر دەبێت بەتایبەتی لەکاتی هەڵبژاردندا، کە میدیا دەبێتە یەکێک لە یاریزانە سەرەکییەکانی پڕۆسەکەدا.

هەڵبژاردن ئاڵەنگارییەکی بنەڕەتییە بۆ میدیا، بێلایەنی و بابەتیبوونی میدیا دەخاتە بەردەم تاقیکردنەوە. ئەرکی میدیا لەو ولاتانەی دەزگاکانی ڕاگەیاندنی نیشتمانیان هەیە، ئەوە نییە ببنە زمانحاڵی هیچ دەزگایەکی حکومی و لایەنە سیاسییەکان و کاندیدێک، ڕۆڵی سەرەکیی میدیا گەیاندنی زانیاری و بلاوکردنەوەی ڕۆشنبیری و پەروەردەکردنی خەڵکە، وەک سەکۆیەکی بێلایەنانە و بابەتییانە دەرفەتی یەکسان بۆ هەموو ڕەنگەکان برەخسێنێ بۆئەوەی ئازادانە گفتوگۆ لەسەر هەموو تێڕوان و بۆچوونە جیاوازەکان بکەن، بەلام لە هەرێم لەبەرئەوەی میدیایەکی نیشتیمانیمان نییە و میدیاکان زمانحاڵی حیزبەکانن، یا لە سێبەری ئەوان کاردەکەن بۆیە ئەرکەکەشیان جیاوازە.

تیمەکانی چاودێری هەڵبژاردن، سەرنج و تێبینیی وەرزی لەسەر دەستڕاگەیشتن بە زانیاری و ڕووماڵکردنی میدیاکان بۆ لایەنە جیاوازەکانی پرۆسەی هەڵبژاردن بلاودەکەنەوە، وەک پێوەرێک بۆ حوکمدان لەسەر پاکی و بێگەردی هەڵبژاردنەکە بە وردی چاودێری میدیاکان دەکەن، بە سوود وەرگرتن لە تێکەڵەیەک لە شیکاری ئاماری،

تەکنیکەکانی توێژینەوەی میدیا و شیکارکردنی گوتارە میدیاییەکان، وەک پێوەرێکی ستاندارد بۆ پێوانەکردن و هەڵسەنگاندنی ڕۆڵی میدیاکان لە هەڵبژاردنەکاندا بەکاردێت.

دیارە هەر هەڵمەتێکی سیاسی لەڕێی میدیاکانەوە دەتوانێت کاریگەر و ورووژێنەرانە بێت لە ماوەی بانگەشەی میدیایی تا ڕۆژی هەڵبژاردنەکان. زۆرجار میدیاکان گۆڕانێکی کاریگەر لەئاڕاستەی دەنگدەران بەرەو کاندیدێک، یا حیزبێکی دیاریکراو دروست دەکەن، بۆیە بە کەمێک بیرکردنەوەی پێشوەخت و پلاندانان، دەتوانیت خۆت بۆ هەموو ئەگەرە باش و خراپەکان ئامادە بکەیت و دۆخەکە لەدەست نەدەیت. ئەم کتێبە یارمەتیت دەدات پێشبینی بکەیت، کە چ ڕوودەدات و چۆن خۆت بۆ هەڵبژاردن باشتر ئامادە بکەیت.

بەڕای شارەزایانی بواری هەڵبژاردن، سێ جۆر هەڵمەتی سیاسی هەیە، کە بەهۆی کێشە ناوخۆییەکانیانەوە هیچ بەختێکیان نابێ لە ڕۆژی هەڵبژاردندا سەرکەوتووبن: جۆری یەکەمیان: ئەو کەمپەینەیە، کە پەیامێکی رازیکەریی بۆ دەنگدەران پێ نییە و بیرۆکەیەکی ڕوونی نییە و نازانێ کام دەنگدەر ڕازی بکات. ئەم جۆرە هەڵمەتە هەر لە سەرەتاوە ئاڕاستەیەکی روونی نییە، بۆیە دۆخەکە خراپتر دەبێت.

جۆری دووەم؛ ئەو هەڵمەتەیە، کە پەیامێکی پوخت و رازیکەر و بیرۆکەیەکی ڕوونی هەیە، کە دەتوانێت دەنگدەران ڕازی بکات. بەڵام پلانێکی گونجاوی نییە، کە لە نێوان ئێستا و ڕۆژی هەڵبژاردندا چی بکات بۆ ڕازیکردنی ئەم دەنگدەرانە. ئەم جۆرە بانگەشەیە (کات، پارە و خەڵک) بەفیرۆ دەدات، لەکاتێکدا بێ ئامانج بەرەو ڕۆژی هەڵبژاردن هەنگاو دەنێ. زۆرجار خۆی بە ڕووداوی ڕۆژانە سەرقاڵ دەکات، بەو شتانەی، کە لایەنەکەی تر، واتە ڕکابەرەکەی لە هەڵمەتەکەیدا دەیکات، یا بەو شتانەی، کە میدیاکان بڵاویدەکەنەوە، کاتێکی زۆری خۆی لە کاردانەوە بەرامبەر بە هۆکارە دەرەکییەکان، نەک بەرەو پێشبردنی کارنامەکانی خۆی بەفیرۆ دەدات.

جۆری سێیەمی هەڵمەتی هەڵبژاردن ئەوەیە، کە پەیام و بیرۆکەیەکی ڕوونی هەیە بۆ دەنگدەرەکانی و پلانی هەیە چۆن بگاتە ڕۆژی هەڵبژاردن، بەڵام شکست دەهێنێت لە جێبەجێکردنی پلانەکەدا، چونکە ڕۆژانە ئەوەندە خـــۆی مانـــدوو ناکـــات بـــۆ ئەوەی هەڵبژێردرێـــت، ئەمە هەڵمەتێکـــی تەمبەڵکـارانەیە، بیـانوو دەهێنێـتەوە بـۆچی ناتوانێـت ئەو کـارە بکـات، کە پێویســتە بیکــات و دواجــاریش بیــانوو دەهێنێــتەوە، کە بــۆچی دۆڕاوە! هەڵمەتی سیاسی سەرکەوتوو لەهەڵبژاردندا زۆربەی کات ئەو هەڵمەتەیە، کە کاتی پێویست بۆ بە ئامانجگرتنی دەنگدەران تەرخان دەکات، پەیامێکی رازیکەر پەرەپێدەدات و پلانێکی گونجاوی بۆ پەیوەندییکردن بە دەنگدەران هەیە و لە نزیکەوە بەدواداچوونیان بۆ دەکات.

ئەم کتێـبە وەک ڕێبەرێکـی پوخـت یـارمەتی لایەنە سیاسـییەکان و کاندیدەکانیان دەدات، ئەو هەنگاوانە بگرنە بەر، کە پێویستن بۆ ئەوەی لەم جۆرە هەڵمەتەدا سەرکەوتووبن. پێویستە هەنگاو بە هەنگاو بەشەکانی ئەم کتێبەکە بخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی پلانێکی باش بۆ بانگەشەی هەڵبژاردنی خۆیان دابنێن.

ئەم کتێبە لە شەش بەش پێکهاتووە بەشی یەکەم؛ تایبەتە بە بەرنامە و پلان و ستراتیژیەتی بانگەشەی هەڵبژاردن. بەشی دووەم؛ تەرخانکراوە بـۆ چـۆنییەتی مـامەڵەکردنی کاندیـد و کەسـە گشـتییەکان لەگەڵ میـدیا و ڕۆژنامەنووسان. بەشی سێیەم؛ تایبەتە بە بەبازاڕکردنی سیاسی لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا. لە بەشی چوارەمدا؛ باس لە ڕۆڵ و کاریگەری ئینتەرنێت و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان کراوە لە بانگەشەی هەڵبژاردندا. بەشی پێنجەم؛ تەرخـــانکراوە بـــۆ قســـەکردن لەســـەر هـــونەری گوتـــاربێژی و چـــۆنیەتی گەشەپێدانی توانای وتاردان. لەبەشی شەشـەمدا باس لە کاریگەرییەکانی زمانی جەستە و چۆنییەتی بەکارهێنانی لە کاتی چاوپێکەوتن و وتارداندا لە بەردەم میدیا و جەماوەر کراوە.

ئەم کتێـبە بە سـوود وەرگـرتنە لە چەنـدین سـەرچاوەی زانسـتی و ئەکـادیمی و ٣٠ ســاڵ ئەزمــوونی کــاری ڕۆژنامەنووســی و ئەکــادیمی لە بواری ڕاگەیاندن و پەیوەندییە گشتییەکان و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ

میـدیا نووســـراوە. ئەم بەرهەمە ڕێـبەرێکە بـۆ هەمـوو ئەو کەســـانەی دەیانەوەێت ڕۆژێک لەڕۆژان بەشداری لەهەڵبژاردندا بکەن و خۆیان بۆ ئەنـدامێتی پەرلەمـان، ئەنجـومەنی پارێزگاکـان یـا ڕێکخـراوە پیشـەییەکاندا کاندیـد بـکەن. هەروەک نەخشـــە ڕێگـــایەکی بەســـوودە، بـۆئەوەی لە هەڵبژاردندا بانگەشەیەکی میدیایی سەرکەوتوو بەڕێوە ببەیت، بزانی چۆن سوود لە هێزی میدیا و ئامرازە کۆن و نوێیەکانی ڕاگەیاندن وەردەگری، بۆئەوەی وەک کەسێکی سەرکەوتوو بە باشی لەمیدیاکان دەربکەویت و چۆنیش مامەڵەیان لەگەڵدا بکەیت. هەروەک ڕابەرێکی باشە بۆ تێگەیشتن لەگرنگی بەکاهێنانی زمانی جەستە و بە بازارکردنی پەیام و هەڵوێستی سیاسـیی حـزب و کاندیـدەکان و بەرزکـردنەوەی توانـای قسـەکردن و وتـاربێژی ئەو کەسـانەی چاویـان لەوەیە لەڕێـی هەڵبـژاردنەوە پۆسـتی پەرلەمـانی، سیاسـی، حزبی، یـا حکـومی بەدەسـت بێنن، کە بێگومـان بە هـۆیەوە ڕۆژانە ڕووبەڕووی پرسـیار و ڕەخـنەی جەمـاوەر و میـدیاکان دەبنەوە.

لەکۆتاییـدا سوپاسـی سـەرۆکایەتی دیـوانی پەرلەمـان و سـەنتەری تـوێژینەوەی پەرلەمـان دەکەم کە ئەرکـی لەچاپـدانی کتێبەکیـان گـرتە ئەسـتۆی خۆیـان. هەروەک سوپاسـی برایـانی بەڕێـزم د. نەوزاد عەلـی ئەحـــمەد و د.فـــواد ئەحـــمەد دەکەم کە بە تێبینییەکانیـــان بابەتەکەیـــان دەوڵەمەندتر کرد.

سەرکەوتووبن...

د. تارق جەوهەر سارمەمی

هەولێر- ٢٠٢٤

بەشی یەکەم
بانگەشەی هەڵبژاردن چییە و
چۆن بەڕێوە دەچێت؟

باسی یەکەم: هەڵبژاردن و بانگەشەی هەڵبژاردن
باسی دووەم: بیربکەوە، پێش ئەوەی خۆت کاندید بکەیت
باسی سێیەم: ستراتیژییەتی هەڵبژاردن
باسی چوارەم: هەنگاوەکانی بانگەشەی هەڵبژاردنەکان
باسی پێنجەم: پلان و پەیکەری بانگەشەی هەڵبژاردن
باسی شەشەم: تیمەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن و بودجە و بەخشینەکان

باسی یەکەم
پێناسە و قۆناغەکانی هەڵبژاردن و بانگەشە

یەکەم: پێناسە و قۆناغەکانی هەڵبژاردن

هەڵبژاردن چییە؟

هەڵبـــژاردن ئـــامرازی دەستنیشـــانکردنی پاڵێوراوێـــک، یـــان چەنـــد پاڵێوراوێکـــــە لەلایەن دەنگـــــدەرانەوە بـــــۆ ئەنـــــدامێتی ئەنجـــــومەنە هەڵبژێردراوەکـان، یـان سـەرۆکایەتی وڵات و هەرێمەکـان، ئەمەش بـە پێـی چەنـــد رێوشـــوێنێکی یاســـایی و دەســـتوری بەرێوەدەچێـــت. بەگشـــتی هەڵبژاردن وە ک پرۆسە لە سێ قۆناغ پێکهاتووە:

١ - پێش هەڵبژاردن:

لەم قۆناغەدا چوارچێوەیەکی یاسایی پەسەندکراو بۆ هەڵبژاردن هەیە، کە سیستمی هەڵبژاردن لە گرنگترین پێکهاتەکانیەتی، پێویستە لەم قۆناغەدا لایەنــی سەرپەرشــتیاری پرۆســەی هەڵبــژاردن پێداویســتییە لۆجســتی و تەکنیکییەکـان بـۆ رۆژی هەڵبـژاردن دەسـتەبەر بکـات، لەگەڵ تۆمـارکردنی قەوارە سیاســییەکان و پاڵێوراوەکــان و نــوێکردنەوەی لیســتی تۆمــاری دەنگدەران و دیاریکردنی رێکاری هەڵمەتی بانگەشەی هەڵبژاردندا.

٢ -رۆژی هەڵبژاردن:

رۆژی هەڵبژاردن لەوساتەوە دەستپێدەکات، کە یەکەم کارتی دەنگدان دەخرێتــە نــاو ســندوقی دەنگــدانەوە هەتــا کــاتی داخســتنی وێســتگەکانی دەنگدان بە ئامـانجی جیاکردنەوە و ژمـاردنی دەنگەکـان. لێرەدا دەرفەتـی

تۆمـاردکردنی سـکاڵای کاندیـدەکان و لایەنە سیاسـییەکان هەیە دژی هەر سەرپێچییەکی یاسایی کە لەکاتی دەنگدان روودات.

٣ - دوای هەڵبژاردن:

لـە سـاتەوەختی هەڵڕشـتنی کارتەکـانی دەنگـدان لەنـاو سـندوقەکانی دەنگدانەوە دەسـتپێدەکات، بە مەبەسـتی جیاکردنەوە و ژماردنیـان لـە نـاو وێسـتگەکانی دەنگدانـدا تـا ڕاگەیانـدنی ئەنجـامی بەرایـی و کۆتـایی هەڵبژاردنەکـــە، ئەم قۆنـــاغە بە درویـــنەی خەرمـــانی ئەنجامەکـــان و دابەشکردنی کورسییەکان بەسەر قەوارە سیاسییە رکابەرەکاندا ناسراوە، کە دیـارە ئەمەش بەپێی ئەو سیسـتمی هەڵبـژاردنە دەبێت، کە لە یاسـای هەڵبژاردنەکەدا هاتووە.

دووەم: بانگەشەی هەڵبژاردن چییە؟

زۆرجـار پێـی دەگوترێـت (پروپاگەنـدە، هەڵـمەت، یـا کەمپـین)ی هەڵبـژاردن، کە کۆمسـیۆنی بـاڵای سـەربەخۆی هەڵبـژاردن و هێزو لایەنە سیاسـییەکان و هاوپەیمانەتییەکـان و ئەو کاندیـدانەی کە کۆمسـیۆنی بـاڵا پەسـەندیان دەکات، لە مـاوەیەکی دیاریکراوی یاسـاییدا لەڕێی کەناڵەکانی راگەیاندن یا کۆڕی جەماوەری و دەرگا بە دەرگا سـەردانی مـاڵان دەکەن. زۆرجـار مـاوەی کەمپینەکە نـزیکەی مانگێک دەخایەنێت، تـا رۆژی پـێش هەڵبژاردن بەڕێوە دەچێت. بێگومان بانگەشەی هەڵبژاردن وەک هەڵمەتێکی سیاسـی بـریتییە لە دیـاریکردنی ئامـانج و بابەتەکـان و تـوێژینەوەکردن پەرەپێدانی سـتراتیژییەتی هەڵمەتـی هەڵبـژاردن، جێبەجێکردنـی هەڵمەتەکە چاودێریکردنی پێشکەوتنەکان و بەشداریکردن و کۆکردنەوەی لایەنگران و هەڵسـەنگاندنی ڕادەی سـەرکەوتنی هەڵـمەتەکە. هەروەک هەڵمەتـی سیاسـیی یەکـێکە لە قۆنـاغە هەرە گرنگەکـانی پرۆسـەی هەڵبـژاردن، کە پێویسـتی بە بـودجەیەکی زۆر و تیمێکـی مرۆیـی وپ لان و بەرنـامە وستراتییەتێکی ڕوون هەیە.

لە بڕگەی (٦) لە ماددەی یەکی سیستمی هەڵمەتەکانی هەڵبژاردن، لە کۆمسیۆنی عیراقدا هاتووە، کە بانگەشەی هەڵبژاردن بریتییە: "لە کۆمەڵێک

ئامراز و چالاکی ڕێگەپێدراو، کە حزب و هاوپەیمانەتییە سیاسییەکان و پاڵێوراوەکان بەکاری دەهێنن بۆئەوەی کاریگەری بەسەر دەنگدەران دروستبکەن و متمانەیان بەدەست بهێنن و دەنگیان پێبدەن"[١]

هەروەها کۆمسیۆن لە سیستمی هەڵمەتی هەڵبژاردندا کۆمەڵێک بنەمای ڕەفتاری داناوە، کە پێویستە لایەنەکانی بەشدار لە پرۆسەی هەڵبژاردن پێوەی پابەندبن. بۆیە بانگەشەی هەڵبژاردنیش دەبێت بەپێی کۆمەڵێک مەرج و ڕێکاری تایبەت بەڕێوەبچێت کە کۆمسیۆن دیاریکردوون بۆئەوەی پاڵێوراوەکان، حزب و هاوپەیمانەتییە سیاسییەکان، ڕەچاوی بکەن لەکاتی مامەڵەکردنیان لەگەڵ لایەنەکانی تری بەشدار لە پرۆسەی هەڵبژاردندا".[٢]

کەی بانگەشەی هەڵبژاردن دەست پێ دەکات؟

لە ماددەی (٢) لە بەشی دووەمی سیستەمی کۆمسیۆنی هەڵبژاردنی عیراقدا، کە تایبەتە بە ماوەی بانگەشەکانی هەڵبژاردندا هاتووە: "پارتە سیاسییەکان و هاوپەیمانییەتەکان و کاندیدە پەسەندکراوەکان لەلایەن کۆمسیۆنەوە مافی خۆیانە لە ڕۆژی پەسەندکردنی کاندیدبوونەکەیانەوە دەست بە بانگەشەی هەڵبژاردنەکانیان بکەن، بەمەرجێک (٢٤) کاتژمێر پێش ئەوەی پرۆسەی دەنگدان دەست پێبکات بانگەشەکەیان بوەستێنن.

هەروەک کۆمسیۆن لە مادەی (٣) هەمان سیستەمدا دەڵێ: "بانگەشەی هەڵبژاردن بۆ هەموو لایەنەکان و هاوپەیمانەتییە سیاسییەکان و کاندیدە پەسەندکراوەکان ئازادە و لە سنووری یاسا کارپێکراوەکان و ڕێساکانی کۆمسیۆنی سەربەخۆ دەبێت"[٣].

(١) سیستمی بانگەشەکانی هەڵبژاردن ژمارە (٥)ی ٢٠٢٠ی کۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان لە عێراق..

(٢) هەمان سەرچاوەی پێشوو، برگەی ٧ لە سیستمی هەڵبژاردن.

(٣) هەمان سەرچاوی پێشوو.

باسی دووەم

پێش ئەوەی خۆت کاندید بکەی، بیربکەوە[1]

کاتێک خۆت کاندید دەکەی بۆ پۆستێکی گشتی دەچیتە ناو بانگەشەی میدیاییەوە، جەماوەر دەیانەوێت هەموو شتێک لەبارەی تۆوە بزانن. لەوانەیە پەیامنێران بایەخت پێبدەن و چاوپێکەوتن لەگەڵ مامۆستاکانی قۆناغی ئامادەیی و کۆلێژەکەت و خێزان و کەسوکار و هاوڕێکانت بکەن. کە ڕەنگە لاپەڕەکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و قۆناغەکانی خوێندن و کار و پیشەکانی پێشووت هەڵبدەنەوە.

لەو ساتەی بڕیارت داوە خۆت کاندید بکەیت و بچیتە ناو پرۆسەی هەڵبژاردنەوە، گرنگە ئەوە بزانی، کە ژیانی خۆت لەکەسێکی ئاساییەوە گۆڕیوە بۆ کەسایەتییەکی گشتی، کە ڕەنگە خەڵک متمانەت پێ بکات و دەنگت پێبدات، ئەمەش ئەرک و بەرپرسیارێتیەکەت زۆر زیاتر دەکا، چاوی میدیاکان و ڕۆژنامەنووسانیش لەسەر کار و هەڵسوکەوتەکانت زیاتر دەبێت، چونکە بەلای ئەوانەوە ئیتر تۆ کەسێکی گشتی و هەر شتێک، کە ئەنجامی دەدەن بەمافی خۆیانی دەزانن قسەی لەسەر بکەن. لەوانەیە نەیارانی سیاسیشت هەبێت، هەوڵ بدەن بە هەر شێواز و ئامرازێکی لەبەر دەستیان بێت، زیان بە کەسایەتی و ناوبانگ و بەرژەوەندییەکانیان بگەیەنن. ڕەنگە هەر شتێک کە دەیڵێیت و دەیکەیت (یان لە ڕابردوودا گوتوتە و کردووتە) ببێتە هەواڵی گەرمی تەلەفزیۆنەکان و مانشێتی ڕۆژنامەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی پێ سەرقاڵ بکرێت.

---

(1) LILLIAN BROWN, your public best the complete personal appearance and media training guide, New York,2002, page 117-118.

ئەگەر لەباگراوندی پێشووی خۆت دڵنیا نیت، شتێکت کردووە و شاردیتتەوە، باشتر وایە بە هیچ شێوەیەک نەچیتە ناو ململانێی سیاسیی و هەڵبژاردن، چونکە لەسایەی فراوانبوونی ڕۆڵی میدیا بەتایبەتی لەتۆڕە کۆمەڵایەتیەکاندا ناتوانی لەوە دڵنیابیت، کە هیچ شتێک بە نهێنی دمێنێتەوە و ئاشکرا نابێت! پێشبینی بکە هەڵوێست یا ئابڕووچوونێکی لەمێژینەی ڕابردووت هەڵبدرێتەوە بۆئەوەی بە زۆر پاشەکشێت پێ بکەن لە هەڵبژارندنەکەدا.

ئەگەر تووشی دۆخێکی سەخت بووی، هەر زوو ڕاشکاوانە و ڕاستگۆیانە هەوڵبدە تا دەتوانیت دۆخە مەترسیدارەکە هێوربکەیتەوە. ژیانی تایبەتی خۆت زۆر بە تایبەتی بهێڵەوە، بەڵام ئامادەبە ئەو تایبەتمەندییە لەدەست بدەی. وەک کاندیدێک، لە کاتی ڕاگەیاندنی کاندیدبوونی خۆتەوە تا دوای ئاهەنگی شەوی هەڵبژاردنەکان، ڕووبەڕووی چەندین ئەرکی جۆراوجۆر و قسەی باش و خراپی خەڵک و میدیاکان دەبیتەوە. لەوانەیە خۆت لە هەندێک بارودۆخی زۆر سەرنجڕاکێشدا ببینیتەوە، وەک بەرنامەی کەناڵەکان و کۆڕە جەماوەرییەکان و بەشداری لە ڕووبەڕووبونەوە و دیبەتی تەلەفزیۆنیدا بکەی لەگەڵ رکابەرە سیاسییەکانتدا. بۆیە، کە بڕیارتدا خۆت کاندید بکەی، پێویستیت بە خۆئامادەکردن و گەشەپیدانی تواناکانی خۆت هەیە بۆ چۆنییەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان و گەڕان بەناو جەماوەردا.

لەوانەیە لەکاتی کەمپینەکەدا ناچاربیت ڕۆژانە چوار جار هەمان وتار بدەیت، هەر جارێک بۆ جەماوەرێکی جیاوازتر، دەبێ بزانیت چۆن سەرنج و تێبینیەکانت لەگەڵ بەرژەوەندیی هەر گروپێکدا دەگونجێنیت بەبێ ئەوەی هەڵوێست و تێڕوانینی پێشتری خۆت لەبارەی پرسە گرنگەکان بگۆڕیت.

لەوانەیە هەندێکجار دڵت زۆر خۆشبێت؛ ڕەنگە لە داهاتوودا هەندیک لە ئیش و کارەکانت بە باشی بەوێوەنەچن و دڵگرانت بکات، بەڵام نابی خەمۆکی و بێ هیوایی لە ڕووخسارت دەربکەوێت.

لە کاتی هەڵمەتەکەدا، پێویستیت بە تیمێکی تایبەت و کەسێکی پسپۆڕ و شارەزا لەبواری هەڵبژاردن و دارایی و سیاسەت و میدیا و کاری ڕێکخراوەیی و جەماوەرییە تا پرس و راوێژیان پێ بکەیت. بەمجۆرە

لەلایەن کۆمەڵێک ڕاوێژکار، لایەنگر و پارەدار دەور دەدرێیت، لەوانەیە لە خۆت بپرسی ئایا بەڕاستی پێویستیت بەم هەموو کەسانە هەیە؟ بێگومان بەڵێ.

لە وڵاتانی رۆژئاوادا کاندیدی سیاسی دەبێت کاتێکی نائاسایی لە چالاکییەکانی بۆ گەڕان بەدوای کۆکردنەوەی پارەدا تەرخان بکات، بۆئەوەی بتوانێت کەمپینێکی میدیایی بەهێزی هەبێت. ڕەنگە کات لە تەلەفزیۆن و ڕادیۆدا زیاد بکات لەگەڵ کەمبوونەوەی دەرکەوتنی کەسی و ڕووبەڕووبوونەوەی جەماوەردا.

بەڕاستی دەسەڵاتی ڕاگەیاندن بەجۆرێکە، کە ڕەنگە ئێستا کاندیدێکی سەرکەوتوو کەمتر و کەمتر لەبەردەم خەڵکدا دەربکەوێ، دەستەواژەی "گۆڕینی میدیا" بەو مانایەیە، کە ڕکابەرێکی نەناسراوە نادیار، کە میدیا بە شێوەیەکی کاریگەر بەکاردەهێنێت، دەتوانێت بەقەد ئەو کەسەی ئێستا لە میدیاکان ناسراوە، کە هەوڵ دەدا شکستی بێپێنێت. بە دڵنیاییەوە سەدەیەک زیاترە میدیاکان تا ئەمڕۆ وەک بەشێکی دانەبڕاو لە پرۆسەی سیاسی ئەمریکا، رۆژ بە رۆژ ڕۆڵ و بەشدارییەکی کاریگەر لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی و ئەنجومەنی نوێنەرانی ئەمریکادا دەبینن.

دەرکەوتنی باش لەمیدیاکان کلیلی کردنەوەی دەرگای هەڵمەتێکی سەرکەوتووی هەڵبژاردنە. بۆیە دەبێ هێڵە گشتییەکانی وتارەکەت، یا بابەتەکەت لەبەر بکەیت و چەند جارێک لەبەر خۆت بیڵێیتەوە. ئەگەر کاندیدەکە بە دەنگێکی باش و زمانێکی پاراو قسە بکات و پەیامێکی کاریگەر بۆ جەماوەر بنێرێ بێگومان دەبێتە سەرمایەکی گەورە بۆی.

لەهەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا، دەبێت بەباشی بیر لە هەڵوێستەکانت لەسەر پرسە سەرەکییەکان بکەیتەوە. پێشتر هێڵە گشتییەکانی وتارەکەت و لێدوانە ڕۆژنامەوانیەکانت بەوردی دیاری بکە و دایانبڕێژە و ئینجا بڵاویان بکەوە.

خۆکاندیدکردن بۆ هەڵبژاردن پرۆسەیەکی ئاسان و کاتی نییە بە شەو و رۆژێک بریاری لەسەر بدەی، بەڵکو بابەتێکی گرنگ و پرۆسەیەکی ستیراتیژیی درێژخایەنە، کە رەنگە کاریگەری بەسەر ئێستا و ئایندەی ژیان و پێگەی سیاسیی و کۆمەڵایەتی خۆت و خانەوادەکەت هەبێت. بۆ یە

هەر کەسێک دەیەوێ خۆی کاندید بکات چوار ساڵ پێشتر بەرنامەی بۆ دابنێت کاری بۆ بکات و گەشە بەتواناکانی خۆی بدات.

پـێش ئەوەی کاندیـدبوونی خـۆت ڕابگەیەنـی، هەر گۆڕانکـارییەکی جوانکـاری، کە پێتـوایە پێویسـتە لە رووخسـار و دەموچـاوت و خـووی قسـەکردنت، یـان زمـانی جەسـتەتدا ئەنجـامی بـدەیت، کاتێـک هەڵمەتـی بانگەشە دەستی پێکرد، زەحمەتە بۆ ڕای گشتی و ڕۆژنامەنووسانی ڕوون بکەیـتەوە، کە بـۆچی گۆڕانکاریـت لە سەروسـیما و سـتایلی ئاخـاوتن و ڕەنگی قژتدا کردووە! بۆچی ڕیشێکی نوێت داناوە، یان لە ناکاو کێشت دابەزانـدووە! پـێش ئەوەی بکەویـتە بەرچـاوان لە میدیاکانـدا، باشـتر وایە چەند سـاڵێک زووتـر توانـای وتـاردان و قسـەکردنت بۆ میدیا و جەمـاوەر پەرە پێبدەی، ئەگەر پێویست بوو جوانکاری لە ڕووخسار و لـوت و دەم و لێوتدا بکە.

لەم بـارەوە (لیلیـان بـڕاون) شـارەزای بـواری ڕاهێنـان بە کاندیـدانی هەڵبـژاردن و مـامەڵەکردن لەگەڵ میـدیادا یاسـایەکی خـۆی هەیە و دەڵێت: "هەر گۆڕانکـارییەکی گەورە لە ڕواڵەت، یـان لایەنەکـانی تـری کەسـایەتی گشـتی خۆتـدا بکەی، پێویسـتە نـزیکەی دوو سـاڵ پێشـتر بـۆ کورسـییەکی کۆنگرێس ئەنجـام بـدرێت، چـوار بـۆ شـەش سـاڵ پێشـتر بـۆ کورسـییەکی ئەنجـومەنی پیـران یـان پارێزگـار ئەنجـام بـدرێت. هەڵمەتەکـانی تـر بەپێـی ماوەی سەرۆکایەتیەکە دەگۆڕێت"[١].

پیاوێـک هەبـوو لە ئەمریکـا دەیویسـت خـۆی کاندیـد بکـات بـۆ ئەنجـومەنی نـوێنەران لە مـاوەی یەک دوو سـاڵدا پێشـتر ئامۆژگاریـان کردبـوو، کە بیر لە چـاککردنەوەی ددانەکـانی بکـاتەوە و سـمێڵە تیژەکـانی تاڕادەیەک بتاشێتەوە، ئەو (ئێ- ئم- هممممم) انە نەهێڵێ، کە هەموو جار لە کاتی قسەکردن وتارەکانیدا بەکاریان دەهێنا. بۆئەوەی ڕۆژنامەکان بە باشی وەک کاندیدێک سەیری بکەن، خەڵک تەنها ئەم وەشـە نوێیانەی ئەو دەزانن.

ئەگەر رات لەناوی خۆت نییە پێت وایە درێژە، گۆکردنی قورسـە، یان پێدەچێت بزوێنـی زیـاتر و بزوێنـی کەمتـری هەبێت لە زۆربەی ناوەکـانی

---

(1) LILLIAN BROWN, your public best the complete personal appearance and media training guide, New York,2002, page 125

تردا، هەوڵبدە هەر گۆڕانكارییەک لە ناو و نازناوەكەتدا دەیكەیت، پێویستە پێش ئەوەی بچیتە ناو ململانێی هەڵمەتی هەڵبژاردن ناوت بگۆڕیت.

بە هەمان شێوە ئەگەر لای خەڵک بە نازناوێک ناسراوی، مەیگۆڕە با نازناوەكەت لەسەر پۆستەر و لیستی دەنگدانەكەدا بنووسرێت، چونكە بەوە دەناسرێیتەوە بەتایبەت بۆ ئەو كەسانەی، كە لەسەردەمی خەباتی نهێنی و پێشمەرگایەتیدا نازناوێكیان بۆ خۆیان داناوە، لەناو خەڵک ناوبانگیان پێ دەركردووە.

بەگشتی ساڵێک پێش ئەوەی خۆت كاندید بكەیت كاتێكی كەمە، داوا لە پەیامنێران و كەناڵەكان بكەیت، كە ناوە نوێیەكەت بەكاربێنن، خەڵک دەتوانن بە هەر ناوێک بانگت بكەن، كە پێش كاندید بوونەكەت پێی ناسرابووی، هەروەها گرنگە هەڵوێست و زمانی جەستەت لەگەڵ پێگە و شوێنی ئەو پۆستەدا بگونجێت، كە خۆت بۆی كاندید دەكەی. با وا دابنێین خۆت كاندید دەكەیت بۆ پارێزگاری شارەكەت، لەكاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنەكاندا نابێت بەدەوری پارێزگادا ڕابكەیت و هەندێک ڕەفتاری هەرزەكارانە و نابەرپرسیارانەی دوور لە بەها كۆمەڵایەتییەكان بكەی، كە پێشتر كردووتە، یان لەگەڵ ئەو پۆستە باڵایەدا ناگونجێت، بەڵكو دەبێت وەک پارێزگار مامەڵە بكەیت.

دۆخی جەستەت، لێدوانەكانت، زمانی جەستەت، جل و بەرگەكانت، هەموویان بەشدارن لە نیشاندانی كەسایەتی تۆ، كە دەبێتە پارێزگارێكی باش، لە وتارەكانتدا وای دابنێ تۆ پارێزگاری داهاتووی شارەكەتی، لەكاتی قسەكردن لە كەمپینەكەتدا ئاماژە بەوە بكە وەک پارێزگار، پشتگیری دەكەم " كاتێک بە پارێزگار هەڵدەبژێردرێم، گوێ لە ڕەخنە و پێشنیازەكانتان دەگرم و پێیان بڵێ: "دەتوانین پێكەوە كاربكەین بۆ بەدەستهێنانی ئامانجاكانتان، لەڕێی حكومڕانییەكی درووست و خزمەتگوازار بۆ خەڵک "وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، پێویستە ئەوەت لەبیربێت، هەموو شتێک، كە لە میدیاكان و شوێنە گشتییەكاندا باسی دەكەی یا دەیڵێیت، دەچێتە ناو تۆمارێكەوە و بۆت هەڵدەگیرێ بەتایبەت ئەگەر هەڵەبوون، كە ڕەنگە میدیاكان و نەیار و ڕكابەرە سیاسییەكانت، لەكاتی پێویستدا دژی خۆت بەكاری بهێننەوە، بۆئەوەی هێرش بكەنە سەر خۆت و پارتەكەت لە هەڵبژاردنەكاندا.

باسی سێیەم
ستراتیژییەتی هەڵبژاردن

دانانی بەرنامە و پلانی ستراتیژ بە بەردی بناغەی سەرکەوتنی هەڵمەتی هەڵبژاردن دادەنرێت. بۆت ڕوون دەکاتەوە، کە چەند دەنگ بەدەست دەهێنیت، ئەم دەنگانە لە کام دەنگدەرەوە بەدەست دەهێنیت، ئەو چالاکییانە چین، کە ئەنجامی دەدەیت بۆئەوەی سەرنجی ئەو دەنگدەرانە بۆ خۆت رابکێشیت، ئەو پەیامانەی، کە دەیگەیەنیت بۆ پکمەیوەندیکردن لەگەڵ ئەو دەنگدەرانە چییە؟ چۆن خۆت لەگەڵ بەهێزترین نەیارەکانت جیا دەکەیتەوە؟ پێویستە ستراتیژیەتێک باس لەوە بکات، کە چۆن لەهەڵمەتەکدا سەرکەوتن بەسەر نەیارەکانتدا بەدەست دەهێنێت و بەردەوام دەبیت.

لێرەدا بەپێویستی دەزانم ئاماژە بە نموونەیەکی سەرکەوتووی گۆڕینی ستراتیژیەت بکەم لە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکانی ئەمریکادا، کە چۆن بەرنامەیەکی ستراتیژی سەرکەوتوو دەبێتە مایەی سەرکەوتنی کاندید لە هەڵبژاردنەکاندا[(١)]:

لە ساڵی ١٨٥٨ (ئەبراهام لینکۆڵن) لە ویلایەتی ئیلینۆی وەک نوێنەری کۆمارییەکان لە بەرامبەر نوێنەری دیموکراتەکان (ستیڤن ئەی دۆگلاس) خۆی بۆ کورسییەکی ئەنجومەنی پیرانی ئەمریکا کاندید کرد. ئەو دوو کاندیدە بەشدارییان لە ژمارەیەک گفتوگۆ و دیبەیتی گەرمدا کرد، هەوڵیاندا سەرنجی دەنگدەران لە سەرانسەری ویلایەتەکەدا بۆ خۆیان ڕابکێشن. لە ناوەڕۆکی ئەم مشتومڕانەدا پرسی کۆیلایەتی بابەتی گەرمی شەقامی ئەوسای ویلایەتەکە بوو، کە لەو کاتەدا ئەو پرسە لە بەشێکی ئەمریکادا

(1) Campaign Skills Handbook, Module 3 Research, Strategy and Targeting Preparing the Strategic Foundation for Your Campaign, p;2-3, https://www.ndi.org/sites/default/files/Module%203_Research%2C%20Strategy%20and%20Targeting_EN.pdf

یاسـایی بـوو. (لینکـۆڵن) دژی کـۆیلایەتی بـوو؛ (دۆگـلاس) پێـی وابـوو، کە دەبێ هەر ویلایەتێک بڕیار بدات ئایا ڕێگە بە کۆیلایەتی دەدات یان نا.

سیستمی هەڵبـژاردن بەو مانـایە بـوو کە (لینکۆڵن و دۆگلاس) دەبـوو زۆرترین کورسـی لە ئەنجومەنی یاسـادانانی ویـلایەتەکەدا بـۆ پارتەکانیـان بەدەسـتبهێنن بـۆ ئەوەی بـۆ ئەنـدامێتی ئەنجـومەنی پیـران هەڵبژێـردرێن. هەرچەنـدە لە کۆتاییـدا پـارتەکەی (لینکـۆڵن) دەنگـی زیـاتری بەدەسـتهێنا، بەڵام (دۆگـــلاس) لە هەڵبـــژاردنەکەدا ســـەرکەوتوو بـــوو، لەبەرئەوەی پـارتەکەی ئەو، کە پـارتی دیمـوکرات بـوو کورسـی زیـاتری لە ئەنجـومەنی یاسادانانی ویلایەتەکە بەدەست هێنابوو. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە (دۆگـلاس) و پـارتی دیمـوکرات سـتراتیژیەتێکی باشـتریان لە هەڵمەتـی هەڵبژاردنەکەدا هەبوو بۆیە سەرکەوتووبوون.

دوای دوو ســـاڵ (لینکـــۆڵن) لە ســـاڵی ١٨٦٠، خـــۆی بـــۆ پۆســـتی ســـەرۆکایەتی ئەمریکـا کانـدیـد کـرد – پۆسـتێکی لەوەش گەورەتـر – و سـەرکەوتنی بەدەسـتهێنا. چـی گـۆڕابـوو؟ ئایـا (لینکـۆڵن) هەڵوێسـتی خـۆی لەبارەی کۆیلایەتی گۆڕی بوو؟ نەخێر.. نەیگۆڕی بوو، بەڵام ستراتیژیەتی کـارکردنی خـۆی گـۆڕی بـوو. لە سـاڵی ١٨٦٠ ئەمریکـا لەدۆخێکـدا بـوو، ناســەقامگیری و نادڵنیــایی زۆر لەوڵاتــدا هەبــوو، لە کاتێکــدا ســەرکردە سیاسییەکان باسیان لەوە دەکرد، کە ئایا شەڕ لەسـەر بەهـا بنەڕەتییەکـانی وڵات ڕوودەدات و چۆن دەبێت بەڕێوەبچێت و بنەما ڕێنماییەکانی چین.؟ (لینکۆڵن) دانی بەوەدانـا، کە لەم ژینگەیەدا دەنگدەران پێویسـتە ڕاسـتەوخۆ گوێبیستی کاندیدەکان بن بۆئەوەی متمانە بە پلان و بیرۆکەکانیان بکەن و بەرەوپێش بچن[1].

لەبری ئەوەی پشت بەو دیبەیت و وتـارانە ببەسـتن،کە کاندیـدەکان بە شـێوەیەکی گشـتی بـۆ قسـەکردن لەگەڵ دەنگـدەران بەکاریـان دەهێنـا، (لینکـۆڵن) و لایەنگرەکـانی ڕێـگەی سـەردان و قسـەکردنی راسـتەوخۆیان لەگەڵ دەنگدەران هەڵبژارد. ئەوان زیاتر سـەرنجیان خستەسـەر پەیوەنـدیی ڕاستەوخۆیان لەگەڵ دەنگدەراندا. ئەوان فۆڕمی نوێی پەیوەنـدیی کەسـییان بۆ ئەوکاتە دروسـتکرد و چالاکوانانیـان نـاردە نـاو کـۆمەڵگە ناوخۆییەکـان

[1] Larry McCarty and Jana Riggins, Lincoln DouglasDebate Guide, what is Lincoln Douglas Debate? -2023, p:7.

بۆئەوەی قسە لەگەڵ زۆرترین کەس بکەن لە دەنگدەرانی بە ئامانجگیراودا و لەگەڵیاندا کۆببنەوە.

سەرەڕای ئەوەش، بەهۆی ئەوەی چوار کاندید لە کێبڕکێکەدا بوون و ژینگەیەکی هەڵبژاردنی ئاڵۆز بوو، (لینکۆڵن) و تیمی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەی دانیان بەوە دانا، کە ئەگەری هەیە هەر ٤،٠٠٠،٠٠٠ دەنگدەرەکە دەنگ بە لینکۆڵن نەدەن. بۆیە ئەوان ئەو ناوچانەیان دەستنیشان کرد، کە پێیان وابوو ژمارەیەکی زۆرتر لە دەنگدەرەکان بڕیارە دەنگ بە لینکۆڵن بدەن، یان ئەگەری زۆرە دەنگی پێبدەن. بەم کارەش ویستیان خەڵک زیاتر لینکۆڵن بناسن و بۆ خۆشیان بزانن چەند دەنگ بەدەستدەهێنن، ئەگەر تەواوی هەوڵەکانیان لەم ناوچانەدا چڕ بکەنەوە، سەرچاوەکانیان گواستەوە بۆ بەدەستهێنانی پشتیوانی دەنگدەرانی دژە کۆیلایەتی، کە هێشتا کاندیدێکیان هەڵنەبژاردبوو. بەم جۆرە گۆڕینی ستراتیژەتەکە لەلایەن (لینکۆڵن) ەوە سوودی هەبوو. ئەوەبوو لە ٦ی تشرینی دووەمی ١٨٦٠ بە ١٦هەمین سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەڵبژێردرا و شکستی بە سێ کاندیدەکەی تر هێنا، کە یەکێک لەوان (ستیڤن دۆگلاس) ڕکابەری پێشووی بوو[1].

بۆیە پێویستە کاندید هەر لەسەرەتاوە گرنگی بە دانانی ستراتیژیەتێکی گونجاو بدات و پێشتر خۆی بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانەی خوارەوە ئامادە بکات؛ دەتەوێ لەستراتیژیەکەتدا چ بڵێی؟ پێت وایە چەند دەنگ بەدەست دەهێنیت؟ لە کام دەنگدەرەوە؟ چ جۆرە چالاکییەک دەکەی بۆئەوەی دەنگدەران بەشداری تێدا بکەن؟ پەیامەکەت چ دەبێت؟ چ شتێکت هەیە تۆ لە پارتە سیاسییەکان و کاندیدەکانی تر جیابکاتەوە؟ کە گەیشتیە وەڵامی دروست بۆ ئەو پرسیارانەی سەرەوە ئەوسا هەنگاوەکانت بەرەو بانگەشەی هەڵبژاردن دەست پێبکە. لەم بارەوە برایم ئودای لە کتێبی ڕێبەری ئامادەکاری بۆ کەمپین سیاسی هەڵبژاردن چەند هەنگاوێکی دەستنیشانکردوە لەبەر گرنگیان لێرەدا ئاماژەیان پێدەدەین:

---

(1) Historical Analysis of the Lincoln-Douglas Debates, Purdue University-USA;
https://cla.purdue.edu/academic/history/debate/lincolndouglas/LincolnDouglas.html,24-6-2024.

باسی چوارەم
هەنگاوەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن

هەموو هەڵمەتێکی هەڵبژاردن لەگەڵ ئەوانەی پێشتر خاڵی لێکچوو و جیاوازیان هەیە، بەڵام چەند بنەمایەکی گشتی هەیە لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا ناگۆڕێن، هەرچەندە هەڵمەتێک لەگەڵ یەکێکی تر جیاوازی دەبێت، جیاوازی جوگرفیا و دۆخی ناوچەکە و ئەو ژینگە سیاسییەی، کە بانگەشەی هەڵبژاردنەکەی لێدەکرێت. بۆیە دەبێ بەوردی لە بارودۆخ و ژینگەی دەوروبەری هەڵمەتەکە تێبگەین. ڕەنگە کەسێک ببینی و پێت بڵێت: "لێرە جیاوازە"، یان" تۆ تایبەتمەندییەکانی ئەم دۆخەت لەبەرچاو نەگرتووە. بەگشتی ناوەندە زانستی و ئەکادیمی و پیشەییەکان، هەنگاوەکانی ئامادەکاری بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن بەسەر شەش هەنگاوی سەرەکی دابەش دەکەن، بریتین لە: (١)

هەنگاوی یەکەم: توێژینەوەی دۆخەکە بکە
Research the situation

توێژینەوە لەسەر دۆخەکە بکە بۆ ئەوەی بزانیت لە کوێوە دەست پێ دەکەیت، کەی جیاوازی و تایبەتمەندییەکانی هەر ڕستەیەک لەبەرچاو دەگریت، لێرەدا کلیلی بەختی تۆ دەخەینەڕوو بۆئەوەی نیشان بدەیت، کە لە ڕاستیدا دۆخەکەت چەندە جیاوازە. هەنگاوی یەکەم بۆ پەرەپێدانی ستراتیژی سەرکەوتوو دەبێت هەڵسەنگاندنێکی واقیعی بۆ ئەو ژینگە سیاسییە بکەیت، کە کێبڕکێی هەڵبژاردنەکەتان تێدا ئەنجام دەدرێت.

---

(1) J. Brian O'Day, Political Campaign Planning Manual, A Step by Step Guide to Wining Elections, NDI,2003, p;12.

بێگومان ناتوانیت هەموو شتێک دەربارەی بازنەی هەڵبژاردنەکەت، یان لەبارەی ڕکابەرەکان و دەنگدەرەکانتەوە بزانیت، بەڵام هەرچۆنێک بێت دەتوانی زووتر کار لەسەر ئەم بابەتە بکەی و سوود لە کاتەکانت وەربگریت و بەرنامەیەکی ڕوون دابنێ بۆ کۆکردنەوەی زانیاری پێویست و ستراتیژیەتێکی باش دابڕێژە، خۆت بۆ زۆربەی ڕووداوەکانی هەڵمەتی داهاتوو ئامادە بکە، پێش نووسینی پلانی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکە ئەم پرسیارانە لەخۆت بکە:

- چ جۆرە هەڵبژاردنێک بەڕێوە دەچێت؟
- ئەو ڕێسا و یاسایانە چین کە پەیڕەو دەکرێن؟
- تایبەتمەندییە جیاوازەکانی بازنەکە چییە؟
- دەنگدەرانی بازنەکە چ تایبەتمەندییەکیان هەیە؟
- لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا چی ڕوویداوە؟
- هۆکارە سەرەکییەکان چین، کە کاریگەرییان لەسەر ئەم هەڵبژاردنەدا هەیە؟
- خاڵە بەهێز و لاوازەکانی کاندیدەکەت(خۆت) چیە؟
- خاڵە بەهێز و لاوازەکانی ڕکابەرە گرنگەکانت چیە؟

هەریەکێک لەو خاڵانەی سەرەوە دەتوانرێت بە پرسیاری ورد زیاتر فراوان بکرێت، ڕەنگە بۆ تۆ قورس نەبێ بە خێرایی وەڵامی هەندێک پرسیار بدەیتەوە. گرنگە تیمی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکان هەندێک لێکۆڵینەوە و بەدواداچوون بکەن بۆئەوەی زۆرترین وەڵامی ئەم پرسیارانەیان دەست بکەوێت. ئەگەر تیمێکی گەورە و متمانەپێکراوت هەیە، بەشە جیاوازەکانی ئەو خاڵانەیان بدەرێ و بەسەر ئەندامەکانیدا دابەشی بکە، بۆئەوەی دواتر بتوانن ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانیان پێشکەش بە بەڕێوەبەری کەمپینەکە بکەن، کە بەرپرسیارە لە نووسینی پلانی کۆتایی کەمپینەکەت.

١ - یاسا و ڕێساکانی هەڵبژاردن

سەرەتا پێویستە بزانی لە چ جۆرە سیستەمێکی سیاسی و حوکمڕانیەکدا دەژی، ئایا سیستەمێکی دیموکراسییە یا دیکتاتۆری، سەرۆکایەتییە، یان پەرلەمانیی، گرنگە بزانی هەڵبژاردنەکەت بەچ

سیستمێکی هەڵبژاردن بەڕێوەدەچێت لیستی کراوەیە یان داخراو، یەک بازنەی هەڵبژاردنە، یان فرە بازنەیی، هەروەها ئەو ڕێسایانەی، کە بۆ ئەو هەڵبژاردنانە پەیڕەو دەکرێن چین؟

زۆرێک لەم بابەتە سەرەکیانەی پلانە ستراتیژییەکەت پەیوەستن بەم زانیاریانە، ئایا دەتەوێ کێبڕکێی لەسەر کامە کورسی بکەی بۆ پەرلەمان، یا ئەنجومەنی پارێزگاکان، یا سەرۆکی هەرێم، یا سەرۆک کۆمار.

ئایا بۆ سەرکەوتن پێویستت بە زۆرینەی دەنگی دەنگدەران هەیە، واتە پێویستیت بە (٥١٪)ی دەنگی دەنگدەران هەیە؟ یان پەیوەستە بەوەی، کە زۆرینەی دەنگی بەشداربووان بەدەستبهێنیت، جا ڕێژەکەی هەرچەندەک بێت. ئایا ئەگەر لەخولی یەکەم دەرنەچووی، خولی هەڵبژاردنی دووەم هەیە؟ پێویستە بزانی چ لایەنێک سەرپەرشتی پڕۆسەکە دەکات، کێ ڕێکارە یاساییەکانی دادەنێت، ڕێنماییەکانی چین و کێ جێبەجێیان دەکات، ئایا دڵنیای لەوەی هەڵبژاردنەکە بەڕێوەدەچێت؟ دواجار کێ دەسەڵاتی بەسەر بەڕێوەبردنی پڕۆسەی هەڵبژاردن و ڕاگەیاندنی ئەنجامەکاندا هەیە؟ ئایا پێشتر ساختەکاری، یان نارێکی لە هەڵبژاردنەکاندا لە ناوەندەکە یا هەرێمەکە روویداوە؟ چۆن بووە و چۆن چارەسەر کراوە؟

بۆیە دەبێ زانیاری پێویستت هەبێت لەسەر یاسا و ڕێساکانی هەڵبژاردن و سیستمەکانی کاری کۆمسیۆن بەتایبەتی ئەوانەی پەیوەندییان بە کەمپینی هەڵبژاردنەکەوە هەیە. ئەگەر خۆت شارەزاییت لەسەر نەبوو، باشتر وایە پرسیار لە لایەنە سیاسییەکەت بکەی، یاخود پارێزەرێک بە ڕاوێژکاری یاسایی خۆت دابنێی، بۆئەوەی بەرچاو ڕوونیت لەسەر خاڵە سەرەکییەکانی یاساو ڕێساکان و سیستمی هەڵبژاردنەکە بداتێ.

٢ - بازنەکانی سیستەمی هەڵبژاردن

دیارە لەسەرتاسەری دنیا چەندین شێواز و سیستمی هەڵبژاردن هەیە لەوانە: (یەک بازنەیی، فرە بازنەیی، لیستی نیمچە کراوە، یا لیستی داخراوی ڕێژەیی)، هەریەکێک لەمانە تایبەتمەندێتی خۆیان هەیە، کە بۆت دەرکەوت سیستمەکە چۆنە و تایبەتمەندییەکەی چییە، پێویستە زانیاری

ورد لەسەر تایبەتمەندییتی بازنەکەت و دەنگدەرەکانی کۆبکەیتەوە. بزانە ئەو بازنەیەی رکابەری تێدا دەکەی ژمارەی دانیشتوانەکەی چەندە و سنوورە جوگرافییەکەی چەند گەورەیە؟ بۆ گواستنەوەی دەنگدەران بۆسەر بنکەکانی دەنگدان چ جۆرە ئامرازێکی هاتوچۆ بەردەستە.

بزانە پێکهاتەی دانیشتوان و خەڵکی بازنەکە چۆن گۆڕاون (لە ماوەی ڕابردوودا)؟ دۆخی ئابووری خەڵکی بازنەکە چۆنە؟ ئایا لە ساڵانی ڕابردوودا باشتر بووە؟ پیشەسازییە سەرەکییەکانی هەرێمەکە چین؟ سەرچاوە ئابوورییەکانی تر چین؟ بۆ تێگەیشتن لەو زەمینە سیاسییەی، کە لەسەری دەوەستیت بۆ کێبڕکێ، پێویستە بزانی گرنگترین لایەنە سیاسییەکانی هەرێمەکە کێن؟ چ حزبێکی سیاسی لەو ناوچەدا لەهەمووان گرنگتر وبەهێزترە؟ ئەو سەرکردە و کەسایەتییە سیاسی و کۆمەلایەتی و هونەری و وەرزشی و بازرگانانە کێن کە کاریگەریان بە سەر خەڵکی ناوچەکەدا هەیە؟

٣ - دەنگدەرانی ناوچەکەت بناسە

زۆر گرنگە بزانی ئاستی خوێندەواری خەڵک چۆنە، پشت بەکام ئامرازی ڕاگەیاندن و ئینتەرنێت، یا تۆڕە کومەلایەتییەکان دەبەستن بۆ وەرگرتن و ناردنی زانیارییەکان بۆئەوی لەکاتی هەڵبژاردن تۆش بەکاریان بهێنی. هەروەک پێویستە دانیشتووانی ناوچەکە بەسەر گروپە ناسراو و بەڕێوەبەرەکاندا دابەشبکەیت، کە ئەو ئامرازانە دابین دەکەن، کە دواتر بەکاریان دەهێنیت بۆ داڕشتنی ستراتیژیەتی بە ئامانجگرتنی دەنگدەرانی تایبەتەوە.

لە خوارەوە چەند پرسیارێک دەخەینەڕوو کە پێویستە لەبەرچاویان بگیرین: دیمۆگرافیای دەنگدەران چیە؟ واتە پێشینەی خوێندن، پیشە، تەمەن، ڕەگەزی دەنگدەران چییە؟ دەنگدەران لە کوێ کار دەکەن، بازاڕ دەکەن، کاتە بەتاڵەکانیان لە کوێ بەسەر دەبەن؟ دابەشبوونی جوگرافیای دەنگدەران چییە؟ ژمارەی دانیشتوانی ناوچەکە چەندە؟

چۆن باسی لایەنگرانت یان ئەو دەنگدەرانە دەکەیت، کە دەتەوێ ڕازییان بکەی پشتگیریت بکەن؟ ئەوانەی لە ناوچە گوندنشینەکان یان

گوندە بچووکەکاندا دەژین. ئایا هەر خێزانێکی دەنگدەر لە ماڵێکی جیاوازدا دەژین، یان لە شوقەدان. ئەو دەنگدەرانەی تایبەتمەندیی هاوشێوەیان هەیە، بەرژەوەندییان هاوبەشە، ڕەنگە مەیلی دەنگدانیان بە هەمان شێوە هەبێت، ڕەنگە ژن و پیاوی بە تەمەن کەمتر ئارەزووی قوتابخانەکانیان هەبێت، بەڵام زیاتر گرنگی بە بیمە و چاودێری کۆمەڵایەتی دەدەن. سەبارەت بە کچان و ژنانی گەنجیش لەوانەیە زیاتر حەزیان لە پەروەردە بێ و وکەمتر بایەخ بە زەمان و بیمەی کۆمەڵایەتی بدەن. کاتێک ڕێژەی سەدی هەریەکەیانت لە بازنەکەدا دیاری کرد، خۆت لە دۆخێکی باشتردا دەبینیتەوە. ئەوسا پەیامەکەت باشتر دەگاتە ئەو گروپانەی، کە بە ئامانجت گرتوون دەنگت پێ بدەن.

٤ - هەڵبژاردنەکانی پێشوو چۆن بەڕێوەچووە؟

زۆرجار پێویستە زانیاری لەبارەی هەڵبژاردنەکانی پێشوو وەربگری، بۆئەوەی بە زانیاری ورد بەرچاوت ڕوونبێت، کە هەڵبژاردنی پێشوو چۆن بەڕێوەچووە، لایەن و کاندیدە بەهێزەکان کێ بوون؟ بنکەی جەماوەری خۆت و پارتەکەت دەکەوێتە کام گەڕەک و ناوچەی دەنگدان؟ کێ بۆ هەمان کورسی چووەتە پێشبڕکێی هەڵبژاردن؟ ئەنجامی هەڵبژاردنەکان چۆن بوو؟ لە ماوەی ڕابردوودا چەند دەنگدەر بەشداری دەنگدانی هاوشێوەیان کردووە؟ ئەگەری ئەوە بوو بە چەند دەنگ سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت؟ دەتوانێت ئەم زانیاریانە بۆ پێشبینیکردنی ئەو دەنگدەرانە بەکاربهێنێت کە دەنگ دەدەن، هەروەها پێشبینی ئاستی بنەڕەتی پشتیوانی و هاوکاری لە هەڵبژاردنەکانی ئێستادا بکات. ئەو کاندیدانەی، کە پێشینەی هاوشێوە و پەیامی هاوشێوەیان هەیە لەو هەڵبژاردنانەی پێشوودا چۆن کاریان کردووە؟ پێویستت بەو زانیاریانە دەبێت بۆ ئەوەی بزانیت چی بکەن و چی زیاد بکەن و بە شێوەیەکی جیاواز بیکەن بۆئەوەی ئەنجامێکی باشتر بەدەست بهێنیت.

٥ -هەڵبژاردنی ئێستا

پێویستە سەیری ئەو فاکتەر و بابەتانە بکەیت کە کاریگەرییان لەسەر هەڵبژاردنی ئێستا هەیە: ئەو پرس و بابەتە ناوخۆیی و نیشتمانی و نەتەوەییانە چین، کە بەلای دەنگدەرانەوە گرنگن؟ ئەو پاڵنەرانە چینە، کە وا لە دەنگدەر دەکات بچێت بنکەی دەنگدان و بەشداری لەهەڵبژاردندا بکات؟

ئایا کەشی رکابەری نێوان پاڵێوراوەکان لەبانگەشەی هەڵبژاردن لەو بازنەیەدا دەبێتە هۆی بەشداریکردنی زیاتری دەنگدەران لەهەڵبژاردنەکە؟ ئایا پەیوەندی تۆ و حزبەکەت و کاندیدەکانی تری لیستەکەت هیچ کاریگەرییەکی لەسەر ستراتیژیەتی کەمپینەکەدا هەیە؟ بەهەرحاڵ دەکرێ لەبانگەشەی هەڵبژاردنەکەدا پەیامی تایبەتی خۆت هەبێت، بەلام دەبێ تەواوکەری پەیامەکانی تری حیزبەکەت بێت، یا هیچ نەبێت دژی پەیامی حزبەکەت و کاندیدەکانی تر نەبێت. هەروەک پێویستە بزانین ئایا کەش و هەوا، بەفر و باران، گەرماو سەرما تا چەند کار لە رێژەی بەشداری دەنگدەران دەکات؟

٦ -کێ دەکەینە کاندید ڕکابەرەکەی کێیە؟

کاندید گرنگترین کارەکتەری پڕۆسەی هەڵبژاردنەکەیە، بۆیە لەو کۆبوونەوانەی حزبەکەت، کە بۆ داڕشتنی پلانی ستراتیژی هەڵمەتەکە دەبەسترێت، پێویستە ڕاستگۆیانە و ڕاشکاوانە ڕای خۆت لەسەر خاڵە لاواز و بەهێزەکانی کاندیدەکەت بدەی، پاشان هەوڵبدە لە گۆشەنیگای رکابەرەکەیەوە سەیری کاندیدەکەت بکەی (لەوانەیە بەرای تۆ کاندیدەکەت گەنجە و بیرۆکەی نوێی پێیە، بەلام رەنگە رکابەرەکەت بەکەسێکی بێ ئەزموون سەیری بکات).

لەوانەیە کۆبوونەوی تر بکەی بۆ هەڵسەنگاندنی کاندیدەکەت لەرووی تەمەن، ئەزمون، خوێندن و ئەندامانی نزیکی خێزانەکەی، پۆستە سیاسی و کارگێڕیەکانی پێشتری، تاچەند تیایدا سەرکەوتوو بووە، بەم جۆرە دەتوانی ژیاننامەیەکی سەرەتایی بۆ کاندیدەکەت ئامادە بکەیت.

زۆرجار، کە باس لە خاڵە لاوازەکانی کاندیدەکان دەکرێت شەرمەزار دەبن، بەلام ئەوان دەستپێشخەرییان کرد و هەنگاویان ناوە بۆ وەرگرتنی

پۆستی سیاسی و پێیان وایە دەتوانن زۆر شت پێشکەش بکەن. لە زۆربەی حاڵەتەکاندا بە زەحمەت بیر لەوە دەکەنەوە، کە هەندێک کەس لە هەڵبژاردنەکەدا دەنگی خۆیان پێنادەن. هەر چۆنێک بێت هیچ مرۆڤێک کامڵ نییە، هەمووومان هەڵە دەکەین، بەڵام پێمان باشە لەبیری بکەین و باسی نەکەین. مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو هەڵانە لەم ساتەدا زۆر ئاسانترە لەوەی، کە پشتگوێیان بخەیت تاوەکو کاردەگاتە سەرئەوەی ڕکابەرەکەت لە چوارچێوەیەکدا ئاشکرای بکات، کە ئێمە پەسەندی ناکەین.

گرنگە خاڵە بەهێز و لاوازەکانی بزانین، کاتێک خاڵە لاوازەکان زوو دۆزرانەوە، کەمپینەکە زیاتر ئامادە دەبێت بۆ مامەڵەکردن لەگەڵیان و باشتر ئامادە دەبێت بۆ وەڵامدانەوەی ئەو تۆمەتانەی، کە ڕەنگە لە ماوەی هەڵمەتەکەدا لە دژی ئەو سەرهەڵبدەن. هۆکاری دۆڕاندنی زۆربەی زۆری ئەوکاندیدانەی، کە لەکێبڕکێدان ئەوەیە رازی نین هەڵەکانی ڕابردوویان چارەسەر بکەن، تاوەکو سەریان لەو تۆمەتانە سوور دەمینێ، کە ڕکابەرەکەیان بەشێوەیەکی روونی نەخوازراو یان قبوڵنەکراو بۆیان دروست دەکات لە پای ئەو هەڵانەی، کە پێشتر کردوویانە و چارەیان نەکردووە.

لە کۆتاییدا پێویستە سەیری ئەو سەرچاوە دارایی و ئابوورییە جۆراوجۆرانە بکەین، کە کاندیدەکان هەیانە و پشتی پێ دەبەستن، چونکە ئەمە کاریگەریی بەسەر دەرئەنجامی هەڵبژاردنەکان هەیە. پێویستە بزانن کاندیدەکە چ سەرچاوەیەکی دارایی هەیە، چ توانایەکی لەبەردەستدایە بۆ کۆکردنەوەی پارەی پێویست؟ ڕاوێژکاری سیاسی کاندیدەکە کێیە؟ چ جۆرە کەسانێک بۆ تیمی بانگەشەی هەڵبژاردن کۆدەکەنەوە؟ بەرنامەی هەڵبژاردنی کاندیدەکە چییە؟ هەڵوێستی لەسەر ئەو پرسانەی، کە بەلای دەنگدەرانەوە گرنگن چییە؟ بۆچی خۆی بۆ ئەو هەڵبژاردنە کاندید کردووە؟

دوای ئەوەی خاڵە بەهێز و لاوازەکانی کاندیدەکەمان دەستنیشان کرد، هەنگاوی لۆژیکی داهاتوو ئەوەیە، کە هەمان پرۆسە دووبارە بکەیتەوە لەگەڵ ئەو کاندیدانە رکابەریت لەگەڵدا دەکەن، ئەگەر ڕووبەڕووی ڕکابەریکی زۆر دەبیتەوە بزانە کامیان لە هەموویان

بەهێزترە و ململانێت لەگەڵدا دەکات بۆ بەدەستهێنانی دەنگ و متمانەی دەنگدەران. بۆیە کار لەسەر خاڵە بەهێز و لاوازەکانی ڕکابەرەکەت بکە. چاوەڕێ مەکە ڕکابەرەکانت بە ئاسانی زانیاری لەسەرخۆیان و ئەزموونیان باس بکەن، وەک ئەوەی پاڵێوراوەکانی خۆت دەتدەنێ.

زۆرجار پاڵێوراوەکان و بەرپرسی بانگەشەکانیان وای دەبینین، کە گەڕان بەدوای کەموکوڕی و خاڵە لاوازەکانی ڕکابەرەکەت، پێویستی بە دۆزینەوەی سکاندال(فەزیحەیەک) هەیە، کە ببێتە هۆی کۆتایی هێنان بەهەڵمەتی ڕکابەرەکەت. بۆ ئەوەی دەنگدەران ڕازی بکەیت کە دژی ڕکابەرەکەت یاخود بۆ کاندیدەکەت دەنگ بدەن. لەوانەیە لە کاتی پەرەپێدانی پەیامەکەتدا سوود لەم شتە وەربگریت بۆئەوەی بەکاری بهێنیت بۆ خستنەڕووی جیاوازییەکانی نێوان بانگەشەی کاندیدەکەت لەگەڵ بانگەشەی ڕکابەرەکەت.

هەڵەیەکی تر، کە زۆرجار بەڕێوبەرانی هەڵمەتە سیاسییەکان تێیدەکەون ئەوەیە کە دەڵێن؛ نایانەوێت هەڵمەتێکی نەرێنی ڕابگەیەنن بۆ ئاشکراکردنی کەموکوڕییەکان. بەڵام ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە لەسەر ڕکابەرەکەت تەواو جیاوازە لەگەڵ ئەنجامدانی هەڵمەتێکی نەرێنی بۆ ئاشکراکردنی کەموکوڕییەکان. ئەگەر کات بەفیڕۆ بدەیت و هەوڵێکی زۆر بۆ گەڕان بەدوای کەموکوڕی و جیاوازییەکانی نێوان خۆت و ڕکابەرەکەت تەرخان بکەیت، ئەوا توانای ئامادەکاریت لەدەست دەدەیت.

سەبارەت بەوەی، کە ئەو چی دەڵێت یان چی دەکات، تۆش ناتوانی بۆشایی نێوان تۆ و ئەو دیاری بکەیت، واتە تۆ هەمیشە لە هەڵوێستی بەرگری و چاوەڕوانیدا دەبیت، کەچی لە ڕاستییدا پێویستە تۆ لە هەڵوێستی هێرشبردن و دەستپێشخەرییدا بیت.

کاتێک لێکۆڵینەوەت لە ڕکابەرەکەت و کەمپینەکەی کرد، پێویستە ئەو ستراتیژییەتە دیاری بکەیت، کە چاوەڕێ دەکەی ئەو پەیڕەوی بکات، دۆخی تۆ باشتر دەبێت و زیاتر ئامادە دەبێت، وەلامی تۆمەتەکانی ڕکابەرەکەت بدەیتەوە.

کاتێک هەموو زانیارییەکانت لەسەر ڕکابەرەکەت کۆکردەوە، پێویستە زۆر بە جوانی ڕێکیان بخەیت: سەرچاوەکانت لە لیستێکدا تۆماربکە و

سیستەمێک دابمەزرێنە، کە بتوانی بەخێرایی دەستت بە زانیارییەکان بگات، باشترە هەموو ئەم زانیارییانە بخرێنە ناو فایلێکەوە، کە بە زووترین کات و بە ئاسانی بتوانیت بگەڕێیتەوە سەری.

هەنگاوی دووەم: دانانی ئامانج - Setting a Goal

هەموو هەڵبژاردنێک جیاوازە، هەموو کاندیدێک تایبەتە و هەموو بانگەشەیەکی هەڵبژاردن دەرفەت و تەحەدای جیاوازی هەیە. بەربەستەکانی سەرکەوتن هەرچییەک بن، پێویستە هەر کاندیدێک بەو مەبەستە بچێتە ناو کێبڕکێیەکەوە کە هەموو هەوڵێکی خۆی بدات، بۆ ئەوەی سەرکەوتوو بێت، پێوویستە پەیوەندی کاریگەرانە لەگەڵ دەنگدەران دروست بکات. زۆرجار لە کەمپینەکاندا بیر لەوە ناکەوەنەوە بزانن چەند دەنگیان پێویستە بۆ ئەوەی سەرکەوتووبن! یا کەمتەرخەمن لە دیاریکردنی ئەوەی، کە دەنگەکانی هەڵبژاردن لە کوێوە دێن!. بۆیە خاوەنی ئەمجۆرە هەڵمەتە تەنیا کات و پارە و توانای مرۆیی بەنرخی خۆیان بەفیڕۆ دەدەن لە قسەکردن بۆ تەواوی دانیشتوان، لەبری ئەوەی لەسەر ئەو لایەنانە بکەن، کە پێویستیان پێیەتی بۆ بەدەستهێنانی سەرکەوتن. دەبێت ژمارەی دەنگدەرانی بازنەکەت کە فراوانە بەسەر ژمارەیەک گروپی بچووکتر دابەش بکەیت، بۆ ئەوەی بە ئاسانی پەیوەندییان پێوە بکەیت، پێویستە ژمارەکەیان بە سێوەیەک بێت کە بەئاسانی کۆنترۆڵ بکرێن. گرنگە ئامانجەکانی بەشداریکردنت لە کەمپینی هەڵبژاردن بەڕوونی دیاری بکەیت[1]:

- بۆ بەدەستهێنانی دوو کورسی پەرلەمانی دیکە لە پارێزگاکەت پێویستیت بە دەستهێنانی دەنگی زۆرترین ڕێژەی ئەو کەسانە هەیە، کە کەڕاڕا و دوو دڵن یا یەکەمجارە بەشداری لە هەڵبژاردندا دەکەن.

(1) Module 9 Campaign Planning Setting Goals, Outlining Strategies and Defining Tasks,NDI,page; 4.

- وەک کاندیـدێک لە لیسـتی حزبەکەتـدا (لە سیسـتەمی لیسـتی کـراوەدا) لەم بـازنەیەی خـۆت لـێ کاندیـدکردووە دەتەوێـت وە تـاکەکەس زۆرتـرین ژمـارەی دەنگـی دەنگـدەران بـۆ خـۆت و حیزبەکەت بەدەست بێنیت.
- دەتەوێت پشتگیری لە حزبەکەت بکەیت بۆ ئەوەی لە ناوچەکەتدا بە ڕێژەی ٣٪ دەنگەکانتان زیاد بکات و یەکێک بیت لەنوێنەرانی هەڵبژێردراو لە ئەنجومەنی نوینەرانی هەرێمەکەت یا ئەنجومەنی پارێزگای شآرەکەت.
- دەتەوێـت لەم هەڵبـژاردنەدا وەک ئەنـدامی ئەنجـومەنی نـاوخۆیی هەڵبژێردرێیت لەو مـاوەیەدا کـار دەکەیـت بـۆ ئەوەی ناوبانـگ و جەمـاوەرێتی خـۆت زیـاتر بەرزبکەیـتەوە تـا پـاش چـوار سـاڵی داهاتوودا وەک ئەندامی پەرلەمان دەنگت پێبدەن.

لەبیرت نەچێت لە ناو وردەکارییەکانی ئەو توێژینەوەیەی دەیکەیت، پێویستە کۆی دانیشتوانی نیشتەجێی بازنەکەت، کۆی گشتی دەنگدەرەکان، کۆی ئەو دەنگدەرانەی پێشتر دەنگیان داوە، ژمارەی دەنگەکانی پێویستن بۆ بردنەوە دیاری بکەیت، هەروەها ژمارەی دەنگدەرەکانی هەر خێزانێک لەو بازنەیەدا نیشتەجێن بزانیت.

کۆی دانیشتووان و کۆی دەنگدەران (١)

کە دەڵێین کـۆی دانیشـتوانی بـازنەکە، لێرەدا مەبەسـتمان هەمـوو ئەو کەسـانەیە، کە لە نـاوچەکەدا دەژیـن. ئەم دەسـتەواژەیە ئەو منـداڵ و گەنجانەش دەگرێتەوە کە نەگەیشتوونەتە تەمەنی یاسایی(١٨ساڵ) هێشتا بۆ دەنگدان ناویـان لە بـازنەکەدا تۆمـار نەکـراوە. بێگومـان هەمیشـە کۆی ژمارەی ئاماری دانیشتووانی نـاوچەکە یا بازنەکە، زیاترە لە کۆی گشتی دەنگـدەرانی هەمـان بـازنە. مەبەسـتمان لە کـۆی ژمـارەی هەمـوو ئەو دەنگدەرانەیە، کە لە پارێزگایەک، یا بازنەیەکی دیاریکراودا مافی دەنگدانیان هەیە و دەتوانن لەو بازنەیەدا دەنگ بە هەڵبژاردنەکە بدەن.

(١) براين أوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، المعهد الديمقراطي الوطني للشؤوت الدولية، لبتان،٢٠٠٤، ص ٢٣

پێشبینی بۆ بەشداری دەنگدەران

دەنگــدانی ئاینــدەیی؛ واتە پێشــبینیکردنی ڕێــژەی بەشــداریکردنی دەنگــدەران لە هەڵبــژاردنەکەدا چەنــدە؟ بێگومــان هەمــوو دەنگــدەرێک بەشداری ناکات و دەنگ نادات. لە زۆربەی حاڵەتەکاندا دەتوانیت پێشبینی ژمــارەی ئەو دەنگــدەرانە بکەیــت، کە دەنــگ دەدەن بە بەراورد لەگەڵ هەڵبژاردنە هاوشێوەکانی پێشوودا، ئەگەر لە دوایین هەڵبژاردنی ناوخۆییدا ڕێژەی دەنگدەران ٣٥% بووبێت و هیچ فاکتەرێکی نوێ بۆ ئەم هەڵبژاردنە زیاد نەبووبێ، کە کار بکاتە سەر دۆخەکە، دەتوانی پێشبینی بکەی، کە لەم هەڵبژاردنەدا ژمارەی دەنگدەران بۆ ٣٥% بەرز دەبێتەوە. لەلایەکی دیکەوە ئەگەر ڕێژەی بەشداریکردن لە هەڵبژاردنی پەرلەمان ٥٥٪ بوو، هەڵبژاردنی ســەرۆکایەتی هەرێــم، یــان هەڵبژاردنــی ئەنجــومەنی پارێزگاکــان بکرێــت دەتوانی پێشبینی بکەیت، کە ڕێژەی بەشداری خەڵک لە دەنگدان بکەیت کە ڕەنگە بۆ ٥٥٪ بەرزببێتەوە.

بزانە چەند دەنگت پێویستە

ژمــارەی دەنــگە خەملێنراوەکــان چەنــدە بەرزە، واتە ســەیری کــۆی ژمــارەی دەنگــدەرانی پێویســت دەکەیــن بــۆ دڵنیــابوون لە ســەرکەوتن لە پێشبڕکێی هەڵبژاردندا. ئەگەر بۆ سەرکەوتن پێویستت بە دەنگی زۆرینەی دەنگدەران هەبــوو، مانــای وایە بــۆئەوەی براوەبیــت پێویســتیت بە ڕێــژەی ٥٠٪ کــۆی دەنگــی دەنگــدەران هەیە. لە زۆربەی حاڵەتەکانــدا پێویســتت بە زۆریــنەی دەنگــی دەنگــدەران هەیە، ئــێمە دەمانەوێــت ئامــاژە بە گرنگــی گۆڕانکــاری بکەیــن، کە ئەم ڕێــژانە بــۆ ژمــارەی ڕاســتەقینە بگــۆڕین، چەنــد دەنگی ڕاستەقینە گەرەنتی سەرکەوتنت دەکات؟ لە پێشــبینیەکت وایدابنێ پێویستیت بە دەنگێکی زۆرتر هەیە، نەک دەنگێکی کەمتر.

هەر ماڵێک چەند ماڵ لەخۆ دەگرێت؟

ئەم بەشــە دەتوانرێــت دیســان کەم بکرێتەوە و بــا بڵێــین بە تێکڕا لە هەر ماڵێکدا نزیکەی دوو دەنگدەر هەیە. هەندێک خێزان لەوانەیە ســێ، یان

چوار دەنگدەریان هەبێت، کە پێکەوە لە یەک شوێنی نیشتەجێبووندا دەژین، ڕەنگە بەشێک لە دەنگدەرەکان سەربەخۆ بن و بە تەنیا بژین. ئێستا ئەگەر پێت وایە ژن و مێرد دەنگ بە هەمان ڕێباز دەدەن، دەتوانیت وا گریمانە بکەیت، ئەگەر پەیوەندی بە یەکێک لە دەنگدەرانی خێزانێک کرد ڕەنگە دەنگی دەنگدەرەکانی تری خێزانەکەشت بۆبێنێت. بەڵام بەپێی ئەم ڕێبازە شتەکان زۆر باش ناچنە پێشەوە، بەڵام ئەگەر بۆت دەرکەوت، ئەم حاڵەتە پێن شەش جار لەکۆی جار دووبارە بۆتەوە، ئەو کات بۆت ڕوون دەبێتەوە کە تۆ لەدۆخێکی باش یان خراپ دایت. لەسەر بنەمای ئەمەش دەبێت بزانی پەیوەندیی بە چەند خێزانەوە دەکەیت بۆ ئەوەی ژمارەی پێویستی دەنگدەران بەدەست بێنی و سەرکەوتن لەهەڵبژاردنەکەدا مسۆگەر بکەیت.

کۆکردنەوەی سەرجەم لایەنە جیاوازەکان

چۆن بتوانین هەموو لایەنە جیاوازەکان کۆبکەینەوە؟ بۆ نموونە با بڵێین قەزاکەتان ١٣٠ هەزار کەسی تێدایە ٣٠ هەزار منداڵیان لە خوار تەمەنی دەنگدەرانی یاسایی و دەنگدەرانی دیکەی تۆمارنەکراون. ئێوەش ١٠٠ هەزار دەنگدەری نێر و مێ ماونەتەوە و ئەگەر لە دوایین هەڵبژاردنی پەرلەمانی ڕێژەی دەنگدەران گەیشتۆتە ٥٠% ، یان ٥٠ هەزار دەنگدەر، ئەوا وا گریمانە دەکەیت کۆی دەنگدەرەکان دەگاتە هەمان ژمارە. لە هەڵبژاردنەکەی ئێستادا، لە پێشبڕکێی فرە کاندیدی، پێویستە(خۆت) کاندیدەکەمان ٣٤% دەنگ بەدەست بهێنێت بۆئەوەی سەرکەوتووبێت، واتە ١٧ هەزار دەنگت پێویستە ئەگەر بە تێکڕا دوو دەنگدەر لە هەر ماڵێکدا هەبێت پێویستیت بە دەنگی ٨٥٠٠ خێزان هەیە.

ناتوانین وا دابنێین، هەر دەنگدەرێک، کە قسەی لەگەڵدا دەکەیت دەنگت پێدەدات. بەم پێیە پێویستە کار بکەیت بۆئەوەی پەیوەندیی بە زۆرترین ژمارەی دەنگدەرانەوە بکەی بۆ بەدەستهێنانی کۆی دەنگەکانی پێویست بۆ سەرکەوتن، واتە ١٧ هەزار دەنگدەر یان ٨٥٠٠ خێزان دەنگت پێبدەن.

گریمــان لە هەر گرووپێکــی (١٠) کەســی توانیــت حەوت کەس ڕازی بکەیت دەنگت پێ بدەن. ئەمەش بەو مانایە دێ، کە قسەت لەگەڵ ٢٥ هەزار دەنگــدەر، یــان ١٣ هەزار خێــزان کــردووە بــۆ دڵنیــابوون لە پشــتیوانی و پشــتگیری ١٧ هەزار دەنگــدەر یــان ٨٥٠٠ خێــزان هەیە. هەوڵــدان بــۆ ڕازیکردنــی ١٣ هەزار خێــزان ئاســانترە لە هەوڵــدان بــۆ قســەکردن لەگەڵ ١٠٠ هەزار دەنگدەری نێر و مێ و ڕازیکردنیان. ئەم پرۆســەیە هەمــوو ئەو تــوێژانەی دانیشــتووان بــۆ گرووپــی بچــووکتر دابەش دەکــات، کە پێویســتە ڕازیان بکەیت دەنگت پێ بدەن.

هەنگــــاوی ســــێیەم: بەئامــــانجکردنی دەنگــــدەرەکان(١) – Targeting the voters

دوای ئەوەی بەگریمــانە زانیــت چەنــد هەزار دەنگــت پێویســتە بــۆ سەرکەوتن، ئەوەی دەمێنێتەوە دیــاریکردنی ژمــارەی ئەو دەنگدەرانەیە، کە پێویستە قەناعەتیان پێبکەیت، کە پشتگیری لە خۆت یا کاندیدەکەت بکەن، پێویســـتە ئەوەش بزانـــی ئەو دەنگـــدەرانەی تـــۆ دیاریـــت کـــردوون چ جیاوازیەکیـــان لەگەڵ دەنگـــدەرانی دیـــکە هەیە، کە پێـــت وایە دەنـــگ بە کاندیدەکەت نادەن و پشتگیری لێناکەن، لەهەڵمەتە سیاسییەکاندا زۆر جار تەکنیکەکـــانی مایکردۆتارگێـــت بەکاردێـــت، ئەم پرۆســـەیە پێـــی دەوترێـــت بە"ئامانجکردنی دەنگدەر". 'تەکنیکێکی پێشکەوتووی هەڵمەتی سیاسییە کە بە خێرایـــی بەردەوام گەشـــە دەکـــات، هەر کەســـێک دەیەوێـــت لە بـــواری سیاســـەتدا کاردبکـــات پێوویســـتە لە مایکرۆتارگێت بگـــات و بزانێت چـــۆن کاردەکات[٢].

مەبەست لە بە ئامـانجگرتن دیـاریکردنی گرووپەکـانە لەنـاو دەنگدەران بـۆئەوەی بزانـی کامیـان زیـاتر ئامـادەن وەڵامـی کاندیـدەکەت بـدەنەوە، هەربۆیە دەتوانیت هەموو هەوڵەکانت لەسەریان چڕ بکەیتەوە، وەک چۆن

(١) براين أوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، مصدر سبق ذكره، ص٢٧.

[2]MasterClass, what is voter trgeting? last updated: Sep 30, 2021: https://www.masterclass.com/articles/what-is-voter-targeting.

له زۆربەی کـاری سیاسـی لایەنەکانـدا هەیە، ئەمە یـارییەکی دیجیتـاڵییە، ئەگەر زانیت چەند دەنگت پێویستە بۆ سەرکەوتن، پێویستە ئەو دەنگدەرانە دەستنیشـان بـکەی، کە دەتەوێ دەنگەکانیـان بەدەسـت بێنـی. لەبیرتـان نەچێت، لە هەنگاوی یەکەمـی تـوێژینەوەکەدا هـاتووە، پێویسـتە دەنگدەران بەسـەر چەنـد گروپێـک دابەش بکەن، کە ئاسـانترە سەرپەشـتیان بکەی و پەیوەندییان پێوە بکەی و باشتر دەتوانی بڕوایان پێبێنی دەنگت پێبدەن.

١ - بەئامانجکرتنی دەنگدەران

به ئامانجکردنی دەنگدەران لەبەر دوو هۆکار زۆر گرنگە:

أ - کۆنترۆڵکردنی خەرجی سەرچاوەی دارایی هەڵمەتەکە، کەمکردنەوەی تێچوونی پارە. کە کات و پارە و توخمە مرۆییەکان لەخۆدەگرێت.

ب -پەرەپێدانی پەیامێکی کاریگەر بۆ ڕازیکردنی ئەو دەنگدەرانەی، کە بە ئامانج گیراون.

٢ -پاراستنی سەرچاوەکانی دارایی هەڵمەتی هەڵبژاردن:

ئەگەر چاپکراوەکانت بۆ هەمـوو کەسێک لە بـازنەکەت ئامـادە بکەیت ولەکـاتی سـەردان و کۆبوونەوەکانـت هەوڵبـدەی تەوقە لەگەڵ هەمـوو دەنگدەرێکی ئەو بـازنەیە بکەی، پـارە و کـاتێکی زۆر بەفیـڕۆ دەدرێت بۆ کەسـانێک، کە ڕەنـگە دەنگـت پێنەدەن، بەلایـانەوە گرنـگ نیـیە چیـان پـێ دەڵێیت، بەلایانەوە گرنگ نییە چی دەکەیت.

باشـتر وایە جەمـاوەرەکەت بکەیتە جەنـد گروپێک، هەریەکە و بەجیا کارییـان لەسـەر بـکەی، چـونکە باشـتر دەتـوانی قسـەیان لەگەڵ بـکەی و بڕوایـان پێبینـی، کە دەنـگ بە تـۆ یـا کاندیـدەکەت بـدەن. بەمەش هەم خەرجییەکی زۆرت بۆ دەگەڕێتەوە، کە دەتـوانی لە چەنـد هەڵمەتێکی تـردا بەکاری بهێنیتەوە.

بـۆ ئەوەی سـەرکەوتووبیت، وای دابنـێ بڕیـارت داوە پەیوەنـدیی بە ٣٣٪ دەنگـدەرانەوە بـکەی، ئەگەر بتوانیـت ئەو دەنگـدەرانە دەستنیشـان بکەی، کە دەزانـی زیـاتر پشـتگیری تـۆ دەکەن، وادەکـات پەیـامەکەت بگـاتە ٣٣٪ دەنگدەران. باشترە لەوەی بەفراوانی کار لەسەر هەموو خەڵک بکەی،

چونکە فریای هەموو کەس ناکەویت، هەورەها دەتوانی چەند جارێک پەیوەندیی بەو گروپە دیاریکراوە بکەیتەوە بۆ مسۆگەرکردنی پشتیوانی و بەدەستهێنانی دەنگەکانیان لەرۆژی هەڵبژاردندا.

دەتوانی کاتێکی زیاتر و پارەی زۆرتر و خەڵکێکی زیاتر لەهەڵمەتەکەدا بەکاربهێنیت، بەڵام بەشێوەیەکی کاریگەرانەتر، با پەیامەکەشت بە شێوەیەکی کاریگەرانەتر بگاتە لایەنگرەکانت، ئەمەش هێڵی جیاکەرەوە لەنێوان هەڵمەتێکی باش لەبەرێوەبردندا دەکێشی لەگەڵ هەڵمەتێک، کە ئاڕاستەیەکی روون و دیاریکراوی نییە. رەنگە هەر ئەمەش خاڵی گرنگ و وەرچەرخان بێت لە نێوان بردنەوەی کادنیدێک و دۆڕانی کاندیدێکی تر لەهەڵبژاردنەکاندا.

ئەو پاڵێوراوانەی، کە وەختی پێویست بۆ سەردانی خەڵک و بەسەرکردنەوەی دەنگدەران تەرخان ناکەن، بێگومان خۆیان زەرەرمەند دەبن مافی گلەییان نییە بڵێن؛ پارە و کات و کەرەستەی بانگەشەمان کەمبوو! باشترە بە بەرنامەی ورد وبە زیرەکی کار لەسەر گروپەکانی دەنگدەران بکەیت. گروپی کارکردنت لەسەر جەماوەر هێندە بچووک مەکەوە، کە دەنگەکانی پێشترت بەدەست نەهێنیتەوە، ئەوەندەش فراوانی مەکە سەرت لێ بشێوێنێ و پێرانەگەی پەیامەکەت بەجوانی بگەیەنیت.

بەگشتی سێ چۆر جەماوەر هەیە: جۆری یەکەمیان ئەوانەن، کە پشتگیریت دەکەن، دووەمیان ئەوانەن، کە پشتگیری لە رکابەرەکەت دەکەن، سێیەم جۆریشیان ئەوانەن، کە هێشتا بڕیاریان نەداوە دەنگ بەکێ دەدەن. هەمیشە ئەوانە رێژەیان لە دوو جۆرەکەی پێشوو زیاترە، هەیە پێشتر بڕیاری خۆی داوە دەنگت پێ بدات. هەشە پێشتر خۆی یەکلایی کردۆتەوە، کە دەنگ بە رکابەرەکەت دەدا، بەڵام جۆری سێیەم لە دەنگدەران، کە لە ناوەڕاست وەستاون و خۆیان یەکلایی نەکردۆتەوە، ئەوانەن کە پێیان دەڵێن: (دەنگدەری خۆڵەمێشی) یا دەکرێت پێیان بڵێین: (ئەو دەنگدەرانەی دەتوانین ڕازیان بکەین)، بۆیە زۆر گرنگە کاندید و حزبەکەت کار لەسەر ئەم جۆرەی سێیەمی دەنگدەران بکەن و بڕوایان پێبێنن، کە دەنگیان پێبدەن. بیرت نەچێت بانگەشەی هەڵبژاردنی سیاسی لەبنەرەتدا پرۆسەیەکی بەردەوامی پەیوەندییکردنە بە خەڵک.

کاتێک دیاریت کرد نیوەی دەنگدەران، یان کەمتر ڕازی بکەیت، کە دەنــگ بە کاندیــدەکەت بــدەن، پێویســتە بزانیــت ئەو دەنگــدەرانەی، کە چاوەڕوان دەکرێ دەنگت پێ بدەن چ شتێکیان لەدەنگدەرانی تر جیاوازە؟ دوو شـێواز هەیە بـۆ دیـاریکردنی ئەم بـابەتە: بەئامـانجکردنی جـوگرافی و بەئامــانجکردنی دیمــۆگرافیی، زۆربەی بانگەشــەکان هەردوو شــێوازەکە بەکاردەهێنن بۆیە لێرەدا بەکورتی باسیان دەکەین:

أ - بەئامانجکردنی جوگرافی چییە؟

مەبەسـتمان لە بە ئامـانجکردنی جـوگرافی، دەمـانەوێ بـزانین بەپێـی شـوێنی نیشـتەجێبوونیان کـێ دەنگـی بە کاندیـدەکەت داوە! بـۆ نمـوونە بـا بڵێین کاندیدی (A) لە شارۆچکەی (A) دەژی، لە نێو دراوسێکانیدا ناسـراو و پەسـەندکراوە. کاندیدی B لە شارۆچکەی B دەژی و لەنێو دراوسێکانیدا ناسراوە و ڕێزلێگیراوە. زۆربەی لایەنگرانی کاندیدی یەکەم لە شارۆچکەی A ەوە دێــن، کاندیــدی A پێویســتی بە چــوونە شــارۆچکەی C دەبێــت بــۆئەوەی ئەو دەنگــدەرە خۆڵەمێشــیانە رازی بکــات، کە لەوێ دەژیــن و پێشـتر هـیچ دڵسـۆزییەکیان بـۆ هـیچ کـام لە کاندیـدەکانی نـاو کێبـڕکێکە نەبووە، پێیان بڵێن کە ئەو باشترین کاندیدە.

کاندیـدەکە هەڵە دەکـات و کـارێکی گەمـژانە دەکـات ئەگەر لەو کـاتەدا بچێــتە شــارۆچکەی (B) بــۆئەوەی هەوڵبــدات دانیشــتوانی ئەوێ و دراوسێکانی کاندیدی (B) ڕازی بکات دەنگی پێ بدەن، ئەمە نموونەیەکی ڕوون و ســادەیە، دەبــێ ئەوەش بــزانین، کە بەئامــانجکردنی دەنگــدەران لەهەڵبــژاردن ئەوەنــدە ئاســان نیــیە. لە هەمــوو حاڵەتێکــدا پێویســتە پێداچوونەوە بە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردنی پێشوودا بکەیت، بۆئەوەی ئەوەی شـێوازی جێیەجێکـردن، یـا کـارکردن و توانـای رازیکردنـی دەنگدەران و ڕێـژەی دەنگـدەرەکان بزانیـت، بـۆئەوەی بەرچاوتـان روون بێـت، دەتـوانن سوود لە داتاکانی هەڵبژاردنەکانی پێشـوو تـا ئاسـتی بچـووکترین نـاوچەی هەڵبـژاردن وەربگـرن. نوانـدنی ڕابـردوو ڕێـژەی ئەو دەنگـدەرانە نیشـان دەدات، کە دەنگیان بە کاندید، یان حزبەکەت، یان کاندیدێکی هاوشێوەت لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا داوە.

ئەو بازنانەی هەڵبژاردن، کە ڕێژەیەکی زیاتری لایەنگرانی تۆ لە خۆ دەگرن، لەڕووی تیۆرییەوە نابێ پارەی کەمپینەکەی بۆ خەرج بکرێت و لە سەرووی هەمووشیانەوە هەوڵدان بۆ ڕازیکردنی دەنگدەرێک، کە پێشتر دەنگی بە تۆ داوە، هیچ مانایەکی نییە، بەڵام زۆربەی کاندیدەکان هەندێک سەرمایە لەو شوێنانە خەرج دەکەن، کە مێژووی دەنگدانیان لەگەڵ کاندیدەکانی حزبەکەیان هەیە، بۆئەوەی پێگەکانیان لەو ناوچە بەهێزتر بکەن و پشتگیریان بکەن بۆئەوەی پتەوتربن پێش ئەوەی پەیوەندیی بەو دەنگدەرانە بکەن، کە هێشتا گەرەنتی نین دەنگیان پێ دەدەن یان نا.

ب -دابەشکردنی دەنگدەران، بە پێی دیمۆگرافی

بە ئامانجکردنی دیمۆگرافی، واتە دابەشکردنی دەنگدەران بەسەر چەند گروپێک یان بەشێکی لاوەکی. دەتوانرێت بەپێی (تەمەن، ڕەگەز، ئاستی داهات، خوێندن، پیشە، نەتەوە)، یان هەر تایبەتمەندییەکی تر دابەش بکرێن. زۆرجار بۆ خۆ ناساندنی تاکەکان بەکاردێت، نموونەیەکی ڕوونی ئەمەش بەکارهێنانی ئاستی ئابووری، یان ئاستی پەروەردەییە، لەو وڵاتانەی، کە فرە نەتەوە و فرە ئایینن دەتوانرێت سوود لە ڕەگەزی ئایینی، یان نەتەوەیی وەربگیرێت، کە جیاوازی نەتەوەیی و ئاینییان هەیە. بەڵام لەو وڵاتانەی، کە دانیشتووانەکانیان یەک ڕەگەزن، بەکارهێنانی هیچ سوودێکی نییە؛ دەبێت تایبەتمەندێتی دیمۆگرافیی تر بدۆزرێتەوە تا سوودیان لێوەربگیرێت.

مەبەست لە دابەشکردنی دانیشتوان بەم شێوەیە ئەوەیە، کە بڵێین هەر کۆمەڵە دەنگدەرێک ئەگەری هەیە بەرژەوەندییەکی هاوشێوە و یەکسانیان هەبێت، بۆیە لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگ بە هەمان کاندید دەدەن. دوای ئەوە دەتوانین ئەم گروپانە لە یەک کەرتدا کۆبکەینەوە، دەتوانین دیسان بەسەر لق و پۆپەکانی تردا دابەشیان بکەینەوە. بۆ نموونە: ئەگەر دەنگدەران لەسەر بنەمای رەگەز دابەش بکەین، هەر یەک لە نێر و مێ بە نزیکەی ٥٠٪ یان بەردەکەوێت. مەرج نییە هەموو کات ئەو ڕێژەیە راست بێت. دەتوانین گروپی ژنانیش لەسەر بنەمای تر دابەش بکەیتەوە وەک ژنانی خاوەن منداڵ و کارگوزار، رەنگە لای ئەوان باخچەی ساوایان و

قوتابخانه و نەمامگه لەشتەکانی تر گرنگتر بێت. بۆیه ئەگەر کاندیدەکه باسی ئەم پێداویستییانەیان بۆ بکات رەنگه باشتر بتوانێ دەنگ و پشتیوانی ئەو ژنانه بەدەست بێنێ، که کار دەکەن و منداڵیان هەیه، جا ئەم نموونه بۆ هەموو بوارەکانی تر، بۆ گروپەکانی پیاوانیش هەر راستە، دەنگدەر بەدوای بەرژەوەندیی و پێداویستییەکانی خۆیدا دەگەڕێ، کێ بۆی دابین بکات دەنگ بەو دەدات.

ج - گروپی دیمۆگرافی خۆیی

له زۆربەی حاڵەتەکاندا له کاتی دیاریکردنی ئەوەی، که کام گروپ دەتوانرێت ڕازی بکرێت دەنگ به کام کاندید بدەن، پێویسته بزانێ کاندیدەکه خۆی له کام گروپ دایه، چونکه دەنگدەران زیاتر باوەڕ بەو کاندیده دەکەن، که سەر به هەمان گروپی دیمۆگرافی خۆیانه، ئەگەر سەر به هەمان گروپ بێت زیاتر له نیگەرانییەکانیان تێدەگات و باشتر دەتوانێت نوێنەرایەتی بەرژەوەندییەکانیان بکات.

با وا دابنێین، که کاندیدەکه تەمەنی ٣٨ ساڵه، بڕوانامەی زانکۆی هەیه، بازرگانییەکی بچووکی هەیه، هاوسەرگیری کردووه، کوڕ و کچێکی هەیه، که هێشتا له قوتابخانه دەخوێنن و له هەمان پارێزگا و شاردا دەژین، گروپی ئامانجەکەی بریتی دەبێت له کەسانی تەمەن ناوەڕاست، که تەمەنیان له نێوان ٣٠ بۆ ٤٥ ساڵیدایه، خاوەن بزنسه بچووکەکان و ئەو دایک و باوکانەی، که منداڵیان له قوتابخانەیه، هەروەها کەمتر دەتوانێت سەرنجی ئەو دەنگدەرانه ڕابکێشێت، که سەر به گروپەکەی ئەو نین، چونکه ئەو ناتوانێ سەرنجی خانەنشینان و کرێکارانی نەخوێندەوار و کۆڵبەران و جووتیارانی ناوچه گوندنشینەکان بۆ خۆی رابکێشێ، ئەگەر بیەوێت دەنگی ئەوانیش رابکێشێت دەبێ پەیامێکی قەناعەتبەخشیان پێشکەش بکات، بەڵام هێشتا گەرەنتی نییه، که گروپی بەئامانجکراوت دەستنیشان کرد، تەنها دوو پرسیارت ماوه وەڵامیان بدەیتەوە: یەکەم؛ ئایا دەنگەکانی جەماوەری به ئامانجکراوت بەسه بۆ دڵنیابوون له سەرکەوتن؟ ئەگەر وەڵامەکه نەخێر بوو، ئەوکاته کاندید دەبێت پەیامەکەی فراوانتر

بکات بۆئەوەی گروپەکانی دیکەش بەلای خۆیدا ڕابکێشێت، کە تەواوکەری گروپە بە ئامانجکراوەکە بێت.

دووەم پرسیار ئەوەیە ئایا کاندیدەکە دەتوانێ بەتەنها جیاواز لە کاندیدەکانی تر جەماوەری بە ئامانجکراو بۆ خۆی رابکێشێ؟ ئەگەر وەڵامەکە نەخێر بوو، چەند کاندیدێکی دیکە هەبوون و توانیان سەرنجی دەنگدەر رابکێشن. ئەوکاتە پێویستە کاندیدەکە پەیامەکەی لە چوارچێوەیەکی دیاریکراو، سنووردار بکات. ئەوسا دەتوانێت ژمارەیەکی زیاتری جەماوەری بەئامانجکراو بەدەست بێنێ. ئەگەر رکابەرەکانی بانگەشەیان کرد، کە کاردەکەن ژمارەی خوێندکارانی هەر پۆلێکی خوێندن لە قوتابخانە بۆ ٢٥ خوێندکار لە پۆلێکدا کەم دەکەنەوە، کاندیدەکەی ئێوەش دەتوانێ بڵێ من دەمەوێ ژمارەی قوتابیان لە پۆلێکدا بکەمە ٢٠ خوێندکار بۆ هەر مامۆستایەک و ئەو دەرفەتە بۆ خوێندکارەکان دەڕەخسێنێ، کە هەفتانە سێجار کۆمپیوتەر بەکاربێنن، رەنگە بەم جۆرە بتوانێ پەیامێکی کاریگەرتر لە رکابەرەکەت بدەیتە دەنگدەران و بەو هۆیەوە دەنگی زیاترت پێ بدەن.

د -گروپی دیمۆگرافی ئەوان

بە ئامانجگرتنی دیموگرافی بریتییە لە دیاریکردنی ئەو گروپە دیموگرافییەی، کە ناتەوێ بیانکەیتە بەشێک لەو جەماوەرەی بەئامانجیان دەگری. لە کۆبوونەوەی دانانی پلانی ستراتیژییدا دەبێ زۆر بەروونی بڵێی، کە کار لەسەر فەرمانبەرانی حکومەت ناکەم. یا نامەوێ کار لەسەر بازرگانە گەنجەکان بکەم. ئەو گروپەی کاری لەسەر ناکەی و دەستی لێبەردەدەی بێگومان دەبنە جەماوەری رکابەرەکەی تۆ، بۆ نموونە: ئەو پیاوانەی تەمەنیان گەورەیە و خانەنشینن، هیچ خاڵێکی هاوبەشیان لەگەڵ ئەو دایکانەدا نییە، کە تەمنیان بچووکە، بۆیە ئەگەر ویستت هەر یەکێک لەم دوو گروپە دەنگت پێبدەن ناچاری واز لە یەکێکیان بێنی و کار لەسەر ئەوی تریان بکەی. زەحمەتە پەیامەکەت ئاڕاستەی هەردوو گروپ بکەی و سەرنجی هەردووکیان بەلای خۆتدا رابکێشیت.

لێرەدا دووپاتی دەکەینەوە، کە بە ئامانجکردنی دیمۆگرافی زانستێکی ورد نییە، تەنانەت لە باشترین بارودۆخیشدا، لەبەر سێ هۆکار پێناسەی دابەشکاری لاوەکی دیمۆگرافی تەم ومژاوییە و ڕوون نییە زۆر زەحمەتە بەهۆی:

١. زۆری ژمارەی کاندیدەکان؛ لە هەر کێبڕکێیەکی هەڵبژاردندا ناچاریان دەکات ئەو گروپانە لەبەرچاو بگرن، کە ڕەنگە زۆر کەمتر لە نیوەی دەنگەکان بەدەست بهێنن.
٢. داتای دیمۆگرافی دروست لە بەردەستدا نییە.
٣. نزمی ئاستی بەرەو پێشچوونی هوشیاری کەسی، لەنێوان تاکەکاندا بۆ دیاریکردنی بەرژەوەندی دیاریکراو بەپێی تایبەتمەندێتی و خاسیەتی دیموگرافی دانیشتوان.

٣ -شیکاری دەنگدەر

دوای ئەوەی ئامانجی خۆت بۆ کەمپینەکەت دەستنیشان کرد، پێویستە هەوڵ بدەیت لە هەموو ئەندامانی بە ئامانجکراو تێبگەیت. پێویستە هەر چوار لایەنی؛ شیکاری پرسەکان، هەڵوێستەکان، بەهاکان، سیفەتەکانی سەرکردایەتی شیبکەیتەوە:

أ - کێشەکان

چ پرسێکی گرنگ وا لە دەنگدەران دەکات دابنیشن و بیروڕای هاوبەشیان لەسەر ئەم هەڵبژاردنە ئاڵوگۆڕ بکەن؟ پێویستە بزانیت، ئەو پرسانە چین کە دەنگدەران زۆرترین گرنگی پێدەدەن: کاروباری ئابوورییە، کۆمەڵایەتییە، یان تەندروستیی و سیاسەتی دەرەوە یا کەرتی خزمەتگوزارییە! نموونەی ئەو پرسیارە تایبەتانەی، کە پێویستە بیکەیت بریتین لە: ئایا کۆنترۆڵکردنی تاوان کەمتر، یان کەمتر گرنگە لە پێشوودا؟ ئایا پێگەی ئێوە لە وەبەرهێنانی بازرگانیدا بۆ ئەم هەڵبژاردنە گرنگە یان نا؟ گرنگە تا دەتوانیت تایبەتمەند بیت، کاندید دەبێت بزانێ چ شتێک پێویستە بۆ باشترکردنی ڕەوشی ئابووری، یان چارەسەرکردنی

دواکەوتنی مووچەی مانگانەی فەرمانبەران! نەک بە گشتی قسە لەسەر باشترکردنی ئابووری و خەرجکردنی مووچە بکات.

ب -هەڵوێستەکان

ئایا دەنگدەران بە داهاتوو گەشبینن یان ڕەشبینن؟ متمانەیان بە حکومەت و دامەزراوە گشتیەکانی تر هەیە یان نا؟ ئایا هەست بە باشتر بوونی دۆخەکە، یان خراپتربوونی دەکەن لەچاو پێشوودا دەکەن؟ ئایا دەیانەوێ دۆخی ئێستا بگۆڕن، یان سەقامگیرییان دەوێت؟

چ -بەهاکان

ئەو بەها سەرەکییانە چین، کە وادەکات دەنگدەرە بە ئامانجکراوەکانی یەکبخات، بۆ نموونە: کام بەهایان زۆرترین بایەخی هەیە لەلایان؟ پاراستنی کۆمەڵایەتی، دەرفەتی ئابووری، بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی، بیمەی کۆمەڵایەتی، ئازادی تاک، سەقامگیری، چاکسازی، ئاشتی، یان ئاسایشی سەربازی؟ چ بەهایەکیان لەگەڵ سەرجەم دانیشتووان‌دا هەیە؟ ئەو بەهایانە چین کە ئەوانیان پێ جیا دەکرێتەوە و ئەوانیان پێ لەوانی تر باشترە؟ لەوانەیە هەندێک لەو وەڵامانە بەها ئاینییەکانی گرووپە بە ئامانجکراوەکەی لەخۆ گرتبێت.

د -سیفەتەکانی سەرکردایەتی

دەنگدەران دەیانەوێت چ سیفەتێک لە سەرکردەکانیاندا ببینن؟ ئایا ئەوان سەرکردایەتییەکی سەقامگیر و بە ئەزموونیان دەوێت، یان ئاواتەخوازن سەرکردایەتییەکی گەنج و دینامیکییان هەبێت، کە کار بۆ هەڵوەشاندنەوەی دەسەڵاتێکی جێگیر بکات؟ ئایا ئەوان سەرکردەیەکیان پێ باشترە، کە بیرمەندێکی دەستەبژێر بێت، یان سەرکردەیەکیان دەوێ، کە گوازارشت لە خەمەکانی هاوڵاتییەکی ئاسایی بکات؟ ئەو سەرکردەیەش تاچەند پێشتر تاقیکراوەتەوە خاڵە باش و خراپەکانی چین و کامیان زیاترە!

ه - توێژینەوەی کۆمەڵایەتی

پێویستە بە ئامانجکردنی دەنگدەرەکانت تاقی بکەیتەوە و دەنگەکانت بە لێکۆڵینەوەی کۆمەڵایەتی ورد شیبکەیتەوە، ئەو کەمپەینانەی، کە لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوەی کۆمەڵایەتی یەکگرتوو نەبوون، وەک شۆفێرێک وایە کە لە شەوێکی تاریک و ڕەشدا ئۆتۆمبێلەکەی لێبخورێت لایتەکانی پێنەکردبێت، بێگومان هیچ شتێک لە بەردەمی خۆیدا نابینێ!

لە هەموو شوێنێکدا زۆربەی سیاسەتمەداران پێیان وایە، توانایەکی سروشتییان هەیە بۆ تێگەیشتن لە خەڵک، (بۆیە وا بیردەکەنەوە کەهەموو شتێک دەزانن، بەبێ ئەوەی ئەوە بیکەن)، ئەو پرسانەی، کە پێویستە باسیان بکەین، ئەو بەهایانەی، کە پێویستە جێبەجێ بکرێن و چارەسەر بکرێن، ئەو نیگەرانییانەی، کە دەبێ ی‌ڕەوێندرێنەوە. زۆرجار ئەنجامی ڕاپرسییە سیاسییەکان، یان هەڵبژاردنە گشتییەکان تووشی سەرسوڕمانمان دەکات، زۆربەی چالاکوانانی سیاسی دوو جۆر توێژینەوەی کۆمەڵایەتی بەکاردەهێنن بۆ یارمەتیدانیان لە دانانی پلانی ستراتیژی بۆ هەڵمەتی هەڵبژاردنەکە: فۆکەس گروپ، ڕاپرسی سیاسی. ڕێبازی فۆکەس گروپ، بۆ بەدەستهێنانی زانیاری چۆنایەتی سەبارەت بە بەهاکانی بەرژەوەندیی و شوێنی دەنگدەران داڕێژراوە. هەروەها ڕاپرسی سیاسی بەکاردەهێنرێت بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لەسەر ڕاوبۆچوون و هەڵوێستی دەنگدەران بەرانبەر بە کاندید و هێزە سیاسییەکانی، کە بەشداری لە هەڵبژاردنەکەدا دەکەن.

هەنگاوی چوارەم: دانانی پەیامی کەمپینەکە Setting the campaign message -(1)

١ - پەیامی بانگەشەکەت چییە؟

دوای ئەوەی جەماوەری بە ئامانجکراوت دیاری کرد، پێویستە بڕیار بدەیت، کە چیان پێ دەڵێیت بۆ ئەوەی ڕازییان بکەیت، ئەمە پەیامی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەی تۆیە. کە بە دەنگدەران دەڵێیت بۆچی خۆت بۆ ئەو پۆستە تایبەتییە کاندید کردووە، بۆچی دەبێت دەنگدەران لەجیاتی ڕکابەرەکانت دەنگ بە تۆ بدەن! ڕەنگە بەلاتەوە مەسەلەکە سادە بێت، بەڵام دووبارەی دەکەینەوە کە نەخێر بابەتەکە زۆر لەوە ئاڵۆزترە کە تۆ بەخەیاڵتدا دێت. چونکە زۆر بابەت هەیە پێویستە لەبەرچاویان بگرین و بەجدی کاریان لەسەر بکەین وەک:

یەکەم: هەموو هەڵمەتێکی هەڵبژاردن پەیامێکی هەیە، جا تۆ درک بەوە بکەیت ئەو پەیامە چییە، یان نا، لە هەندێک حاڵەتدا پەیامەکە ڕەنگە بۆ دەنگدەران ئاڵۆز و ڕوون نەبێت، هەرچییەک بێت، هۆکار هەیە، کە ڕەنگە دەنگدەر هان بدات دەنگ بە کاندیدەکە، یان دژی کاندیدەکە بدات. بۆیە گرنگە ڕێکخەری هەڵمەتەکە لەوە تێبگات، کە دەیەوێت چ جۆرە دیدگایەکی ڕوون بگەیێنێتە مێشکی دەنگدەران، بۆچی دەنگدەرانی بەئامانجکراو دەنگ بە کاندیدەکەی بدەن؟!

سەرەتا بابزانین چ شتێک پەیام نییە، پەیامی بانگەشەی هەڵبژاردن، بەرنامەی کاندیدەکە نییە، کە پێمان دەڵێت ئەگەر کاندیدەکەت هەڵبژێردرا چیمان بۆ دەکات؟ هەروەها لیستی ئەو کێشانەش نییە، کە کاندیدەکەت قسەیان لەسەر دەکات. هەروەک دەستەواژەی دروشمێکی سادە نییە، کە سۆزی وەرگر بە لای خۆیدا ڕابکێشێت، هەموو ئەو شتانەی باسمان کرد ڕەنگە بەشێک لە پەیامی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکە تەواو بکات، ئەوەش بەندە بەوەی ئایا دەنگدەر قەناعەتیان پێدەکات یان نا، بەڵام نابێت لەگەڵ

---

(1) J. Brian O'Day, Political Campaign Planning Manual, A Step by Step Guide to Wining Elections, NDI,2003, p;24.

پەیـامەکەدا تێکەڵـی بکەیــن، کە دەســتەواژەیەکی ســادەیە و بەدرێژایـی هەڵمەتەکە چەندینجار دووبـارە و سـێبارەی دەکەینەوە. سـەرۆک ئۆبامـا لەیەکەم خــولی هەڵبژاردنــی ســەرۆکایەتیی ئەمریکــادا لە ســاڵی ٢٠٠٤ دروشمی گۆڕانکاری بەرزکردەوە گوتی: دەتوانین بیگۆڕین (we can change) کــردە دروشــمی ســەرەکی هەڵمەتــی هەڵبــژاردنەکەی و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و بووە یەکەم سەرۆکی ڕەش پێشت لەمێژووی ئەمریکادا. ساڵی ٢٠٠٩ بزوتنەوەی گۆڕان لەلەهەڵبژاردنی خولی سێیەمی پەرلەمـانی کوردسـتان (دەیگۆڕین) ی کـردە دروشـمی سـەرەکی کەمپینی هەڵبـژاردن. لە کەمپینـی هەڵبژاردنەکـانی ســەرۆکایەتی ٢٠٢٤ ئەمریکـادا کاندیـدی دیموکراتەکـان کـاملا هـاریس بە دروشـمی سـەرەکی (ئـێمە ناگەڕێینەوە we are not going back -) دەست بە کەمپینەکەی کرد، هەرچی دۆناڵد ترامپی کاندیدی کۆمارییەکانە دروشمی (ئێەم جارێکی تر ئەمریکا بەهێز دەکەینەوە- we make Amarica great again) بەرزکردەوە.

٢ -چ شتێک بۆ دەنگدەران گرنگە؟

دوو شـتی گرنـگ هەیە، کە دەبێـت لەبـارەی دەنگـدەرانەوە لەبیـری نەکەین، یەکەمیـان؛ ئەوەیە، دەبێ بزانیت چ شـتێک بـۆ دەنگدەران گـرنگە، دووەمیـــان ئەو ســـەرچاوانەی، کە زانیارییەکـــانی لێوەردەگریـــت. هەر خــوێنەرێکی وردی ئەم ڕێنمـاییە زۆر جیـاوازە لە دەنگـدەری ســادە. تــۆ گرنگی بە سیاسەت دەدەیت، بەتـایبەتی بەم هەڵبـژاردنە و ڕۆژانە زۆربەی کاتەکـانی ژیانـت بە بیرکـردنەوە و قسـەکردن لەسـەر سیاسـەت بەسـەر دەبەیت. لە مـاوەی هەڵبـژاردنەکەدا لەوانەیە بەشـی زۆری کاتەکانی خـۆت بە سیاسـەتکردن بەسـەر ببەیـت. بەڵام دەنگـدەران وەک تـۆ نـین، ڕەنـگە ئەوان تـۆ بە شـێت بـزانن، لیسـتی ئەولەویەتـی خۆیـان هەیە بـۆ دەنگدان لەوانە:

أ - چۆن لە شوێنی کارەکانیان کاردەکەن، ئایا پارەیان هەیە، یان نا بۆ ئەوەی بژین؟

ب -بۆ ڕاپەڕاندنی کاروبارەکانیان چۆن پەیوەندیی بە هاوبەشی ژیانییانەوە هەیە؟
ج -منداڵەکانیان لە قوتابخانە و لە ژیاندا چۆنن؟
د -ئەگەر سبەی ڕۆژی هەڵبژاردن بکرێت دەنگ بە کێ دەدەن؟

خاڵی گرنگ لە هەموو ئەمانەدا ئەوەیە، کە تۆ و بانگەشەی هەڵبژاردنەکەت لە کۆتایی لیستی بایەخەپێدانی دەنگدەران دێت. لەماوەیەکی کەمدا زۆربەی ئەو پرسانەی لە سەرووی لیستی بایەخپێدانیانە کاریگەریی زیاتر و ڕاستەوخۆیان لەسەر دەنگدەران هەیە، تەنانەت ئەگەر ئەم بابەتانە بوونە جێگەی سەرنج و بایەخپێدانیان، بێگومان کاریگەرییان لەسەر دەرەنجامەکانی پرۆسەکەش دەبێت.

شتێکی تر کە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت ئەوەیە، کە ڕۆژانە زانیارییەکی زۆر دەگاتە دەنگدەران لەڕێی تەلەفزیۆن و ڕادیۆ، رۆژنامەکان و میدیای ئەلکترۆنی هەواڵ و زانیاری وەردەگرن، هەروەک لە شوێنی کارەکەی زانیاری وەردەگرێت، لەکاتی کەمپینی میدیایی بەتایبەتی لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بەردەوام گوێبیستی پڕوپاگەندە و ڕیکلامەکان دەبێت. لە نێو دراوسێکان یان کە لەسەر شەقامەکاندا دەسوڕێنەوە گوێیان لە دەنگۆی سەرنجڕاکێش دەبێت، لەبەرئەوەی دەنگدەر ڕۆژانە زانیاری زۆر وەردەگرێت، دۆسیەی کەسیی دروستکردووە بۆ ئەوەی بزانێت کام زانیاری گرنگە بۆی و کامیان پەیوەندیی بەوەوە نییە، ئەو بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی دەیبینێت و بەخێرایی دیاری دەکات، کە چ زانیارییەک پەیوەندی بەوەوە نییە پشتگوێیان دەخات، یان فڕێیان دەدات.

سەبارەت بە ڕاستییەکان، ڕکابەرەکەت دەیەوێت سەرنجی دەنگدەران بۆ سەرچاوەی هەموو ئەو زانیارییانەی، کە ڕۆژانە دەگەنە دەنگدەر ڕابکێشێت، دەبێ پەیامی کەمپینەکەت دیواری ئەو "فلتەرە" بسووتێنێت، کە بەکاری دەهێنێت، بیرت نەچێت هەمیشە دەنگدەر سەرنجی خۆی ئاڕاستەی ئەو بابەت و پرسە گرنگانە دەکات، کە پەیوەندییان بە ژیان و بەرژەوندییەکانی خۆی هەیە.

بەهەمان شێوە کاتێک کاندید و کارمەندانی بانگەشەی هەڵبژاردن بەدرێژایی مانگێک رۆژانە چەندین کاتژمێر بیردەکەنەوە و لەخەمی

ئەوەدان، کە لە بانگەشـــەدا چـی بـکەن و چـی بڵـێن، دەنگـدەران تەنهـا خولەکێک یان دوو خولەک لە کاتە بەنرخەکەی خۆیانت پێدەدەن، تۆش دەبێ بەوردی گوێیان لێبگریت، نابێت بە ئاسانی لەدەستیان بدەیت.

کۆمپانیاکـانی ڕیکـلام لە هەمـوو شـتە جیاوازەکـان تێـدەگەن، بـۆیە پەیامی ڕوون و ورد بەرهەم دەهێنن و پارەیەکی زۆری تێدا خەرج دەکەن بۆ دڵنیابوون لەوەی ئەو پەیامانە دەگاتە جەماوەری بەئامانجکراو، بۆیە تا دەکرێ چەندین جار گوێ لەپەیەمەکان بگرن و ببینن. ئاگاداربە ئێوەش هەمان کار دەکەن، دەتوانن چەندین کاتژمێر تەرخان بکەن بۆ نووسینی کـــاغەز و بـــابەت بـــۆ پرۆشـــەرەکان، کە تێڕامـــان و بیرکردنەوەکـــان دەوروژێنـێ، بەڵام ئەگەر دەنگدەران لە مـاوەی ١٥ چرکەدا فڕێیـان بـدەنە لایەک یـان کەس نەیـانخوێنێتەوە، مانـای وایە ئەوە کـات بەفیـڕۆدانە، بـۆیە دەبـــێ پێزانینـــی زۆرت بـــۆ دەنگـــدەران هەبێـــت، چـــونکە ئەوان لە سیاسەتمەداران زیاتر دەتوانن پەیامە ناڕاستەکان بناسنەوە.

ا. کوالیتی پەیامێکی باش

پەیام بناغەی گوتاری سیاسیە لە کەمپینی هەڵبژاردندا، چەند پێوەرێک هەیە پێویسـتە لەکـاتی نـاردنی پەیـام بـۆ جەمـاوەر لەبەرچـاو بگیـرێن، بۆئەوەی پەیامەکە کاریگەری فدروست بکات وەک:

أ - با پەیامەکە کورت بێت

دەنگدەران سەبرێکی کەمیان هەیە بۆ گوێگرتن لەو سیاسەتمەدارانەی کە درێـــژدادڕن و زۆر قســـە دەکەن، ئەگەر نەتوانیـــت لە مـــاوەی یەک خولەکـدا پەیـامەکەت بە شـێوەیەکی کـاریگەر بگەیەنیـتە دەنگـدەران، بە دڵنیـاییەوە ڕەنـگە نەتـوانی سـەرنجی دەنگدەرەکان بـۆ خـۆت ڕابکێشـی و لەوانەیە دەنگەکەشیان لەدەست بدەیت.

ب -با پەیامەکە ڕاستگۆ و باوەڕپێکراو بێت

پەیامەکە دەبێت لە بەها و پراکتیک و سیاسەت و مێژووی کاندیدەوە سـەرچاوە بگرێت؛ نابێت لەگەڵ پاشـخانی کاندیدەکەدا نـاکۆک بێت، جگە لەوەش پێویستە پەیامەکەت گونجاو بێت. کاندیدێک، کە بەڵێنی ناڕاستەقینە

دەدات، هانی دەنگدەران دەدات کە دەنگێکی زیاتری پێبدەن. دەنگدەران دەبێت باوەڕ بەو شتانە بکەن کە تۆ وەک کاندید لەسەرخۆت باسی دەکەیت، یا لەسەری دەوەستیت. بۆیە گرنگ و چارەنووسسازە بە بەڵگەوە پشتگیری لە لێدوانەکانت، لە ئەزموونەکانت بکەیت، زانیاری راست لەبارەی مێژووی خۆت بدەی. ئەگەر بڵێیت لە کێشەیەک، یان پرسێک تێدەگەیت بەبێ ئەوەی نیشانی دەنگدەران بدەیت بۆچی، یان چۆن؟ ئەوا کاتی خۆت و ئەوانیش بەفیڕۆ دەدەیت! ئەمەش بەو مانایەیە، کە کاندید بەرنامەی هەڵبژاردنی خۆی بە پەیامەکەیەوە دەبەستێتەوە، بەو پێیەی هەریەکەیان بە شێوەیەکی لۆژیکی پەیوەندییان بە ئەوی دیکەوە هەیە. بۆیە گرنگە کاندید لەوە تێبگات، کە بەرنامەی هەڵبژاردن و پەیامەکەی پەیوەستن بەیەکتر و تەواوکەر یەرکترن.

ج -دەبێت پەیامەکە بکرێتە ئامانج

لە هەنگاوی سێیەمدا باسمان لە بەئامانجکردنی دەنگدەران کرد، ئەگەر پەیامەکەت گشتی بێ و بۆ هەمووان بێت، ئەوا لە ڕاستیدا قسەکردن نییە بۆ کەس. ئەو دەنگدەرانەی دەنگت پێدەدەن جیاوازن لەوانەی دەنگیان پێنەداویت. چونکە هەردوو گروپەکە بەرژەوەندییەکانیان جیاوازە. پێویستە لە بانگەشەی هەڵبژاردنەکەتدا ئەم جیاوازییانە دەستنیشان بکەیت، بۆئەوەی پەیامەکەت ئاڕاستەی ئەوانە بکەی کە چاوەروانی دەنگت پێ بدەن. زۆربەی کات دەنگدەران دەیانەوێت زانیارییەکی ڕوون لەسەر ئەو کەسە بزانن، کە نوێنەرایەتی داواکارییەکانیان دەکات، بۆیە ئەگەر بەدەستیان هێنا ئەوا دەنگی پێدەدەن، زۆرجار سیاسەتمەداران شکست دێنن و ناتوانن ئەم زانیارییە ڕوونانە پێشکەش بەدەنگدەران بکەن. لەوانەیە پێیان وابێ کە دەنگدەران زانیارییەکان دەزانن بەبێ ئەوەی ئەوان باسی بکەن، یان دەنگدەران هەست بەو زانیاریانە دەکەن، کە سیاسەتمەداران لەبارەی هەر شتێکەوە دەیخەنە ڕوو.

د -پەیامەکە دەبێت بڕواپێهێنەر و گرنگ بێت بۆ دەنگدەر

پێویستە باسی ئەو بابەتانە بکەیت، کە جێگەی سەرنجی ئامانجەکەت بێت، لەوانەیە ئەم بابەتانە لەسەر ئەو کێشانە بێت، کە لە ژیانی ڕۆژانەیدا

ڕووبەڕووی دەبێتەوە، نەک ئەو بابەتانەی، کە سیاسەتمەداران پێیان وایە گرنگن بۆ سیاسەتی گشتی، دەنگدەران زیاتر پشتگیری لەو کاندیدانە دەکەن، کە باسی کارەکانیان و خوێندنی منداڵەکانیان و خانەنشینییان لەگەڵ دەکەن، کێ باسی بودجەی گشتی دەکات، دەزانێت بودجەی گشتی خەمی ئەم بابەتانەیە لەبیرت بێت، تۆ هەوڵدەدەیت دەنگدەر رازی بکەیت، کە تۆ باشترین کاندیدی نوێنەرایەتیان بکەی و بڕوایان پێبهێنی، کە دەنگت پێبدەن. هەروەک گرنگە لەبیرت بێت، کە لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردندا کاتێکی پێویستت نییە بۆ ئاگادارکردنەوە و پەروەردەکردنی دەنگدەران، چونکە ڕەنگە کاتێکی زۆری بوێت تا بابەتە ئاڵۆزەکان بۆ دەنگدەران روون بکەیتەوە بە ئامانجی گۆڕینی هەڵوێستەکانیان. باشترە سەرچاوەی دارایی کەمپین بۆ دۆزینەوەی دەنگدەران خەرج بکرێت، ئەوانەی پێشتر قەناعەتیان هەیە نوێنەرایەتی قەناعەتەکەت دەکەن، بۆ ئەوەی دەنگتان پێ بدەن.

ه -دەبێ پەیامەکەت جیاوازبێت

دەنگدەران بژاردەی ئەوەیان هەیە، کە دەنگ بە تۆ یان بە ڕکابەرەکەت بدەن. کەواتە دەبێت بۆ دەنگدەرانی ڕوون بکەیتەوە، کە تۆ چەندە جیاوازیت لە کاندیدەکانی تری کێبڕکێی هەڵبژاردنەکاندا، لە ڕێگەی جیاوازی نێوان خۆت و ئەوانەوە، ئەگەر هەموو کاندیدێک لەسەر دابینکردنی گەشەپێدانی ئابووری و ئاسایشی کۆمەڵایەتی قسە بکات، ئەوا هیچ دەنگدەرێک بژاردەیەکی ڕوون نابینێتەوە دەنگی پێبدا. لە لایەکی ترەوە ئەگەر تۆ پشتگیری لە کەمکردنەوەی باج بۆ پیشەسازییەکی دیاریکراو دەکەیت، ئەوا ڕکابەرەکانت هەمان شتیان ناوێت، چونکە دەنگدەران بژاردەی ڕوون لەبەردەمیاندا دەدۆزنەوە.

و -با پەیامەکەت ڕوون بێت و لە دڵەوە قسە بکە

پێویستە پەیامەکەت بە زمانێکی سادە بە دەنگدەران بگەیەنیت، زمانێک بێت ئەوان بەکاری دەهێنن و بەئاسانی لێی تێدەگەن. بە گشتی سیاسەتمەداران دەیانەوێت ئەو تێڕوانینە لەنێو دەنگدەراندا بچەسپێنن، کە ئەوان زیرەکن، بۆیە چەمک و زاراوەی وا بەکاردەهێنن، کە ڕەنگە

دەنگدەران لێی تێنەگەن، یان هیچ مانایەکی بەرجەستەی بۆ ئەوان نەبێ. بێگومان ناتەوێت وا لە دەنگدەران بکەیت بەناچاری شتەکان بخوێننەوە و لەوە تێبگەن کە تۆ چی دەڵێیت. باشترین ڕێگا ئەوەیە، کە وێنەیەکی هزری لە مێشکی دەنگدەران بۆخۆت دروست بکەی. باسی مرۆڤ و دیموکراسی و بارودۆخی ڕاستەقینەی ژیان و بژێوی بکە بۆ وەسفکردنی پوختەی بیرۆکەکە وەک: (سیاسەتی ئابووری گشتی)، سیاسەت کارێکی سۆزدارییە، زۆرجار ئەو سیاسەتمەدارانەی. کە دڵی دەنگدەران ڕادەکێشن، شکست بەو کەسانە دەهێنن، کە سەرنجی عەقڵیان ڕادەکێشن. بەڵام مانای ئەوەنییە چاوپۆشی لە بناغە ئەقلیەکەی حزبەکەت، یان کاندیدەکەت بکەیت، یان وا گریمانە بکەیت، کە ئاستی تێگەیشتن و وەرگرتنی دەنگدەر نزمە. بەڵکو دەبێت بەدوای ڕێگایەکدا بگەڕێیت بۆ ئەوەی هەڵمەتەکەت بە بەها ناوچەییەکانی دەنگدەرەوە ببەستیتەوە و بە ڕوونی نیشانی دەنگدەرانی بدەی تۆ لەو کێشانە تێدەگەی، کە ڕۆژانە ڕووبەڕوویان دەبنەوە.

ز -پەیامەکەت دووبارە و سێبارە بکەوە

کاتێک لە کەمپینەکەتدا ئەو پەیامە دیاری دەکەی، کە بۆ ئەو دەنگدەرانەی دەینێری، کە خۆت مەبەستتە بۆ ئەوەی قەناعەتیان پێ بهێنیت دەنگ بە کاندیدەکەت بدەن، هەرکاتێک دەرفەتت بۆ ڕەخسا پێویستە هەمان پەیام دووبارە و سێبارە بکەیتەوە. دەنگدەران گرنگی بە بانگەشەی تۆ نادەن، کە شتێک دەڵێیت، مانای ئەوە نییە، کە ئەوان گوێ لە قسەکانت دەگرن و لەبیریان دەبێت، بۆئەوەی پەیامەکەت لە مێشکی دەنگدەراندا بمێنێتەوە، پێویستە چەندینجار و بە شێوازی جیاواز بیبیستنەوە، بەڵام ئەگەر پەیامەکەت گۆڕی، ئەوا لەوانەیە ببێتە هۆی سەر لێشێواندنی دەنگدەران!

٢. ئەو فاكتەرانەی دەبنە مايەی سـەركەوتنی بانگەشـەی هەڵبژاردن

بـۆ ئەوەی بەنگاشـــەی هەڵبــژاردنەكەت ســـەركەوتووبێت، پێويســـتە پێشوەخت ئامادەكاری بكەيت ڕەچاوی ئەو خاڵانەی خوارەوە بكەيت:

- پێويســتە بەردەوام چــاودێری چۆنيەتی بەڕێوەچــوونی هەڵمەتـی هەڵبـژاردن بكەيـت و ڕۆژانە زانيـاری دەربـارەی كێشــە و پرســە تازەكانی ڕۆژ وەربگريت.
- هەڵوێسـت و بۆچوونەكـان بەگوێرەی گۆڕانكارييەكانی رايگشـتی و پێشتهاتەكان لە هەڵمەتەكەدا گۆڕانكارييان تێدا بكە، بەمەرجێك لەگەڵ خاڵە گشتييەكانی بەرنامەی هەڵبژاردن ناكۆک نەبێت.
- دابينكردنــی هەمــوو ئــامراز و پێداويســتييەكان و تەرخــانكردنی تواناكان بۆ سەركەوتنی پاڵێوراوەكان.
- پابەنـــدبوون بە تێگەيشـــتن و شـــيكردنەوە و پێشكەشـــكردنی زانياری و داتاكان، كە بتوانرێ بەبێ لايەنگريكردن بەكاربێت.

هەنگـاوی پێـنجەم: گەشـەپێدانی پلانـی پەيوەنـدييكردن بە دەنگدەران(١)

Developing a Voter Contact Plan

دوای ئەوەی بڕيارتــدا لەگەڵ كــێ قســە دەكەيــت و چــی دەڵێيــت، هەنگـاوی داهـاتوو ئەوەيە، كە بزانيـت چـۆن دەيڵێيت، واتە چـۆن پەيـامی بانگەشەی هەڵبژاردنەكەت بە دەنگدەران دەگەيەنيت؟ ئەمە ئەو هەنگاوەيە، كە هەمووان لە بانگەشەی هەڵبژاردنەكەدا بيری لێدەكەنەوە وەک: وتاردان، ئەدەبيــات، ســەردانی دەرگــا بە دەرگــا، دروشــمەكان، گردبــوونەوەی جەمــاوەری و بانگەشــەی هەڵبــژاردن.. هتــد. بەڵام بــۆئەوەی كەمپينێكــی كـاريگەرت هەبێت، سـەرەتا پێويسـتە مـاوەيەک خەريكی دياريكردنی ئەم هەنگاوانەی خوارەوە بيت: پێشوەخت توێژينەوە بكە ئامانجەكەت و جۆری

---

(١) براين أوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، مصدر سبق ذكره،ص ٤٩.

جەماوەرەکەت دیاری بکە و پەیامەکەت دابڕێژە، بۆ ئەوەی شێوازەکانی پەیوەندیکردنت لەگەڵ دەنگدەران کاریگەربن، زۆرێک لە کاندیدەکان سەرەتا پەلە دەکەن لە بەستنی کۆنگرەی ڕۆژنامەوانی بۆئەوەی ڕایبگەیەنن، کە خۆیان کاندید کردووە و دەچنە ناو پێشبڕکێی هەڵبژاردن، دواتر بەبێ ڕەچاوکردنی ڕێسا بنەڕەتییەکان و پێش ئەوەی پێداچوونەوە بە هەموو ڕێگاکانی پەیوەندیکردن لەگەڵ ناوەندەکاندا بکەن، هەڵمەتەکە دەست پێدەکەن.

چەند خاڵێکی گشتی هەیە دەتوانرێت بۆ هەموو شێوازەکانی پەیوەندیکردن بەکاربێت:

یەکەم: بنەمای سەرچاوە سنووردارەکان، واتە زانینی تێچووی هەر شێوازێک لەڕووی کات و پارە و مرۆڤەوە. دووەم: ئاڵوگۆڕی قەرەبووکردنەوەی سەرچاوە و شێوازەکان، واتە دەتوانیت هەمان ئەرک بە بەکارهێنانی سەرچاوەی جیاواز ئەنجام بدەیت. لە کۆتاییدا هەر شێوازێکی پەیوەندیکردن بۆ ڕازیکردنی دەنگدەران و دەستنیشانکردنی لایەنگرەکانت کاریگەری خۆیان هەیە، گرنگە لە هەموو قۆناغەکانی بانگەشەدا پلانی پێشوەختە بۆ هەموو ئەمانە دابنرێت، لەوانەش دەنگدانی جەماوەر لە ڕۆژی بەڕێوەچوونی هەڵبژاردندا.

یەکەم: سەرچاوە سەرەکییەکانی هەڵبژاردن

وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا، هەڵمەتی سیاسی بریتییە لە پرۆسەی پەیوەندییکردن و هەموو بانگاشەکان سێ سەرچاوەی سەرەکییان لەبەردەستدایە لە پرۆسەی پەیوەندیکردندا، ئەوانیش (کات، پارە، مرۆڤ)ە، ئەم سێ سەرچاوەیە دەتوانرێت بە ژمارەیەکی بێسنوور بە ڕێگە و شێوازی جیاواز کۆبکرێنەوە و ڕێکبخرێن، گرنگترین خاڵیش بریتییە: لە چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەو سێ سەرچاوەیە بە باشترین و کاریگەرترین شێوە لەهەڵمەتی هەڵبژاردندا.

تۆش دەتەوێت زۆرترین کاریگەرت لەسەر دەنگدەراندا هەبێت! بۆ هەر خۆبەخشێکی هەڵمەتی هەڵبژاردن، بۆ هەر کاتژمێرێک لە وەخت، بۆ هەر برە پارەیەک، کە لە بانگەشەدا خەرجی دەکەیت. لە کاتی پلاندانان بۆ

پەیوەندییکردن بە دەنگدەران وەک بەشێک لە هەڵمەتەکە، گرنگە ئەوەت لەیاد بێت، کە سەرچاوەکانی دارایی و مرۆیی و کاتەکەی بەردەستت سنووردارن، هەر بڕیارێکیش بۆ ئەنجامدانی کارێک دەیدەی بڕیارێکە بۆ ئەوەی کارێکی تر نەکەیت.

کاتێک ١٢٠ خۆبەخشت هەیە، کە کارت و پرۆشەر و پۆستەرەکانت بۆ دابەش بکەن، ئەوان دەچنە سەر ئەو کارە و ناتوانن لە یەک کاتدا بەتەلەفۆن پەیوەندی بە دەنگدەرانەوە بکەن، کاتێک پارە بۆ ڕیکلامێکی تەلەفزیۆنی خەرج دەکەیت، ڕەنگە بەشی ئەوەت نەبێت لە ڕێگەی پۆستەوە پەیوەندی بە دەنگدەران بکەیت. ئەوکاتەی بە تەوقەکردن لەگەڵ کڕیارەکان لەبازاردا بەسەری دەبەیت، لەسەر حیسابی ئەو کاتەیە، کە بۆ سەردانی (دەرگا بە دەرگا)ی ماڵەکان دیاریت کردووە! بۆیە گرنگە بودجە بۆ هەموو ئەم سەرچاوانە دابنێیت بۆئەوەی لەبەر دەستت بن و لەکاتی پێویستدا ئەم سێ سەرچاوەیە بە تەواوی بەکاریان بێنیت. گەر دەتەوێت زۆرترین کاریگەریت لەسەر دەنگدەران هەبێت، دەبێت بە باشترین شێوە سوود لەم سەرچاوانەی وەربگریت.

بۆ گەیشتن بەهەمان ئامانج، دەتوانیت سەرچاوە و شێوازی جیاواز بەکاربێنی. گریمان پێویستیت بە ڕازیکردنی ١٠ هەزار دەنگدەر هەیە، کە دەنگت پێبدەن، بۆ ئەمەش دەبێ ١٠٠٠ خۆبەخشت هەبێت، کە دەرگا بە دەرگا سەردانی ماڵان دەکەیت هاوکاریت بکەن. دەبێ هەر خۆبەخشێک ١٠ دەنگدەر ڕازی بکات دەنگت پێبدەن، ئەمەش مانای وایە، کە تۆ پارەت نییە و کاتێکی زۆریشت لەبەر دەست نییە، بەڵام خەڵکێکی زۆرت هەیە! ئایا ئەگەر بەتەنیا کاربکەی دەتوانیت قسە لەگەڵ ١٠٠٠٠ دەنگدەر بکەی و ڕازییان بکەیت؟ بێگومان زۆر ئەستەمە، چونکە بۆئەوەی هەر ڕۆژێک ٥٠ دەنگدەر بەسەر بکەیتەوە، پێویستیت بە ٢٠٠ ڕۆژە! لێرەدا کاتێکی زۆرت پێویستە، بەڵام پارە و مرۆڤت لەبەر دەستدا نییە. کاتێک، کە ڕیکلامێکی نایاب لە تەلەفزیۆنەکان پەخش دەکەیت، پارەیەکی زۆری تێدەچێت، بەڵام پێویستیت بە سەرچاوە مرۆییەکانی ستافەکەت وەک: خۆبەخشەکانە، تۆش کاتێکی زۆرت نییە. واتە دەکرێ کەرەستە و ئامرازەکان لەشوێنی یەکتر بەکاربێنین، بەڵام پێویستە لەسەرەتاوە دیاری بکەیت، کە دەتەوێ چ

بەدەست بهێنیت؟، ئەگەر نەتوانی بەشێوازێک بەدەستی بێنی، دەتوانی پەنا بۆ شێوازەکانی تر ببەیت، بۆ ئەمەش پێویستە پلانێک بۆ هەڵمەتەکەت دابندرێت. ئەگەر لەسەر بنەمای پلانێکی نووسراو نەبێت، ناتوانیَ پارە و ژمارەی خۆبەخشی پێویست کۆبکەیتەوە، کاتێکی زۆریشت بەفیرۆ دەچێت، سەرەنجام ناتوانی بەئامانجەکانت بگەیت.

دووەم: کاریگەریی شێوازەکانی پەیوەندیکردن بە دەنگدەران(١) دەنگدەران(١)

هەر جۆرە پەیوەندییەک بەدەنگدەران سیَ شت لە ئاستی جیاوازدا بەدەست دەهێنێت: (باوەڕپێهێنانی دەنگدەرانی بە ئامانجکراو، ناسینەوەی لایەنگرەکانت، ئامادەکردنی دەنگدەران)، ئەم ئاستە جیاوازانە کاریگەری هەوڵەکانت بۆ پەیوەندیکردن بە ئازیزانت دیاری دەکەن. ئەوەی گرنگە دەبێت هەڵمەتەکە ئەو شێوازانە هەڵبژێرێت، کە ئەگەر یەکبخرێن بە شێوەیەکی کاریگەر هەر سیَ ئاستەکە بە دیبێنیَ، کە پەیامێکی ڕوون و ورد و کاریگەرت هەبوو، گرنگە بۆ ڕازیکردنی گروپە بە ئامانجکراوەکەت بەکاری بهێنیت. بە دەنگدەران بڵێی، کە کاندیدەکەت باشترین بژاردەیە. پێویستە دەنگدەران بزانن پەیامەکەت چییە و چەند جارێکیش ببیستن بۆئەوەی لە مێشکیاندا بمێنێتەوە، باشترە پەیامەکەت چەند جارێک دووبارە و سێبارە بکرێتەوە و پەیامێکی تر بگەیەنیتە دەنگدەران.

لەگەڵ نزیکبوونەوەی ڕۆژی دەنگدان، ئیتر کاتێکی پێویست نامێنێت بۆئەوەی دەنگدەرەکان ڕازی بکەیت، پێویستە هەوڵەکانت چڕبکەیتەوە بۆ دڵنیابوون لەوەی، کە لایەنگرەکانت دەنگ دەدەن و دەنگیش بە کاندیدەکەت دەدەن. بۆ ئەمەش پێویستە بزانی لایەنگرەکانت کێن؟ ئەوانەش کێن، کە داوایان لیَ دەکەی بچن پەیوەندیی بە دەنگدەرانەوە بکەن بۆ دەنگدان. ڕۆژێک پێش دەنگدان پێویستە هەندێک کات بۆ بەسەرکردنەوەی لایەنگرەکانتان تەرخان بکەن. چۆنیش دەتوانی لەماوەیەکی کورتدا پەیوەندییان پێوە بکە!؟

---

(١) براين أوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، مصدر سبق ذكره، ٥١

سێیەم: چۆن دەنگدەران ڕازی دەکەیت

زۆربەی هەوڵەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن بۆ ئەوەیە، کە قەناعەت بە دەنگدەرانی بەئامانجکراو بێنی، کە تۆ باشترین کاندیدی و بەرژەوەندی ئەوانیش لەوەدایە بچێتە سەر سندوقەکانی دەنگدان و دەنگت پێبدەن. هەموو ئەو کارانەی تا ئێرە کردووتە، هەموو ئەو لێکۆڵینەوە و ئامانجانەی دیاریتکردووە، بە ئامانجکردن و پەرەپێدانی پەیامێکی باوەڕپێکراو، تۆی گەیاندووەتە ئەم ئاستە. لێرەدا پێویستە ڕێگەیەک بدۆزیتەوە، کە بە ئاسانی پەیوەندی بە جەماوەری سەرەکی خۆت بکەیت، بۆئەوەی ڕازییان بکەی دەنگت پێبدەن.

١ - پەیامێکی گەورە بێ سوودە!

زۆرجار مرۆڤەکان ئەوکاتە باوەڕیان لا دروست دەبێ، کە لە سەرچاوەی جیاوازەوە هەمان شت دەبیستنەوە. ئەگەر بیستیان تۆ کاندیدێکی باشی و لە ڕێکخراوێکی مەدەنی دیاری، ئەو کاندیدەش دەناسن، کە دەرگا بە دەرگا سەردانیان دەکات، سەیری ئەدەبیاتی بانگاشەکەی بکەن و بابەتێکی باش لەسەر کاندیدەکە لە میدیاکاندا ببینن، ئەوا ڕەنگە کاندیدەکەیان لەبیربێت و لەوانەیە دەنگی پێبدەن. پێویستە هیچ کام لە ئامرازەکانی پەیوەندیکردن بە دەنگدەران پشتگوێ نەخەیت، کەمپینێکی ڕێکخراو هەموو جۆرە ئامرازێکی پەیوەندیکردن فەراهەم دەکات، بۆئەوەی هەمان ئەو پەیامەی هەتە بەشێواز و ئامرازی جیاوازەوە بگاتە دەنگدەران.

٢ -دەنگی خۆتان بدەن

چەند مانگێک خۆت بە کەمپین ماندوو و سەرقاڵ دەکەیت بۆئەوەی بڕوا بە جەماوەر بهێنیت، کە تۆ باشترین کاندیدیت، بەڵام هیچ سوودێکی نییە ئەگەر ئەو جەماوەرە لە ڕۆژی هەڵبژاردندا نەچنە سەر سندوقەکانی دەنگدان و دەنگت پێنەدەن. دەنگدەر خۆی وا دەبینێت، کە تەنها دەنگێکە و هیچ کاریگەرییەکی نییە. پێویستە دەنگدەر بزانێت، کە ئەوان زۆرجار

بەشـێكن لە شـتێكی گەورەتـر، پشـتگیریان بـۆ كاندیـدەكە زۆر گـرنگە، هەنـدێكجار رەنـگە بیرخسـتنەوەیەكی سـادە وەك ئەوەی پەیوەنـدییەكی تەلەفۆنی لەگەڵدا بكەیت، كارت و پرۆشـەرێكی چاپكراوی بۆ بنێری، یان لافیتە و دروشـمی زۆر، كە لە دەوروبەری شـارەكەدا بڵاوبوونەتەوە بەس بێـت بـۆئەوەی دڵنیـا بێـت لەوەی، كە بەشـداری دەكـات و دەنگـی خـۆی دەدات.

هەوڵــدان بــۆ (دەنگــی خــۆت بــدە) قۆنــاغێكی ســەربەخۆیە لە هەڵــمەتەكەدا. ئەگەر بەراوردێــك لەنێــوان بانگەشــەی سیاســی و بە بـازاڕكردن بـۆ بەرهەمێكـی بازرگـانی بكەیـن، ئەوا كاندیـدەكە دەبێـتە ئەو بەرهەمەی، كە تەنهــا لەم ڕۆژەدا واتــا ڕۆژی دەنگــدانی هەڵبــژاردن لەبەردەسـتە بـۆ فرۆشـتن. لەم ڕۆژە دیـاریكراوەدا گـرنگە هـانی دەنگدەران بدرێت ئەم بەرهەمە بكڕن.

لەو ناوچــانەی، كە كاندیــدەكە لەلایەن لایەنگــرانەوە پشــتگیرییەكی بەرچـاوی لێـدەكرێت، بـا بڵێـین لە (١٠) دەنگـدەر، شـەش كەسـیان دەنگـی پێـدەدەن، زیـاتر دەربـارەی ئەو كەسـانە دەزانیـت، كە لە ڕۆژی دەنگدانـدا بیــرت خســتونەتەوە. پێویســتە پشــتیوانی لایەنگرانــت نــوێبكەیتەوە ومسۆگەریان بكەن. لەو ناوچانەی لایەنگرت زۆرە دەتوانی بەگشتی داوا لە دەنگدەران بكەیت كە بەشداری لە دەنگداندا بكەن، بەڵآم لەو بازنـانەی كە لایەنگرەكانت كەمە تەنیا دەتوانی داوا لە لایەنگرەكانی خۆت بكەی بچن دەنگت پێبدەن.

٣ -دیاریكردنی دەنگدەران

لەبەر ئەوەی زۆربەی هەوڵەكـانی (دەنگـت بـدە) بەنـدە بە هەبـوونی لیســتی دروســتی لایەنگرەكانــت، كە پێویســتە ڕۆژی پــێش هەڵبــژاردن لەبەردەستتدا بێت، گرنگە هەر لەسەرەتای ڕۆژانی بانگەشەدا بزانیت چۆن لایەنگرەكانـت دەستنیشـان دەكەیـت. پێویسـتە سـەرچاوەی داراییـت خەرج بكەیـت بـۆئەوەی دەنگدەرەكانت ڕازی بكەیت، بەڵام ئەگەر هەوڵەكانت بۆ پەیوەنـدیكردن لەگەڵیانـدا سـنووردار بكەیـت، مانــای وایە پشــت بەوە دەبەســتی، كە خۆیــان بچــنە ســەر ســندوقەكانی دەنگــدان بــۆئەوەی

دەنگەکانیان بدەن، ئەمەش کارێکی مەترسیدارە و نابێت وابکەی، چونکە گەرەنتی نییە، کە لەخۆیانەوە دەنگت پێبدەن.
بزانە کام جۆر لە دەنگدەران بە قسەکردن لەگەڵیاندا پشتگیری لە کاندیدەکەت دەکەن، بەگشتی خەڵک حەزدەکەن قسەیان لەگەڵدا بکەی و گوێ لە بۆچوونەکانیان بگری و داوای دەنگیان لێ بکەیت. پێوەرێک دابنێ بۆ هەر دەنگدەرێک، کە دەنگت پێدەدا ژمارە (١) ی بۆ دابنێ، ئەوەی هێشتا بڕیاری نەداوە ژمارە (٢) ی بدەرێ، ئەوەشی لایەنگری رکابەرەکەت دەکا ژمارە (٣) ی بۆ دابنێ.
لەوانەیە حەز بکەی زۆربەی سەرچاوە داراییەکانی بەردەستت بۆ دەنگدەرانی ژمارە (٢)ی جەماوەرە بەئامانجکراوەکەت خەرج بکەیت. هیچ دەنگدەرێکیش بە دەنگدەری خۆت مەزانە، چونکە لێرە هەندێ کات، خەلک لە شەرمی ڕوان دەڵێن دەنگت پێ دەدەین! ئەگەر خۆی بە ئاشکرا پێی نەگوتی دەنگت پێدەدەم زۆر پشتی پێ مەبەستە.

چوارەم: چۆن پەیوەندیی بە دەنگدەران دەکەیت

بە پشتبەستن بە هەموو ئەو بەبەتانەی پێشتر باسمان کرد، سەبارەت بە شێوازە جیاوازەکانی پەیوەندیکردن بە دەنگدەران، گرنگە وەڵامی ئەم پرسیارانەی بدەیتەوە: چەند پارە و کاتی تێدەچێت و پێویستیت بەچەند کەس هەیە یارمەتیت بدات ؟ ئایا دەزانن پەیوەندیی بە کام دەنگدەرەوە کراوە؟ ئایا ئەوانە ڕازی کرابوون؟
ئایا بە ئاشکرا دەتوانیت بڵێی دەنگدەرەکان پشتگیری لە کاندیدەکەت دەکەن یان نا؟ ئایا دڵنیای لەوەی دەنگی پێدەدەن؟ دیارە لەبانگەشەی هەڵبژاردن چەندین شێوازی جیاواز بەکاردێت بۆ پەیوەندیکردن بە دەنگدەران وەک لە خوارەوە بە کورتی ئاماژەیان پێکراوە:

١ - دابەشکردنی پرۆشەر و چاپکراوەکان

خۆبەخشەکان لەکاتی گەڕان و سەردانی ماڵان لە کەمپینی (دەرگا بە دەرگا) کارت و پرۆشەڕ و چاپکراوەکانی کاندیدەکەت بەسەر ماڵی دەنگدەرەکان دابەش دەکەن، ژمارەیەکی زۆر لە خۆبەخشەکان دەتوانن بە

شێوەیەکی تاڕادەیەک خێرا سەردانی ناوچەیەکی فراوان بکەن، چونکە لە ناوچەکانی هەڵبژاردنەکەتدا ماڵەکان پێدەزانن، خۆبەخشەکان قسە لەگەڵ دەنگدەرەکاندا ناکەن و لایەنگرانیش دەستنیشان ناکەن، بەڵام دەتوانن لە ڕۆژی هەڵبژاردندا سەردانی ماڵەکان بکەنەوە و بە بیر لایەنگرەکانیان بهێننەوە، کە دەنگی پێبدەن.

٢ - دابەشکردنی چاپکراوەکان

لە هەڵمەتەکانی بەنگەشەی هەڵبژاردن، خۆبەخشەکان لەکاتی گەڕانیان بەشەقام و گەڕەکەکانی بازنەی هەڵبژاردندا دەتوانن کارت و پڕۆشەڕ و چاپکراوەکان لەو شوێنانەی جەنجاڵن بەسەر دەنگدەران دابەش بکەن، دەتوانن لە ناو مۆڵ و بازاڕەکاندا، لە دەروازەی کارگە، وێستگەکانی شەمەندەفەر، وێستگەی پاس و تاکسی و ناوچەکانی پیشەسازی و پیشانگەکانی ئۆتۆمبێل هتد. ڕەنگە ئەم شێوازە ئاسانتر و خێراتر بێت بۆ بڵاوکردنەوەی چاپکراوەکانت لە شوێنی نیشتەجێبوونی دەنگدەران، بەڵام کەمتر ئامانجەکە دەپێکێت. چونکە دڵنیا نابێت لەوەی ئەو کەسانەی بڵاوکراوەکانی تۆ وەردەگرن لە بازنەکەی تۆدا دەژین، یان دەتوانن دەنگ بە کاندیدەکە بدەن، یان نا؟ ئەم جۆرە چالاکییە زۆرجار بابەتێکی دیاریکراو دەکاتە ئامانج، کە پەیوەندی بەو کەسانەوە هەیە لە ناوچەکەدا کۆدەبنەوە، بۆ نموونە: ئەگەر دەتەوێت کارت و پڕۆشەڕەکانت بەسەر کارمەندانی کارگەیەک دابەش بکەیت، پێویستە لە پرسگە و دەرگای سەرەکی کارگەکەدا دەست پێبکەیت.

٣ -ناردنی پۆست بۆ ماڵان

ناردنی کارت و چاپکراوەکانی هەڵمەتی هەڵبژاردنت بۆ دەنگدەران دەتوانێت ڕێگەیەکی کاریگەر بێت بۆ گەیاندنی پەیامەکەت و ڕازیکردنی دەنگدەران، کە دەنگت پێبدەن. بەپێی ئەوەی چ لیستێکی دەنگدەرانت هەیە، دەتوانیت لە ڕووی جوگرافی یان دیمۆگرافییەوە (تەمەن، ڕەگەز و... هتد) دەنگدەرەکان بکەیتە ئامانج، بۆ نموونە؛ دەتوانیت پڕۆشەرەکانت بۆ دەنگدەرانی بە ساڵاچوو بنێری، کە هەڵوێستی خۆت لەسەر هەندێک بابەت، کە پەیوەندی بە ساڵاچوانەوە هەیە بخەیتەڕوو، هەروەها چاپکراوی

جۆراوجۆر، کە هەڵوێستەکانی خۆت لەسەر بابەتەکانی دیکە دەخەیتە ڕوو، جیاوازە بۆ خانمان (ژنانی گەنج)، جارێکی تر دەزانی پۆستەکەت دەگاتە دەنگدەرانی بازنەی هەڵبژاردنەکەت یان نا.

٤ -دەرگا بە دەرگا(1)

یەکێک لە کاریگەرترین ڕێگاکانی ڕازیکردنی دەنگدەران سەردانی دەرگا بە دەرگای ماڵانە، واتە لەماڵێکەوە بۆ یەکێکی تر، کە خۆی یا گروپەکەت تاک بە تاک قسەیان لەگەڵدا دەکەن. دەتوانی لەنزیکەوە گوێت لەو کێشانە بێت، کە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە، خواست و داواکانیان بخەیتە نێو پەیامەکەت و بایەخ بە نیگەرانییەکانیان بدە و پشتگیرییان بکەیت. زۆرجار دەنگدەران مەیلیان دەچێتە لای ئەو کاندیدەی، کە هاتوە لەماڵەوە سەردانیان دەکات لەنزیکەوە چاوی پێیان دەکەوێت. لە ڕاستیدا ئەم شێوازەی پەیوەندیکردنە بە دەنگدەران کاتێکی زۆری دەوێت، پەیوەستە بەو گەڕەک و بازاڕانەی کە سەردانیان دەکەیت. دەرکەوتووە ئەگەر کاندیدێکی زۆر بەدیسپلین بیت، ڕۆژانە دەتوانی نزیکەی ٥٠ دەنگدەر و هەفتانەش نزیکەی ٣٠٠ دەنگدەر بەسەر بکەیتەوە و قسەیان لەگەڵدا بکەیت. بەمەرجێک شەوانە بۆ ماوەی سێ کاتژمێر دەرگا بە دەرگا سەردانی ماڵان بکەیت و سێ خولەک لەگەڵ هەر دەنگدەرێکدا قسە بکەیت، بەڵام باشتر وایە لەماوەی خولەکێکدا پەیامەکەت بگەیەنیتە دەنگدەران. لەبەرئەوەی لە دەرگایەکەوە دەچیتە دەرگایەکی دیکە کاتێکی زۆرت دەوێت، بۆ ئەم جۆرە سەردانانە، پێویستیت بە بیرکردنەوە و پلاندانانی پێشوەختە هەیە.

ڕەنگە بیر لەوە بکەیتەوە ئەم شێوازانە لەگەڵ بارودۆخەکەتدا بگونجێنیت. دەنگدەران ئەگەر زیاتر لە جارێک پەیامی کاندیدێک ببیستن، زیاتر لەبیریان دەمێنێتەوە. باشترە کاندید چەند جارێک سەردانی دەرگا بە دەرگا دووبارە بکاتەوە لە جارێکەوە بۆ سێ، یان چوار جار دوو هێندە زیاد بکات. واباشە هەفتەیەک پێشتر خۆبەخشەکان پۆستەر و کارتەکانی

(1) Brandon Blumenherst, How to write a comprehensive political campaign plan, https://www.ngpvan.com/blog/political-campaign-plan/.

کاندیــدەکە بەســـەر ئە و مـــاڵانە دابەش بــکەن، کە بڕیـــارە کاندیـــدەکە سەردانیان بکات، لەکاتی سەردانەکەش پێویستە یەکێک لە خۆبەخشـەکان، باشـتر وایە خەڵکی نـاوچەکە بێت و ماڵەکـان بناسـێ یـاوەری کاندیـدەکە بکات، تا کاندیدەکە قسە لەگەڵ دەنگدەرەکان بکات.

پێویستە بەرپرسی بانگەشەی هەڵبژاردن لیستێکی هەبێت و بزانێ، کە کاندیدەکەی لەگەڵ چەند کەس و لەگەڵ کێ قسـەی کردووە؟ لەگەڵ کێش قسـەی نەکـردووە؟ بـۆئەوی سـەردانیان بکـاتەوە، مەرج نییە هەمـوو ئەو ماڵانەی سەردانیان دەکەی دەنگت پێدەن، بەڵام لەوانەیە بەشـێکی زۆر لەو کەسانەی خۆیان یەکلایی نەکردبێتەوە دەنگ بەکێ دەدەن لەوانەیە مەیلیان بچێتە سـەرئەوەی دەنگ بە تۆ بدەن. باشـتر وایە بەرپرسـی کەمپینەکەت کارتێکی بەدواداچوونی هەبێت بۆئەوەی دوای هەفتەیەک، ئاراسـتەی ئەو ماڵانە بکاتەوە، کە پێشتر کاندیدەکە سەردانی کردبوون، یان بەهەر هۆیەک بێت هەندێکی نەبینیوون، لە کارەتەکەدا بنووسـرێت کاندیدەکە دڵخۆشـبوو بە ســـەردان و چـــاوپێکەوتن لەگەڵتـــان یـــان بنووســـێ بەداخەوە هێشـــتا کاندیدەکە دەرفەتی نەبووە سەردانتان بکات و چاوی پێتان بکەوێت.

٥ -پەیوەندیی تەلەفۆنی

پەیوەنـدییکردن بە دەنگدەران لەرێـی مۆبایـل وهێڵەکانی ئینتەرنێت و تەلەفـۆن و گروپەکـانی چـات(وتـس ئەپ، ڤـایبەر، ماسـینجەر، تەلیگـرام) ڕێگایەکی باشە بۆ ڕازیکردنی دەنگدەران، کە دەنگ بە کاندیـدەکەت بـدەن، دوای ئەوەی لایەنگرەکانت دەستنیشان دەکەیت، بە تەلەفۆن بیریان بـخەوە دەنگـت پێبـدەن و هەمـوو ئەوانەی ســەرەوە، پێویسـتی بە پەیوەنـدییەکی تەلەفۆنی تاڕادەیەک کورتە. دەتوانرێت لەمـاڵی یەکێک لە خۆبەخشـەکان بە تەلەفۆن قسە لەگەڵ دەنگدەران بکەیت، یان لە سـەنتەری کەمپینەکەت، کە هێڵـی تەلەفـۆن و مۆبـایلی تـایبەتی تێدایە و پێـی دەڵـێن (بـانکی تەلەفـۆن) لەوانەیە ناوەنـدی بازرگـانی، یـان ڕێکخراوێـک بـن، کە هێڵـی تەلەفـۆن و مۆبـایلی زیادەیـان هەبێت، لەو شـوێنانە دانـراون بـۆ ئەوەی تەنهـا بـۆ ئەم مەبەستە بەکاربهێنرێن و پەیوەندیکردن لە بانکی تەلەفۆن سوودی زیاتری

هەیە لەوەی لە شـوێنی نیشـتەجێبوونەوە پەیوەنـدییان پێـوە بکرێـت لەبەر دوو هۆکار:

یەکەم: کەمپینەکە دەتوانێت سـەرپەرشتی پەیوەندییە تەلەفۆنییەکان بکات لە بـانکە تەلەفۆنییەکـان و دڵنیابێـت لەوەی بەراسـتی بەرپرسـان پەیوەندییان پێوە دەکەن.

دووەم: خۆبەخشـەکان پشـتگیری لە خۆبەخشـەکانی تـر وەردەگـرن بـۆ ئەنجامدانی ئەم گفتوگۆ تەلەفۆنیانە. گرنگە بەهاوبەشـی سـوود لە ئەزموونی یەکتر وەربگرن لە چۆنیەتی پەیوەندییکردن بەدەنگدەران بە هەردوو دیـوی بـاش و خـراپەوە. هەروەک پێویسـتە کەمپینـەکە توانـای کـۆنترۆڵکردنی پرۆسـەکە و مـامەڵەکردنی ڕاسـتەوخۆی لەگەڵ کێشـەکاندا هەبێت، هەمـوو ئەمـانەش دەتوانرێـت بە ئاسـانی ئەنجـام بـدرێت کاتێـک کارەکـان تەنهـا لە بـانکە تەلەفۆنییەکانـدا سـنووردار بکرێـت. پێویسـتە خۆبەخشـەکان ڕاهێنـراوبن کە چـۆن پەیوەنـدیی بە دەنگـدەرانەوە دەکەن، ئەو زانیارییـانە چـین، کە پێویسـتە لەسـەر کاندیـدەکە بەدەنگدەرانی بـدەن، چـۆن سـەرنج و ڕەخنەکانیـان وەردەگـرن و چـۆن بەجـوانی وەڵامیـان دەدەنەوە و خۆیان لە دروستکردنی کێشەو مشـتومڕ لەگەڵ دەنگدەران بەدوور دەگرن.

٦ -ئامرازە بینراوەکان

هەموو ئەو شتانە دەگرێتەوە، کە دەنگدەران بەچاو دەیبینن. لەوانەیە ڕیکلامکردن لەسـەر سـتاندەکانی سـەر شـەقامەکان، هەڵواسینی لافیتە لەو شـوێنانەی دەنگـدەران لێـی دادەنیشـن، پۆسـتەر لەسـەر سـتوونەکان یـان ئۆتۆمبێـل، ئەو ئاڵایـانەی کە خۆبەخشـەکان، یـان کاندیـدەکان بەرزی دەکەنەوە بۆ سـڵاوکردن لەو خەڵکەی بە پیادە و ئۆتۆمبێلەکـان هـاتوچۆی لێدەکەن، کەرنەڤاڵێک، کە ژمارەیەک ئۆتـۆمبێلی ڕازاوە لەخۆدەگرێت بەنـاو گەڕەکە سـەرەکییەکاندا دەسوڕێنەوە، یان ناوی کاندیدەکە لەسـەر فـانیلە و تیشێرت، یان کڵاو و کوپەکانی قاوە و چا خواردنەوە، قەڵەم و دەفتـەر، کە وێنە و ژمارەی کاندیدەکەیانیان لەسەرە... هتد. ئەم شێوازانە ڕەنگە ئاستی

هۆشیاری دەنگدەر بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن بەرزبکاتەوە و کاندیدەکەش باشتر بناسرێت، هاوکات پەیامی بانگەشەی هەڵبژاردنیش بەرزتر دەکاتەوە. بەڵام شێوازێکی بەهێز نییە بۆ ڕازیکردنی دەنگدەران، هەرچۆنێک بێت، دەتوانرێت ئەم شێوازانە بە شێوەیەکی کاریگەرانە بەکاربهێنرێت بۆئەوەی بەبیری دەنگدەرانی ئەو ناوچانە بهێنێتەوە، کە پشتیوانییەکی بەهێز لە کاندیدەکە بکەن و بچن دەنگی پێبدەن.

٧ -سوود لەو کەسایەتیانە وەربگرە کە لەناو کۆمەڵگەدا کاریگەرن

ئەوکاتە دەنگدەران زۆرترین قەناعەتیان لا دروست دەبێت، کە لەسەرچاوە بێلایەنەکانەوە زانیاری باوەڕپێکراو لەسەر کاندیدەکەت وەربگرن. بەدەستهێنانی پشتگیری سەرکردە گرنگەکانی بیروڕا، جێگەی شانازییە بۆ کەمپینەکەت. زۆرجار کاندیدێک لەکاتی دەستپێکردنی هەڵمەتێکدا دەتوانێت لەگەڵ ژمارەیەک لە سەرکردە جیاوازەکانی دروستکردنی ڕایگشتی کۆببێتەوە بۆئەوەی ڕازییان بکات پشتگیری لە هەڵمەتەکەیدا بکەن. سەرکردەکانی بیروڕا، لەوانەیە بریتی بن لە: سەرنووسەرانی ڕۆژنامەکان، ڕادیۆکان، کەناڵەکان، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، کە چاودێری پرسەکان دەکەن، یان ئەو بەرپرسانەی، کە پێشتر هەڵبژێردراون و لە لای خەڵک بە کەسانی دڵسۆز و بەڕێز ناسراون. پەیوەندیی کاریگەرانەی دەنگدەران پەیوەستە بەو سەرکردە و ڕێکخراوە مەدەنیی و پیشەییانەی کاریگەرییان لەسەر دەنگدەران هەیە. کاتێکی زۆرت پێویستە بۆئەوەی پشتیوانی سەرکردەکانی ڕایگشتی لە سەرەتای بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا مسۆگەر بکەیت.

٨ -داوەتی چا و قاوە خواردنەوە

وێڕای ڕێزگرتن و پشتگیریکردن لە بۆچوونی سەرکردەکان، کەمپینێک دەتوانێت پشتگیری دەنگدەرانی ئاسایی ڕێکبخات بۆئەوەی کاریگەری لەسەر باقی دەنگدەرەکانی تر هەبێت، کە دەیانناسن، لەوانەیە

وەک دراوسێی لەگەڵ دراوسێکانیان سەبارەت بە دەنگدان بە کاندیدێکی دیاریکراو قسە بکەن، ئەمەش بەهایەکی گەورەی هەیە. چەند ڕێگەیەک هەیە، کە هەڵمەتەکە دەتوانێت ئەمجۆرە کاریگەرییەی دراوسێ بەسەر دراوسێ ڕێکبخات. لەوانەیە ئاهەنگی چا، یا قاوە خواردنەوە ئەو دەستەواژەیەیە، کە بۆ ئەم جۆرە کۆبوونەوە بچووکانە لە ماڵی یەکێک لە لایەنگرانی کاندیدەکە بەکاردێت، کە دەتوانێت هاوڕێ و دراوسێ نزیکەکانی بانگهێشت بکات تا لەنزیکەوە چاویان بە کاندیدەکە بکەوێت. ئەمەش بەیەکێک لەو ڕێگایەنە دادەندرێ، کە کاندید دەتوانێت باشتر قەناعەت بەدەنگدەران بکات دەنگی پێبدەن.

٩ -گرنگە هاورێکانت یارمەتیت بدەن

پرۆگرامێک هەیە، کە بە (هاوڕێیانی دۆست) ناسراوە لە زۆربەی وڵاتان بەکاردێت، کاتێک، کە لایەنگران و خۆبەخشکاران لە هەڵمەتی هەڵبژاردن لەلایەن خۆیانەوە دەستپێشخەری دەکەن و خۆیان پەیوەندیی بەو کەسانە دەکەن، کە هاوڕێیانن، یا دەیانناسن بۆ ەوەی وایان لێبکەن دەنگ بە کاندیدەکەیان بدەن، بۆ ئەمەش کارتێک بەناوی ئەو کەسانەی لەنزیکیانەوە دەژین ئامادە دەکرێت، یان لەناوچەکەدا پەیوەندی بە ناسیاوەکانی خۆیان دەکەن، بۆئەوەی دەنگ بە کاندیدەکەیان بدەن، ئەم جۆرە پەیوەندییکردنە ڕۆژێک پێش هەڵبژاردن ئەنجام دەدرێت.

١٠ -بۆنە و داوەتی تایبەت

داوەتی کۆمەڵآیەتی و بۆنە ئامادەکراوەکان، کە لەلایەن ئۆرگانێک، یان ڕێکخراوێکەوە لەدەرەوەی بانگەشەی هەڵبژاردن ئامادە و ڕێکدەخرێت، بۆئەوەیە کاندید، یان نوێنەرەکەی بتوانێت لەگەڵ دەنگدەرانی بازنەکانی هەڵبژاردن کۆببێتەوە، دیبەیت و چالاکی جۆراوجۆری جەماوەری لە خۆ دەگرێ. کاریگەری پەیوەندیکردن بە دەنگدەران بەندە بە پەیوەندیکردن بەو جەماوەرەی، کە بە ئامانجتگرتوون. لەبەرئەوەی ئەم جۆرە ڕووداوانە فیدباکەکەی کەمە، زۆرجار گرنگییەکەشی بەوە

دەپێوریێت، تاچەند میدیاکان گرنگی بە ڕوومالکردنی ئەم جۆرە بۆنانە دەدەن.

لەوانەیە راگەیاندنی کەمپینەکەت هەندێک رووداو دروست بکات و ببێتە جێی بایەخپێدانی میدیاکان. لە کۆڕ و کۆبوونەوەی جەماوەری بۆ خۆپیشاندان و نمایشکردن بە لایەنگرەکانت، یا کۆنفرانسێکی ڕۆژنامەوانی ببەستە بۆئەوەی هەلۆیستی خۆت و کەمپینەکەت لەسەر پرسەکان بۆ جەماوەری دەنگدەران ڕوونبکەرەوە. وەک پێشتر ئاماژەمان پێکرد کاریگەری پەیوەندییکردن بە دەنگدەران دەوەستێتە سەر قەبارەی ڕوومالکردنی میدیاکان بۆ ئەم جۆرە ڕووداو و چالاکییانەی ڕێکیدەخەیت. لایەنە باشەکەی دروستکردنی ڕووداوێک، یا ڕێکخستنی بۆنەیەک توانای کەمپینەکە دەردەخات، کە تاچەند توانیویەتی کۆنترۆڵی دۆخەکە بکات و پەیامێکی ڕوون بداتە جەماوەر.

لایەنە نەرێنییەکانی ئەم رووداوانە لەوەدایە، کە کات و بڕە پارەیەکی زۆری دەوێت بۆ ڕێکخستنی ئەم ڕووداوانە و شوێنەکەی و ژمارەی ئەو کەسانە چەندە، کە داوەتیان دەکەی بەشداری لە ڕووداوەکەدا بکەن، هەروەک پێویستە لەوەش دڵنیابیت، کە دەبێ پەیامەکەت بڕواپێهێنەربێ و بە شێوەیەکی کاریگەر بگاتە ژمارەیەکی بەرچاوی بەشداربووانی ڕووداوەکە.

اا -چۆن سەرنجی میدیا و ڕۆژنامەنووسان بۆ خۆت رادەکێشیت!

هەڵبژاردنی سیاسی ڕووداوێکی گرنگ وگشتییە، بۆیە میدیاکان تا ڕادەیەکی بەرچاو بایەخی زیاتری پێدەدەن لەچاو ئەو ڕووداوانەی، کە لە ناوچەکەدا روودەدەن، لەوانەیە زۆربەی کاندیدەکان باوەڕیان بەم شتە نەبێ. بەڵام میدیاکان سەرچاوەیەکی سەربەخۆی زانیارییەکانن زۆرجار دەنگدەران ڕێز لەو بابەتانە دەگرن، کە لە میدیاکاندا بڵاودەکرێنەوە. دیارە کەناڵەکانی راگەیاندنیش بەرنامە و سیاسەتی میدیایی خۆیان هەیە، ئەگەر بۆ گەیاندنی پەیامی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەت، ڕۆژنامە و تەلەفزیۆن و ڕادیۆ و تۆڕەکانی ئینتەرنێت بەکاردەهێنیت، پێویستت بە پەیوەندییەکی

باش هەیە لەگەڵ پەیامنێران بۆئەوەی لە پەیامەکەت بگەن تا هەواڵەکانت بڵاوبکەنەوە.

هەر کاندیدێک پێویستە لە کەمپینەکەیدا سکرتێرێکی رۆژنامەنووسی و ژوورێکــی ڕاگەیانــدنی ســەربەخۆی هەبێــت بــۆ پەیوەنــدییکردن و مــامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکانــدا، بەڵام ئەم بابەتــانە تەنهــا جــۆرێکن لە پەیوەنـــدیکردن لەگەڵ دەنگـــدەران، پێویســـتە ئەم شـــێوازەش لەگەڵ شـــێوازەکانی تـــری پەیوەنـــدیکردن بە دەنگدەرانـــدا بگونجێـــت. دیـــارە تایبەتمەندێتی بازنەی دەنگدانەکە و جۆری دەزگاکانی ڕاگەیاندن، گرنگی پەیوەنـدییەکانت لەگەڵ میـدیاکان لە بـازنەکەدا دیـاری دەکـات. پێویسـتە کەمپیـــنەکەت لەســـەر بنەمـــای پەیوەنـــدییەکی بـــاش لەگەڵ کەناڵەکـــانی ڕاگەیاندن دابمەزرێنی، لەبەر دوو هۆکار:

یەکەم: لەبەرئەوەی زۆربەی میدیاکان حزبین، یا لەژێر سێبەری پارت و سەرکردە سیاسیەکاندان بۆیە بۆ کەسانی سەربەخۆ ئاسان نییە بێ بەرانبەرن بتوانن لەو کەناڵانەدا دەربکەون و ریکلام بۆ خۆیان بکەن. هەر جارێک ڕۆژنامەنووسێک هەواڵێک لەسەر کەمپینەکەت دەنووسێت، یان بێژەرێک هەواڵێک لەسەر تۆ لەکەناڵەکەی پەخش بکـــات، دەرفەتێکـــی باشـــە بـــۆئەوەی پەیـــامەکەت بگـــاتە ئەو جەمـاوەرەی، کە خـۆت مەبەسـتتە، بەبـێ ئەوەی ڕاسـتەوخۆ هـیچ پارەیەک بۆ ئەو هەڵمەتە خەرج بکەی.

دووەم: بەگشـتی میـدیاکان جـێگەی متمـانەن، رەنـگە دەنگـدەرانیش زیـاتر بـــاوەڕ بەو زانیـــارییە ئەرێنییـــانە بـــکەن، کە لەســـەر کاندیـــدەکەت لەسـەرچاوەیەکی سـەربەخۆی وەک میدیاکان بڵاودەکرێتەوە، نەک ئەو زانیارییانەی، کە لەلایەن سەرچاوەیەکی حزبەکەت، یا ناوەندی بانگەشـــەی هەڵبـــژاردنەکەت دەرچـــووە. ئەگەر بڕیارتـــدا میـــدیاکان بەکاربهێنیـــت بـــۆ پەیوەنـــدیکردن و ڕازیکردنـــی دەنگـــدەران، زۆر پێویستە پلانت هەبێت بۆئەوەی بزانی چۆن ئەو کارە دەکەیت.

١٢- سکرتێری ڕۆژنامەوانی و بانگەشەی هەڵبژاردن

سکرتێری ڕۆژنامەوانی ڕۆڵێکی گرنگ لە کەمپینی هەڵبژاردندا هەیە، هەر ئەویش بەرپرسە لە پەرەپێدانی ستراتیژیەتی میدیایی و پتەوکردنی پەیوەندییەکانت لەگەڵ میدیاکان و گەیاندنی پەیامەکەت بۆ جەماوەر. هەروەک ڕۆڵی هەیە لە دابینکردنی ڕاهێنانی میدیایی بۆ کاندیدەکە. بۆیە پێویستە توانایەکی باشی لە هونەری پەیوەندیکردن و توانای بیرکردنەوە هەبێت، بەتایبەتی لەکاتی مامەڵەکردن لەگەڵ پرسیارە سەختەکانی پەیامنێراندا. یەکێک لە ئەرکە سەرەکییەکانی تری سکرتێری ڕۆژنامەوانیی ئامادەکردنی لیستێکە بەناوی سەرجەم دەزگاکانی ڕاگەیاندن و ناوی پەیامنێرەکانیان و ژمارەی تەلەفۆن و ئامێرەکانی دیکەی پەیوەندییکردن. گرنگە تا پێی دەکرێ هەواڵ و چالاکییەکانی کەمپینەکە بەزمانێکی ڕوون و سادە بۆ پەیامنێران بنووسێت بەئاسانی و خێرایی بگاتە دەستییان. سکرتێری ڕۆژنامەوانی ڕووخساری کەمپەینەکەیە کاتێک باس لە مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان دەکرێت. ئەو بەرپرسیارە لە بەڕێوەبردنی کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکان و دارشتنی بەیاننامەی ڕۆژنامەوانی ئامادکردنی گوترەکانی کاندیدەکە.[1]

پێویستە ڕاگەیەندراوە ڕۆژنامەوانییەکان بە شێوازی هەواڵ بنووسرێت، وەک چۆن ڕۆژنامەنووسەکان دەینووسن، پێویستە ڕاگەیەندراوی لێدوانەکان کورت و پوخت بن، بە زمانێکی سادە و پاراوی بێ هەڵە چاپکرا بن، ژمارەی تەلەفۆنی سکرتێری ڕۆژنامەوانی کەمپینەکەش لەسەر ڕاگەیەندراوە ڕۆژنامەوانییەکە بنووسرێت، بۆئەوەی لەکاتی پێویستدا میدیاکان و ڕۆژنامەنووسەکان بەئاسانی پەیوەندیی پێوە بکەن. دۆسیەیەکی تایبەت بۆ ڕۆژنامەوانان دروست بکە، کە وێنە و ژیاننامەیەکی کورتی کاندیدەکەتی تێدابێت، لەگەڵ چاپکراوەکانی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکە، پوختەی هەڵوێست و بەرنامەی کار و هەواڵ و ڕاگەیەندراوی ڕۆژنامەوانییەکانی کاندیدەکەی تێدابێت.

---

[1] Political Campaign Roles and Responsibilities, linked in, https://www.linkedin.com/pulse/political-campaign-roles-responsibilities-dot-vote-wij8c.

گرنگە پەیوەندییکردن بە میدیاکان ڕەهەندە جیاوازەکانی ستراتیژیەتی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەت بەهێزتر بکات. ئەگەر میدیاکان ویستیان باسی شتێکی جیاواز لە پەیامەکەت بکەن، بۆ نموونە: باسی پەیامی ڕکابەرەکەت بکەن، بە خێرایی وەڵامی پرسیارەکانیان بدەرەوە و وەڵامەکەت بە ڕوونکردنەوەی پەیامەکەت کۆتایی پێ بهێنە. بۆئەوەی کاندیدەکە تووشی سەرسوڕمان نەبێت بۆ پرسیاری لە ناکاو، پێویستە سکرتێری ڕۆژنامەوانی توانای پێشبینیکردنی ئەو پرسیارانەی هەبێت، کە لەوانەیە ڕۆژنامەنووسان و میدیاکان لەناکاو لەکاندیدەکەی بکەن. هەموو ئەمانە کارێکی قورسن و زۆرجار کاتێکی زۆری دەوێت و پێی دەوترێت سەرنج ڕاکێشانی بایەخی میدیاکان (بەدەستهێنانی میدیا)، بۆیە پێویستە کاری لەسەر بکرێت. ئەو پرۆسەیەی، کە ڕۆژنامەنووسان و میدیا بڕیار دەدەن چی بنووسن و چی پەخش بکەن زۆر جیاوازە، بۆیە پێویستە ستراتیژییەتی میدیایی بگۆڕیت بۆئەوەی لەگەڵ ڕاستییە باوەکانی ناوچەکەدا بگونجێت.

١٣ ڕێساکانی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان(1)

وەک ئاشکرایە خاوەنداریێتی میدیا لەهەرێمی کوردستان بەڕاستەوخۆبێت یان ناڕاستەوخۆ دەگەڕێتەوە بۆ پارت و لایەن سیاسییەکان. ئەو میدیایانەی کە ڕاستەوخۆ لەلایەن لایەنە سیاسییەکانەوە خاوەنداریێتی دەکرێن و کۆنترۆڵ کراون، زۆرترین کات گرنگی بە بەرنامە و بانگەشەی هەڵبژاردن دەدەن و وەک ئامێرێکی کاریگەر بۆ کۆکردنەوەی دەنگ باکردێت پێش هەڵبژاردن و لەکاتی کەمپینی میدیای و لەڕاگەیاندین دەرئەنجامەکانی هەڵبژاردن بەردەوام لەکاردان و بۆیەک ساتیش ناوستن. و لە هەمان کاتدا بە تەواوی دەکەونە دەرەوەی زۆربەی سیستەمەکانی ڕێکخستنی میدیا. ئبۆیە کاندیدەکان دەتوانن زۆرترین سوود لەو میدیاه وەربگرن بانگەشي بۆیان و بەرنامەکانیان بکەن بەبێ ئەوەی پارەیەکی تێبچێت. هەرچەندە لە زۆربەی وڵاتان، ڕێگە بە لایەنە سیاسییەکان نادرێت

(1) Media and Elections,
https://aceproject.org/main/english/me/meb03a05.htm.4-8-2024

خاوەنی وێستگەکانی پەخشی ڕەنگ و دەنگ بن، چونکە ئەم کارەیان پێ نادادپەروەرانەیە کە سەرچاوەیەکی نیشتمانی - سپێکتریمی فریکوێنسی - بۆ بەرژەوەندییەکی تەسکی پارتێکی سیاسی بەکاربێت.

میدیای پارتە سیاسییەکان: ڕاستەخۆ لەلایەنی پارتە سیاسیەکان سەرپەرشتی دەکرێت گوزارشت لە سیاسەت و تێروانینی پارتە سیاسییەکان دەکات. تەنیا کاندیدانی حیزبەکە و کاندیدی هاوپەیمانەکانی دەتوانن بێبەرامبەر ریکلامی تێدا بکەن.

میدیای سێبەر؛ ئەو ڕۆژنامە و رادیۆ و تەلەفزیۆن و ماڵپەڕە ئەلکترۆنی و تۆڕە کۆمەڵایەتییانەن کە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لەلایەن حزبێک یان سەرکردەیەکی سیاسییەوە لەڕووی بودجە و ئاراستەی سیاسییەوە پشتیوانی دەکرێت، کاندید پێویستی بە هاوکاری دەبێت بۆ ئەوەی ریکلامەکانی بە نرخێکی هەرزانتر تێدا بڵاوبکاتەوە.

مدیایی حکومەت؛ ئەم میدیایە لە هەرێم کوردستان زۆر لاوازبووە، بەتایبەتی دوای داخستنی کەنالی نەورۆز و ڕۆژنامەی هەرێم، حکومەت تەنیا ڕادیۆی ناوخۆیی و چەند گۆڤارێکی ئەدەبی هەیە. لەبەر ئەوەی بدجەکەی لە پارەی گشتی دابین دەکرێت، بەپێی یاسا و ڕێساکان دەبێت دەرفەت و کاتی یەکسان بۆ تەواوی کاندیدەکان برەخسێنی لەکاتی بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا، لەووڵاتە دیموکراتەکاندا بە هیچ شێوەیەک میدیای حکومی ناتوانێت بانگەشەی هەڵبژاردن تەنیا بۆ حیزبی دەسەڵات بکات

ئەو پسپۆرانەی، کە شارەزاییەکی باش و مێژوویەکی دوورودرێژیان لەگەڵ میدیادا هەیە، چەند رێسایەکیان داناوە، کە پێویستە لە ماوەی کەمپینەکەتدا ڕەچاو بکرێن، بەم شێوەیەی خوارەوەیە:(١)

أ. لە خولێکی هەڵبژاردنی کورتدا، میدیای جەماوەری ئامرازێکی کاریگەر و چارەنووسسازە. ئەگەر کەمپینەکەت سەرچاوەیەکی دارایی دیاری کراوی نەبێت، ئەوا پێویستت بە هاوکاری میدیاکان هەیە، تا لەماوەیەکی کورتدا پەیامەکەت بگاتە دەنگدەران،

---

(١) براين اوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، مصدر سبق ذكره ص٥٦.

بەمجۆرە کەمپینەکەت کاریگەرییەکی بەرچاوی بەسەر دەنگدەرانەوە دەبێت.

ب. زۆرجار پەیوەندییە میدیاییەکان دەبێتە ئەرکێکی تەواوکەر: پێویستە کەسێکی دیاریکراو لە هەڵمەتە گەورەکەدا، بانگەشە بۆ کاندیدەکە بکات، لە سەرجەم کەناڵەکانی راگەیاندندا، تەنانەت لە هەڵمەتە بچووکەکانیشدا پێویستە بەڕێوەبەری هەڵمەتی هەڵبژاردن، یان جێگرەکەی ئەم کارە بکەن، چونکە کاندید ناتوانێت خۆی سکرتێری ڕۆژنامەوانی خۆی بێت.

ج. پێویستە هەموو کاندیدەکان مەشق بکەن، لەسەر پەیامەکەیان بمێننەوە. کاندید دەرفەتی کەمی بۆ دەرەخسێت لە پەخشی تەلەفزیۆنی، یان ڕادیۆ و رۆژنامەکان و میدیای ئەلیکترۆنی دەربکەوێت، یان لێدوانی رۆژنامەوانی بدات بۆیە، کە میدیاکان داوای چاوپێکەوتنی لێدەکەن، نابێت ئەم دەرفەتە بەنرخانە بە قسەکردن لەسەر ئەو شتانە بەفیڕۆ بدرێن، کە دەنگدەرانی بە ئامانجکراو گرنگی پێنادەن. مادام کاتێکی زۆرت بۆ پەرەپێدانی پەیامی هەڵمەتەکەت تەرخانکردووە، لەسەری بەردەوام بە.

د. پێویستە هەموو کاندیدەکان خولی ڕاهێنان و ئامادەکاریی میدیایی ببینن، دەرکەوتن لە تەلەفزیۆن، یان ڕادیۆ و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەرفەتێکی دەگمەن و بەنرخن، بۆیە ئەو دەرفەتانە لەدەست مەدەن بەبیانوی ئەوەی ئامادەنییە، یا ئامادەکاریت نەکردووە پێش ئەوەی لە ڕادیۆ و تەلەفزیۆن، یا میدیای ئەلکترۆنی دەربکەویت. پێویستە خۆت ئامادەکردبێت و بزانی چی دەڵێیت و بۆ کێ قسە دەکەی؟ بۆیە زۆر گرنگە پێشتر مەشق و راهێنانی لەسەر بکەیت.

ه. سوود لە تەکنەلۆژیا و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وەربگرە، پێگە و لاپەڕەیەکی تایبەت بە کاندیدەکە لەسەر تەواوی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دروست بکە و زانیاری و بەرنامەی هەڵبژاردنی کاندیدەکەت لەسەر بڵاوبکەوە، بۆئەوەی دەنگدەران بیخوێننەوە. لەڕێی تۆرە کۆمەڵایەتییەکانی وەک: (یوتیوب، فەیسبووک، ئێکس/تویتەر، ماسنجەر، تیک تۆک، واتس ئەپ، ڤایبەر، تیلیگرام، پێگە ئەلکترۆنییەکان) پەیوەندیی بە دەنگدەرانەوە بکە، بەڵام بزانە

له کام بازنەی هەڵبژاردن و ناوچەی دانیشتوان، لەگەڵ کام چین و توێژی دەنگدەران پەیوەندیی دەکەی چۆن بەکاریان دەهێنیت.

١٤ -ریکلامی هەڵبژاردن لە میدیاکان

لە هەڵمەتی بانگەشەی هەڵبژاردن بەداخەوە بە تەنیا ناتوانی پشت بە ڕۆژنامەنووس و پەیامنێران ببەستیت، بۆئەوەی دەرفەتی پێویستت بۆ بڕەخسێنن تا بانگەشەی تێدا بکەیت. لەوانەیە پێویست بکات بەپارە ڕیکلام لە ڕۆژنامەکان، ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەکان بکەیت، یان نامە و پۆستی دەستی بۆ دانیشتوانی ناوچەکەی خۆت بنێری. کاتێک دەستت بەدەنگدەرێکی بەرفراوان ڕادەگا، ڕوون نییە ئەو کەسەی ڕیکلامەکەت دەبینێت کارتەکەت لێوەردەگرێت دەنگت پێ دەدات! هەتا ئەگەر بەشێکیش بن لە ئامانجەکەت، بەڵام شێوازی پەیوەندیکردن بەکەناڵەکان بە تایبەتی لە تەلەفزیۆندا سەرنجراکێشەرترە و زیاتر قەناعەت بە جەماوەر دەکات، پەیامی کاندیدەکەش بەهێزتر دەبێت، کاتێک لە هەڵمەتی (دەرگا بە دەرگا) سەردانی دەنگدەرەکانی دەکات. کاریگەرترین ڕیکلام لە تەلەفزیۆندا لەنێوان سی چرکە بۆ شەست چرکە دە بێت. گرنگە کەمپینەکەت توانای ئەوەی هەبێ لە ماوەیەکی دیاریکراودا پەیامێکی باوەڕپێکراو لەڕێی ئامرازەکانی ڕاگەیاندنەوە بەسەرجەم دەنگدەران بگەینێت.

١٥ -ئۆفیسی کەمپینی حزب و کاندید

زۆرجار کاندیدەکان لەڕێی حزب، یان بە توانای کەسی خۆیان ئۆفیسێکی تایبەت بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن دەکەنەوە، بۆئەوەی دەنگدەران سەردانیان بکەن و چاویان بە کاندیدەکە بکەوێت. ڕەنگە بە ڕووکەش وادیاربێت خەڵکێکی زۆر ڕۆژانە ڕووی تێدەکەن، بەڵام لە ڕاستیدا وانییە، چونکە کاندید بەو شوێنە دەبەسترێتەوە و ناتوانێ سەردانی مەیدانی بۆ گەڕەک و بازاڕ و شوێنە گشتییەکان بکات، ژمارەیەکی زیاتری دەنگدەران ببینێت، ئەمەش بە پەیوەندیکردنێکی نەرێنیی دادەنرێت لەکەمپینی هەڵبژاردندا، چونکە لەوانەیە زیانەکانی لە قازانجەکانی زیاتر بێت، لەبەرئەوەی بە مانەوەت لە ئۆفیسەکەت هەزاران دەنگدەر دەکەیتە قوربانی پێشوازیکردن لە چەند سەد کەسێک لە لایەنگرەکانت کەڕەنگە هەندێکیان جگە لەکات کوشتن چوار دەنگیان بۆ پەیدا نەکردبیت. باشتر وایە گرنگی

زیـاتر بە سـەردان و بەسـەرکردنەوەی مـاان بـدەیت. چـونکە دەنگـدەر حەزدەکات کاندید ئەگەر بۆ پێنج خولەکیش بێت سەردانی بکات.

هەنگاوی شەشەم: چۆن وادەکەی سەرکەوتووبی(1)

دوای ئەوەی (لێکۆڵینەوەی پێشووەختت کرد، ئامانجەکانت دیاریکرد، جەمـاوەرەکەت بە ئامـانجگرت، پەیـامەکەت پەرەپێـدا، ئەو شـێوازانەت دەستنیشان کرد، کە بۆ گەیاندنی پەیامەکەت پێویستن، ویستت بزانی چەند کـات و پـارە و خۆبەخشـت هەیە، کەمپیـنەکەش چەنـدی پـارە تێـدەچێ، سـەرچاوەی ئەو خەرجـیە لە کوێـدا پەیـدا دەکەی، لە بەشـی شەشـەمدا سەیری ئەرکی کاندید، بەڕێوەبەری کەمپین، کەسانی شارەزا، ئەوانەی کە لە کەمپیـنەکەدا یارمەتیـت دەدەن، چـۆنیەتی وەرگرتنـی خۆبەخشـەکان و مـاوەی بانگەشـەی هەڵبژاردن دیاری دەکەین، کە چەند دەخـایەنێ، چۆن پەرە بە بــودجەی هەڵـــمەتەکە دەدەیـــن، پـــارەی پێویســـت لە کـــوێ کۆدەکەینەوە.

یەکەم: رۆڵ و ئەرکی کاندید

گرنگتـرین کەس لە بانگەشـەی سیاسـی و هەڵبژاردنـدا کاندیـدەکانن، کاتیش سەرچاوەیەکی بەنرخە لە بانگەشـەی هەڵبژاردن و نابێ بە فیـڕۆی بـدەیت، ئەگەر کاندیـدێک، یـان گروپێـک ئەو کـاتەی بەفیـڕۆدا قەرەبـوو نـاکرێتەوە، بۆیە پێویستە گرنگی بە ڕۆڵـی کاندیدەکە و بەکارهێنـانی کـات بـدەی. بە کـورتی دەتـوانین بڵێـین ڕۆڵـی کاندیـد هەر ئەوەیە چـاوی بە دەنگـدەران بـکەوێ و ڕازیـان بکـات. کاندیـد یەکـێکە لە کەسـە هەرە کاریگەرەکـان لە بانگەشـەی هەڵبـژاردن و لە کـۆکردنەوەی پـارەدا، ئەو دەنگـدەرانەی ئەگەری زۆرە پـارە ببەخشـن پـاش ئەوەی لەنـزیکەوە ڕووبەڕوو چاویـان بە کاندیـدەکە دەکەوێ و گوێیـان لە پەیـامەکەی دەبێ، لەوانەیە زیاتر دەنگ بەو کاندیدە بدەن و بەشداری لەهەڵمەتەکەدا بکەن و یارمەتی بدەن.

(1) J. Brian O'Day, Political Campaign Planning Manual, A Step by Step Guide to Wining Elections, NDI,2003, p٤٣.

لە زۆربەی حاڵەتەکاندا، کاندیدەکان حەز دەکەن لە بارەگای هەڵمەتی هەڵبژاردنەکان دابنیشن بۆئەوەی پلانی ستراتیژی لەگەڵ تیمەکەیان دابنێن و لەگەڵ ئەو لایەنگرانە کۆببنەوە، کە لەو نزیکترن، بەدڵنیاییەوە کاندیدێک بەو شێوەیە کار بکات هەم کاتەکە و هەم پارەکەشی بەفیڕۆ دەدات و دەرناچێت.

لەسەرەتای هەڵمەتەکەتاندا پێویستە لەگەڵ دەستەی کەمپینەکەت شارەزایان کۆببنەوە و پلانێکی ستراتیژی بۆ هەڵمەتەکە دابنێن. بێگومان دەبێت کاندید بەشێکی سەرەکی بێت لەو کۆبوونەوە و پلاندانانە. چونکە کاریگەرییەکی زۆری لەو ستراتیژییەتەدا هەیە، کە دادەڕێژرێت. ستراتیژیەتەکە دیاریکراوە، پێویستە کاندیدەکە لەگەڵ ئەندامانی هەڵمەتی هەڵبژاردن و بەڕێوەبەری هەڵمەتەکە و کەسانی دیکە دەست بەکاربکەن، هەوڵبدەن چاویان بە زۆرترین ڕێژەی دەنگدەران بکەوێ و ڕازیان بکەن، کە دەنگی پێ بدەن.

دووەم: ڕۆڵ و ئەرکی بەڕێوەبەری کەمپین[1]

ئەرکی بەڕێوەبەری هەڵمەتی هەڵبژاردن "کەمپین"، یا هەندێکجار پێی دەڵێن: بەڕێوبەری هەڵمەتی سیاسی ئەوەیە هەڵمەتەکە بەڕێوەببات، دەبێت کەسێک بێت بەتەواوی جێی متمانەی کاندیدەکە بێت، لە هەموو حاڵەتەکاندا ئەم ڕووداوە گرنگترین قۆناغە لە ژیانی هەردووکیاندا، گرنگترین ڕووداوە لەو ماوە کورتەی، کە بانگەشەی هەڵبژاردنی تێدا بەڕێوەدەچێت، وەک دەڵێن؛ کاندید دڵی کەمپینەکەیە، بەڕێوەبەری کەمپینەکەش مێشکییەتی. کەمپینێکی باش واتە دەبێ کاریگەر بێت و هەر یەک لە کاندید و بەڕێوەبەری کەمپینەکە ڕۆڵی دیاریکراویان هەبێت.

زۆرجار کاندیدەکە دەیەوێت خۆی بانگەشەی هەڵبژاردنەکەی بەڕێوەببات، بەڕێوەبەری بانگەشەی هەڵبژاردنی نییە، یان کەسێک دیاری دەکات، کە بتوانێت کۆنترۆڵی دۆخەکە بکات. لەم حاڵەتەدا کاندیدەکە ناچارە زۆربەی کاتەکانی خۆی بە کاروباری کارگێڕی و بڕیاردان بەسەر ببات و ئاگای لە ئەرکە سەرەکییەکەی خۆی نامێنێ. باشترە کەسێک بکاتە

[1] What Does a Political Campaign Manager Do?, carson college of bussnes https://onlinemba.wsu.edu/mba/careers/what-does-a-campaign-manager-do .

بەڕێـوبەری کەمپینـەکەی، ئەویـش خشـتەیەکی زەمەنـی بـۆ سـەردان و دیـدارەکانی کاندیـدەکە لەگەڵ دەنگـدەران دابنـێ و سەرپەرشـتی ئەو سـتافەش بکـات، کە پەیوەنـدیی بە ڕۆژنامەنووسـان و میـدیاکان دەکەن، وئەوانەشـی کە پەیوەنـدییان لەگەڵ دەنگـدەران و کاروبـاری دارایـی کەمپینـەکە هەیە. بە درێژایـی کەمپینـی هەڵبـژاردن ئەرکـی بەڕێـوەبردنی بانگەشـەی سیاسـی بـریتییە؛ لە پلانـدانان و سـەرکردایەتیکردن و سەرپەرشـتیکردنی بانگەشـەیەکی سیاسـی. بەزۆری ئەرکەکە لەلایەن بەڕێوەبەری کەمپینێکەوە بەڕێوەدەچێت، کە لە نزیکەوە لەگەڵ کاندید و ستاف و خۆبەخشەکان کاردەکات بۆ دانانی پلانی هەڵمەتی هەڵبژاردن و چۆنییەتی جێبەجێکردنی بە شێوەیەکی کارا و کاریگەر.

بەڕێـوەبەری بانگەشـەی سیاسـی سەرپەرشـتی هەمـوو بەشـەکانی بانگەشـەی سیاسـی دەکـات و ڕاسـتەوخۆ ڕاپـۆرت دەداتە کاندیـدەکە. زۆربەی کات هەموو ستافەکانی تری کەمپینەکە ڕاپۆرتی خۆیان دەدەنە ئەم کەسـە، بـۆیە دەبێت ئەنـدامانی سـتاف و کـاری لۆجسـتیکی کەمپـین بەڕێـوەببەن. بەپێـی ژمـارە و قەبـارەی کەمپینـەکە، بەڕێـوەبەری کەمپـین دەتوانێت تەواو کاتەکەی یا نیوەی کاتەکەی بۆ کەمپینەکە تەرخـان بکـات، یـان بە شـێوەیەکی خۆبەخشـانە کـار بکـات. بەشـێویەکی گشـتی دەتـوانین بەرپرسـیارێتییە سـەرەکییەکانی بەرێـوبەری کەمپـین لەم خـاڵانە کـورت بکەینەوە:

- چەسـپاندنی پەیـام و سـتراتیژیەتی گەیانـدن و هەڵوێسـتەکان ودانـانی سیاسەتی کەمپینەکە.
- دامەزراندن و ڕاهێنان و بەڕێوەبردنی ستافی کەمپین.
- داڕشتن و پاراستنی بودجەی هەڵمەتەکە.
- سەرپەرشتیکردنی گەیاندنی دەنگدەرانی کەمپینەکە، کۆکردنەوەی پارە و چالاکییەکانی دیکە.
- دڵنیـابوونەوە لەوەی، کە هەڵمەتەکەت پابەنـدە بە هەمـوو یاسـا و ڕێسـا پەیوەندیـدارەکانی دارایـی و کارگێڕییەکـانی کۆمسـیۆن بـۆ بانگەشـیی هەڵبژاردن دیاریکردووە لەئاستی پارێزگا، هەرێم و سەرتاسەری وڵات.
- بەگشـتی بەڕێوەبەرانی هەڵمەتـی هەڵبـژاردن بەرپرسـیارە لە دڵنیـابوون لەوەی، کە تەواوی چالاکییەکانی هەڵمەتی هەڵبژاردن بە شێوەیەکی ڕێک

و پێک و کارا بەڕێوەدەچن بۆئەوەی باشترین دەرفەت بۆ بردنەوەی کاندیدەکە برەخسێت.

سێیەم: سوود لە شارەزا و کەسانی بە ئەزموون وەربگرە

کارکردن لەبواری هەڵمەتی سیاسی وەک هەر کار و پیشەیەکی دیکە پێویستی بە کەڵەکەبوونی ئەزموون و شارەزایی هەیە، ئەو کەسانەی پێشتر چەند جارێک بەشداریان لە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا کردووە، ئەوانە زیاتر ئامادەن بۆ ئەوەی بەشداری لە هەڵمەتێکی تری سیاسی و هەڵبژاردندا بکەن. بۆ کاندیدەکان و پارتە سیاسییەکانیش پێویستە پرس و راوێژ بەم جۆرە کەسانە بکەن، کە ئەزموونیان لە هەڵمەتی هەڵبژاردندا هەیە، چونکە باشتر دەتوانن یارمەتی و بەرچاو ڕوونی بە کاندیدەکان بدەن. باشتر وایە حزبە سیاسییەکان پارێزگاری لەم جۆرە کەسانە بکەن، کە هەریەکە و لە بوارێکی دیاریکراوی بانگەشەی سیاسی و هەڵبژاردندا ئەزموون و شارەزایی باشیان هەیە بۆئەوەی لە هەڵبژاردنەکانی داهاتوودا سوود لە ئەزموونەکانیان وەربگرن، چونکە پێگەیاندنی چەند کەسێکی دیکە لەو بوارەدا پێویستی بە کاتێکی زۆر هەیە.

لە ئەمریکادا شارەزایانی بواری کەمپینی سیاسی و هەڵبژاردن، چەندین کۆمپانیا و پەیمانگەی تایبەتیان داناوە، وەک بزنس`قازانجێکی زۆری ماددی لە حیزب و کاندیدەکان وەردەگرن. چونکە ئەم کەسە بە ئەزموونانە نەخشە ڕێگەی کارکردنیان لەکەمپیندا بۆ کورت دەکەنەوە، بەڵام لە ڕووی تێچوونەوە پارەیەکی باشی تێدەچێت. هەرچەندە لە هەرێمی کوردستان، زۆربەی حیزبەکان نووسینگەیەکی تایبەت بە هەڵبژاردنیان هەیە، بەڵام ڕەنگە ژمارەی پێویستیان لە کەسانی شارەزا بۆ بەڕێوەبردنی کەمپین و بە بازاڕکردن لە بواری هەڵمەتی سیاسیدا نەبێت، کە بەشی هەموو کاندیدەکان بکات لە هەڵمەتی هەڵبژاردندا.

کاندید دەبێ زۆر وریا بێ و متمانە بەهەموو کەسێک نەکات لەکاتی بانگەشەدا، هەیە دێتە لات و بەقسەی گەورە و خەیاڵی کاتێکی زۆرت لێ دەگرێ و بە شتی رووکەش و جل و بەرگەوە مەشغولت دەکات، لەجیاتی ئەوەی یارمەتیت بدات چەند دەنگێکت بۆ کۆبکاتەوە. کاندیدە تەمبەڵەکان زیاتر تووشی ئەم جۆرە کەسانە دەبن و زەرەر دەکەن، چونکە دواجار هەم پارە، هەم وەختێکی زۆریشیان بەفیڕۆ دەچێت و دەریش ناچن.

باسی پێنجەم
پلان و پەیکەری بانگەشەی هەڵبژاردن

یەکەم: گرنگی پلانی بانگەشەی هەڵبژاردن

دانانی پلانی بانگەشەی هەڵبژاردن، وەک دانانی نەخشەی دروستکردنی باڵەخانەیەک وایە، دیمەنە سیاسییەکە بەگشتی، ستراتیژ و سەرچاوەی پێویست بۆ گەیشتن بە ڕۆژی هەڵبژاردن دیاری دەکات، وەک چۆن لە پلانەکانی بیناسازیدا، پلانی ئەم هەڵمەتەش دەبێت وەک ڕێنماییەک بێت، کاتێک پرسیارەکان سەرهەڵدەدەن ئاماژەی پێبدرێت، دەتوانرێت پێوانەی بەرەوپێشچوون لەم پلانەدا بکرێت، دەتوانیت خانوویێک بەبێ نەخشە و پلان دروست بکەیت، بەڵام هەڵەیەکی زۆری تێدا دەکەیت، بێگومان کەرەستە و کات و پارەیەکی زۆریش بەفیڕۆ دەدەیت، ڕەنگە لە ئەنجامەکەش ڕازی نەبیت، بۆیە بانگەشەی سیاسی و هەڵبژاردنیش هەروایە و بەبێ پلانی نووسراو سەرکەوتوو نابیت.

دیارە هەر بانگەشەیەکی هەڵبژاردن تایبەتمەندێتی خۆی هەیە، بەڵام کۆمەڵێک بنەمای سەرەکی هاوبەش هەیە، کە دەتوانرێت بۆ هەر بانگەشەیەکی هەڵبژاردن جێبەجێ بکرێت. بنەماکانی هەر بانگەشەیەکی هەڵبژاردن بە شێوەیەکی گشتی سادەن. هەموو بانگەشەکان دەبێت چەند جارێک پەیامێکی ی-ڕوا پێهێنەر بگەیەننە ئەو دەنگدەرانەی، کە دەنگ دەدەن. هەڵمەتی سیاسی پرۆسەیەکی پەیوەندیکردنە بەدەنگدەران و پێویستی بە پەیامیکی راست و روون هەیە، بۆئەوەی پەیامەکەت بە بەردەوامی و بەڕوونی ئاڕاستەی دەنگدەران بکرێت، پێویستە هەمان پەیام دووبارە و سێبارە بکرێتەوە.

بێگومان پرۆسەی پلاندانی ڕاستەقینە زۆر قورسترە لە تەنها پەیڕەوکردنی یاسایەک. زۆر شتی تریش هەیە دەچێتە ناو پرۆسەکەوە. بەگشتی پرۆسەی هەڵبژاردن و بانگەشەی سیاسیی، پێویستە نەرم و

لەسەرخۆ و ئامانجدار بێت و لەگەڵ گۆڕانی بارودۆخەکەدا بگونجێت. پێویستە کاندید و بەڕێوەبەری هەڵمەتی هەڵبژاردن پێکەوە لەگەڵ هەموو ڕاوێژکارە سەرەکییەکان پلانێکی ستراتیژی دابنێن و لەسەر ناوەڕۆکی پلانی هەڵمەتەکە ڕێکبکەون. زۆرجار سیاسەتمەداران بەخەیاڵی خۆیان پێیان وایە، کە ستراتیژی بردنەوە "لە سەریاندا" هەیە، بەڵام بەکردەیی هیچ جۆرە پلانێکی ستراتیژیان نییە و بێ ئامانج و سەرگەردان بانگەشەکە بەڕێوەدەبەن، زۆرجار کاندیدەکە و بەڕێوەبەری هەڵمەتی هەڵبژاردن پێیان وایە، کە یەک ستراتیژییەت پەیڕەو دەکەن، بەڵام دواتر دەزانن، کە بۆچوونەکانیان سەبارەت بەو ستراتیژییەتە لەگەڵ یەکتری تەواو ناکۆک و جیاوازە.

دووەم: ئامادەکردنی پەیکەری بانگەشە

دوای ئەوەی بەوردی پلانی هەڵمەتەکەت دانا، بیر لەو پێکهاتە و ستافە بکەوە، کە پێویستت پێیان هەیە بۆ جێبەجێکردنی پلانەکەت. جگە لە کاندید و بەڕێوەبەری بانگەشەی هەڵبژاردن، پێویستت بە خەڵکی دیکە هەیە؟ بۆئەوەی ستافی کەمپینەکەت تەواو بکەیت. پلانی هەڵمەتی هەڵبژاردن بەڵگەنامەیەکی نووسراوە، کە وەک نەخشەڕێگەی هەڵمەتەکەت کار دەکات بۆئەوەی بتوانێت لە هێڵی کۆتایی ڕکابەرەکەی هەڵبژاردن تێپەڕێت. پلانەکەت پێویستە هەموو پرسیارێک بخاتەڕوو، کە لە کاتی پێشبڕکێکەتدا دێتە پێشەوە.[1] بۆ دیاریکردنی ئەم کارە، پێویستە لە دانانی پلانی پەیوەندیکردن بە دەنگدەرانەوە دەست پێ بکەیت. دوو تێگەیشتن هەیە بۆ ئەم پلانە:[2]

ڕای یەکەم؛ پێی وایە بناغەی ڕێکخستنی هەڵمەتەکە بەپێی ئەرکەکانی ناو پلانەکە و لێپرسینەوە لەو ئەرکانە دیاری دەکرێت. تاکە پۆستێک پێویستە دیاری بکرێت بریتییە لە بەڕێوەبەری هەڵمەتەکە بۆ چاودێریکردنی هەموو کارەکان، کەسێکیش بۆ وەڵامدانەوەی تەلەفۆنەکان

(1) Ben Holse , What is a Campaign Plan and Why Do I Need One? https://www.thecampaignworkshop.com/pillar/what-campaign-plan-and-why-do-i-need-one

(٢) براين اوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، مصدر سبق ذكره، ص ٦٤-٦٥.

و مـــامەڵەکردن لەگەڵ ئەرکە گشـــتیەکانی ئۆفیســـەکە، جـــگە لەوە هـــیچ ڕێسـایەکی تـر نییە. بـۆ نمـوونە گریمـان پلانـی پەیوەنـدی دەنگـدەرەکەت داوای کۆکردنەوەی ئیمزا و ٤ کۆنگرەی ڕۆژنامەوانی و ٥ خولی تایبەت بۆگەیانـدن و دابەشـکردنی چاپکراوەکـان بەسـەر ٦٠ هەزار مـاڵ هەیە. بۆئەوەی ئەم کارە بکەی، پێویستە ئەمانە دیاری بکەیت:

١. بەڕێوەبەری کەمپین – یەک کەس
٢. بەڕێـوەبەری ئـۆفیس – یەک کەس (کە وەڵامـی تەلەفۆنەکـان دەداتەوە، مامەڵە لەگەڵ داواکارییەکان دەکات)
٣. یەک کەس وەک بەرپرسیاری داڕشتنی ئەدەبیات و چاپکردن.
٤. دوو کەس بەرپرسیارن لە دامەزراندنی ستافی کاتی (هەمان ستاف، کە مامەڵەیـان لەگەڵ کـۆکردنەوەی ئیمـزا و چـاودێریکردنی هەڵبژاردنەکـان کردووە).
٥. شەسـت ٦٠ سـتافی کـاتی بـۆ دابەشـکردنی ئەدەبیـات هەریەکەیـان لە ماوەی ٢ ڕۆژدا (٥٠٠) کارت و پڕۆشەرەکان دابەش دەکات.

لە لایەکی ترەوە ئەگەر هەوڵی سەرەکی پلانەکەت ڕازیکردنی خانەنشینەکان بێت بۆ دەنگدان بە کاندیدەکە، ئەوا ڕەنگە پێکهـاتەکە تەنهـــا بریتـــی بێـــت لە: بەڕێـــوەبەری کەمپـــین، کە بەرپرســـیارە لە چاودێریکردنی ڕێکخەران و بەڕێوەبەری ئۆفیس).

تێگەیشـتنی دووەم؛ شـارەزایانی بـواری هەڵبـژاردن پێیـان وایە هەر وەزیـفەیەک بەپێـی ئەو ئەرکە دیـاری دەکـرێ، کە پێـی دەسـپێردرێ. نەک تەنیا لەبەر پۆستەکە، یان وەزیفەکە، بیر لە نـاوی پۆسـتەکە و وەزیـفەکە مەکەوە. ئەو وەزیـفە و ئەرکـانەی پێویسـتن دیاریـان بکە. دوای ئەوە هەر ئەنـدامێکی هەڵـمەتەکە ئەرک و دەســەڵاتەکانی خۆیـان دەزانـن. پێویسـتە ئەرکەکـان بە وردی و یەکســانی بەســەر ئەنـدامانی کەمپیـنەکەت دابەش بکەی، بـا کەسـێک لەکەسـێکی دیکە مانـدووتر نەبێت. هەروەهـا پێویسـتە نـاوی خۆبەخشـەکان و ڕۆڵ و ئەرکاکانیـان لە پلانـی کەمپیـنەکەدا بـاس بکرێت. زۆرجار کەسوکار، دۆست و هاوڕێیان و کەسـانی تر حەز دەکەن خۆبەخشـانە یارمەتیت بـدەن لە ڕاپەڕانـدنی هەنـدیک کـار، کە وەختێکـی زۆریـان لێنـاگرێ بـۆ نمـوونە: لەگەڵتـدا دێـنە مـاڵان و چـاودێری کەمپینـی ڕکابەرەکانت دەکەن، کارتەکانت دەدەنە دۆستەکانیان و ئاهەنگ و کۆڕ و کۆبوونەوەت لەگەڵ جەماوەری دەنگدەران بۆ ڕێکدەخەن. بەڵام هەندێک

ئەرک و کار هەیە قورسە و ماندووبوونیان زۆرە، بۆیە ئەو کەسانە بە پارە و بەکرێ کارەکەت بۆ ڕایی دەکەن وەک: سەردانی مالآن (دەرگا بە دەرگا)، هەڵواسینی پۆستەر و وێنەی کاندید و دانانی ریکلامەکانی لەسەر شۆستە و شەقامەکاندا.

سێیەم: سوود وەرگرتن لە خۆبەخشەکان

کاتێک پلانی هەڵمەتەکەت فراوان دەکەیت، هەست دەکەی بەو چەند کەسەی، کە لە دەوروبەرتن ناتوانی کارەکانت بەڕیوەببەیت. بۆیە پێویستیت بە هاوکاری کەسانی تر هەیە، ئەگەر بودجەشت کەم بوو، پێویستیت بە وەرگرتنی چەندین خۆبەخش هەیە، ئەگەر لەکەمپینەکەدا توانیت بڕوا بەخەڵک بێنی، کە تۆ کەسێکی جیاوازی تا دەنگت پێبدەن، ئەوکاتە خەڵکێک هەیە نەک هەر دەنگت پێ دەدا، بەڵکو ئامادەیە وەک خۆبەخش بێتە ناو کەمپینەکەت و یارمەتیت بدات! هەیە ئەندامێکی حزبەکەتە و بە ئەرکی خۆی دەزانێ خۆبەخشانە یارمەتیت بدات، هەیە بڕوای بە پرسێک هەیە تۆ کاری لەسەر دەکەی و ڕکابەرەکەشت دژیەتی، هەندێک کەس هەیە کۆمەلآیەتییە دۆست و هاورێی زۆری هەیە، هەشە دەیەوێ لەڕێی کاری خۆبەخشییەوە دەرفەتێکی کار بدۆزێتەوە. هەندێکیش حەز دەکەن هەست بەبوونی خۆیان بکەن. پێویستە وەک کاندید رێزی خۆبەخشەکان بگرن، چەنکە ئەگەر لە مامەڵەکردن لەگەڵیاندا هەستیان بە بێڕێزی و بێزاری کرد، لەوانەیە بڕۆن و وازبێنن!

لەسەرەتاوە بزانە پێویستیت بە چەند خۆبەخش هەیە، کەی و بۆ چ کارێک لەکوێ پێویستت پێیان هەیە. ئەگەر لە رۆژێکی پشوودا بەیانییەکەی بتەوێ (٣٠٠٠) سێ هەزار پۆستەر و کارت لەماوەی ساعاتێک بەسەر دانیشتوانی گەڕەکێک دابەشبکەی پێویستیت بە (٣٠) خۆبەخش هەیە، بەلآم ئەگەر بتەوێ لەماوەی سێ سەعات ئەو کارە بکەی، ئەوکاتە پێویستیت بە (١٠) خۆبەخش دەبێت. پێویستە یەکێک لە ئەندامانی تیمی کەمپینەکەت وەک بەرپرسی وەرگرتنی خۆبەخشەکان دیاری بکەیت و ئەرک و کارەکانیان بەسەر دابەش بکات، کە قسە بۆ دەنگدەران دەکەی بیرت نەچێت هەمیشە داوای هاوکاری و یارمەتیان لێ بکە.

باسی شەشەم
تیمەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن و بودجە و بەخشینەکان[1]

شارەزایان دەڵێن پلاندانان بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن لە ڕۆژی دوای ڕاگەیاندنی ئەنجامی هەڵبژاردن دەست پێدەکات، ئەگەر بتوانرێت باشتر وایە ساڵێک، یان دوو ساڵ پێش هەڵبژاردنی پلان دابنێیت و دەست پێ بکەیت. زۆرجار پلانێکی باش کلیلی سەرکەوتنە. بەبێ پلانی نووسراو بەخێرایی لە قەیرانێک دەردەچیت و دەکەویتە ناو قەیرانێکی ترەوە بەبێ ئەوەی کاتت هەبێت بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژیەتێکی هەمەلایەنەی هەڵمەتی هەڵبژاردن.

پلانی بانگەشەی هەڵبژاردن وەک نەخشەڕێگایەک وایە بۆ بانگەشەکانت، ڕێگا و نزیکبوونەوەت پیشان دەدات و باشترین بەختی سەرکەوتنت پێدەبەخشێت. ئەم پلانە دەبێت ڕێنماییت بکات لە هەموو بڕیارێکدا، کە دەیدەیت، لە دانانی خشتەوە، لە ڕێگەی هەڵمەتی ڕیکلامەوە، تا کۆنترۆڵکردنی خەرجییەکان. ئەگەر تۆ کاندیدی پارتێک، یان ئۆرگانێکی دیاریکراو بیت، دەبێ ستراتیژێکی تایبەتت بۆ ئەم بابەتە هەبێت.

---

(1) بلال فالح صهيود، مباديء إدارة الحملة الانتخابية، الدار البابلية، للدراسات والبحوث العلميةو بغداد، ٢٠٢٣، ص٢٠٥-٢٠٦.

یەکەم: پێکهاتەی تیمی بانگەشەی هەڵبژاردن

ئایا حزب، یان ئۆرگانەکەت ئۆفیسی ناوچەیی، یان ناوخۆیی لە ناوچەکەتدا هەیە؟ ئایا پارتەکەت یان ڕێکخراوەکەت لیستی ئەندامانی هەیە، کە بتوانیت بۆ دامەزراندنی خۆبەخشەکان بەکاری بهێنیت ؟ ئەگەر پارتەکەت یا ڕێکخراوەکەت تیمی بانگەشەی هەڵبژاردنت بۆ دابین نەکات، یان وەک کاندیدێکی سەربەخۆ خۆت کاندید کرد، لە هەردوو حاڵەتەکەدا دەبێت چەند کەسێک بدۆزیتەوە بۆئەوەی یارمەتیت بدەن لە ئەنجامدانی بانگەشەی هەڵبژاردنەکەتدا، چونکە بەتەنیا ناتوانیت بانگەشەی هەڵبژاردن بکەیت، پێویستە داوا لە هاوڕێ و خێزان و هاوکاران و دراوسێکان و کەسانی دیکە بکەیت، کە لەگەڵ بۆچوونەکانت هاوڕان ئەگەر بتوانن یارمەتیت بدەن، تەنانەت بە شێوەیەکی بچووکیش بێ، دەتوانی سوود لە لیستی ئەندامانی حزبەکەت، یا دامەزراوەکەت وەربگری بۆئەوەی چەند هاوکار و پشتیوانێک بۆ خۆت بدۆزییەوە. تیمی کەمپەینی هەر کاندیدێک پێویستە لەچەند بەشێک پێکبێت وەک:

١. کاندیدەکان:

لێدوان و پەیامەکەت بخە بەردەم دەنگدەران و پێشکەشیان بکە. مەرج نییە کاندیدەکان خۆیان بەڕێوەبەری هەڵمەتی هەڵبژاردنی خۆیان بن، دەبێت ئەوان بتوانن ئەرکەکان دابەش بکەن.

٢. بەڕێوەبەری کەمپین:

بایەخ بە ڕێکخستن و دابەشکردنی بەرپرسیارێتی و دارشتنی بەرنامەی کاندیدەکان دەدات، مەرجێکی سەرەکی نییە ئەو کەسە لە سیاسەت شارەزابێ، ئەو کاندیدە پێویستی بە کەسێکە، کە توانای کۆکردنەوە و جوڵاندنی جەماوەری هەبێت، خاوەنی هەستێکی ڕێکخراوەیی بێت، توانای مامەڵەکردنی هەبێت، متمانەی بەخۆی بێت توانای بڕیاردانی هەبێت و هەستی نوکتەی هەبێ و قسەی خۆش بێت، کەسێک دەتوانێت بانگەشەی زیاتر لە کاندیدێک بەڕێوە ببات.

٣. ڕاوێژکاری یاسایی:

ئەرکی ئەوەی ڕاوێژکاری یاسایی بداتە کاندیدەکە و ئاشناکردنییەتی بە یاسا و ڕێسا و ڕێکارەکانی پرۆسەی هەڵبژاردن و ڕاپەڕاندن و جێبەجێکردنی ئەو بابەتانە.

٤. ژمێریار/گەنجینەیی:

بەرپرسیارێتی یاسایی لە تەواوی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەدا هەڵدەگرێت سەبارەت بە تۆمارە داراییەکان، ژمێریاری، پسوڵە، مامەڵەکردن لەگەڵ ئۆرگانەکانی هەڵبژاردن و لایەنە ڕەسمییەکان.

٥. بەرپرسی پەیوەندییەکانی دەنگدەران:

ئەرکی بەڕێوەبردن و ڕێکخستنی پەیوەندییە لەگەڵ دەنگدەران، ئەرکەکانی پەیوەندیکردن بە دەنگدەران بەسەر خۆبەخشەکان دابەش دەکات، لەگەڵ بەڕێوەبەری هەڵمەتی هەڵبژاردندا خشتەی زەمەنی بۆ کاندیدەکەت ڕێکدەخات، و تۆمار و لیستی دەنگدەران دەپارێزێت.

٦. بەڕێوەبەری پەیوەندییەکانی میدیایی:

وەک سکرتێری ڕۆژنامەنووسی کاردەکات و ئەرکی سەرەکی نووسینی بەیاننامەی ڕۆژنامەوانی و ئامادەکردنی وتارەکان و ڕێکخستنی چاوپێکەوتن و کۆبوونەوەیە بۆ کاندیدەکە لەگەڵ میدیاکاندا، هەروەها ئەڵقەی پەیوەندی و هەماهەنگییە لەگەڵ ئۆفیسی ناوەندی حزب، ئەگەر هەبێت، بۆ دڵنیابوون لەوەی کەرەستەی ڕیکلامی پەیوەندیدار لەبەر دەستدا هەیە. هەروەها دەکرێت کەرەستەی ڕیکلامی پەیوەندیدار ئامادە بکات بۆئەوەی دەنگدەران بەکاریبهێن.

٧. بەرپرسی ڕێکخراوەیی بۆ ڕۆژی هەڵبژاردن:

کاری خۆبەخشەکان ڕێکدەخات بۆئەوەی لە ڕۆژی هەڵبژاردندا یارمەتیت بدات تا دەنگی دەنگدەرەکانتان بگاتە ناو سندوقەکانی دەنگدان.

بەدواداچوون بۆ ئەنجامەکان دەکات، بۆئەوەی دڵنیابێت لەوەی هەموو دەنگدەرە ناسراوەکانی پێشووت دەنگیان داوە.

٨. خۆبەخشەکانی کەمپین:

ئەوان یاوەری کاندیدەکە دەکەن، یان بەتەنها دەچن بۆ سەردانی دەنگدەران و خستنەڕووی ڕوانگە و تواناکانی کاندید، لە بواری پڕوپاگەندە و ڕیکلام کار بۆ کاندیدەکە دەکەن، لە کۆکردنەوەی پارە بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن، ئامادەکردن و ناردنی زانیاری پەیوەندیدار و دروشم و لافیتە و پۆستەرت بۆ دروست دەکەن، لە ڕۆژی هەڵبژاردندا لایەنگرانی کاندیدەکە دەبەنە سەر سندوقەکانی دەنگدان و چاودێری منداڵی کرێکارانی کەمپینەکە دەکەن... هتد.

دووەم: دیاریکردنی ئەندامانی تیمی بانگەشە

کاتێک تیمی کارەکەت کۆدەکەیتەوە، پێویستە هەندێک شت لەبەرچاو بگیرێن:

١. هەرگیز ناتوانیت ژمارەیەکی زۆر کارمەندانی کەمپینەکەت کۆبکەیتەوە.
٢. خەڵک باشتر دەتوانن یارمەتی و هاوکاریت بکەن ئەگەر لە خشتەی کاتی دیاریکراودا، کارێکی دیاریکراو و ڕوونیان هەبێت (وەک پەیوەندیکردن لەگەڵ دەنگدەران لە هەموو ئێوارەیەکی پێنجشەممەدا).
٣. پێویستە کاندید هەوڵبدا لەناو جەماوەری دەنگدەرانی خۆی، کارمەندانی بانگەشەی هەڵبژاردن دیاری بکات. هەر لەنێو جەماوەری دەنگدەرانشییەوە بەدوای کەسانی خۆبەخشدا بگەڕێت.
٤. هەوڵبدە هەردوو ڕەگەزی مێ و نێر لەناو تیمی کارەکەتدا هەبن بۆئەوەی پشتگیرییەکی فراوانتر و گشتگیرتریان بەدەست بێنیت.
٥. هەوڵبدە لەگەڵ ئەو کەسانە کاربکەیت، کە ڕێزیان لێدەگیرێت، ئەمەش متمانەی زیاتر بە کاری کەمپینەکەت دەدات.

٦. بەتـیم کـارکردن زۆر گرنـگ و کـاریگەرە، بەڵام دەبێـت کەسـێک بەرپرسیارێتیەکەی لە ئەستۆ بگرێت.
٧. خۆبەخشـانی کەمپینـەکە مانـدوو دەبـن، چـونکە بەشـداری لە کـاری هەڵبژاردنی تۆدا دەکەن، ئەمەش ئەرکێکی زیاتر دەخاتە سـەر ژیانی کارکردن و سەرقاڵیی ڕۆژانەیان.
٨. بەشـێک لە کـارەکەت وەک کاندیـد ئەوەیە، کە تیمـی کـارەکەت ئامـادە بکەیت، هەمیشە پاڵنەریان بۆ دابین بکەیت و تا دەتوانیت بە ئـارامی و بە ئاسانی لەگەڵیاندا کار بکە، سـەرەڕای جیاوازی و نـاکۆکی کەسـی، بـۆیە باشـتر وایە تـیمەکە نـاوە نـاوە لە پـێش و لە کـاتی کەمپینـەکەدا ڕۆژانە/ یا هەفتانە کۆببنەوە.
٩. لەبیرت بێت ئامانجی سەرەکی کارکردنە لەسەر پێکهێنانی تیمێکی کار لە کەسـانێک، کە پابەنـدبن بەم بـابەتە و بـۆ چەنـد سـەعاتێک زیـاتر توانای پێکەوە کارکردنیان هەبێت، بێگومـان لە داهـاتوودا هەڵبژاردنـی دیکەش دەبێت، بۆیە دروستکردنی بنەمـایەکی بـاش لە ئێسـتادا ڕەنگە دواتر ببێتە هۆی سەرکەوتنت ئەگەر ئەمجارەش بۆت نەکرا.
١٠. ئەگەر وەک کاندیـد تیمێکـی بەهێـز و بەتوانـات هەبـوو، دەتوانیـت بە تەواوی سەرنجت بخەیتە سـەر کۆبـوونەوەی خەڵک و بەشداریکردن لە کۆبوونەوە گشتییەکان، گوێ لە کەسانی دیکە بگریت و پەیامەکەت بە دەنگدەران ڕابگەینیت.

سـێیەم: نـوێنەری کانـدیـد لە جیـاکردنەوەی دەنگەکـان و ڕاگەیاندنی ئەنجامەکان(١)

زۆر پێویسـتە کاندیـد نـوێنەری خـۆی لە لیـژنەی جیـاکردنەوە و هەژمـارکردنی دەنگەکـان هەبێـت، هەر لە کـاتێکی زووی دەسـتپێکردنی پرۆسـەی دەنگدان لە لیژنەکە، یـا بـازنە و وێستگەی دەنگدان ئامادەبێت، فـۆرم و کـاغەزی پێویسـتی خـۆی پـێ بێـت بـۆ چـاودێریکردن و نووسینەوەی یەک بەیەکی ژمارەی ئەو دەنگانەی کاندیدەکەی و تەواوی

(١) علي الصاوي، دليل عربي لإنتخابات حرة ونزيهة، جماعة التنمية الديمقراطية، لبنان، ٢٠٠٥، ص٧٢.

ڕکابەرەکـانی بەدەسـتیانهێناوە. دوای کۆتـایی هـاتنی وادەی دەنگـدان و داخسـتنی سـندوقەکان، زۆر پێویسـتە نـوێنەری کاندیـدەکە لە کـاتی هەڵاوێردکردنـی دەنگەکـان تـا دەگـاتە کـاتی ڕاگەیانـدنی ئەنجامەکـان لە ناوەنـدی هەژمـارکردنی دەنگەکـان ئامـادە بێـت، چـونکە ئەمە دوا قۆنـاغی پرۆسـەی هەڵبـژاردانە و بە گرنگتـرین و کـاریگەرترین قۆنـاغی پـاکی و بێگەردی پرۆسـەکە دەژمێردرێت، پێویسـتە نوێنەری کاندیدەکە تەلەفۆنی مۆبایـل و ئـامێری شـەحن و هێلـی ئینتەرنێتـی لابێـت و بە وریـاییەوە چـاودێری پرۆسـەی هەڵاوێردکـردن و هەژمـارکردن و ڕاگەیانـدنی ئەنجامەکان بکات.

چوارەم: بودجە و بەخشینەکان لە هەڵبژاردنەکاندا[1]

لە ئەمریکـادا بـابەتی بـودجە و دارایـی کەمپیـنەکە بە کلیلـی خۆکاندیـدکردن دەژمێـردرێن بـۆ پۆسـتی سـەرۆکایەتی. هەڵبژاردنەکـانی سـەرۆکایەتی ئەمریکـا لەسـاڵی ٢٠٢٠، بە گشـتی (١٤،٤) بلیـۆن دۆلاری تێچوو، مایکل بلومبێرگ سـەرۆکی پێشـووی شارەوانی نیویۆرک لە کاتی هەڵبـژاردنە سـەرەتاییەکاندا، تەنهـا بـۆ مـاوەی چـوار مـانگە یەک بلیـۆن دۆلاری لە پارەی خـۆی خەرجکرد. ئەو کـاریگەرییەی، کە دارایـی لەسـەر سەرکەوتنی هەڵبژاردنەکان هەیەتی، وادەکات ئەو کەسانەی تازە دێنە نـاو ململانێـی سیاسـەت و هەڵبژاردنەوە بە ئاسـانی نـاتوانن بچنە نـاو کێبڕکـێ هەڵبژاردن، بۆیە ٩٠%ی سیاسـەتمەدارانی ئێسـتای ئەمریکا بەهـۆی ئەوەی سـوود لە پۆسـتی سـەرۆکایەتی وەردەگـرن دووبـارە خۆیـان کاندیـد دەکەنەوە زۆرجار هەر ئەوانیش هەڵدەبژێردرێنەوە. بەڵام بەرزبوونەوەی ڕۆڵـی سۆشـیال میدیا تـا ڕادەیەک ئەم هاوکێشـەیەی گـۆڕیوە و بەهـۆیەوە گـۆڕەپانی یارییەکە بەڕووی ئەو کاندیدانەش کراوەتەوە، کە تـازە دێنە نـاو ململانێـی هەڵبـژاردنەوە، چـونکە پلاتفـۆڕمەکانی سۆشـیال میدیا تێچوویـان

---

(1) Social media's role in the 2024 US elections, https://www.verdict.co.uk/social-medias-role-in-the-2024-us-elections/?cf-view

کەمترە لەچاو میدیای بیستراو و بینراو و چاپکراو، ئەمەش دەرفەتێکی باشی بۆ کاندیدەکان رەخساندووە لەو سەکۆیانەدا زیاتر کێبڕکێ بکەن و خۆیان بناسێنن و پەیوەندیی بە خەڵکەوە بکەن.

باراک ئۆباما، یەکەم سەرۆکی ڕەشپێستی ئەمریکا بوو، کە زۆر بەباشی تۆڕەکانی ئینتەرنێت و سۆشیال میدیای لە کەمپینەکەی بەکارهێنا، بۆیە کە ساڵی ٢٠٠٤ بە سەرۆکی ئەمریکا هەڵبژێردرا، بە "یەکەم سەرۆکی سۆشیال میدیا" ناوزەد کرا، چونکە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ڕۆڵی گرنگیان لە سەرکەوتنی هەڵمەتەکەیدا هەبوو. لەو هەڵمەتەی ساڵی ٢٠٠٨دا، سێ لەسەر چواری بەکارهێنەرانی ئینتەرنێت لەڕێی ئینتەرنێتەوە بەشداریان لە هەڵبژاردنەکەدا کرد، لەوساوە بایەخ و هێزی سۆشیال میدیا لە کەمپینی هەڵبژاردنەکاندا ساڵ بە ساڵ زیاتر هەڵدەکشێ، بەرزبوونەوەی بەها و کاریگەری ڕیکلامە سیاسییەکان لەسەر پلاتفۆرمەکان، وایکردووە کاندیدەکان پارەیەکی زۆری کەمپینەکەیان لەمبوارەدا خەرج بکەن. لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکا لەساڵی ٢٠٢٠دا بڕی پارەی خەرجکراو لەنێوان هەردوو کاندیدی سەرەکی جۆ بایدن و دۆناڵد ترامپ ژمارەیەکی پێوانەیی لە مێژووی خەرجییەکانی هەڵبژاردنەکانی ئەمریکا تۆمارکرد، بەشێوەیەک هەر یەک لە جۆ بایدن بڕی (١٩١،٩٢٢،١٧٣) ملیۆن دۆلار، و دۆناڵد ترەمپ (٢٦٨،٤٧٣،٤١٩) ملیۆن دۆلاریان بۆ ڕیکلامە سیاسییەکانی گوگڵ و فەیسبووک بەیەکەوە خەرجکرد. هەرچەندا بڕی ئەو پارەیەی کە دۆناڵد خەرجی کردبوو لە ٢٠٢٠ زۆر زیاتر بوو لەو بڕەی، کە سەرۆک جۆ بایدن خەرجی کردبوو، ئەمەش ئەر ڕاستییە دووپات دەکاتەوە، مەرج نییە هەموو جارێک ئەو کاندیدەی پارەیەکی زۆرتر لە کەمپینی هەڵبژاردن خەرج بکات هەر ئەو براوە بێت، ڕاستە پارە و بەخشین بۆ کەمپینی هەڵبژاردن گرنگن، بەڵام بەلای دەنگدەران بەرنامەی هەڵبژاردن و باگڕاوند و گوتاری سیاسی کاندیدەکە و هەڵویستەکانیان بەرامبەر بە پرسە ناوخۆییەکانی وەک: ئابووری و تەندروستی و باج و خوێندن و پەنابەران ڕۆڵی کاریگەریتریان هەیە لە دیاریکردنی براوەی هەڵبژاردنەکەدا.

لە سـەرەتای ئامادەکارییەکـان بـۆ هەڵبژاردنەکـانی سـەرۆکایەتی ئەمریکـادا لە سـاڵی ٢٠٢٤ بەشـیوەیەکی نارەسـمی هەریەک لە جـۆ بایـدن کاندیدی دیموکراتەکان و دۆناڵد ترامپ کاندیدی کۆمارییەکان بوون، ئەم دیـمەنەش دووبـارە بـوونەوەی هەمـان سـیناریۆی هەڵبژاردنەکـانی سـاڵی ٢٠٢٠ بـوو، کە ئەوسـا جـۆ بـادین بەسـەرۆکی ئەمریکـا هەڵبژێـردرا. لەم خـولەی هەڵبژاردنـدا هەریەک لەم دوو کاندیـدە پـارەیەکی زۆریـان بـۆ کەمپینەکەیـان تەرخـانکردبوو، بەشـی زۆری پارەکەیـان پشـتی بە کـۆمەک بەخشینی لایەنگرەکانیـان بەسـتووە بۆئەوەی کەمپینی هەڵبژاردنەکەی پێ بەڕێوە ببەن. ڕاپۆرتە ڕۆژنامەوانییەکان ئاماژەیان بەوە کرد، کە سـەرۆک جۆ بایدن هەر لەسەرتاوە بڕی(١٥٥) سەدو پەنجاو پێنج ملیۆن دۆلاری لە پـارە بەخشـەکان بـۆ پشـتیوانیکردن لە کەمپینـەکەی کـۆکردەوە. تەنیـا لە مانگی شوباتی ٢٠٢٤ بایدن بڕی (٥٣) ملیۆن دۆلاری لە پارە بەخشـەکان کۆکردەوە. لە ویلایەتـی ویستکەنسـۆن لە لێدوانکی بۆ رادیـۆی WNOV 860 جۆ بایدن رایگەیاند: پارەیەکی زۆریـان کۆکردۆتەوە ملیۆنـک و پێنج سـەد هەزار دۆلاریـان لە پارە بەخشـەکان بۆ هـاتووە، کە ٥٠٠ هەزاریـان کۆمەک بەخشی تازەن، کەمترین بەخشین ٢٠٠ دۆلار بووە.[١]

پێـنجەم: سـەرچاوەکانی پـارەدارکردن بـۆ بانگەشـەی هەڵبژاردن

لە هەرێمی کوردستان سـەرچاوەی دارایی کاندیدەکان بەشـی زۆری پشت بە توانای دارایی خۆیان دەبەستێت، تەنیا حزبە گەورەکانی دەسەڵات نەبـن، کە دەتـوانن بە بڕێـک پـارە یـارمەتی و هاوکـاری کاندیـدەکانی حزبەکەیان بکەن، لەبەر ئەوەی سیستمی هەڵبژاردن لە هەرێمدا ڕێژیەیی و لیستی نیمچە کراوەیە، بۆیە حزبەکان زۆرجار بەدوای کەسانێکدا دەگەڕێن کە بازرگـان یـا دەوڵەمەنـدبن بەتـایبەتی بـۆ حیزبەکـانی پـارەیەکی

---

[١] حملة بايدن تجمع ١٥٥ مليون دولار نقدا لانتخابات ٢٠٢٤، وكالات – أبوظبي، موقع سكای نيوز العربية، تأريخ النشر ١٧-٣-٢٠٢٤، تأريخ المعاينة ٢٣-٥-٢٠٢٤، الرابط:
https://www.skynewsarabia.com/world/1700397-

سنووردرایان هەیە، ئەمانەی خوارەوە گرنگترین سەرچاوەی داراییین بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن:[1]

أ. خۆپارەداركردن:

بەهۆی نەبوونی پشتیوانی کاریگەر لەلایەن دەوڵەتەوە بۆ کاندیدەکان، هەروەها کەمی سەرچاوەی دارایی لایەنە سیاسییەکان، وایکردووە سەرچاوەکانی کاندید خۆی ببێتە گرنگترین سەرچاوەی دارایی هەڵمەتی هەڵبژاردن، جا چ دارایی بێت، یان بە شێوەی ماددیی. لەهەندێک وڵات بە یاسای هاوچەرخ سەقف و میکانیزمەکانی خەرجکردن پارەیان لە بانگەشەدا دیاریکردووە، بۆ دڵنیابوون لە چاودێریکردنی سەرچاوە داراییەکان و چۆنیەتی خەرجکردنی لە هەڵمەتەکان وەک دواتر باس دەکرێت.

ب. دیاری و بەخشینەکان:

کاندیدەکان دەتوانن بەخشین و بەشدارییە داراییەکان بە شێوەی نەختینەیی لەە کۆمەک بەخشانە وەربگرن کە ڕەگەزنامەی نیشتیمانیان هەیە، جا ئەو کەسانەبن، یان دەزگای تایبەت، بەپێی یاسا ڕێکخراوەکان ناتوانن دامەزراوە حکومییەکان، یان دەوڵەتییەکان بۆ بانگەشە بەکاربهێنن، بەڵام دەتوانن هەر جۆرە هاوکارییەک، یان دیارییەک پێشکەش بە کاندیدەکان بکەن.

ج. بەشداری دەوڵەت:

بەشداریی دەوڵەت لە دابینکردنی دارایی بانگەشەی هەڵبژاردنەکان لەسەر بنەمای داواکاری کۆمسیۆنی نیشتمانی هەڵبژاردنەکانە، دوای پەسەندکردنی ئەنجومەنی وەزیران، پەسەندکردنی لە پەرلەمان بە زۆرینەی دەنگی ئەندامەکانی دیاری دەکرێت. بە مەرجێک ئەم بڕە پارانە بەپێی ئەو ڕێسایانەی، کە دیاریکراون خەرج بکرێن، کە لەلایەن کۆمسیۆنی

---

(1)

نیشتمانی هەڵبژاردنەکانەوە بڕیاری لەسەر دراوە. ڕەنگە ئامانجی سیاسی ڕێسایی ئەم یاساییە کەمکردنەوەی کاریگەرییە نەرێنییەکانی نایەکسانی لە ئاستی سامانی کاندیدەکاندا بەشێوەیەکی بەرچاو کەم بکاتەوە، هەروەک فۆرمێک بۆئەوەی هەموو کاندیدەکان بتوانن توانای داراییان هەبێت بۆ ئەنجامدانی کەمترین بانگەشەی هەڵبژاردن، بەڵام هەمان ئەم پابەندبوونە ئەرێنییە بەسەر دەوڵەتدا، خۆی لە خۆیدا ڕێگە نادات کاندیدەکان پەناببەنە بەر بودجەی "بیانی" لەهەڵبژاردندا، بۆیە کاندیدە هەژارەکانیش ناچارن پەنا نەبەنە بەر کۆمەکی دارایی لە دەرەوەی وڵات. بەکورتی دەتوانین پێکهاتە سەرەکییەکانی هەڵمەتێکی سیاسی سەرکەوتوو بەمجۆرە چڕبکەینەوە:

- ئامانجێکی ڕوونت هەبێت.
- توێژینەوەی پێشوەخت لەسەر بەئامانجگیراوەکانت بکە.
- بۆ هەڵمەتی هەڵبژاردن پێویستیت بە ستراتیژیەتێکی هەمەلایەنە هەیە.
- جێبەجێکردنی پلان و بەرنامەکان.
- بەردەوام چاودێری و هەڵسەنگاندن بۆ پرۆسەکە بکە لەڕێی: ڕاپرسی، فۆکەس گروپ و شیکردنەوەی داتاکانی دەنگدەران. دەتوانی پشت بەم زانیاریانە ببەستی بۆ دەستکاریکردنی هەڵمەتەکە و دڵنیابوون لەوەی، کە شەمەندەفەرەکەت لەسەر ڕێیەکی راست دەڕوات بۆ گەیشتن بە ئامانجەکەت.
- کۆکردنەوە و بەشداریکردنی لایەنگرەکانت لە هەڵمەتەکەدا. ئەمەش بەوە دەبێت، کە بەردەوام پەیوەندیت لەگەڵ لایەنگرەکانت هەبێت، دەرفەتی کاری خۆبەخشانەییان بۆ برەخسێنی و بۆنەی کۆمەڵایەتی تایبەتیان بۆ ڕێکبخە.

بەشی دووەم

لە هەڵبژاردندا،
چۆن مامەڵە لەگەڵ میدیادا بکەین؟

باسی یەکەم: تێڕوانینێکی گشتی لەبارەی میدیا و هەڵبژاردنەکان

باسی دووەم: چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان

باسی سێیەم: هونەری چاوپێکەوتن لەگەڵ کەناڵەکانی راگەیاندن

باسی چوارەم: ئامادەکاری پێشوەخت ولەبەرکردنی جل و بەرگ

باسی پێنجەم: ترس و دڵەڕاوکێت بشکێنە بۆ ئەوەی بەهێز دەربکەویت

باسی شەشەم: هونەرەکانی رۆژنامەوانی (ڕاگەیەندراوی رۆژنامەوانی، کۆنگرەی رۆژنامەوانی)

باسی یەکەم
تێڕوانینێکی گشتی لەبارەی میدیا و هەڵبژاردنەکان

ئاشکرایە ئازادی بیرکردنەوە و ڕادەربڕین و پەیوەندیکردن، مەرجی سەرەکین بۆ هەر کۆمەڵگایەکی دیموکراسی. پەیوەندییەک لە نێوان گەشەسەندنی میدیای ئازاد و چالاک و ئاستی ئازادی سیستەمی سیاسیدا هەیە: میدیا لە کۆمەڵگا کراوەکاندا بە ئاسانی دەتوانێت گەشە بکات، نەک لە کۆمەڵگا تاکڕەوەکاندا. گرنگییەکی ئەوتۆی نییە کە دیاری بکرێت کە کام لەم دووانە واتە: میدیای ئازاد یان کۆمەڵگایەکی دیموکراسی– پێشمەرجی ئەویترە؟

ئایا پەرەسەندنی دامەزراوە دیموکراسیەکان دەرفەتی لەدایکبوونی میدیای ئازاد دەڕەخسێنێت، یان ئایا بوونی میدیای ئازاد مەرجی پێشوەختەیە بۆ گواستنەوە بەرەو دروستبوونی دامەزراوە دیموکراتییەکان؟ هەندێک کات لە هەموو قۆناغێکی گواستنەوەدا، بوونی کەرتی میدیایی ئازاد و سەربەخۆ زۆر گرنگن. پەرەپێدانی میدیای "ئازاد و سەربەخۆ" چەند جۆرێکی هەیە، گرنگە بزانین چ جۆرە میدیایەک لە چ جۆرە کۆمەڵگایەکدا ئەو ئەرکانە ئەنجام دەدات کە پێویستن بۆ پرۆسەی بنیاتنانی دامەزراوە دیموکراسیەکان بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی تەندروست بەردەوام بێت.'(١)

(1) M. E. Price and P. Kruger, The Enabling Environment for Free and Independent Media, Programme in Comparative Media Law & Policy, Oxford University 2000

لە دیموکراسییە مۆدێرنەکاندا میدیا ئەرکە سەرەکیکەی لەبوارەکانی؛ سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و کولتوورییەکان ئەنجام دەدات. ئەوانە بابەتی بەرژەوەندی گشتی دەگرێتەوە و ڕۆڵی سەرەکی لە پێکهێنانی ڕای گشتیدا هەیە. هەندێک لە نووسەران باسیان لەوە کردووە کە میدیای گشتی دەسەڵاتی ڕاستەقینەی گواستنەوەی زانیاری و بیرۆکەکانیان بۆ هاوولاتییان بەدەستەوەیە[٢]، بەم شێوەیە دەتوانن بۆچوونی کەسییان لەسەر پرسەکان هەبێت و بەشداری لە ژیانی گشتیدا بکەن.

لە سیستەمی دیموکراسییدا میدیا توخمێکی بنەڕەتییە، ڕوومال وپانتاییەکی فراوان بۆ مشتومڕی گشتی بۆ کاندیدەکان و سیاسەتمەداران و حزبەکان دابین دەکات. زانیاری و بۆچوونی جۆراوجۆر بڵاودەکەنەوە. میدیا ئامرازێکی کاریگەری دەسەڵاتە، لەم ڕووەوە دوو مۆدێلی جیاواز هەیە کە لە چوارچێوەیدا دەتوانرێت چاودێری ڕۆڵ و دەسەڵاتی میدیا بکرێت و شیکاری بۆ بکرێت، یەکێکیا ئەو میدیایەیە کە لەلایەن چەند کەسێکی بەدەسەڵاتەوە کۆنترۆڵ دەکرێت – مۆدێلێک کە بە هەژموون ناودەبرێت – مۆدێلەکەی تر ئەو میدیایەیە کە بەگشتی خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی هاولاتیان دەکات و مۆدێلێکە بۆ خستنەڕووی ڕاوبۆچوونی جیاواز[٣].

یەکەم: میدیا چییە و کێ خاوەنی میدیایە؟

کاتێک کەسێک باسی "میدیا" دەکات چ شتێک بە مێشکت دادێ. ئایا بیر لە ڕۆژنامەگەری و تەلەفزیۆن و ڕادیۆ دەکەیتەوە؟ ئایا پێشتر چاوپێکەوتنت لەگەڵ میدیاکاندا کردووە؟ با بزانین میدیا چییە؟ گرنگییەکەی لە چیدایە؟ چ کاریگەرییەکی لەسەر هەڵبژاردن و دەستەبژێری سیاسی و سەرکردەکان و دروستکردنی ڕای گشتی هەیە لە کۆمەڵگەدا.

---

(2) 4 J. Habermas, Strukturwandel der Oeffentlickeit, Hermann Luchterhand Verlag, Neuwied 1962. 55 P.

(3) Guidelines on Media analysis during election observation missions, Adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting, Strasbourg, 27 October 2005.

میدیا، کۆی ئامرازەکانە، بە شێوەیەکی بەرفراوان هەموو کەناڵەکانی پەیوەندیی دەگرێتەوە، بە هەموو شتێکەوە لە کاغەزی چاپکراوەوە تا دیجیتەڵ میدیا. میدیا لە هەواڵ، هونەر، ناوەڕۆکی پەروەردەیی و هەر جۆرە زانیاریەکی تر پێکدێت، کە بتوانێت بگاتە خەڵک، یان کاریگەری لەسەر خەڵک هەبێت، لەوانە؛ تەلەفزیۆن، ڕادیۆ، کتێب، گۆڤار و ئینتەرنێت. میدیای جەماوەری ئاماژەیە بۆ ئەو هەواڵ و زانیارییانەی، کە دەگەنە ژمارەیەکی زۆری خەڵک، لە کاتێکدا میدیای ناوخۆیی، بۆ نموونە، ڕۆژنامەکان، وێستگەکانی تەلەفزیۆن و رادیۆ ناوچەییەکان، خزمەت بە پێداویستییەکانی ئەو کۆمەڵگەیە، یان ناوچە شارستانییانە دەکەن کە تێیدا دامەزراون(٤).

بەگشتی دەتوانیین بڵێین؛ میدیا ئامرازێکی گرنگی پەیوەندییکردن و گواستنەوەی زانیارییە لەڕێی ئامرازەکانی میدیا تەقلیدییەکانی وەک: رۆژنامە، رادیۆ، تەلەفزیۆن، یا میدیا نوێیەکان، کە میدیای ئەلکترۆنی و ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە خۆدەگرێت. جگە لەمانەی سەرەوە ئامرازەکانی وەک: لافیتەی دیوار، مانشێت، پۆستەر، تابلۆی بازرگانی، ڤیدیۆ، نیشانە، بەیاننامە و هەواڵنامە .هەموو ئەمانەش بەمیدیا دەژمێردرێن لە کات و ساتی خۆی لە هەڵمەت و بانگەشەکانی هەڵبژاردن بەکاردێن.

تائێشتاش لە زۆربەی کۆمەڵگەکان تەلەفزیۆن بە پلەی یەکەم دێت و لە هەموو ئامرازەکانی تری راگەیاندن زیاتر بەکاردێت و کاریگەریشی لە ڕادیۆ و رۆژنامەکان زۆر زیاترە. ئەگەرچی لەم بیست ساڵەی دوایی لە وڵاتانی رۆژئاوا، رۆڵی میدیای ئەلکترۆنی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە هەڵبژاردنەکاندا زیاتر بووە، بەتایبەتی لە وڵاتێکی وەک ئەمریکا ساڵ بە ساڵ لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا ڕۆڵی ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان زیاتر بووە، بەڵام هێشتا دەنگدەران زیاتر پشت بە تەلەفزیۆن دەبەستن وەک سەرچاوەی زانیاری لە کاتی هەڵبژاردنەکاندا. بەتایبەتی لەکاتی دیبەیتی نێوان کاندیدەکانی سەرۆکایەتی زیاتر پشت بە تەلەفزیۆن دەبەدەسترێت. لەهەڵبژاردنەکانی ٢٠٢٤ سەرۆکایەتی ئەمریکادا،

(4) Linda Rosencrancem ,Technology journalist, What Does Media Mean?, https://www.techopedia.com/definition/1098/media.

جەماوەری ئەمریکا و جیهان لەڕێی کەناڵی cnn چاودێری دیبەیتی نێوان سەرۆک بایدن و کاندیدی کۆمارییەکان دۆناڵد ترامپ-یان دەکرد.
کاتێک باسی میدیا دەکەین، مەبەستمان هەموو ئامرازەکانە، گرنگی میدیا لەوەدایە، کە بۆتە پردی پەیوەندی لەنێوان دەسەڵات و جەماوەر بۆ گواستنەوەی ڕاو بۆچوون و گەیاندنی هەواڵ و زانیاری و ئاگادارکردنەوەی خەڵک لە ڕووداو و گۆڕانکارییەکانی دەوروبەر. هەروەک میدیا چەکێکی کاریگەرە بۆ دروستکردنی ڕای گشتی و ئاڕاستەکردنی جەماوەر و گۆڕینی ڕژێم و دەسەڵاتەکان. دەرکەوتن لە میدیا پێویستی بە چەند بەهرەیەکی وەک قسەزانی، زیرەکی و شارەزایی هەیە، بەتایبەتی بۆ کەسایەتییە گشتییەکانی وەک: سەرۆک و سەرکردە باڵاکان و وەزیر و پەرلەمانتاران و کاندیدانی پەرلەمان و ئەنجومەنی پارێزگاکان لەگەڵ میدیاکاندا، بەکارهێنانی هونەری دەرکەوتن و قسەکردنی سەرۆک و بەرپرسەکانی حکومەت و سەرکردەی پارت و ڕێکخراوە سیاسییەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەکان لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا، کە زۆرجار لە ڕێی هونەرەکانی چاوپێکەوتن، یا کۆنگرەی رۆژنامەنووسی، یاخود پەیوەندی تەلەفۆنی میدیاکاران پەیوەندییان پێوە دەکەن و چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا دەکەن.
گرنگە هەر سەرکردەیەکی سیاسی، پەرلەمانتار و کاندیدەکان و کەسایەتییە کۆمەڵایەتی، یا زانستی، یاخود وەرزشی و هونەرمەندەکان بزانن چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەو هێزە دەکەن کە ناوی میدیایە و پشت بە وشەی کاریگەر، ئاخاوتنی باش، وێنەی جوان، کارامەیی لە بەکارهێنانی زمانی جەستە دەبەستێت!. دەبێ بزانین لەکاتی پێویستدا چۆن بە دروستی سوود لە میدیا وەردەگرین. هەوڵبدە وەک کەسێکی بەهێزو متمانە بەخۆ، بەدەسەڵات، زاڵبوو بەسەر دۆخەکە لەمیدیاکان دەربکەویت، کە دەنگدەران بەسەرسامییەوە پێت بڵێن: تۆ کەسێکی شایستەی بۆ ئەو پۆست و ئەو شوێنەی هەوڵی بۆ دەدەی، بەڵێ تۆ شایەنی دەنگ و متمانەی ئێمەیت.

دووەم: میدیا و سیاسەت و ڕای گشتی

هەر شیکردنەوەیەک بۆ چۆنیەتی جێبەجێکردنی ئەرکەکانی میدیا بەرامبەر دەنگدەران و کاندیدەکان، پێویستە ئەو زەمینە سیاسی و کۆمەڵایەتییە لەبەرچاو بگرێت کە میدیاکان کاری تێیدا دەکەن. ئەم چوارچێوەیە بەهۆی چەندین هۆکاری جۆراوجۆرەوە لە قاڵب دەدرێت[٥]:

١. بەهێزبوونی مافی ئازادی ڕادەربڕین:

ئەم فاکتەرە کێشەکانی پەیوەست بە ئازادی ڕۆژنامەگەری دەگرێتەوە؛ بەکارهێنانی هەراسانکردن، هێرشکردن یان فشارەکان دژی میدیای سەربەخۆ؛ بەکارهێنانی دادگا و داوای یاسایی بێزارکەر بۆ ڕێگریکردن لە چالاکییەکانی ڕۆژنامەنووسان؛ ڕێکخستنی دروستی میدیاکان؛ کۆنترۆڵی حکومەت بەسەر سەرچاوە سەرەکییەکانی وەک: چاپخانە یان سیستەمی دابەشکردن. لەو وڵاتانەی کە ڕۆژنامەنووسان دەبنە ئامانجی تۆقاندن، توندوتیژی یان سەرکوتکردن، پێدەچێت دادپەروەری ڕوومالّکردنی هەڵبژاردنەکان بەهۆی نەبوونی ئاسایش بۆ پیشەوەرانی بواری میدیا تێکبچێت. هەروەها پێدەچێت کەشوهەوای تۆقاندن هاندەری خۆسانسۆری ڕۆژنامەنووسان بێت. بە هەمان شێوە لە وڵاتێکدا کە مێژوویەکی کورتی لە هەڵبژاردنی دیموکراسیدا هەیە، دەکرێت کاریگەری لەسەر کوالیتی ڕوومالّکردنی میدیاکان هەبێت بەهۆی نەبوونی ئەزموون و خراپی ستاندارده پیشەییەکان.

٢. پەیوەندی نێوان میدیا و سیاسەت:

ئەم فاکتەرە ئەو ڕادەیە دەگرێتەوە کە دەسەڵاتە سیاسییەکان هەوڵی کۆنترۆڵکردنی میدیای دەوڵەت/خاوەنداریتی گشتی دەدەن؛ خراپ بەکارهێنانی ئامرازەکانی وەک نوێکردنەوەی مۆڵەت، دارایی، یان تۆمارکردن بۆ هەژموون و کاریگەری خۆیان لەسەر چالاکییەکانی میدیا؛ یان بەشداریکردنی ڕاستەوخۆی گروپە میدیاییەکان و خاوەنەکانیان لە

---

(5) R. Gritti, Post Comunismo e Media, Meltemi Roma 2001.

کێبڕکێـــی هەڵبژاردنەکانـــدا دابنـــێن. فۆرمەکـــانی فشـــاری ڕاســـتەوخۆ و ناڕاســـتەوخۆ کە حکـــومەت دەیخـــاتە ســـەر میـــدیا، تـــوخمێکی گـــرنگن کە کاریگەرییان لەسەر ئازادی میدیای گشتی هەیە. ئەم توانایە بۆ کارکردنی ئـازادانە تـا ڕادەیەکـی زۆر پەیوەسـتە بەو جـۆرە پەیوەنـدییەی کە میـدیا لەگەڵ زلهێزە سیاسییەکان پەرەی پێدەدات. بلوملەر و گوریڤیچ پلانێکیان پێشنیار کرد بۆ پۆلێنکردنی پەیوەندی نێوان میدیا و قەوارە سیاسییەکان. ئەمەش ڕەنگە بە چوار شێوە جیاواز بێت: (٦)

أ. ڕادەی کۆنترۆڵی دەوڵەت بەسەر ڕێکخراوەکانی میدیای گشتیدا:
ئەمەش دەتوانێـت چەنـدین شـێوەی هەبێـت، وەک کـۆنترۆڵکردنی دامەزرانـــــــدنی کارمەنـــــــدانی میـــــــدیا، کـــــــۆنترۆڵکردنی پارەدارکردنی(FINANCING) کۆمپانیاکانی میدیا یان کۆنترۆڵکردنی ناوەڕۆکی ڕووماڵکردنی میدیاکان.

ب.تـاچ ڕادەیەک حزبـایەتیکردن لەلایەن میـدیای گشـتیەوە پیشـان دەدرێت:
ئەمەش بە وە دەردەکەوێـــت کە تاچەنـــد حزبەکـــان بەشـــدارن لەخاوەنداریێتیکردن و بەڕێوەبردنی میدیاکان، چونکە ئەم کاریگەری هەیە لەســـەر ئەوەی کە هەژمـــوون و سیاســـەتی حزبـــایەتی خۆیـــان بەســـەر سیاســـەتی میـــدیایی ڕۆژنامەکـــان و کەناڵەکـــانی تەلەفزیـــۆن زاڵـــبکەن و تاچەنـــد بینەرکانیـــان ئەنـــدامانی حیـــزبەکەن یـــا خەڵکـــی گشتیشن.

ج. ڕادەی تەواوکاری لەنێوان میدیا و دەستەبژێرە سیاسییەکان:
میکـانیزمی نارەسـمی هەیە کە ئەم دوو گـروپە دەتـوانن کاریگەرییـان لەســـەر یەکتـــر هەبێـــت، بەهـــۆی نزیکـــایەتی سیاســـی و نزیکیـــی

(6) Blumler and Gurevitch, Crisis of public communication, Routledge, London and New York 1995.

کۆمەڵایەتی- کولتوورییەوە. یەکێک لە دەرئەنجامە دیارەکان کە لە مەیلی سیاسەت و میدیادا سەرچاوە دەگرێت بۆ پەرەپێدانی پەیوەندییەکی هاوبەش و زۆر نزیک، تێگەیشتن و ڕێگرتنێکی قووڵە لە نێوان دەستەبژێری هەردوو پیشەی سیاسی و رۆژنامەنووسیی.

د. ڕادەی ڕێزگرتن لە ئەخلاقی ڕۆژنامەوانی لەناو دامەزراوە میدیاییەکاندا:

پابەندبوون بە پێوەر و ئەخلاقی ڕۆژنامەوانی لەلایەن پیشەگەرەکانی میدیا میکانیزمێکی بەهێزە بۆ خۆپاراستن میدیا و ڕۆژنامەنووسان بۆئەوەی نەبنە چەکێکی سیاسی کە خزمەت بە ئامانجەکانی سیاسەتمەداران حیزبەکان بکات.

٣. پەیوەندی نێوان میدیا و ڕای گشتی:

ئەم فاکتەرە پەیوەندی بەوەوە هەیە کە میدیاکان تا چەند توانای سەپاندن یان پێشنیارکردنی بیرۆکەی کولتووری و سیاسییان هەیە و لەگەڵ توانای جەماوەر بۆ وەرگرتن و هەرسکردنی ئەو زانیاریانە بە شێوەیەکی ڕەخنەگرانە. ئەگەر بیەوێت هاوڵاتی چالاکانە لە کایەی گشتیدا بەشدار بێت و ئاگاداری مافی وەرگرتنی زانیاری دروست و لە کاتی خۆیدا بێت، پێویستە میدیاکان لێپرسراونە و بابەتیانە و بەرپرسیارانە کاربکەن و بەپێی پێوەرەکانی ئیتیک و پیشەیی کاری رۆژنامەنووسی ڕاپۆرت و هەواڵەکان بڵاوبکەنەوە، هەوڵ دەدەن بە شێوەیەکی ورد و بابەتیانە و لە کاتی خۆیدا دەنگدەران لە ڕووادوەکان ئاگادار بکەنەوە.[٧]

---

[7] Guidelines on Media analysis during election observation missions, Adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting, Strasbourg, 27 October 2005.

سێیەم: میدیا و پاشخانی ئابووری

بەهێزی بازاڕ هۆکارێکی دیکەی پەیوەندیدارە کە کاریگەری لەسەر سیستەمی میدیایی هەیە. پەرەپێدانی بازاڕێکی میدیایی بژاردەیی، لەگەڵ تێکەڵەیەک لە میدیای گشتی و تایبەت کە کۆمەڵێک دیدگای جۆراوجۆر پێشکەش دەکەن و لەلایەن ڕۆژنامەنووسانی زۆر پیشەگەرەوە بەڕێوەدەبرێن، مەرجێکی پێویستە بۆ دروستکردنی ژینگەیەکی پێگەیشتوو، کە میدیا بتوانێت بە شێوەیەکی کاریگەر تێیدا کاربکات.بەڵام ئەم بابەتە پێویستی بە تێگەیشتن هەیە شانبەشانی ئەو ڕۆڵە کاریگەرەی کە کۆمپانیا گەورەکانی حیزبی و کەرتی تایبەت لە خاوەندارێتی میدیاکاندا دەیگێڕن. ئەمەش دوو مەترسی لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت کە لەوانەیە میدیا پشتگیری لە ئەجێندایەکی سیاسی بکات کە لە خزمەت بەرژەوەندیی خاوەنی کۆمپانیاکان دایە، یان چالاکانە بەشداری لەدانانی سیاسەتی کاری میدیاکاندا دەکەن، کە بەناوبانگترینیان ئەم جۆرەی میدیا لە ئیتاڵیادایە. هێرمان و چۆمسکی "مۆدێلێکی پڕوپاگەندەیی"یان پێشنیار کرد بۆ ئەوەی ڕوونی بکەنەوە کە چۆن میدیا ڕوومالکردنی هەواڵەکان لەفلتەر دەدات ئەگەر خزمەت بە بەرژەوەندی کۆمپانیاکان و حکومەتەکان نەکات[8]. بەپێی ئەم مۆدێلە پێشنیارکراوەی سەرەوە هەواڵەکان بە پێنج شێوە فلتەر دەکرێن:

لەڕووی خاوەندارێتیەوە:

میدیاکان تادێت چڕتر دەبنەوە لە خاوەندارێتی خۆیاندا، لەگەڵ ژمارەیەکی کەمتر لە کۆمپانیاکان کە خاوەنی چەندین دەزگای میدیایی جیاوازن.

لەڕووی ڕیکلامەوە:

سەرچاوەی سەرەکی داهات بۆ میدیا ڕێکلامە، ئەمەش فشار دروست دەکات بۆ ئەوەی سیاسەتی سەرنوسەری لەگەڵ بۆچوون و بەرژەوەندی ڕێکلامکەرانی کۆمپانیاکان بگونجێت.

---

(8) Edward Herman and Noam Chomsky, Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media, Pantheon, New York, 1988.

لەڕووی سەرچاوەکانی هەواڵ:
دەنگی حکومەت و فەرمی و کۆمپانیاکان وەک سەرچاوەی هەواڵ لە میدیای سەرەکیدا زاڵن.

ڕەخنەگرتنی بەهێز:
بۆچوونی ڕەخنەگرانەی میدیاکان یان ڕاستییە ناخۆش و تاڵەکانی ڕۆژنامەنووسان بڵآوی دەکەنەوە، لەلایەن سەرچاوە فەرمییەکانەوە بە شەپۆلێکی ئینکاری ودژە زانیاری و شاردنەوەی ڕاستییەکان مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت.

ئایدۆلۆژیا:
کاتێک بۆ یەکەمجار ئەم تیۆرە داڕێژرا، هێرمان و چۆمسکی دژە کۆمۆنیزمیان وەک پێگەی ئایدیۆلۆژی هاوبەشی میدیای کۆمپانیاکان و حکومەتەکانی ڕۆژئاوا دەستنیشان کرد. بەڵام ئەم تیۆرە کەنوێکرایەوە وەک پێوەرێکی ئایدیۆلۆژی باوی بێ مشتومڕ سەرنج دەخاتە سەر قبوڵکردنی ئابووری بازاڕی ئازاد یان "جەنگی دژی تیرۆر"[٩]. هێرمان و چۆمسکی دەیانگوت ئەمە پیلانگێڕی نییە، بەڵکو لایەنگرییەکردنە بۆ دامەزراوەکان: " کەرەستەی خاوی هەواڵەکان دەبێت بە چەند فلتەرێکدا تێپەڕن، تەنیا ئەو زانیاریانە بمێنێتەوە کە بۆ بڵاوکردنەوە دەشێن"[١٠]. بە شێوەیەکی گشتی هەندێک لەنووسەران پێیان وایە کە ڕەنگە بازاڕ کاریگەری لەسەر ئەدای میدیاکان هەبێت. دەکرێت پەیوەندی نێوان میدیا و بازاڕ لەم چەند خاڵەدا پوخت بکرێتەوە:

ا. کۆنترۆڵکردنی خاوەندارێتی:
هاوکێشەی نێوان خاوەندارێتی تایبەت و سەربەخۆیی میدیا دەتوانێت چەواشەکارانە بێت؛ لە ڕاستیدا، ڕەنگە خاوەن میدیاکان ئەجێندای

---

(9) Noam Chomsky, “What Makes Mainstream Media Mainstream” ZMedia Institute, June 1997, http://www.zmag.org/zmag/articles/chomoct97.htm.

(10) Herman and Chomsky, op. cit., p. 2.

سیاسی یان ئابووری خۆیان هەبێت کە کاریگەرییان لەسەر سەربەخۆیی ڕاستەقینە و سیاسەتی ڕووماڵکردنی میدیاکان و بڵاوکردنەوەی هەواڵ و ڕاپۆرتەکان هەبێت.

٢. چڕبوونەوەی خاوەندارێتی ڕەنگە کاریگەری دوو لایەنەی لەسەر سەربەخۆیی ڕۆژنامەگەری و فرە میدیایی هەبێت:

یەکەم: ڕەنگە چڕبوونەوە هەمەجۆریی و کێبڕکێی نێوان دەزگاکانی ڕاگەیاندن کەم بکاتەوە.

دووەم: ڕەنگە "سەربەخۆیی نووسین لە بەرژەوەندی هێڵەکانی سەرنوسەری کۆمپانیاکان تێکبدات." ئاماژەی بەوەشکردووە، "یاسای کێبڕکێ ڕەنگە ڕێگری لە قۆرخکاری لە بازاڕەکانی میدیادا بکات، بەڵام ئەم جۆرە یاسایانە یاسای ئابوورین و ڕەنگە گەرەنتی بازاڕە کێبڕکێکارەکان بکەن. بەڵام گەرەنتی بیرۆکە و بۆچوونە جیاوازەکان ناکا کە لەناو ئەم بازاڕەدا هەیە. بازاڕێکی ئابووری کە بە باشی کار دەکات بەس نییە بۆ ئەوەی چاپەمەنییەکی سەربەخۆ و ئازاد و فرەیی دەستەبر بکات. بۆ شکاندنی قۆرخکارییەکان پێویستیمان بە زیاتر لە یاسایەکی کێبڕکێ هەیە.[١١]

٣. کاریگەری ڕێکلامکەرانی تایبەت و دەوڵەتی:

بێ گومان هاتنە ناوەوەی پیشەسازی ڕێکلام لە سیستەمی میدیادا دەرفەتێکی لە ڕووی سەرچاوەی زیادە بۆ کۆکردنەوەی هەواڵ و هۆکارێک بووە کە بەشدارە لە ڕزگارکردنی ڕۆژنامەنووسان لە کۆنترۆڵ و کاریگەریی ئابووری دەسەڵاتدارانی دەوڵەت. بەڵام پەرەسەندنی گرنگی ڕێکلام وەک سەرچاوەی سەرەکی داهات بۆ

(11) H. Thorgeirsdóttir, Comments on Media Monitoring During Election Observation Missions, Venice Commission, Council of Europe, 2004 (in CDL-AD(2004)047).

میدیا کۆمەڵێک مەترسی ئەگەری وەک کەمبوونەوەی جۆراوجۆری ناوەڕۆک و کاریگەری ڕاستەوخۆی ڕیکلامەکەران لەسەر بەرهەمهێنانی هەواڵەکان بۆ زۆرترین هەڵسەنگاندنی بینەرەکان دەخاتە ڕوو.

٤. باری دارایی ڕۆژنامەنووسان:

ڕۆژنامەگەری بەهێز و ئازاد ناتوانێت لەو شوێنانەدا بوونی هەبێت کە ڕۆژنامەنووسان لە بارودۆخی پێویستیدا بژین مووچە و بارودۆخی خراپیش هەڕەشەن بۆ سەر ئازادی ڕۆژنامەگەری، چونکە هاندەری گەندەڵییە لەناو میدیادا. هەروەها زۆرێک لە ڕۆژنامەنووسانی باش لە پیشەکە دەردەکات لەکاتێکدا بەدوای ڕێگەی دیکەدا دەگەڕێن بۆ بەدەستهێنانی بژێوی ژیانیان. نەبوونی ئاسایش – وەک بۆ نموونە بارودۆخی ناجێگیری کارکردن و نەبوونی ڕێوشوێنی پاراستنی مافەکانی کارکردن - ڕەنگە کاریگەری لەسەر سەربەخۆیی پیشەی ڕۆژنامەگەری هەبێت.

٥. بەردەستبوونی ئاسانکاری تەکنیکی:

ڕەنگە کاریگەری لەسەر کوالیتی هەواڵەکان هەبێت بەهۆی نەبوونی پێکهاتە و ئامرازێکەوە کە پێویستن بۆ کاری ڕۆژنامەنووسان.

چوارەم: خاوەندارێتی میدیا لە هەرێمی کوردستان

دیارە پێش ئەوەی چاوپێکەوتن لەگەڵ هەر کەناڵیکی میدیایی بکەیت، پێویستە بزانی ئەو کەناڵە میدیاییە سەر بەچ ئایدۆلۆژیایەکە و کێ خاوەندارێتی دەکات؟ بۆئەوەی بەرچاوت روون بێت و بزانی لەچ سەکۆیەکی میدیایی و بۆ چ جەماوەرێک قسە دەکەی.

لە دوای راپەرینی ئاداری ١٩٩١ میدیای کوردی لە ڕووی چەندایەتی و چۆنایەتی گۆڕانکاری بەرەوپێشچوونی زۆری بەخۆوە دیوە. پێش راپەرین ١٩٩١ لەسەردەمی خەباتی شاخ هەر حزبێک رادیۆ و رۆژنامە و

چـاپکراوی تـایبەت بەخـۆی هەبـوو. دوای ڕزگـارکردنی بەشـێکی زۆری باشـووری کوردسـتان لە ١٩٩١، لە تشـرینی یەکەمـی هەمـان سـاڵ، بەغـدا دامەزراوە کارگێڕییەکـانی لە هەرێـم کێشـایەوە، بـۆیە بە بڕیـاری بەرەی کوردســـتانی، وەک دەســـەڵاتی دیفـاکتۆ لە نـــاوچەکەدا، لە ١٩-٥-١٩٩٢ یەکەمـین خـولی هەڵبژاردنـی پەرلەمـانی کوردسـتان بەڕێوەچـوو، لە٤ی حـــوزەیرانی ١٩٩٢ دەســـت بەکـــاربوون، دوای مـــانگێکیش لە چـــواری تەمـووزی هەمـان سـاڵ یەکەم کـابینەی حکـومەتی هەرێمـی کوردسـتان پێکهێنرا.

لە هەڵبژاردنی ساڵی ١٩٩٢ حزبەکانی بەرەی کوردستانی سوودیان لەکۆنە ئامێرەکانی پەخشی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و چاپخانەکانی سەردەمی سـەدام وەرگـرت، بـۆ یەکەمجـار چەنـدین کەنـاڵی تەلەفزیـۆنی و رادیـۆ دامەزران، دەیان رۆژنامە و گۆڤار چاپ وبڵاوکرانەوە. لەوساوە تا ئەمرۆ حزبە گەورەکان بوونەتە خاوەنی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن. بۆیە دەگوترێ لە هەرێمـی کوردسـتان میـدیاکان لەژێـر هەژمـوونی حزبەکانـدان، هەیـانە راستەوخۆ گوزارشت لە سیاسەتی ئەو حزبانە دەکات، هەندێکیشیان وەک میـدیای سـێبەر بە ناڕاسـتەوخۆ پشـتیوانی لە سیاسـەت و بەرنـامەی حزبەکان دەکەن. هەرچەندە بەڕواڵەت هەندێک دەرفەتی قسەکردنیان بۆ کەسـانی دیـکە رەخسـاندووە، بەڵام لە کـاتی قەیـران و قوڵبـوونەوەی نـاکۆکییە سیاسـییەکان، بە ڕوونـی لایەنگـری ئەو کەنـاڵانە بـۆ لایەنە سیاسییەکان دەردەکەوێت، لەبەرئەوەی لە ڕووی بودجە و پارەدارکردن و سیاسـەتی ڕاگەیانـدنەوە، حزبەکـان خاوەنـداریێتی ئەو جـۆرە میـدیایانە دەکەن. دەتوانیی بڵێین سیستمی کاری میدیا لەهەرێم کوردستان بە سێ قۆناغ تێپەڕیوە تە گەیشتۆتە ئەمڕۆ(١٢):

١. قۆناغی حوکمڕانی بەرەی کوردستان١٩٩١:

لە دوای ڕاپەڕیـــن و ئـــازادکردنی شـــآرەکان دوای شکســـتهێنانی گفتوگۆکـانی نیـوان بەرەی کوردسـتانی و حکـومەتی بەعـس لە

(١٢) 'طارق جوهر سارمةمي، تجربة المتحدث الرسمي يسن الواقع والتجربة، المؤسست الحديثة للكتاب، لبنان، ٢٠١٤، ص ٢٢٢-٢٢٥

تشرینی یەکەمی ١٩٩١ بەرەی کوردستانی وەک دەسەلاتی دیفاکتۆ گەڕایەوە نێو شارەکان، بەسوود وەرگرتن لە هەر دوو چاپخانەی وەزارەی پەروەردە و زانکۆی سەلاحەدین چاپەمەنی حیزبی بەشێوەیەکی بەرچاو زیادی کرد، کوردستانی نوێ وەک یەکەم رۆژنامەی رۆژانەی حیزبی چاپ و بلاوکرایەوە، دوای ئەویش رۆژنامەی خەبات دەرچوو. جگە لە میدیدیا چاپکراو، چەندین کەناڵی ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی ناوخۆیی لەدایکبوون کە ڕاستەوخۆ لەلایەن حیزبەکانەوە خاوەنداریێتی دەکرا تا سەرەتای ٢٠٠٠ ەکان ژمارەی میدیای چاپکراو و بیستراوو بینراو زۆر زیادیان کرد.

٢. قۆناغی لەدایکبوونی رۆژنامەنووسی ئەهلی لە ٢٠٠٠:
بەلەدایکبوونی رۆژنامی هاولاتی و دواتریش رۆژنامەی ئاوێنە چەندی گۆڤار لەبوارە جیاوازەکان دەرچون دەرفەتێکی باشییان بۆڕکابەری نێوان رۆژناو گۆڤارە حیزبییەکان و رۆۆژنامەو گۆڤارە ئەهلیەکان دروست کرد. هاوکات میدیای حیزبیش بەسوود وەرگرتن لەتوان دارایی و مرۆیی و تەکنیکییەکانی بەردەستیان چەندین رۆژنامە و گۆڤاری نوێ و کەناڵی تەلەفزیۆنی ئاسمانیان دروست کرد وەک: کەناڵی ئاسمانی کوردستان تیڤی لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستان و کەناڵی کوردسات لەلایەن یەکێتی نیشتیمانی کوردستان دامەزران. هەر لەم قۆناغەدا ئامرازەکانی پەیوەندیی کردن گەشەیان کرد و هێلی مۆبایل و ئینتەرنێت لە کوردستان کەوتە کارو میدیای حیزبی و ئەهلیش سوودیان لەم ئامرازە نوێیانەی ئینتەرنێت و پەیوەندییکردن وەرگرت و بوونە خاوەنی میدیای ئەلکترۆنی چەندین پێگە و ماڵپەڕی ئەلکترۆنیان بۆ رۆژنامەو ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەکانیان دروست کرد.

٣. قۆناغی دوای ڕزگاری عێراق ٢٠٠٣:
دەرفەتێکی زیاتر بۆ میدیای حیزبی و میدیای ئەهلی هاتە پێشەوە کە سوود لە تەکنەلۆژیای پەیوەندییکردن و تۆڕەکانی ئینتەرنێت و

مۆبایل وەربگرن و لەهەرێمی کوردستان و عێراق دەیان رۆژنامە و گۆڤار و رادیۆ و کەناڵی ئاسمانی و لۆکاڵی تەلەفزیۆنی و هەزاران پێگەی کۆمەڵایەتی و ماڵپەڕی ئەلکترۆنی لەدایکبوون. هەورەها لەم قۆناغەدا جۆرە میدیایەکی تاز لەدایکبوون کە بەشێوەیەکی ناڕاستەخۆ لەلایەن حیزبەکان یان چەند سەرکردیەکەی دیار پشتیوانی دەکران و گوزارشتیان لە سیاسەت و هەڵوویستەکانی ئە حیزب و کەسایەتییە سیاسیانە دەکرد بە میدیای سێبەر ناوزەدکران. میدیایی سێبەر بۆ ململانێی ناوخۆی حیزبەکان و میدیای ئەهلی لەدایکبوون، بەڵام هەرزوو روخساری ئەم جۆرە میدیایە بۆ خوینەران و جەماوەر ئاشکرابوون. بەهۆی لاوازی توانای دارایی میدیای ئەهلی چەند ساڵێکە وەک رۆژنامەی چاپکراو ڕادیۆکان بەرە و لاوازی چووە، بۆیە چەند ساڵێکە خاوەنی میدیا ئەهلییەکان گرنگی زیاتریان بە دروستکردنی ماڵپەڕ و پێگە ئەلکترۆنییەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان داوە. لەبەرانەبەریشدا حیزبەکان و هەندێک لە سەرکردە سیاسییەکان بەشێوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاوستەوخۆ خاوەنداریێتی بەشی زۆری ڕادیۆ و کەنالە ئسمانی و لۆکاڵیەکانی تەلەفزیۆن و گۆڤارو رۆژنامەکان دەکەن لەعێراق هەرێم و کوردستاندا.

باسی دووەم

چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان(١٣)

یەکەم: هێزی نوێی میدیا لەهەڵبژاردندا

لە بانگەشـەی هەڵبژاردنەکـانی سـەرۆکایەتی سـاڵی ١٩٦٠ جـۆن ئـای ئێـف کێنێـدی سـەرۆکی پێشـووتری ئەمریکـا سـوودێکی زۆر باشـی لە تەلەفزیـۆن وەرگـرت، بەتـایبەتی لە دیبەتـی ڕووبەڕووبـوونەوەی لەگەڵ نیکسۆنی رکابەری بەهۆی باش دەرکەوتنی لە تەلەفزیۆن، کەنەدی توانی ببێتە سەرۆکی ئەمریکا. هەرچەندە ئەو هاوڵاتییانەی لە رادیۆکان گوێیان لە دیبەیتەکە گرتبوو پێیان وابوو، کە نیکسۆن پێشبڕکێیەکە دەباتەوە! بەڵام لەبەرئەوەی قسـە و دەرکەوتنـی کەنەدی لە شاشـەی تەلەفزیـۆن زۆر جوانتر بوو، باشتر دەرکەوت و جولە و زمانی جەستەی کاریگەرتر بوو، توانی سەرنجی زیاتری دەنگدەران بۆ خۆی رابکێشێ، بە "یەکەم سەرۆکی تەلەفزیـۆن" نـاوزەد کـرا، لەوکـاتەوە سـەرۆک و سـەرکردە سیاسـییەکان هەموو ئامرازەکانی میدیا بەگشتی و تەلەفزیۆن بەتایبەتی بەکاردەهێنن، هەرچەندە زۆرجار میدیاکان تا ئاستی ناو زڕاندن وسووکایەتی پێکردن باس لە ژیانی تایبەتی ئەو کاندید و کەسایەتییە گشتییانە دەکەن.

میـدیا جـگە لەوەی رۆڵێکـی گرنگـی لە نووسـینەوەی مێـژووی مرۆڤایەتیـدا هەیە، لە ڕێـی تۆمـارکردن و بڵاوکـردنەوەی ڕووداوەکـان، هاوکـات ڕۆڵێکـی کاریگەریشـی لە دروسـتکردنی ڕای گشـتییدا هەیە، بەتـایبەتی لە کـۆمەڵگە ئـازاد و دیموکراتەکانـدا، وەک ئاشـکرایە لە دوای

(13) Lillian Brown, Your public best the complet personal appearance and Media traning guide,2002, p 133-134

جەنگی ڕزگارکردنی کوێت میدیای جیهانی ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەریان بینی لە گواستنەوەی دیمەنەکانی کۆڕەوەی ملیۆنی گەلی کوردستان لە بەهاری ١٩٩١دا، ئەگەر چاوی کامیرای کەناڵە جیهانییەکان نەبووایە، کەس بە ئازار و نەهامەتی و کارەساتەکانی کیمیاباران و ئەنفال و ڕاپەڕین و کۆڕەویان نەدەزانی، کە لەسەر دەستی رژێمی سەدام حسێن بەسەر گەلی کورد هاتبوو لە باشوری کوردستاندا.

ڕومالّی میدیا جیهانییەکان بۆ ئەو ڕووداوە مێژووییە ڕایگشتی لە زۆربەی وڵاتانی جهیانی جولاند، سەرۆکی وڵاتە گەورەکانی وەک: ئەمریکا، بەریتانیا، فەرەنسا و ئەڵمانیا بەجدی هاتنە سەر خەت و بەهۆیەوە ئەنجومەنی ئاسایشی نیودەڵەتی بریاری ٦٨٨ ی بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ لەعێراق دەرکرد، هەروەک بۆ پاراستنی گەلی کوردستان لە پەلاماری سوپای عیراق، ناوچەی دژە فڕین لەلایەن هێزەکانی هاوپەیمانان لە سەرووی هێڵی پانی ٣٦ لە هەرێمی کوردستان دامەزراند. هەموو ئەو پێشکەوتنانە و ناساندن دۆزی کورد بە گەلانی جیهان و ناوەندەکانی بڕیاری نێودەولەتی دەگەڕێتەوە بۆ ڕومالّی میدیاکان بەگشتی و کەناڵەکانی تەلەفزیۆن بە تایبەتی.

لەوانەیە هەرگیز وەک: (وینستن چەرچڵ، ئێلینۆر ڕۆزڤێلت، جۆن ئێف کێنێدی و ئێدوارد ئاڕ. مۆرۆ) نەتوانی ئەوندە دیار و سەرکەوتوو بیت لە هونەری دەرکەوتنی میدیایی و وتاردان، لەوانەیە ئێستا نەتوانی وەک؛ (مارتن لۆسەرکینگ، لی ئیاکۆکا، ماریۆ کومۆ و باراک ئۆباما و جەمال عەبدولناسر و جەلال تاڵەبانی...هتد) دەربکەوی، بۆ تۆ ئاسان نییە ئەو مێژووە جوانەی ئەوان دروستیان کردووە لە شەو و ڕۆژێکدا بەدەست بێت و تۆش دووبارەی بکەیتەوە و بتوانی بینەران و گوێگران ناچار بکەی بە سەرسامییەوە گوێت لێبگرن! بەڵام بە کەمێک ڕاهێنان، خۆ ماندووکردن دەتوانی پەیوەندیی خۆت لەگەڵ جەماوەر و دەنگدەران بەرەوپێش ببەیت، نێر بی یا مێ، کە لە میدیا دەرکەوتی بەهۆی لێهاتوویت لە گەیاندنی پەیام و توانای قسەکردنت دەتوانی سەرنجی جەماوەر و دەنگدەران بەلای خۆتدا ڕابکێشێت و وایان لێبکەیت بە تاسەوە گوێت لێبگرن.

زۆر پێویستە کەسایەتییە گشتییەکان شارەزایی باشیان لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکاندا هەبێت. ئاساییە هەر کەسایەتییەکی گشتی لەناکاو ببێتە جێی بایەخپێدانی میدیاکان و بە چاک و خراپ ڕۆشنایی بخەنە سەر و بیکەنە "کەسێکی میدیایی". مامەڵەکردنی باش لەگەڵ خەڵک و ڕۆژنامەگەری هەم هونەرە، هەم ئەرکێکی قورسیشە، بە تایبەت لەم سەردەمەی کە هەواڵ و ڕووداوەکان زۆر بەخێرایی پەخش و بڵاودەبنەوە. ئەگەر بتەوێ خۆت لەگەل ئەم دۆخە دا بگونجێنی، دەتوانی بە مەشق و ڕاهێنان خۆت فێری هونەری مامەڵەکردن و دەرکەوتن بی لەمیدیاکاندا. بەبێ گوێدان بەوەی پیشەکەت چییە، یان چ جۆرە کارێک دەکەیت. تا لە ژیانی سیاسی و پیشەیی خۆتدا پۆستەکەت بەرزتر بێت، بازاڕی میدیاییت باشتر دەبێت و زیاتر پێویستت بە پەرەپێدانی تواناکانت دەبێت لەبواری پەیوەندیی و دەرکەوتنت لە میدیادا. ئەمەش یارمەتیت دەدات بۆئەوەی دەرکەوتنەکانت لە سەکۆ و پلاتفۆرمەکان، لە ستۆدیۆکان، یان لەکاتی قسەکردن لە کۆبوونەوەیەکی جەماوەریدا وەک کەسێکی بڕوا بەخۆبوو باشتر و کاریگەرتر دەربکەویت.

لەوکاتەی یەکەم ڕۆژنامە دەرکەوت، یەکەم پەیامنێری خۆی نارد بۆ وەرگرتنی زانیاری لەبارەی چیرۆکی هەواڵەکان، لەو ڕۆژەوە ڕۆژنامەنووسان بەدوای کەسایەتییە گشتییەکان دەگەڕان و چاودێرییان دەکردن، هەوڵیاندەدا هەواڵ و زانیارییان لێوەربگرن. لەوکاتەوە، کەسایەتییە گشتییە دیار و بەرچاوەکان ناچار بوون خۆیان لە مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان بدزنەوە. بەهەر جۆرێک بێت فێری هەندێک تاکتیک بوون، کە چۆن خۆیان لە ڕۆژنامەنووسان بشارنەوە، چۆن بەخێرایی لەدەست ڕۆژنامەنووسان ڕابکەن، خۆیان لە پرسیارەکانیان بدزنەوە، هەندێجاریش بە شێوەیەکی قەناعەت پێکەر بە زانیاری ناڕاست وەڵامی ڕۆژنامەنووسانیان دەدایەوە، زۆرجاریش بەشێوازێکی بڕوا پێهێنەر بە قسەیەکی لاوەکی، بە وەڵامێکی کورت ڕۆژنامەنووسەکانیان ڕازی دەکرد بۆئەوەی وازیان لێبێنن و بڵێن ئەو کەسە ڕۆژنامەنووسەکەی ڕازیکردووە ئیتر با بڕوات.

لەم یارییەدا هەندێک لە پەیامنێران باشتربوون لە هەندێکی تر، لەم کارەدا هەنـدێک لە کەسـایەتییە گشـتییەکانیش لە هەنـدێکی تریـان شارەزاتربوون. نمـوونەی بـاش بـۆ ئەم حـاڵەتە چیرۆکـی ئەو دوو پیـاو دەگێـرمەوە، کە هەر یەکەیـان یەکێکیـان لە دیـوێکی دیوارێـک (سـیاجێک) وەستابوون، هەردووکیان زۆر باشبوون لە بەجێگەیاندنی ئەرکەکانیان. لە لایەکەوە سام دۆناڵدسـۆن، پەیامنێری چەندین ساڵەی کەناڵی ABC لە کۆشـکی سـپیدا، کە بەناوبانـگ بـوو بە پرسـیارە قـورس و سەرسـوورهێنەرەکانن، بـۆیە زۆربەی سـەرۆک کۆمارەکـانی ئەمریکـا خۆشیان نەدەویست، دۆناڵدسۆن لە ماوەی ئەو ساڵانەی لە کۆشکی سپی کاری دەکرد، زۆر حەزی دەکرد هەمـوو کات و لە هەر شـوێنێکدا بـوایە، پرسـیارەکانی وەک هـاوارکردن لە دۆڵێـک دەنگبـداتەوە. لەلایەکـی تـرەوە سەرۆکی پێشووتری ئەمریکا ڕۆناڵد ڕیگان لەدیوەکەی تری دیوارەکەبوو، پیاوێک، کە لە سـەرووی هەمـوو شـتێکەوە شـارەزایی باشـی لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ پەیامنێراندا هەبوو.

جارێـک دەنگـۆیەک لە واشـنتۆن بڵاوبـووەوە سـەبارەت بە خـووی دۆناڵدسـۆن، کە لە سـوچێکی بـاخەکەی کۆشـکی سـپیدا بە هـاوارکردنەوە پرسـیاری لە سـەرۆک دەکـرد، کاتێـک سـەرۆک ریگـان لە کـۆپتەرەکەی دەهـاتە خـوارەوە، دوای گەشـتێکی کۆتـایی یەک هەفتەیی بۆ کامپ دەیڤد. دەگوترا، ڕیگان زۆرجار، کە رۆژنامەنووس دۆناڵدسۆن- ی دەبینی داوای لە فـڕۆکەوانەکەی دەکـرد بزوێنەری فـرۆکەکە پێبکـات، بـۆئەوەی گـوێی لە پرسیارە توند و رەقەکانی نەبێت کەزۆرجار جارِسیان دەکرد، بە "جەنـابی سەرۆک! جەنابی سەرۆک! لەسەر یەک دەستی بە پرسیاران دەکرد.

لەوانەیە سەرۆک ڕیگان هەرگیز بە وردی ئەوەی لەدژی دۆنالدسـۆن نەکردبێـت، یـان ڕەنـگە ئەوەی کردبێـت، بـۆ ئەوەی نەک تەنهـا گـوێی لە دۆناڵدسۆن نەبێت، بەڵکو هەمـوو ئەو پەیامنێرانەی، کە لە زۆربەی کات لە کۆتایی هەفتەکاندا بۆ پرسیارکردن لەسەرۆک لەوێ دەوەستان، ڕاستییەکە هەرچۆنێک بێت، لەکۆتایی هەفتاکان و سـەرەتای هەشـتاکان دۆناڵدسـۆنێک هەبـوو، وەک رۆژنـامەنووس ئەوەی دەیکرد بە باشـی دەیکرد، هەوڵیـدەدا چیرۆکێـک یـان زانیـارییەک لە سـەرۆکی ئەمریکـا بەدەسـت بهێنێـت؛ لە

بەرانبەریشدا سەرۆک (ڕیگان)یش وەک کەسایەتییەکی گشتی کارەکەی خۆی بە باشی دەکرد، بەپێی مەرجەکانی خۆی مامەڵەی لەگەڵ میدیا و ڕۆژنامەنووساندا دەکرد .

دووەم: پەیوەندیی کاندید لەگەڵ میدیادا

وەک چۆن سیاسەتمەداران و میدیاکاران پێویستیان بە یەکترە، ئێوەی کاندیدیش پێویستیتان بە میدیاکانە، ئەوکاتەی وەک کاندید دەتەوێت پەیام و هەڵوێست و ڕایەکانی خۆتان بە دروست بڵاوبکەنەوە. میدیاش وەک سەرچاوەیەکی گرنگی بڵاوکردنەوەی هەواڵ و زانیاری پێویستی بەتۆی کاندید، یا کەسایەتی گشتی هەیە، بۆیە پێویستە کەسایەتییە گشتی و کاندیدەکان لە ژیانی پیشەیی و تایبەتی خۆیاندا، هەمیشە هەوڵبدەن باشترین پەیوەندییان لەگەڵ ڕۆژنامەنووسان و میدیاکاندا هەبێت.

هەمیشە پەیوەندیی کەسایەتییە گشتییەکان لەگەڵ رۆژنامەنووس و میدیاکان پەیوەندییەکی ئالۆز و ناجێگیرە، بەڵام پەیوەندییەکی تەواوکاریشە، واتە بەبێ میدیا سیاسەتوان و کەسایەتییە گشتییەکان دەنگ و ڕەنگیان ناگاتە جەماوەر، میدیاش بەبێ هاوکاری و ئەو زانیارییانەی لای سیاسەتوانان هەیە ناتوانێ ڕومالی هەواڵ و ڕووداوەکان بکەن. لەوانەیە وەک کەسایەتییەکی گشتی زۆرجار پەیوەندییەکی باش یان خراپت لەگەڵ ڕۆژنامەنووسان و میدیاکان هەبێت. لەوانەیە هەندێک ڕۆژنامەنووس دزە بکەنە ناو ستافەکەتەوە، بە هەڵە قسەت لەسەر بکەن، هەواڵی نادروست دەربارەی تۆ بڵاوبکەنەوە، تا ڕادەی ئەوەی زیان بە ناوبانگیشت بگەیەنن. لە بەرامبەردا ڕەنگە تۆش بە ئەنقەست زانیارییە گرنگەکانیان لێ بشاریتەوە، کە پەیامنێران بەدوایدا دەگەڕێن. ڕەنگە ڕۆژنامەکان بە دوای تۆ و ژیانی کەسیی خۆتدا بگەڕێن و پرسیار لە ڕابردوو و ئێستای خۆت بکەن، لەوانەیە هەست بکەیت پرسیارەکان بۆ سووکایەتیکردنە، یان بابەتەکە پەیوەندی بە ژیانی تایبەتی و خێزانی خۆت هەیە و هیچ پەیوەندییەکی بەوان نییە، کە بەدواییدا دەگەڕێن.

له ســـەردەمی ســـەرۆکایەتی ڕیچـــارد نیکســـۆن و (ئـــابڕوچوونی واتەرگەیت)، میدیاکان و ڕۆژنامەنووسان بەڕاستی زیاتر و زیاتر خەریکی لێکـۆڵینەوە بـوون لە ژیـانی کەسـی و ڕەفتارەکـانی ڕابـردووی کاندیـدە سیاسـییەکان و ئەوانەی ئێسـتا. لەم سـاڵانەی دواییـدا ڕۆڵـی میـدیا زۆر بەهێزتر بووە، بۆیە کەسایەتییە گشتیەکان زیاتر لە میدیاکان دەترسـن و بە وریـایی و بە خۆپـارێزییەوە مـامەڵە لەگەڵ ڕۆژنامەنووسـاندا دەکەن. پێدەچێت هەندێک لە خەڵکی گشتی هەست بکەن، کە هەموو وردەکارییەکی ژیـانی تـایبەتی کەسـێکی ناسـراو، بەتـایبەتی کاندیـدەکان، یـارییەکی دادپەروەرانەیە بۆ ئەوەی لێکۆڵینەوەی بنکۆڵکاری لەسەر بکەن، پێویستە خەڵک زانیاری لەسەر کاندیدەکان بزانێت، یان ئەوەی ئاشکرا دەبێت، بە چ ئامرازێـک لێکـۆڵینەوەی لەســەر کــراوە. بیــر لەوە مەکەوە، کە تەنهــا لەبەرئەوەی تـۆ پێشـینەیەکی سیاسـیت نیـیە بـۆ تـۆ مـامەڵەکردن لەگەڵ میـدیاکان ئاسـانترە، لەڕێـی بنکۆڵکـاری ڕۆژنامەنوسـییەوە، تادێـت کەسـایەتی زیـاتر دەبـنە جێـی بـایەخی میـدیاکان، لە هاککەرەکـانی کۆمپیوتەرەوە تا کەسانی کۆمەڵایەتی، وەرزشوانان تـا چەندین کەسایەتی دیاری کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و ئەکتەری تەلەفزیۆنیش دەبنە بابەتی لێکۆڵینەوەی چڕوپڕی ڕۆژنامەوانی بنکۆڵکاریی.(١٤)

هەر لەبەر ئەو هۆکـارەش، هەوڵبـدە پەیوەنـدییەکی باشـت لەگەڵ میدیاکاندا هەبێت تۆ و کەسانی پەیوەندییە گشتییەکان دەبێت سیاسـەتی میدیاییتان هەبێت، کە بۆ هەردووکتـان کـار بکـات، بۆ نمـوونە؛ پێویستە بە خێرایـی وەڵامـی پرسـیارەکان بـدەیتەوە (بەو پێـیەی هەمـوو ئەنـدامانی ڕۆژنامەگەریی وادەی دیاریکراویان هەیە) و بەدوای دەرفەتەکاندا بگەڕێیت بۆئەوەی ماددەی میدیایی پێویستت پێبدرێت، لە سەرووی هەمووشیانەوە، دەبێت ڕاستگۆ بیت، لەگەڵ ئەوەشدا بە وردی تەنها ئەو زانیارییانە ئاشکرا بـکە، کە خـۆت بە پێویسـتی دەزانێت بگـاتە خەڵـک، بە هەمـوو شـێوەیەک هاوکاری میدیا بکە، بەبێ ئەوەی زیان بە خۆت بگەیەنیت. ئەگەر میدیاکان چیرۆکێک، هەواڵێک لەسەر تۆ بڵاوبکەنەوە، کە بەهەڵە بڵێن مردووی، وەک چۆن لەسـەردەمی کۆڕۆنـا بۆ زۆر کەسایەتی دیاری سیاسی و هـونەری

(14) Lillian Brown, Your public best, previous source, p;134.

بڵاودەکرایەوە، لە ٢٠٢٤ چەند جارێک لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەنگۆ و مردنی هونەرمەند زیاد ئەسعەد بڵاوکرایەوە، بەڵام هەرزوو هونەرمەندەکە لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا قسەی کرد و ئەو دەنگۆیانەی ڕەتکردەوە، هەروەها ئەوکاتەی سەرۆک کۆماری پێشووتری عێراق سەرۆک؛ جەلال تاڵەبانی ساڵی ٢٠١٢ لە نەخۆشخانەکانی ئەڵمانیا بوو چەندینجار هەواڵی هەڵبەستراو لەسەر باری تەندروستی بڵاودەکرایەوە. ئەوکاتەی هەواڵێکی هەڵبەستراو لەسەرت بڵاودەبێتەوە، پێویستە بەزووترین کات زانیاری ڕاست و دروست بڵاوبکەیتەوە بۆ بەرپەرچدانەوەی چیرۆکە هەواڵەکە، بۆ ئەوەی بتوانرێت بەبێ دواکەوتن هەڵەکە ڕاست بکرێتەوە، و لە کاتێکدا ڕووداوەکە هێشتا تازەیە و گەرمە و لە مێشکی خەڵکدا کۆن نەبووە. بەکارهێنانی میدیای نوێ بە شێوەیەکی کاریگەر ڕێت پێدەدات لە ماوەیەکی کەم دەنگت بگاتە ملیۆنەها کەس لە بیسەر و بینەر و خوێنەر، ئەگەرنا ڕەنگە گوێیان لە قسەکانت نەبێت.

کاتێک چاوپێکەوتنێکت لەگەڵ دەکرێت، یان قسەت لەگەڵ دەکرێت، سوود لەم دەرفەتە وەربگرە، بۆئەوەی ئامانجە سەرەکییەکەت بەدەست بێنیت، کتێبە نوێیەکەت بفرۆشیت، پارە کۆبکەیتەوە بۆ خێرخوازیی، بەرگری لە ناوبانگ یان دیدگاکەت بکە، ناوبانگت فراوان بکە لە نێوان بازرگان و پیشەوەرە هاوتەمەنەکانتدا، کڕیاری نوێ بەدەستبهێنە. باشترە وەک پسپۆڕێک یان شیکەرەوەیەک لەسەر بابەتێکی تایبەتمەند بنووسی، یا قسە بکەیت، سوود لە هونەرەکانی (چاوپێکەوتن، کۆنگرەی ڕۆژنامەنووسی یا بەیاننامەی ڕۆژنامەوانی) وەربگرە بۆئەوەی لەرێی میدیاکان هەڵوێست و پەیامەکانی خۆت بەم ڕێگایانەی سەرەوە بۆ دەنگدەران و جەماوەر بنێری. کە دواتر بەکورتی باسیان دەکەین.

هەر جارێک مامەڵە لەگەڵ میدیاکان دەکەیت، دەرفەتێکی زێڕینت بۆ دەڕەخسێ و لەدەستی مەدە، ئەوەی مەبەستتە بیڵێ. لەوانەیە تووشی هەندێک هەڵویست و دۆخی میدیایی نوێ بیت، کە لەوانەیە هەموویان ڕۆژنامەنووس و پەیامنێری باش نەبن، ئەوکاتە پێویستە بەهرە و توانای پەیوەندییکردنی خۆت بەکاربێنی بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ دۆخەکە و شتە باو و چاوەڕواننەکراوەکان.

باسی سێیەم

هونەرەکانی ڕۆژنامەوانی (چاوپێکەوتن، ڕاگەیەندراوی ڕۆژنامەوانی، کۆنگرەی ڕۆژنامەنووسی)

یەکەم: هونەری چاوپێکەوتن لەگەڵ کەناڵەکانی ڕاگەیاندن

کاتێک دەچیتە ناو جیهانی پەیوەندییە گشتییەکان، ئامانجی سەرەکی زۆربەی لایەنە سیاسییەکان و کاندیدەکانیان ئەوەیە سەرنجی میدیاکان بەلای خۆیاندا رابکێشن و بایەخ بە روماڵکردنی کار و چالاکییەکانیان بدەن. بەشێکی دانەبڕاو لە زۆربەی ستراتیژییەتەکانی هەڵمەتی هەڵبژاردن ئەوەیە، کە میدیاکان چاوپێکەوتن لەگەڵ خۆت، یان کاندیدەکەتدا بکەن و باس لە کارەکەی، بواری شارەزاییەکەی بکات. قسەکردن پێویستی بە کارامەیی و لێهاتوویی هەیە لە لێدوان و قسەکردندا، پێویستە وەک هەر شتێکی تر پراکتیزە بکرێت. زۆرێک لە کەسایەتییە ناودارە سەرەکییەکان، کە بەشداری لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردنەکەدا دەکەن، وەک بەشێک لە گرێبەستەکەیان، جۆرێک لە ڕاهێنانی میدیایی دەکەن، چونکە دەرکەوتن لە میدیادا ڕۆڵێکی بەرچاوی هەیە لە بەبازاڕکردنەکەدا. بەهرەمەندەکان کە قسە لەبارەی پرۆژەکەیان دەکەن وەک کەسێکی بێ ئارەزوو و بێ ئامانج دەربکەون، ئەوە بێگومان زیان بە خۆیان و بازاڕکردن و سەرکەوتنی پرۆژەکەیان دەگەیەنێت.

کاتێک وەک کاندیدی پارتێکی سیاسی لە کەناڵەکاندا بەشداری لە بەرنامەیەکی گفتوگۆدا دەکەی، لەبیرت بێت تۆ بە تەنیا نوێنەرایەتی خۆت ناکەی، بەڵکو نوێنەرایەتی حزبەکەت، یان کۆمپانیاکەت دەکەیت. ئەگەر

توانیت بە ڕووخسارێکی دۆستانە وەک کەسایەتییەکی سەرنجڕاکێش و لێهاتوو قسە بکەیت، ئەوە نەک هەر یارمەتی خۆت دەدەیت بۆئەوەی ناوبانگی خۆت لەمیدیاکاندا بەرزبکەیتەوە، بەڵکو بەختی بانگهێشت کردنەوەت بۆ دیداری دیکە زیاتر دەکات. لە خوارەوە شتە سەرەکییەکان دەخەینەڕوو، کە پێویستە هەموو کەسێک پێش یەکەم چاوپێکەوتنی میدیایی بیزانێت.

ڕۆژانە رۆژنامەنووس و دامەزراوەی میدیای تەقلیدی و میدیا ئەلکترۆنییەکان داوای چاوپێکەوتن لە لێپرسراوانی حکومەت، یا پەرلەمانتار و کەسایەتییە گشتی و ناودارەکان دەکەن. لەکاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا ئەو کاندیدانەش، کە بەشداری لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەمان و ئەنجومەنی پارێزگاکان و شارەوانییەکان و ڕێکخراوە پیشەییەکاندا دەکەن، داوای چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانییان لێدەکرێت. ڕەنگە زۆربەی ئەو کەسانەی خۆیان کاندید کردووە، پێشتر هیچ ئەزموونیکی چاوپێکەوتنی میدیاییان نەبووبێت، بۆیە پێویستیان بە راهێنان، بەرچاو روونی و وەرگرتنی زانیاری هەیە لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیا و چۆنیەتی وەڵامدانەوەی پرسیاری رۆژنامەنووسەکان. بە پوختی باس لە گرنگی هونەری چاوپێکەوتن بۆ سەرکردە و پەرلەمانتار و کەسایەتییە سیاسی و ناودارەکان دەکەین، بەتایبەت بۆ ئەوانەی، کە هیچ ئەزموونێکی پێشتریان لە چۆنییەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکاندا نییە. چاوپێکەوتنی رۆژنامەنووسی لەگەڵ میدیاکان چیە ؟ بۆچی گرنگە؟ چۆن خۆت بۆ چاوپیکەوتن ئامادە دەکەیت؟ ئەو هەنگاوانە چین پێویستە بیگرێتەبەر لەگەڵ رۆژنامەنووسەکە پێش ئەوەی رازی بێ چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا بکەی؟ چۆن خۆت لە پرسیارە قورس و ئیستفزازییەکانی رۆژنامەنووسان ڕزگار دەکەی؟ ئایا چاوپێکەوتنەکە قبوڵ دەکەیت، یان ڕەتیدەکەیتەوە؟

ا- سوود و زیانەکانی چاوپێکەوتن[15]

با پێداچوونەوە بەو سوودانە بکەین، کە ڕەنگە بەدەستی بێنی پاش ئەوەی ڕازی دەبی دەزگایەکی ڕاگەیاندن چاوپێکەوتنت لەگەڵدا بکات، لەڕێی قسەکانی تۆوە هەزاران کەس زانیاری لەبارەی هەڵوێست و ئیشوکاری ڕێکخراوەکەت وەردەگرن، دەزانن ئەو پرس و بابەتانە چین، کە تۆی کاندید و حیزبەکەت هەوڵی بۆ دەدەن. ئەم چاوپێکەوتنە دەرفەتت پێدەدات بانگەشە بۆ ئەو پرسە گرنگانە بکەی، کە لەبەرنامەی حزبەکەت، یا ڕێکخراوەکەتدا هەیە و بانگەشەی بۆ دەکرێت. زۆرجار ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لە پشت پەردەوە کاردەکەن، لەکاتێکدا پێویستە خەڵک ئاگاداری سروشتی کارەکانیان بن، کە ئامانج لێی هێنانەدی گۆڕانکاری ئەرێنییە لە کۆمەڵگەدا. هەوڵبدە دەرفەتی چاوپێکەوتنەکە بقۆزیتەوە بۆئەوەی کاریگەری لەسەر بۆچوون و هەستی مرۆڤەکان و کارەکانیان دروست بکەیت، لەوانەیە بەو کاتە کەمەی بۆ چاوپێکەوتنەکەت تەرخانکراوە، سەرنجی جەماوەرێکی زۆر ڕابکێشیت و ئەنجامیکی باش بۆ خۆت و دامەزراوەکەت بەدەست بێنی. مەرج نییە هەموو چاوپێکەوتنێک سوودت پێبگەیەنێت، جاری واهەیە زیانی زۆرت لێدەدات، لێرەدا هەوڵدەدەین باس لەو زیانانە بکەین، کە بەهۆی ئەنجامدانی چاوپێکەوتنەوە ڕووبەڕووت دەبێتەوە. ئەگەر بەباشی خۆت بۆ چاوپیکەوتن ئامادە نەکردبوو، یا زانیاری و داتای پێویستت لەبەردەستدا نەبوو، یا بەرچاوت ڕوون نەبوو لەسەر ڕووداوێک، یا هەڵوێستێکی سیاسی هەنووکەیی، کە تازە هاتبووە پێشەوە، واتە دڵنیا نەبووی لەو ڕاستیانەی، کە لەبەر دەستدان، لەم حاڵەتەدا باشتر وایە چاوپێکەوتن نەکەیت، چونکە سەرکەوتوو نابیت و باش دەرناکەویت، لەجیاتی قازانج بکەی زیانی زیاتر بەخۆت و پارتەکەت، یا دامەزراوەکەت دەگەیەنێت وەک کورد دەڵێت: لەوانەیە بۆ ریش بچیت و سمێلیش لەسەر دابنێیت. ئەگەر ڕۆژنامەنووسێک، یان بەرهەمهێنەرێک میوانداریت بکات بۆئەوەی وێنەیەکی نەرێنی تۆ نیشان بدات، ئەمەش دەچێتە خانەی سوکایەتیکردن و

---

(15) Handling the media, by Karen Hurt , NDI, 2005,p; 13.

زیانت پێ دەگەیەنێت. لێرەوە پێویستە بە وردی لێکۆڵینەوە لەوە بکەی، ئەو دەزگا ڕاگەیاندنە چ بەرژەوندییەکی لەم کارەدا هەیە؟ بۆیە پێویستە پێشتر زانیاری دەربارەی بەرنامە و تەلەفزیۆنییەکە و پێشکەشکارەکەی وەربگری، کە داوای چاوپێکەوتنیان لێکردووی. لەکاتی چاوپێکەوتنی میدیایی گرنگە پێشتر خۆت ئامادە بکەیت بۆئەوەی بتوانیت بە باشترین شێوە پەیامەکەت بگەیەنیت. خۆ ئامادەکردنی پێشوەخت وادەکات لەکاتی چاوپێکەوتنەکەدا بڕوای زیاترت بە خۆت هەبێت و بەختی سەرکەوتنی زیاترت هەبێت و پەیامەکەشت بە شێوەیەکی کاریگەر بگاتە دەنگدەران.

٢- جۆرەکانی چاوپێکەوتنی میدیایی(١٦)

بۆئەوەی بە ئاسوودەیی ئارامیی هیمنی بچیتە ناو کەشی چاوپێکەوتنی میدیایی وەکو گوتمان پێویستە پێشتر بەباشی خۆتی بۆ ئامادە بکەی، بۆ ئەوەی هەستی متمانە بەخۆبوونت زیاتر بێت، بزانە جۆری چاوپێکەوتنەکە چییە و لەگەڵ چ میدیایەک دایە. ئەگەر تۆ کاندید، یا وتەبێژ، نوێنەری حزب یا کۆمپانیاکەتان بیت، پێویستە هەمیشە ساز و ئامادەبیت بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵ میدیاکان. ئەمە نەک هەر یارمەتیت دەدا میدیاکان بایەخی زیاترت پێ بدەن و بازنەی پەخش و ڕوماڵکردنی چالاکییەکانت لەلایەن میدیاکان فراوانتر دەبێت، وای لێدێت تۆ وەک براندێکی هەمەلایەنە و دۆستی میدیاکان دەربکەویت. دیارە چاوپێکەوتن بە چەند جۆرێک ئەنجام دەدرێت، بەڵام بەگشتی دەتوانی بیان کەین بە چوار بەش:

أ- چاوپێکەوتنی دیجیتاڵی و چاپ

چاوپێکەوتنی دیجیتاڵی، یان چاپەمەنی، زۆربەی کات لەڕێگای تەلەفۆن، یا سەکۆ و ئامرازەکانی وەک: (سکایپ و زووم)ەوە دەبێت، پەیامنێران بەپێی بابەتی چاوپێکەوتنەکە دەیانەوێ چاوپێکەوتنێکی ئاسایی و سەرنجڕاکێشت لەگەڵدا بکەن. ماوەی ئەمجۆرە گفتوگۆیانە دەکرێ لە

---

(16) https://otterpr.com/how-to-prepare-for-a-media-interview/

نێوان ١٥- ٦٠ خولەک بخایەنێت، دەرفەتێکی زۆرباشە بۆئەوەی بەوردی لێکۆڵینەوە لە هەڵوێست و بیرۆکەکانی خۆت بکەیت، هیوای تۆ ئەوەیە پەیامنێران باشترین زانیاری لە گفتوگۆکەت وەربگرن و لە بەرنامەیەک، یا هەواڵێکدا بڵاوی بکەنەوە. هەوڵبدە وەڵامەکانت کورت و پوخت و ماناداربن، بۆئەوەی بەڕوونی بیرۆکەکانت بگەیەنیتە خەڵک، ئەگەر لەگەڵ گۆڤارو ڕۆژنامە و پێگە ئەلکترۆنییەکان بوو پێش ئەوەی چاوپێکەوتنەکەت بڵاوبکرێتەوە دەتوانی ببینیەوە، ئەمەش دەوەستێتە سەر ڕێککەوتنی خۆت و ڕۆژنامەنووسەکە. زۆرێک لە سیاسەتمەداران ئەم نەریتە پەیڕەو دەکەن. ئەگەر بابەتی گفتوگۆکە بابەتێکی گرنگتر بێت، پێویستە ئاگاداربیت، کە ڕەنگە ئامانجی هەندێک لەو پرسیارانە بۆ تووڕەکردن و گوشارخستنە سەرت بێت. دووربە لەهەڵچوون، بەهێمنی و ڕوونی وەڵامی پرسیارەکان بدەوە.

ب- چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنی

قسەکردن بۆ چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنی خۆی لە خۆیدا هونەرێکە، لە نواندن و نمایشکردن نزیکە، قسەکردنی باش و گەیاندنی پەیام و ناوەڕۆکی بەهێز لە تەلەفزیۆن زۆر گرنگە. لە ماوەی چەندا ساڵی ڕابردوودا زۆر چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنی لەسەکۆکانی سکایپ و زووم ئەنجام دراون، کە دەتوانرێت ڕاستەوخۆ یان پێشوەختە تۆمار بکرێن. پەیامنێرانی تەلەفزیۆن کاتێکی سنووردایان هەیە، بۆیە تا دەتوانیت وەڵامەکانت کورت و پوخت بێت و ڕاستەوخۆ قسە بکە باشترە.

ج- چاوپێکەوتنی پۆدکاستەکان

پۆدکاستینگ جۆرێکی تازەی چاوپێکەوتنە، کە پێویستی بەهەمان حەماسەت و قووڵی چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنی، یا ئۆنلاین هەیە، بەڵام زۆرجار بە هێڵێکی ئارامتر. لەوانەیە بانگهێشت بکرێیت بۆ چاوپێکەوتنێکی رادیۆیی و لە ناو پۆدکاستێک، کە پەیوەندییەکی زۆری بە پسپۆڕییەکەتەوە هەبێت، دەرفەتێکی تەواو و گونجاوت لەپێشە کەسایەتی خۆت لەرێی چیرۆک و ئەزموونی هاوبەش بەباشی نیشان بدەیت، ئەگەر تۆ خۆت بۆ پۆستێکی گشتی کاندید کردووە، بە ئەگەرێکی زۆرەوە بۆت دەردەکەوێت،

کە میدیاکان بە تایبەت پۆدکاستەکان داوای چاوپێکەوتنی زیاترت لێدەکەن. بۆیە هەمیشە ساز و ئامادەبە و بزانە لە چ کات و ساتێک چاوپێکەوتن دەکەیت.

خەملاندنەکانی RAJAR باس لەوە دەکەن کە ١٢,٨ ملیۆن کەس لە بەریتانیا گوێ لە پۆدکاستەکان دەگرن، ئەمەش لە ساڵی ٢٠٢٠ەوە ٢,٦ ملیۆن کەس زیادیکردووە و لە ساڵی ٢٠١٨ەوە ژمارەی گوێگرانی پۆدکاست دوو هێندە زیادیکردووە

دەستڕاگەیشتن بە پۆدکاستەکان، کە زانیارییەکانیان لە خشتەی ١٦دا دووبارە کراوەتەوە. BBC Sounds، خزمەتگوزاری پەخشی دەنگی بی بی سی، لەلایەن ٤٦%ی گوێگرانی پۆدکاستەوە بەکاردەهێنرێت، کەمێک پێش سپۆتیفای کەوتووە. سێ لە پێنج خزمەتگوزاری سەرەکی پۆدکاست – یوتیوب، ئەپڵ پۆدکاست و ئەمازۆن میوزیک – لەلایەن سێ کۆمپانیای زەبەلاحی تەکنەلۆژیای ئەمریکاوە خاوەندارێتی دەکرێن و بەڕێوەدەبرێن و زاڵن بەسەر بەشە گرنگەکانی ژێرخانی میدیای دیجیتاڵیدا[١٧].

د- چاوپێکەوتن لەڕێی بەرنامەکانی   و

لە کاتی بڵاوبوونەی پەتای کۆرۆنا، ژیان گۆڕا و هاتووچۆ و بەریەک کەوتن کەمکرایەوە، تەنانەت میدیاکانیش لەڕێی تۆڕەکانی ئینتەرنێت و بەرنامەکانی (زووم، سکایپ) لە دوورەوە ڕا چاوپێکەوتنیان لەگەڵ میوانەکان دەکرد، زۆربەی کەناڵەکان داوایان نەدەکرد میوانەکان بچنە ناو ستۆدیۆ، ئەم جۆرە چاوپێکەوتنە دوای کۆرۆنا بۆتە باو و بەهۆی دووری میوانەکان لە ڕووی جوگرافیاوە لەنێوان شار و ناوەندی کەناڵەکاندا، یا زۆرجار میوانەکان لەوڵاتێکی ترن، تەلەفزیۆنەکان لەڕێی بەرنامەکانی سکایپ و زووم چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا دەکەن. لەهەرێمی کوردستانیش چەند ساڵێکە کەناڵەکانی تەلەفزیۆن ئەم شێوازە بەکاردەهێنن. تۆش وەک کاندید، یا کەسایەتییەکی گشتی، بەهۆی سەرقاڵیت بە بانگەشەی

(17) HWO OWNS THE UK MEDIA, REPORT BY MEDIA REFORM COALITION, LONDON, Published in October 2023

هەڵبـژاردن و سـەردانی خەڵـک و بەسـەرکردنەوەی نـاوچە جیاوازەکـان، زۆرجار میدیاکان پەیوەندییت پێوە دەکەن تا قسەیان بۆ بکەی، یان خۆت پەیامێکـــت هەیە و لە شـــوێنێکی دوورە دەســـتی و دەتەوێ لەڕێـــی ئامرازەکانی میدیاوە بەخێرایی بگاتە ڕایگشتی، بۆیە پێویستیت بەوە هەیە بزانی چۆن بەرنامەکانی (سکایپ، زووم) بۆ چاوپێکەوتن بەکاردەهێنیت. پێویســـتە لەڕووی تەکنیکیـــیەوە بزانـــی چـــۆن خـــۆت بـــۆ ئەم جـــۆرە چاوپێکەوتنـــانە ئامـــادە دەکەی، بـــۆ ئەمەش پێویســـتیت بەم ئـــامراز و پێداویستیانە دەبێت(هێڵێکی ئەنتەرنێتی باش و خێرا، لاپتۆپ، یان مۆبایلێکی بـــاش، کە کـــوالیتی کـــامیراکەی بەرزبێـــت، هێـــدفۆن، مـــایکێکی بچـــووک، هەردووکیـــان لەڕێـــی USBبە کۆمپیـــوتەر یـــا لاپتـــۆپەکەت دەبەســـترێتەوە، پێویستیت بە شوێنێک، یا ژوورێکی ڕێکخراو، هێمن و بێدەنگ، ڕووناک) هەیە، بۆئەوەی چاوپێکەوتنەکەی لێ ئەنجام بدەیت. بۆئەوەی دڵنیا بیت کە چاوپێکەوتنەکەت لە دوورەوە بە ئاسانی بەرێوەدەچێت، پێویستە ڕەچاوی ئەم خاڵانەی خوارەوە بکەی:[١٨]

- دڵنیـابە هێڵـی ئینتەرنێـتەکەت بەهێـزە. بیـر لەوە بـکەوە کێبڵـی ئینتەرنێت بەکاربهێنیت لە ڕاوتەرەکە بۆ ئەو ئامێرەی بەهـۆیەوە چـاوپێکەوتنەکەی پـێ ئەنجـام دەدەیـت. ئەگەر ناتوانرێـت ئەوە بکرێت، لە شوێنێک دابنیشە کە سیگناڵێکی وایفای باشی هەبێت.
- نووسینگەی خۆت، یان ژوورێکی هێمن و ئارام و ڕێک و پێک بۆ چـاوپێکەوتنەکە دەستنیشـان بـکە. ئەگەر لە مـاڵەوە پەیوەنـدیی دەکەیت، هەوڵبدە هیچ جۆرە دەنگە دەنگێک نەبێت وەک؛ گریانی منداڵ، یان دەنگی قسەکردنی ئەوانەی لەژوورەوەن. چونکە دەنگە دەنـگ چاوپێکەوتنەکـت تێکـدەدات و کاردەکـاتە سـەر تەرکیـز و بیرکردنەوەت و دەرکەوتنەکەت ناجۆر دەکات.
- ئەگەر دەتـوانی مـایکێکی دەرەکـی وایەردار بەکـاربهێنە، ئەگەر مـایکرۆفۆنی نـاو لاپتـۆپەکەت، یـان ئەو مـایکرۆفۆنەی، کە لەگەڵ گـوێچکەت، یـان هێدفۆنەکەتـدا هـاتووە بە باشـی کاربکـات. بەڵام

(18) HUNTER STUART, how to Prepare for a TV Interview, https://blog.propllr.com/how-to-prepare-for-a-tv-interview

بەکارهێنانی ئامێرێک تاکە مەبەستی مایکرۆفۆن بێت، دەنگت ڕوونتر دەکات، لە ڕێگەی USB ەوە بە لاپتۆپەکەت دەبەسترێتەوە.

- مۆبایلەکەت لەسەر ستاندییێ تایبەت دابنێ، با کامێراکەی لە ئاستی چاوەکانت بێت، ئەگەر پێویست بوو لاپتۆپەکەت لەسەر کۆمەڵێک کتێب دابنێ. بۆئەوەی، کە سەیری خوارەوە دەکەیت بۆ ناو کامێراکە، بینەران سەیری ژێرەوەی چەناگەت و کونەکانی لووتت نەکەن.
- پێویستە لەکاتی قسەکردندا سەیری ناو کامێرا بکەیت. وەسوەسەیەکی زۆرە کە سەیری شاشەی کۆمپیوتەرەکەت بکەیت، یان سەیری ئەو پەنجەرە بچووکە بکەیت، کە نیشانت دەدات چۆن دەردەکەویت. بەڵام ئەگەر بتوانی سەیری چاوە بچووکەکەی کامێرای لاپتۆپەکە بکەیت، ئەوا بینەران هەست دەکەن، کە تۆ ڕاستەوخۆ قسەیان لەگەڵدا دەکەیت، نابێت سەیری سەرەوە و خوارەوە ،یا ڕاست و چەپی کامێراکە بکەیت.
- بۆشایی سەرەوەی سەری خۆت لەبەرچاو بگرە، یاسایەکی زێڕین هەیە، کە بەڕێوەبەرانی کامێرا پابەندی دەبن: نزیکەی یەک ئینج بۆشایی لە نێوان سەرەوەی سەری خۆت و چوارچێوەی سەرەوەی کامیراکە بهێڵەوە.
- کە دەستت پێکرد، هێمن و لەسەر خۆ قسە بکە، بوار بدە تا ڕۆژنامەنووسەکە پرسیارەکەی دەکات ئەوسا وەڵام بدەوە تا بەباشی لەیەکتر بگەن، چونکە زۆرجار بەهۆی لاوازی هێڵی ئەنتەرنێت دەنگ و ڕەنگت خاوتر دەگاتە کەناڵەکە.

دووەم: ڕاگەیەندراوی ڕۆژنامەنووسی

بەیاننامەی ڕۆژنامەوانی بریتییە؛ لە پوختەی ڕاستییەکان سەبارەت بە بەرنامەیەک، یان پرسێک، کە دەتەوێت سەرنجی میدیاکانی لەسەری بێت، بە شێوەیەکی ستاندارد پێشکەش دەکرێت. پێوەری سەرەکی

بەیاننامەیەکی ڕۆژنامەوانی ئەوەیە، کە دەبێت هەواڵی تێدابێت. هاوشێوەی بابەتێکی هەواڵی ڕاست، بەیاننامەیەکی ڕۆژنامەوانی بە شێوازی هەرەمی هەڵگەڕاوە دەنووسرێت. برگەی یەکەم سەرەتای "لید" هەواڵەکە گرنگترین زانیاری لەخۆ دەگرێت؛ دواتر برگەکانی تر لەسەر ئەو زانیارییانە فراوانتر دەکرێت و وردەکاری زیاتر بە ڕێکوپێکی دەخرێتەڕوو، لە زانیاری زۆر گرنگ بۆ کەمتر گرنگ، لەدوا برگەشدا ئەو زانیارییانەی، کە گرنگیان زۆر کەمترە دەخرێنە کۆتایی ڕاگەیەندراوەکە.

وەک هەر چیرۆکە هەواڵێکی باش، بەیاننامەیەکی ڕۆژنامەوانی باش وەڵامی پرسیارەکانی کێ؟ چی؟ کەی؟ لە کوێ؟ بۆچی؟ چۆن؟ دەداتەوە. کێ بابەتی چیرۆکەکەیە؟ چیرۆکەکە دەربارەی چییە؟ ڕووداوەکە کەی بووە؟ لە کوێ ڕوویداوە؟ بۆچی زانیارییەکان گرنگن؟ چۆن ئەوە ڕوویدا؟ هەموو ئەمانە لە برگەی یەکەمدا دەربکەون، هەندێکجار دوو برگەی یەکەم. ڕستە و برگەکانی ناو بەیاننامەیەکی ڕۆژنامەوانی دەبێت کورت بن، بۆئەوەی بتوانرێت بە خێرایی لەلایەن سەرنووسەر و هەواڵساز، یان پەیامنێرەوە پێداچوونەوەیان بۆ بکرێت، نابێت هیچ زاراوەیەکی نامۆ و کورتکراوە و وردەکارییێک، کە ڕوون نەکرابێتەوە و کێشەیان تێدا بێت. ئەگەر بەیاننامەی رۆژنامەوانی وەرگرتنی تێدابێ بەهێز دەبێت، بەڵام وەک باوە وەرگرتن (ئیقتیباس) لە قسەی بەرپرسان لەبرگەی دووەم و سێیەمدا بڵاودەکرێتەوە، هەمیشە دەچنەوە سەر بەیاننامەیەکی ڕۆژنامەوانی بۆئەوەی وەک هەواڵێک بخوێنرێتەوە، ئەگەری ئەوە زیاترە لەلایەن ڕۆژنامەکانەوە هەڵبگیرێت. بەشێوەیەکی گشتی بەیاننامەی رۆژنامەوانی لەزۆربەی وڵاتاندا بەشێوەیەکی لەیەک نزیک دەنووسرێت و پێویستە ئەم خاڵانە لەخۆ بگرێت:[١٩]

١. زۆرجار پەیامنێرانی ئەمڕۆ لە ڕێگەی ئیمەیڵەوە، یا کورتەنامە و ئاگادارکردنەوەی تویتەرەوە وەریاندەگرن، هەروەها بەیاننامە ڕۆژنامەوانییەکان لە ماڵپەڕەکان و لە ڕێگەی سۆشیال میدیاوە بۆ

---

[١٩] مارغريت سوليفان، مكتب صحفي مسؤول: دليل مطلع من الداخلو مطبوعات وزارة الخارجية الامريكية، ص٤٣.

خەڵـک دەخـرێنە ڕوو، جـگە لە بـابەت، بەپێـی مێـژووش پـۆلێن دەکرێن.

٢. ڕێنمـاییە سـتانداردەکان بۆ بەیاننـامەی ڕۆژنـامەوانی تەقلیدی بـۆ بەیاننامەی سۆشیال میدیاش دەگونجێت، بەسـتەری مالتیمیدیای زیـادە دەبێـت پەیوەندیـدار بێـت و بـابەتی بڵاوکـردنەوەکە بەرز بکاتەوە.

٣. کەرەسـتەی ڕۆژنـامەوانی، وەک: بەیاننـامەی ڕۆژنـامەوانی و یـا چەند لاپەڕەیەکی ڕاستییەکان لە بەڵگە و دۆکیۆمێنتەکان، پێویستە پـێش بەسـتنی کـۆنگرەیەکی ڕۆژنـامەوانی بنووسـرێت وبەسـەر ڕۆژنامەنووسان دابەشبکرێت، نەک دوای ئەوە.

٤. کەلـوپەلی نووسـینی سـادە، باشـترە لۆگـۆ و نـاو و ناونیشـانی ڕێکخراوەکە لە سەرەوە و ژمارەی تەلەفۆن و ناونیشانی وێب و سۆشیال میدیاکەی لە خوارەوە بێت.

٥. پەراوێزی فراوان، بەلایەنی کەمەوە یەک ئینج (٢,٥ سـانتیمەتر) لە دەوری لاپەڕەی بەیـاننەمەکە ئاسـانکاری لە خوێنـدنەوەدا دابـین دەکات و ڕێگە بە سەرنوسـەران و پەیامنێران دەدات لەپەراوێزدا تێبینـــی بنووســـن. بەیاننـــامەی ڕۆژنـــامەوانی ســـتاندارد ئەم زانیارییانەی خوارەوەی تێدایە لە سەرەوەی بەیاننامەکەدا:

أ. مێژووی دەرچوونی بەیاننامەکەی لەسەر بنووسرێت.

ب. ناوی کەسی پەیوەندیدار وجۆری کارەکەی و ژمارەی مۆبایل و ناونیشانی ئیمەیڵ و سۆشیال میدیای لەسەر بنووسرێت.

ج. زۆرجـار، بەیاننـامەی ڕۆژنـامەوانی پـێش ڕووداوێـک ئامـادە دەکرێت، بەڵام ناتوانرێت تا کاتژمێرێکی دیاریکراو بەکاربهێنرێت بـۆئەوەی پەیـامنێران کاتیـان هەبێـت و بـابەتەکە بخـوێننەوە و وردبینـی لە زانیارییەکانـدا بـکەن، بەتـایبەتی ئەگەر چیـرۆکە هەواڵەکە ئاڵۆز بێت، ئەگەر ئەمە کرا، بنووسە " EMBARGOED UNTIL" لە کـــاتێکی دیـــاریکراو دەتوانرێـــت هەواڵەکە بڵاوبکـــرێتەوە، ئەگەر دەکرێـــت زانیارییەکـــان دەســـتبەجێ بەکاربهێنرێـت، بنووسـە "بـۆ بڵاوکـردنەوەی دەسـتبەجێ". بـۆ

نموونە، کۆشکی سپی بە شێوەیەکی گشتی چەند کاتژمێرێک پێش گوتاری دۆخی یەکێتی (state othe union address)، کە ساڵانە سەرۆکی ئەمریکا پێشکەشی دەکات کۆپییەکی وتارەکەی بۆ ڕۆژنامەنووسان بڵاودەکاتەوە.

٦. دڵنیابە لەوەی، کە بەیاننامە رۆژنامەوانییەکە هەڵەی ڕێنووسی و چاپ و خاڵبەندی تێدا نییە. بەدواداچوون بۆ بەیاننامە ڕۆژنامەوانییەکە بکەن بە پەیوەندییەکی تەلەفۆنی یان ئیمەیڵێک. بپرسە ئایا وەرگرەکەی مەبەست ئازادکردنی تۆی وەرگرتووە و حەزی لە زانیاری زیاترە. پەیامنێرانی ئەمڕۆ زۆرجار لە ڕێگەی ئیمەیڵەوە یان بە پەیوەندیی لە ڕێگەی کورتەنامە و ئاگادارکردنەوەی تویتەرەوە وەریاندەگرن، هەروەها بەیاننامە ڕۆژنامەوانییەکان لە ماڵپەڕەکان و لە ڕێگەی سۆشیال میدیاوە بۆ خەڵک دەخرێنە ڕوو. جگە لە بابەت، بەپێی مێژووش پۆلێن دەکرێن.

٧. ئەو ڕێنماییانەی تایبەتن بەنووسینی بەیاننامەی ڕۆژنامەوانی چاپکراو بۆ بەیاننامەی سۆشیال میدیاش دەگونجێت، کەرەستەی ڕۆژنامەوانی، وەک بەیاننامەی ڕۆژنامەوانی و خستنەڕووی راستییەکان، پەیوەست بە هەواڵی ڕووداوێک پێش کۆنگرەی ڕۆژنامەوانی بنووسرێت و دابەشبکرێت، نەک دوای ئەوە.

سێیەم: کۆنگرەی رۆژنامەنووسی

وەک کاندید، یان کەسێکی گشتی پەرلەمانتار بیت یا وەزیر، ڕەنگە پێویست بکات بۆ گەیاندنی پەیام و هەڵوێستەکانی خۆت و پارتەکەت بەشداری لە کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکاندا بکەیت، کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکان دەرفەتێکی باش بۆ هاوڵاتیان دەڕەخسێنێت تا لە ریگەی ڕاگەیاندنەکانەوە لێپێچینەوە لە بەرپرسانی حکومەتدا بکەن، دەرفەتیش بە بەرپرسانی حکومەت و پەرلەمان و کەسایەتییە سیاسی و گشتییەکان دەڕەخسێنێت، لەرێی میدیاکانەوە پەیامەکانیان بۆ خەڵک بنێرن.

لەم ڕۆژانەدا هەواڵەکـان زۆر بە خێرایـی بڵاودەبـنەوە و بە چەنـدین جۆری جیـاواز کۆنگرەی ڕۆژنامەنوسـییان لەسـەر دەبەسترێت، لەوانەیە پێویست بکات تۆ لە پریس کۆنفرانسێکدا کاندیدبوونی خۆت بۆ هەڵبژاردن یا پۆستێکی گشتی ڕابگەیەنیت، حیزبەکـان وحکومەتەکانیش بە شێوەیەکی ڕۆتینـی نـاوە نـاوە کـۆنگرەی ڕۆژنـامەوانی دەبەسـتن، کەسـایەتییە ناودارەکـانی وەک ئەکـتەر و وەرزشـوانان و نووسـەران، کۆنفرانسـی ڕۆژنامەوانی خۆیان سازدەکەن.

کـۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکـان بە چەنـدین شـێوەیە بەڕێـوەدەچن، بە شـێوەی کەسـی لە شـوێنێک، کە بەرپرسـی حکـومەت هەڵیبـژاردووە، لە ڕێگەی تەلەفـۆنەوە یـان وێبکاستـەوە، لە ڕێـگەی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـانی وەک فەیسبووکەوە، یـان لە کۆنفرانسـە تایبەتەکانی تەلەفۆن، یان ئۆنلاین تەنها بۆ بلۆگەرەکان، بەزۆری بە لێدوانی سـەرەتایی بەرپرسی حکومەت، یان حزب دەست پێدەکەن، دواتر پرسیاری پەیامنێران وەردەگیرێت.

یەکەم هەنگـاو لە بەسـتنی کۆنگرەی ڕۆژنامەوانیـدا دڵنیـابوونە لەوەی کە هەواڵەکە هەیە، بـۆ سـەرۆکی وڵاتێـک ئەمە بە دەگـمەن کێشـەیە. بـۆ سـەرۆکی دەزگـایەکی بچـووکی حکـومی، سەرنجڕاکێشـانی ڕۆژنـامەگەریی ڕەنـگە قورسـتر بێـت. پەیـامنێران حەز نـاکەن کـات بەفیڕۆبـدەن بـۆ ئەو بابەتـانەی بەهەواڵ و ڕووداوی نـازانن، ئەگەر هـاتوو هەواڵێکـی دیکەیـان هەبـوو سەرنجڕاکێشـتر بـوو. بـۆ ڕێکخسـتنی کـۆنگرەیەکی ڕۆژنـامەوانی پێویستە ئاگاداری ئەم هەنگاوانەی خوارەوەی بیت[٢٠]:

١. دیـاریکردنی تەوەری کۆنفڕانسـەکە و ئایـا بـابەتەکە بەڕاستی هەواڵە یان نا؟!

٢. بڕیاربـــدە ئایـــا ئەو هەواڵەی، کە هەتە ئەوەنـــدە گـــرنگە-ئەوەنـــدە شایسـتەیە ببێتە هەواڵ- بۆئەوەی سـەرنجی ژمـارەیەکی گونجـاو لە پەیامنێرەکـان ڕابکێشـێت، یـان ئایـا بەیاننـامەیەکی ڕۆژنـامەوانی، لاپەڕەی ڕاسـتییەکان، پۆسـتێکی بلـۆگ، پۆسـتی فەیسـبووک یـان یوتیوب، یان پەیوەندییەکی دیکەی وەک ئیمەیڵ هەواڵەکە دەگەیەنێت

---

(٢٠) مارغريت سوليفان، مكتب صحفي مسؤول، مصدر سبق ذكره،ص ٥٥.

بە ڕادەیەکـی گونجـاو بـۆئەوەی پەیامنێرێـک چیـرۆکە هەواڵێـک بنووسێت.

٣. بـزانە کـۆنگرە ڕۆژنـامەوانیەکە بە چ شـێوەیەک بەڕێـوە دەچێت! بە شـێوەی کەسـی، لە ڕێـگەی تەلەفۆنەوە، لە ڕێگەی وێبچاتەوە، یـان لەڕێـگەی سۆشـیال میـدیا لەگەڵ کـاتی کـۆنگرەی ڕۆژنامەوانیـدا لاپەڕەی تۆمارکردنی ناوی چوونە ژوورەوە بۆ ڕۆژنامەنووسـان و هەر سەردانکەرێک هەبێت بۆئەوەی بزانیت کێ بەشداری کردووە.

٤. لە سەرەتای کۆنفرانسی ڕۆژنامەوانیدا بە ڕۆژنامەنووسـان بڵێ- جا بە شـێوەی کەسـی بێت، بە تەلەفۆن، یـان لە ڕێـگەی وێبکاسـتەوە- وتاردەر چەند کاتی هەیە.

٥. کـۆنگرە ڕۆژنـامەوانی و لێـدوانەکان کـورت بـکەنەوە، ڕۆژنامەکـان زیـاتر بـایەخ بە قسـەی ئەو بەرپرسـە دەدەن، کە لێـدوانێکی کـورت دەدات و پرسیار وەردەگرێت بە پێچەوانەی بەرپرسێک کە وتـارێکی نیو کاتژمێری دەدات.

٦. کـات بە ڕۆژنامەنووسـان بـدە پرسـیار بـکەن، بەتـایبەتی ئەگەر لە شـوێنێکی نـامۆدا بیت، بـا پەیـامنێران پێش ئەوەی پرسـیارێک بکەن خۆیان بناسێنن.

٧. لەکـاتی مـامەڵەکردن لەگەڵ پەیامنێرانـدا، لەبیـرت بێـت کە لەلایەن سەرنوسـەرەکانیانەوە ئەرکیـان پێـدراوە بـۆ هێنـانەوەی هەنـدێک زانیـاریی پـتەو. پەیـامنێرانی تەلەفزیـۆن پێویسـتیان بە گرتەیەکـی کـورتی دەنـگە، کە بتوانرێـت لە هەواڵەکـانی ئەو ئێـوارەیە بەکاربهێنرێت، لەوانەیە پەیامنێرانی ڕادیۆ تەنها بۆ زانیاری پاشـخان یـان قسـەیەک بەشـداری کـۆنگرە ڕۆژنـامەوانییەکەت بـکەن، یـان لەوانەیە دوای ئەوە داوای چاوپێکەوتنت لێبکەن.

٨. بە وردی خـۆت بـۆ کـۆنگرە ڕۆژنـامەوانییەکەت ئامـادە بـکە. بەیاننامەیەکی ڕۆژنامەوانی لەسەر ئەو بابەتە ئامادە بکە، کە دەتەوێ قسـەی لەسـەر بـکەی، لە لێدوانەکەتـدا هەمیشـە گرنگتـرین قسـە و هەڵوێسـتەکانی خـۆت بخەڕوو، دوای ئەوەی قسـەکانت تەواو کـرد، وێنەیەکی ڕاگەیەندراوە ڕۆژنامەوانییەکە بەسەر پەیامنێرەکان دابەش بکە.

چوارەم: کۆنگرەی ڕۆژنامەوانیی بەتەلەفۆن(٢١)

هەروەها دەتوانرێت لە ڕێگەی تەلەفۆنەوە کۆنفرانسی ڕۆژنامەوانی ئەنجام بدرێت. جێگری بەڕێوەبەری پەیوەندییەکانی یەکێک لە بەرپرسانی کابینەی ئەمریکا دەڵێت: "نزیکەی ڕۆژێک پێشتر، ئیمەیڵێک بۆ ڕاوێژکاری میدیایی دەکەین، بە زانیاری ئاسایی کێ، چی، کەی و ژمارەی تەلەفۆن، بانگهێشتی میدیاکان دەکەین بۆئەوەی پەیوەندیمان پێوە بکەن". بە شێوەیەکی گشتی پەیامنێران پێشوەختە ناوی خۆیان تۆمار دەکەن و دواتر هەر کەسێک دەتوانێت پرسیار لە بەرپرسەکە بکات، ئاماژەی بەوەشکردووە "ئەو تەکنەلۆژیایەی، کە بەکاری دەهێنین ڕێگەمان پێدەدات لەسەر شاشەی کۆمپیوتەرێک ناو و پەیوەندییەکانی ئەو پەیامنێرانە ببینین، کە بەشداری لەم کۆنگرە رۆژنامەوانییە دەکەن. بەم سیستەمەش دەتوانن بزانن کام لە پەیامنێرەکان دەیانەوێت پرسیار بکەن و دواتر پەیوەندییان پێوە دەکەن".

بە شێوەیەکی ئاسایی بەرپرسەکەی حکومەت لێدوانێکی کورت دەدات و پرسیار و بەدواداچوون وەردەگرێت. هەرچەندە ئەم جۆرە لەکۆنگرەی رۆژنامەوانی بەتەلەفۆن تائێستا لە هەرێمی کوردستان بەکارنەهاتووە، بەڵام بەگشتی پەیوەندییە تەلەفۆنییەکان شێوازێکی تازەیە و زۆر باشە، چونکە ڕێگە بە پەیامنێرانی دەرەوەی شارەکان دەدەن بەئاسانی بواری بەشداریکردنیان هەبێت، هەروەک دەتوانرێت بکرێتە ئامانج بۆ ڕووماڵکردنی میدیای تایبەت، وەک بلۆگەرەکان.

---

(21) A Responsible press office in the digital age, Bureau of International Information Programs United States Department of State, 2012, p: 64-65.

باسی چوارەم

ئامادەکاری پێشوەخت ولەبەرکردنی جل و بەرگ

یەکەم: پێش چاوپێکەوتن ئەم پرسیارانە لە خۆت بکە(٢٢)

یەکەم شت لە کاتی خۆئامادەکردن بۆ چاوپێکەوتن پێویستە بیکەیت ئەوەیە، بیر لەوە بکەرەوە چ جۆرە چاوپێکەوتنێکە؟ چونکە ئەمە خاڵێکی گرنگە بۆئەوەی بڕیار بدەی بەشداری دەکەی یان نا. پێویستە بزانیت چاوپێکەوتنەکە لە کوێ ئەنجام دەدرێت؟ جۆری پەخشەکەی چییە؟ بۆئەوەی بتوانیت جلوبەرگێکی گونجاو لەبەر بکەیت. لێرەدا چەند پرسیارێک دەخەینەڕوو، کە دەتوانیت لەبارەی چاوپێکەوتنەکەوە لە خۆت بکەیت رەنگە یارمەتیت بدات بۆئەوەی ئامادەکاری باشتر بکەی:

١- جۆری چاوپێکەوتنەکە چییە؟ بزانە چاوپێکەوتنەکە بۆ تەلەفزیۆنە، بۆ ڕادیۆ، یا میدیای چاپکراو یا ئەلکترۆنی و پۆدکاستە.

٢- ئایا چاوپێکەوتنێکی ڕاستەوخۆیە یان تۆمارکراوە؟ لەبەرئەوەی چاوپێکەوتنە ڕاستەوخۆکان بە شێوەیەکی گشتی پێویستیان بە ئامادەکاری زیاتر هەیە، چونکە ڕاستەوخۆ قسەدەکەیت و ئەگەر هەڵە بکەی چارەسەر نابێت و بەسەرتدا تێدەپەڕێت.

---

(22) https://uk.indeed.com/career-advice/interviewing/media-interview?mna=&aceid=&gad_source=1&gclid=CjwKCAjw17qvBhBrEiwA1rU9wzijdZ4ZWZDwIiQwxAvMKT8u_JzMreekVkze4T5q2hI2tnujLbGb0RoCR88QAvD_BwE&gclsrc=aw.ds

٣ -ماوەی چاوپێکەوتنەکە چەندە؟ زانینی درێژی چاوپێکەوتنەکە ئاگادارت دەکاتەوە، کە پێویستە چەند بابەت ئامادە بکەیت و باسەکە چەندە درێژ دەبێت.

٤ -بزانە بابەتی چاوپێکەوتنەکە چییە؟ کەناڵەکە نوێنەرایەتی کێ دەکات؟ دەتوانیت بە زانینی ئەوەی، کە نوێنەرایەتی کێ دەکەن، شێوازی چاوپێکەوتنەکەیان چۆنە؟ بزانە ئامانجیان لە هەڵبژاردنی بابەتەکەدا و مەبەست لە چاوپێکەوتنەکە چییە؟

٥ -بپرسە چاوپێکەوتنەکە لە کوێ ئەنجام دەدرێت؟ زۆر گرنگە بزانیت چاوپێکەوتنەکە لەچ شوێنێک ئەنجام دەدرێت بۆئەوەی لە کاتی خۆیدا و بە جلوبەرگی گونجاوەوە خۆت نیشان بدەیت.

٦ -بزانە چ میوانێکی تر لەگەڵتدا بەشداری دەکات؟ هەندێک چاوپێکەوتن چەندین کەس بەشدارن، زانینی کەسی بەرامبەر، ک ەبەشداری دەکات بەرچاو روونیت دەداتێ، کە ڕەنگە چی ڕووبدات، یان هەندێکجار ناتەوێ لەگەڵ هەموو کەسێک دەربکەویت، بۆیە پێشتر بپرسە کێی تر لەگەڵ تۆدا میوانداریکراوە.

٧ -گرنگە هەر خاڵێک بە وردی لەبەرچاو بگیرێ. ئەگەر چاوپێکەوتنەکە لە ڕێگەی ڕادیۆوە ئەنجام بدرێت، بۆ نموونە، دەرکەوتنی بینراوت کەمتر گرنگە، وەک لەوەی، کە لە تەلەفزیۆندا بێت. بپرسە ئەو میدیایەی چاوپێکەوتنت لەگەڵدا دەکات نوێنەرایەتی کێ دەکات، یاخود سەر بە چ لایەنێکی سیاسییە، دەتوانێت پێت بڵێت، کە ئایا پشتگیری لە پەیامەکەت دەکەن یان دژایەتی دەکەن، ئەمەش بۆ خۆ ئامادەکارییەکانت گرنگە، چونکە ئەگەر لەکەناڵێکی ناکۆک لەگەڵ ئایدۆلۆژیا و بۆچوونەکانتدا بێ، لەکاتی وەڵامدانەوەدا دەبێ بەزیرەکی خۆت هونەر و تاکتیکی خۆدەربازکردن لە پرسیارە بۆمبرێژکراوەکان بەباشی بەکاربهێنیت. چاوپێکەوتن دەتوانێت ببێتە هۆی ترس و دڵەڕاوکێیەکی زۆر بۆ کەسانی پسپۆڕ، بەڵام ئەم دڵەڕاوکێیە نامینێ ئەگەر دیدێکی تەندروست بۆ پرۆسەکە بگریتەبەر. ئەگەر بەهۆی دڵەڕاوکێیەوە لە چاوپێکەوتنەکاندا کێشەت

هەیە، بیـر لەوە بـکەوە چەنـد تەکنیکێکـی جیـاواز تـاقیبکەیتەوە، پێشوەختە ئامادەکاری باش بکە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ فشارەکان و خاوکردنەوەیـان. لەم بـابەتەدا، ئـێمە بەدواداچـوون بـۆ چـۆنیەتی کەمکردنەوەی دڵەڕاوکێ دەکەین لەکاتی چاوپێکەوتن و پاشتردا.

دووەم: پـێش ئەوەی چـاوپێکەوتن بـکەی رەچـاوی ئەم ئامۆژگارییـانە بکە:

١ - پێویستە هەمیشە ساز و ئامادە بیت:

پێویسـتە ڕۆژێـک پـێش چـاوپێکەوتنەکە بزانـی چ دەڵێـی و ئەو هـێڵە گشـتییانەی قسـەیان لەسـەر دەکەیـت وەک تێبینـی لەسـەر لاپەرەیەک بنووسـە، تـا لە کـاتی چاوپێکەوتنەکەدا بزانـی بـۆچی چـووی و چـی بە جەمـاوەر دەڵێـی. بەپـێچەوانەوە ئەگەر خـۆت ئامـادە نەکردبـێ، دەبێـتە نێچیرێکـی ئاسـان بـۆ رۆژنامەنووسـەکە، و ئەویـش رەحمـت پـێ ناکـاو پرسیاری قورس و ئامانجدارت لێدەکات، کە رەنگە بە زیان بەسەر خۆت و حـزبەکەت، یـا دامەزراوەکەت بشـکێتەوە. بـۆیە هەوڵ بـدە وەک خوێنـدکارێک، کە بەیـانی تـاقیکردنەوەی هەیە خـۆت ئامـادە بـکە، پەیـام و قسـەکانت بەخسـتنەڕووی بەڵـگە و ئامـار و زانیـاری دروسـت پشـت راستبکەوە.

٢ - بزانە بۆکێ قسە دەکەی

دەبێ بزانیت، کە تۆ بۆ رۆژنامەنووس قسە ناکەی، بەڵکو لە رێگەی رۆژنامەنووسـەکەوە قسـە بـۆ خـوێنەران، بینەران، بیسـەران دەکەی، فێـل لەخۆت مەکە بڵێی رۆژنامەنووسەکە هاوڕێمە، ئەو رۆژنامەنووسە کارێکی پیشەیی خۆی دەکا، کە چاوپێکەوتنت لەگەڵدا دەکات، پێویستە تۆش بەپێی سیاسەت و بەرنامەی خۆت چاوت لەسەر ئەوە بێت چۆن پەیامەکەت بە ڕوونی و بەجوانی دەگاتە جەماوەر، بۆ ئەمەش پێویستە پێشتر بیر و

بۆچوون و هەڵوێستەکانت ڕێکخستبێ و لەناو قسەکانتدا بە بینەران و بیسەران و دەنگدەرانی بگەیەنیت.

٣ -با قسەکانت کورت و پوخت بێت

بۆ ئەوەی پەیامەکەت کاریگەری هەبێت بەسەر جەماوەر و خودی کەناڵەکەش، پێویستە بەزمانێکی روون و پاراو و بەدەربڕینی جوان و بە رستەی کورت و پوخت بیرو بۆچوونەکانت بخەیتەڕوو، بۆئەوەی بەئاسانی بینەران قسەکانی تۆیان بیربێتەوە. کەسە سەرکەوتووەکان لە چاوپێکەتنەکانی میدیاییدا ئەو کەسانەن، کە پێشتر مەشق و ڕاهێنانیان کردووە، خۆیان بەباشی بۆ چاوپێکەوتنەکە ئامادە کردووە، بۆیە تۆش پێویستە وەک ئەو کاسانە بکەیت.

٤ -مەشق و ڕاهێنان بکە

تەنیا خۆئامادەکردن بۆ بەشداریکردن بەس نیە، پێش ئەوەی بچیتە ناو چاوپێکەوتنی راستەقینە، پێویستە ڕاهێنانیشی لەسەر بکەیت. هەوڵبدە بیرۆکەکانت لەماڵەوە بەدەنگیکی بەرز لەبەردەم ئاوێنەدا بڵێیتەوە، یاخود بەیارمەتی کەسێک بیرۆکەکانت لەسەر مۆبایلەکەت تۆمار بکە و دوایی سەیری خۆت بکەوە، بۆئەوەی بیرۆکەکانت ببنە بەشێک لە خانەی بیرکردنەوەی مێشکت و لەکاتی چاوپێکەوتنی راستەقینەدا بەبیرت بێتەوە تا بەشیوەیەکی سروشتی و ئاسان بۆ بینەرانی دەربڕیت.

٥ -٥- درۆ مەکە، خۆت نمایش مەکە

لەپێناو بەدەستهێنانی بڕوا و متمانەی جەماوەر و میدیاکان، پێویستە ڕاستگۆیانە گوزارشت لە بیروبۆچوون و ئامانجەکانی خۆت و حزبەکەت بکەی لەبەردەم میدیاکان و جەماوەردا. خۆشت بەدوور مەگرە لە کۆڕی جەماوەری و چاوپێکەوتنی کەناڵەکاندا، وەک ئەکتەر خۆت نمایش مەکە، چونکە بینەران لەوە زیرەکترن، کە تۆ هەستی پێدەکەیت، ئەوان راستگۆیی قسەکەر و خۆنمایشکردن لەیەکتر جیا دەکەنەوە. کورد گوتەنی: (پەتی

درۆ کـورتە)، ئەبراهـام لینکـۆڵن سـەرۆکی پێشـووتری ئەمریکـا قسـەیەکی جـوانی هەیە دەڵێـت: " لەوانەیە بتـوانی هەنـدێکجار فێـڵ لە هەمـوو خەڵـک بکەی، تەنانەت دەتوانی هەمووکات هەندێک خەڵکیش چەواشە بکەی، بەڵام نـاتوانی بـۆ هەمیشـە چەواشـەیان بکەیـت"[٢٣] بـۆیە راسـتگۆیی و گـوتنی راستییەکان لەهەموو شـێوازەکانی دیکەی ژیـان باشـترە و لە هەمووشـیان سەرکەوتووتر و کاریگەرترە.

سێیەم: بۆ چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆن جل و بەرگی گونجاو لەبەر بکە

ئەوکاتەی چـاوپێکەوتنی میدیاییت هەبوو دەبێ جل و بەرگێک لەبەر بـکەی، کە لەگەڵ جـۆر و تایبەتمەنـدی چـاوپێکەوتنەکەت بگونجێـت. بـۆ نمـوونە ئەگەر وەک کاندیـد داوات لێکـرا لە تەلەفزیـۆن لەسـەر حەز و ئارەزووەکانـت دوور لە سیاسـەت چاوپیکەوتنـت لەگەڵ بکـرێ، تـۆش کەسێکی حەز بە وەرزش دەکەی، شوێنەکەش یاریگەیە، ناکرێ بە چاکەت و پـانتۆڵ و بۆینبـاغ دەربکەوی و وەرزش بکەی، بۆیە ئەوکـاتە بە جـل و بەرەگێکی وەرزشی دەربکەوە. تەنانەت ئەگەر چاوپێکەوتنەکەت بۆ میدیای چـاپکراو یـا لە کۆبـوونەوەیەکی جەمـاوەری بێـت، ڕەنـگە لەوێشـدا کـامێرا هەبێـت تۆمـار بکرێـت و بڵاوبکـرێتەوە، بەتـایبەت لەسـەردەمی ئەمـڕۆی مۆبایل و سۆشیال میدیادا، بۆیە هەوڵبدە جل و بەرگێکی گونجاو بپۆشیت، بیرشـت نەچێت گۆرەویەکی ڕەش یـا نیلی درێژ لە پێ بکە بـۆئەوەی لە کـاتی چـاوپیکەوتنی تەلەفزیـۆنی، یـا لە کۆبـوونەی جەماوەریـدا لەسـەر ستەیج، کە دادەنیشی و قاچەکانت دەخەیتە سەر یەک، با گۆشتی قاچت لە نێوان پـانتۆڵەکەت و گۆرەوییە کـورتەکەت دەرنەچێت. چـونکە دیمەنێکـی ناشـیرینە و زیـان بە دەرکەوتـنەکەت دەگەیەنێـت. ئەگەر چـاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنی، یان ڤیدیۆیی بوو، گرنگی بە شێوە و جەستەت بدە، دڵنیابە کە جل و بەرگی گونجاوت لەبەرکردووە. با هاوڕێیەکت، یان هاوکارێکت پێش

[23] David B. Parker ,The Real Story Behind Abraham Lincoln's 'You Can Fool All the People' Quote, https://time.com/4231031/fool-all-the-people-lincoln-quote/

ئەوەی بچیتە پەخش سەیرت بکات بۆئەوەی دڵنیابێت، کە بە شێوەیەکی ڕێک و پێک و جوان و پیشەیی دەردەکەویت، کە دەچیتە ناو ستۆدیۆیەکی تەلەفزیۆن، یا لە دوورەوە لەڕێی بەرنامەی زووم، یان سکایپەوە چاوپێکەوتنت لەگەڵدا دەکرێت گرنگە "پیشەییانە" دەربکەویت. بەو مانایەی چۆن دەچیتە چاوپێکەوتنی دۆزینەوەی کار، جل و بەرگێکی رەسمی لەبەر دەکەی، بۆ چاوپێکەوتنی میدیایش بەهەمان شێوە دەبێ بەجوانی خۆت ڕێک بخەیت، لێرەدا ئەم ئامۆژگارییانە دەخەینە بەردەستت، کە تایبەتن بە چۆنیەتی لەبەرکردنی جل و بەرگ لە چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنیدا(٢٤):

١ جل و بەرگێکی رەسمی لەبەربکە، با چاکەت و پانتۆڵەکەت رەنگ نیلی تۆخ، یا رەساسی تۆخ بێت، بۆینباغەکەت لەگەڵ قاتەکەت بگونجێت، بۆ ژنانیش بوارەکە فراوانترە لەڕووی ڕەنگ و جلە ڕەسمییەکاندا.

٢ ئەو جل و بەرگانە لەبەر مەکە، کە نەخشی ئاڵۆزییان تێدایە، وەکو هێڵی تەنک و خەتخەت و چوارگۆشە، چونکە لەسەر شاشە دەدرەوشێنەوە (تەلەفزیۆنی HD کەمتر ئەم کێشەیەی هەیە، بەڵام زۆرجار مۆنیتەرەکانی کۆمپیوتەر کوالیتی کەمتریان هەیە).

٣ کراس و جلی رەنگ سپی گەشاوە لەبەر مەکە، چونکە هەندێکجار لەسەر شاشە دەدرەوشێتەوە.

٤ جوانکاری وەک زێڕ و ئاڵتونی بریقەدار و گوارەی هەڵواسراو و گەورە لەبەر مەکە، بەتایبەتی بۆ ژنان. چونکە ئەم شتانە تۆ و بینەرانیش سەرقاڵ دەکات.

٥ هەوڵبدە لەبری چاویلکە، عەدەسە (کۆنتاکت) لە چاوت دابنێی. چونکە چاویلکە دەدرەوشێتەوە، یان ڕەنگدانەوە دروست بکات، کە بینەر سەرقاڵ دەکات و بینینی چاوەکانیش قورس دەکات.

(24) Lindsay Williams, what to wear on TV, https://themediacoach.co.uk/10-tips-wear-tv/

٦ سەرپشکبە لە بەکارهینانی لۆگۆ: لۆگۆی سەرەکی مارکەی کۆمپانیاکەت، یان دروشمی پارتەکەت لە هەڵبژاردنەکاندا، کە لەسەر جل و بەرگەکانت هەیە دەبێتە مایەی بەرزکردنەوەی هۆشیاری خەڵک بۆ براندی کۆمپانیاکە، لۆگۆ ودروشمی هەڵبژاردنی خۆت یا حزبەکەت لەسەر جل و بەرگەکانت چاپ بکە.

٧ ڕێشت بتاشە یان بەجوانی کورتی بکەوە، کراسی قۆڵدرێژی ئۆتۆکراو لەبەر بکە، بۆینباخێکی کواڵیتی سادەی باش و رەنگ جوان هەڵبژێرە لەگەڵ قات و کراسەکەت بگونجێت.

باسی پێنجەم

ترس و دڵەڕاوکێت بشکێنە بۆ ئەوەی بەهێز دەربکەویت

یەکەم: چۆن خۆت لە ترس و دڵەڕاوکێ ڕزگار دەکەیت؟

زۆرێک لە کاندید و سیاسەتمەداران لە پێش چاوپێکەوتنێکدا بەئاستی جیاواز تووشی دڵەڕاوکێ و دەمارگیری دەبن، کە کاریگەریی بەسەر لایەنی جەستەیی و دەروونی کەسەکە دروست دەکات. نیشانە باوەکانی دڵەڕاوکێی پێشبینیکراو بریتین لەوەی ناتوانی ئارام بگری و لە ڕۆژدا، یان لە خەوتنی شەوی پێشتر بیرت هەر لای چاوپێکەوتنەکەیە هەست بەترس و ستریس دەکەیت، بیرکردنەوەت پەرشوبڵاو دەبێت. لە کاتی چاوپێکەوتنەکەدا لێدانی دڵت بەرز دەبێتەوە. ئەمەش کاردەکاتە سەر تەرکیزکردنت، لەوانەیە ببێتە هۆی ئەوەی بەخراپی وەڵامی پرسیارەکان بدەیتەوە، ئەمەش وادەکات بە خراپی لە میدیاکاندا دەربکەویت، وەک بڵێی بەزۆری چاوپێکەوتنەکەت کردووە. زۆرێک لەم نیگەرانییانە بەستراونەتەوە بە کێشەی فراوانترەوە، وەک دڵەڕاوکێی گشتگیر، یان دڵەڕاوکێی کۆمەڵایەتی، بەڵام بەکارهێنانی تەکنیکەکانی هونەری چاوپێکەوتن یارمەتیت دەدات ژیرانە خۆت لە ترس و دڵەڕاوکێ ڕزگار بکەیت.

١ - پەیامەکەت لەبەرچاو بگرە(٢٥)

زۆرجار مەبەست لە ئەنجامدانی چاوپێکەوتن بۆئەوەیە، کە پەیامێک بگەیەنی، یا تێڕوانینێکی تایبەت لەسەر بابەتێک دروست بکەی، بۆیە گرنگە ئامانجەکەت لە پێشەنگی بیرتدا بێت. لە کاتی پەرەپێدانی پەیامەکەتدا ئەم پرسیارانەی خوارەوە لە خۆت بکە:

---

(25) Marguerite Hoxie Sullivan, A responsible press office in the digital age, washngton, 2012, p:67.

أ -بـۆچی چـاوپێکەوتنەکە دەکەم؟ گـرنگە لەکـاتی ئەنجامـدانی چاوپێکەوتنەکەدا پاڵنەرەکانت لەبیربێت، چونکە ئەمە دەتوانێت یارمەتیت بدات، کە سەرنجت لەسەر شتێک بێت و بە ئامانج وەڵام بدەیتەوە.

ب - پەیـامی سـەرەکی مـن چیـیە؟ پـێش چـاوپێکەوتنەکە پەیامەکەت بزانە و پەرەی پێ بدە و پرۆڤەی لەسەر بکە، دڵنیابە لەکاتی وەڵامدانەوەی پرسیارەکاندا، دەتوانی بە شێوەیەکی کاریگەر بیگەیەنیت.

ج دەبـێ ڕۆژنامەنووسـەکە چ پرسـیارێک بکـات؟ پێشـبینیکردنی پرسیارە ئەگەرییەکان ڕێگەیەکی کاریگەرە بۆ ئامادەکاری و کەمکردنەوەی بەختی ئەوەی پێشکەشکارەکە بە شێوەیەکی نائاسایی بەسەرتدا زاڵبێت.

د چۆن وەڵام بدەمەوە؟ هەبوونی بیرۆکەیەک لەوەی، کە پێشکەشکار دەتوانێت پرسیاری چی بکات، ڕێگەت پێدەدات وەڵامە گریمانەییەکان پەرە پێبدەیت، کە دواتر دەتوانیت پرۆڤەیان لەسەر بکەی و بە متمانە و بە وردی لە ڕۆژەکەدا بیگەیەنیت.

ە چ بەڵگەیەک هەیە بۆ پشتگیری لە پەیامەکەت؟ بیر لەوە بکەرەوە، کە چ بەڵگەیەک هەیە بۆ پشتگیریکردن لەپەیامەکەت و زیاتر کۆبکەرەوە، ئەگەر پێویسـت بـوو، چـونکە ئەمە دەبێـتە هـۆی ئەوەی خەڵـک زیـاتر پەیامەکەت قبوڵ بکەن.

ئەم پرسـیارانەی سـەرەوە، کە لە خـۆت دەکەیـت یارمەتیـت دەدەن پەیامەکەت باشتر ئامادە بکەی، ئەگەر لەسەرتاوە پەیامەکەی خۆت بە ڕوونـی و دیـاریکراوی ئامـادە کـرد، دەتـوانی بەشـێوەیەکی کـاریگەرتر پەیـامەکەت بگەیەنیـیە خەڵـک. لەکـاتێ چاوپێکەوتنەکەتـدا دەتـوانی چەنـد جارێک دووپاتی بکەیتەوە.

٢ - مەشق بکە بۆ چاوپێکەوتنی میدیایی

تەرخانکردنی کات بۆ مەشقکردن بەو شتانەی، کە دەتەوێت بیڵێیت ڕێگەیەکی باشـە بـۆئەوەی پەیـامەکەت لە بیرتـدا تـازە بێت، بە ئەگەرێکی زۆرەوە توانـای گەیانـدنی پەیـامەکەت باشـتر دەکـات. هەروەهـا دەتوانیت لەگەڵ هاوڕێیەکت ڕاهێنان بکەیت بۆئەوەی سترێس و گرژی دەمارەکانت خاو بکەیتەوە.

چاوپێکەوتنەکەت لە مۆبایلەکەتدا تۆمار بکە بۆئەوەی بزانیت دەنگت چۆنە و چۆن قسە دەکەیت، کە چاوپێکەوتنێک بۆ خۆراهێنان لەگەڵ هاوڕێکەت بە مۆبایل تۆماردەکەی و سەیری دەکەیتەوە، سەرت سوڕ دەمێنێ لەوەی چەند دەستەواژەت دووبارە کردۆتەوە، چەند وشەی زیادەت بۆ پڕکردنەوە، یا بەهەڵە، کە لەشوێنی خۆیدا نەبووە بەکارتهێناوە. سەیر بکە بزانە چەند بەخێرایی، یا بە خاوی قسەتکردووە، بزانە تۆنی دەنگ و زمانی جەستەت چۆن بەکارهێناوە. هەوڵبدە ئەو سەرنج و خاڵە لاوازانەی خۆت و هاوڕێکەت لەسەیرکردنەوەی چاوپێکەوتنەکەدا تێبینیتان کردووە، بەزوویی چارەسەریان بکە، بۆئەوەی لە کاتی چاوپێکەوتنی ڕاستەقینەدا لەگەڵ کەناڵەکاندا دووبارەیان نەکەیتەوە. هەروەها شێوازی وەستان و دەرکەوتنت لە چاوپێکەوتنەکەتدا زۆر گرنگە، دڵنیابە تۆنی دەنگت گوزارشت لەوە دەکات تا چەند حەزت لەو بابەتەیە، کە قسەی لەسەر دەکەیت.

٣ -هەوڵبدە ئارام و دۆستانە بیت

لە کاتی چاوپێکەوتنەکەدا هەوڵبدە هێمن و ئارام بیت، بە ئەدەب و دۆستانە بیت لەگەڵ ڕۆژنامەنووسەکە و میوانەکەی بەرانبەرت. هەوڵبدە مامەڵەکردنت لەگەڵ دۆخی چاوپێکەوتنەکە دۆستانە بێت، تەنانەت ئەگەر پێشکەشکارەکە، یان میوانەکەی تر لەگەڵ تۆدا ناکۆکیش بوون، ئەم هێمنی و دانبەخۆداگرتن و لۆژیکی قسەکردنە یارمەتیت دەدات کاریگەرییەکی باش بەسەر ئامادەبوان و بینەران دروست بکەیت. بەهەموو شێوەیەک هەوڵبدە ئارام بیت و هەڵنەچیت کۆنترۆڵی خۆت لەدەست نەدەیت، ئەم دان بەخۆداگرتنە یارمەتیت دەدات وەک کەسێکی متمانە بەخۆبوو دەربکەویت و پەیامەکەشت بە شێوەیەکی کاریگەرتر و باشتر بگاتە خەڵک. ئەگەر هەستت کرد پێش چاوپێکەوتنەکە کەمێک دەمارگیر و نائارامی، تەکنیکی ئارامکەرەوە تاقیبکەوە وەک؛ هەناسەدانی سندوقی، کە بریتییە لە هەناسەدان بۆ ماوەی چوار چرکە، ڕاگرتنی هەناسە بۆ ماوەی چوار چرکە، هەڵمژینی هەناسە بۆ ماوەی چوار چرکە و ڕاگرتنی هەوا بۆ ماوەی چوار چرکە.

٤ - كۆنترۆڵی قسەكانت بكە

گرنگی بە خێرایی گەیاندن و تۆنی دەنگت بدە و بەپێی پێویست بیانگۆڕە. قسەكردن بە هێواشی و بە دەنگێكی مامناوەند، هەستێكی ئارامت پێ دەبەخشێت و پەیامەكەت زیاتر كاریگەر دەبێت، بینەریش ئاسانتر وەریدەگرێت. هەمیشە كۆنترۆڵی قسەكانی خۆت بكە، بۆئەوەی بتوانیت پەیامەكەت بە ڕوونی و متمانە بەخۆبوون بگەیەنیت، گرنگیدان بەم شتانە یارمەتیت دەدات، كە لە ناو بابەتەكەدا بمێنیتەوە سەرنجت لەسەر پەیامە سەرەكییەكەت لا نەچێت.

٥ -ڕستەی ڕوون وشەی كاریگەر بەكاربێنە(٢٦)

ئەگەر دەتەوێت پەیامەكەت بە شێوەیەكی كاریگەر بگات، باشترە تادەتوانی ناوەڕۆكەكە و گەیاندنەكەی سەرنجڕاكێشانە بێت. بۆئەمەش دەتوانی تەكنیكی جیاواز بەكاربهێنی وەك؛ پەیامەكەت بە ئەزموونێكی كەسیی خۆت ببەستەوە، قسە بۆ هەست و سۆزی بەرانبەر بكە، بۆ نموونە ئەگەر پەیامەكەت سەبارەت بە كۆكردنەوەی پارە بێت بۆ كەیسێكی دیاریكراو، لەوانەیە بتەوێت باسی كەسێكی ڕاستەقینە، یان گریمانەیی بكەیت، كە دەتوانێت ڕاستەوخۆ سوودی لێ وەربگریت، هەروەها بەكارهێنانی ڕستەی ڕوون و كاریگەر ڕێگەیەكی باشە بۆئەوەی سەرنجی بینەران بەلای خۆتدا ڕابكێشت.

٦ - هەوڵبدە جڵەوی چاوپێكەوتنەكە لە دەستی خۆتدابێت

ئەمە پێویستی بە لێهاتوویی و كارامەیی باشی خۆت هەیە، كە ڕەنگە دوای ئەنجامدانی چەند چاوپێكەوتنێك و كەڵەكەبوونی ئەزموون زیاتر گەشە دەكات، بەڵام بەچەند هەنگاوێك دەتوانیت ئاراستەی چاوپێكەوتنەكە لە بەرژەوەندی خۆتدا بەكاربێنیت، تەنانەت ئەگەر یەكەمجاریشت بێت بۆ نموونە:

---

(26) Marguerite Hoxie Sullivan, A RESPONSIBLE PRESS OFFICE IN THE DIGITAL AGE, washngton, 2012, p;68

أ - ئەگەر رۆژنامەنووسەکە بە هەڵە لە تایبەتمەندێتی پەیامەکەت تێگەیشت، یان قسەیەکی نەشیاو و نەگونجاوی کرد، لێمەگەڕێ بەردەوام بێت و بەخێرایی ڕووخسەتی لێوەر بگرە و هەڵەکانی بۆ ڕاست بکەوە.

ب -ئەگەر زانیت چاوپێکەوتنەکە بە ئاراستەیەک دەڕوا، کە بۆ تۆ چاوەڕوان نەکراوە، ئاگاداری قسەکانت بە و بە وریایی وەڵام بدەوە.

ج -کە زانییت رۆژانامەنووسەکە دەیەوێ بابەتە سەرەکییەکە بگۆڕێت، هەوڵبدە گفتوگۆکە بگێڕیتەوە سەر ئاڕاستە و ڕێچکەی راستەقینەی خۆی.

د - سەبر و ئارامیت لەدەست مەدە، هەتا ئەگەر زانیشت پرسیارەکان بۆ ئیحراجکردن و تووڕەکردن و تێکدانی باری دەروونی تۆیە.

ه - با لێدوانەکانت کورت و پوخت بێت، لە قسەکانتدا، کە مەبەستەکەی خۆت خستەڕوو، واز لە قسەکردن بێنە درێژەی پێمەدە با تووشی هەڵە نەبیت، چونکە کورتی و پوختی کاریگەرییان زیاترە، کە ڕۆژنامەنووس پرسیارێک دەکات، هەمیشە گریمانەکەی ئەو قبوڵ مەکە، چونکە لەوانەیە هەوڵبدات تۆ بەرەو وەڵامێکی دیاریکراو و بابەتێکی نەخوازراو ببات.

٧ - بە جۆش و خرۆشەوە قسە بکە

گەیاندنی پەیام بە جۆشوخرۆشەوە نەک هەر یارمەتیت دەدات زیاتر سەرنجراکێش و بەدڵی بینەران بیت، بەڵکو حەز و خۆشەویستیت بۆ پەیام و ئەرکەکەت ئاسان دەکات، سەنگی پەیامەکەشت زیاتر دەکات. هەوڵبدە لەکاتی وەڵام دانەوەی پرسیارەکان بەیەک ڕیتم قسە نەکەی، واباشترە تۆنی دەنگت بگۆڕیت و دەنگێکی وزەبەخش و سۆزدارانەت هەبێت. زۆربەی ئەو کەسانەی لەچاوپێکەوتنی میدیاییدا سەرکەوتوون، ئەوانەن، کە زانیارییان لەسەر بابەتەکە هەیە و بە حەماسەوە بڕوایان بە

پەیامەکەی خۆیان هەیە، بە ئەرێنی و هەستکردن بە بەرپرسیاریتیەوە قسە لەسەر بابەتەکە دەکەن. دیارە ئەوانەی کەسایەتییەکی کراوەیان هەیە و بڕوایان بە خۆیان و پەیامەکەیان هەیە، لەمیدیاکاندا باشتر و کاریگەرانەتر دەردەکەون لەچاو ئەو کەسانەی دوو دڵ و ڕاڕان لە هەڵوێست و قسەکردندا.

هەندێک کەس خۆڕسکانە خوا بەهرەیەکی باشی لە قسەکردن و پەیوەندییکردن پێداون، بەڵام چیرۆکی سەرکەوتنی هەندێکی تر لە دەرکەوتنی میدیایی و گوتاربێژییدا دەگەڕێتەوە بۆ ڕاهێنان و ئامادەکاری پێشوەختە. لەبیرت نەچێت ئەو ڕۆژنامەنووسەی چاوپێکەوتنت لەگەڵدا دەکات ئەویش هەر بینەرە، بۆیە هەوڵبدە لە چاوپێکەوتنەکەدا کارامەیی و لێهاتوویی خۆت لە پەیوەندییکردن و توانای قسەکردن و گەیاندنی پەیامەکەت بەباشی دەربخەی، تا باشتر سەرنجی ڕۆژنامەنووسەکە و بینەران بۆ قسەکانی خۆت ڕابکێشێت.[٢٧]

دووەم: چۆن وادەکەی لە چاوپێکەوتن بە هێز و کاریگەر دەربکەویت(٢٨)

ئەگەر ئەزموونێکی زۆرت نەبێت لە دەرکەوتنی ناو کامێرادا، ڕەنگە دەمارگیرانە دەربکەویت، لێرەدا چەند شتێک دەخەینەڕوو، کە پێویستە لەبەرچاوی بگریت بۆ ئەوەی دڵنیا بیت، کە تا دەتوانیت بەشێوەیەکی جوان دەربکەویت:

١. زۆر بە خێرایی قسە مەکە، زۆرئارام و لەسەرخۆ بە متمانە بە خۆبوونەوە قسە بکە، چونکە ئەاونەی توڕە و دەمارگیرن خێراتر قسە دەکەن، وات لێدەکات دەمارگیرتر دەربکەویت. بۆیە بە

---

[٢٧] جورج ميرسل، افضل الطرق للظهور في وسائل الاعلام، ت:حنان الغفري،الجمعية السورية للعلاقات العامة، ٢٠٠٥، ص١٦.

[28] Kirsten Baseley, Ways to Prepare for a TV Interview, https://blu-skycreative.com/6-ways-to-prepare-for-a-tv-interview/

هێواشی قسە بکە، تۆ دەتەوێت بینەران گوێ لە قسانت بگرن و لێت تێبگەن.

٢. با زمانی قسەکردنت سادە و ڕستەکانت کورت بن، درێژدادڕی، وا لە ئامادەبووان دەکات ئاگایان لەو شتانە نەبی کە دەیلێین، ڕەنگە بینەران ئەمە بە خۆبەزلزانین و بێزارکەر بزانن. چاوپێکەوتنە تەلەفزیۆنییەکان بۆ دیالۆگ و لێکتێگەیشتنە.

٣. یاسای سێ بەکاربهێنە، یاسای سێ شێوازێکی کۆنی نووسین و قسەکردنە، مێشکمان خەریکی نەخشەکانە، سێ بابەتی سەرەکی لە لیستی بیرکردنەوەکانت وەک سێ خاڵ دەستنیشان بکە، بۆئەوەی زیاتر بە ڕێکخراویی قسە بکەیت بۆ نموونە: "سێ کێشە هەیە کۆمپانیاکەمان چارەسەری دەکات" یان "سێ جۆر کڕیار هەیە بۆ بەرهەمەکەمان، یاخود سێ تێبینیمان لەسەر بڕیارەکەی حکومەت هەیە...هتد. ئیتر هەرسێکیان بەدوای یەک باس دەکەی.

٤. تا دەتوانیت لەکاتی قسەکردن ناوی پارتەکەت، یا دامەزراوەکەت بڵێ، بەڵام (لە چوارچێوەی لۆژیک) دابێت، بۆ ئەوەی بینەران بزانن تۆ سەر بەچ لایەنێکی و باشتر بتناسن تۆ کێیت، بەتایبەتی، کە ڕەنگە هەندێک چاوپێکەوتن دەستکاری بکرێن. بۆ نموونە دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە ناوخۆدا بەوە ناسراون، کە بۆ ماوەی ٢٠ خولەک چاوپێکەوتن لەگەڵ خەڵک دەکەن، بەڵام دواتر تەنها یەک گرتەی ٥-١٠ چرکەیی لێ بڵاودەکەنەوە. بۆیە لەبری ئەوەی بڵێیت "ئێمە"، باشتر وایە ناوی حزبەکەت، یاخود دامەزراوەکەت بڵێی، تەنانەت ئەگەر دووبارەش بێت.

٥. خەندە! کەس نایەوێت سەیری رووخساری گرژی قسەکەرێکی زۆر جدی و داخراو بکات، پێویست ناکات خەندەیەکی گەورەی وەرزشی بکەیت، پێویست ناکات بەردەوام پێبکەنی، بەڵام لەکاتی گونجاودا، نیمچە زەردەخەنەیەک بکە، چونکە وزە و متمانەت پێدەدات.

٦. با پەیامنێرەکە پرسیارەکەی تەواو بکات ئینجا قسە بکە، پچڕانی قسەی ئەو، یا میوانەکەی بەرامبەرت وەک بێڕێزی لێکدەدرێتەوە، بۆ بینەرانیش ناخۆشە، کە بێژەرەکە هێشتا پرسیارەکەی تەواو نەکردووە لەناو قسەکانی ئەودا مەڵێ ("بەڵێ"، "ئۆە ها"، یان "بەدڵنیاییی").

٧. زمانی جەستەت بەدروستی بەکاربێنە، دەستەکانت لە تەنیشت خۆت، یان لەسەر مێزەکەی پێش خۆت دابنێ (ئەگەر هەبوو). کاتێک وەڵامی پرسیارێک دەدەیتەوە، پێویست ناکات دەستەکانت لەسەر مێزەکە بێت، ئازادانە زمانی ئاماژە بەکاربهێنە بۆ جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی دەیڵێیت. بەڵام زیادەڕۆیی لەبەکارهێنانی جولەی دەستەکانت و زمانی جەستەت مەکە. لە(بەشی شەشەمدا بەدرێژی باسی زمانی جەستەمان کردووە).

٨. پێش ئەوەی وەڵام بدەیتەوە، پرسیارە نەرێنییەکانی ڕۆژنامەنووسەکە دووبارە مەکەوە، کە چاوپێکەوتنت لەگەڵدا دەکات. (٢٩)

٩. لەکۆتایی چاوپێکەوتنەکەتدا هیچ قسەیەک، یا جولەیەکی نەشیاو مەکە. نەبادا ئامێری تۆماری دەنگی و مایکرۆفۆن، یان کامێرای تەلەفزیۆن هێشتا کار بکات دوای ئەوەی پێت وایە تەواو بوویت.

(29) Top tips for preparing and doing media interviews, https://www.publicaffairsnetworking.com/advice/top-tips-for-preparing-and-doing-media-interviews.

بەشی سێیەم

ڕۆڵی بە بازاڕکردنی سیاسی لە هەڵبژاردنەکاندا

باسی یەکەم: بە بازاڕکردنی سیاسی چییە؟
باسی دووەم: ڕەگەز و قۆناغ و ئەرکەکانی بەبازارکردنی سیاسی
باسی سێیەم: پەیوەندیی و جیاوازییەکانی نێوان هەڵمەتی هەڵبژاردن و بەبازاڕکردنی سیاسی
باسی چوارەم: پارتە سیاسییەکان وستراتیژیەتی بەبازاڕکردنی سیاسی

باسی یەکەم

بە بازاڕکردنی سیاسی چییە؟

چەمکی بەبازاڕکردنی سیاسی بۆتە یەکێک لەو چەمکانەی زیاتر لە سێ دەیە دەبێت بەشێوەیەکی کاریگەر بۆ باسکردنی کۆمەڵێک گۆڕانکاری لەبرای کاری سیاسییدا ڕوودەدەن. بەبازاڕکردنی سیاسی لەبنەڕەتدا پرۆسەیەکە بۆ بەرەوپێشبردنی پەیوەندییە سیاسییەکان، کە زۆر جار کاندیدە سیاسیەکان بەهاوبەشیکردن لەسەر چەند بیرۆکەیەک خۆیان پێ لەدەنگدەران نزیک دەکەنەوە. بەواتایەکی تر دەتوانینی بڵێین: بە بازاڕکردنی سیاسی وێنەیەکی ستراتیژی و تەکنیکی و دروستکراوی پەیوەندی سیاسییەکانە بە مەبەستی بەدەستهێنانی پشتیوانی جەماوەر بۆ کاندید یا لایەنێکی سیاسی.

هەرچەندە پێناسەیەکی یەکگرتوو بۆ بەبازاڕکردنی سیاسی نەکراوە، بەڵام یەکەم پێناسەی بەبازاڕکردنی سیاسی دەگەڕێتەوە بۆ ئەڤراهام شاما (١٩٧٦) کە بەبازاڕکردنی سیاسی بەم شێوەیە پێناسە کرد: "ئەو پرۆسەیەی کە کاندیدە سیاسییەکان و بیرۆکەکانیان ئاراستەی دەنگدەران دەکرێن بۆ ئەوەی پێداویستییە ئەگەرییەکانیان تێر بکەن و بەم شێوەیە پشتیوانی خۆیان بۆ کاندیدەکە بەدەست بهێنن"[1] پێناسەکەی شاما بۆ بەبازاڕکردنی سیاسی ڕەنگدانەوەی هاوتا بازرگانییەکەی بوو، چونکە بەبازاڕکردنی سیاسی وەک پرۆسەیەک سەیر دەکرا نەک فەلسەفەیەکی

---

1 Shama, A. (1976) The Marketing of Political Candidates, Journal of the Academy of Marketing Science, 4(4): 764-77

ڕێکخراوەیی، لەگەڵ گرنگیدان بە کاندیدە سیاسییەکان کە دەنگدەران وەک هاوبەشی ئاڵوگۆڕی ناوەندی ڕازی بکەن نەک گرنگی بەفراوانکردنی پەیوەندییەکان بدەن.

پێناسەی لۆک و هاریس (١٩٩٦) ڕەنگدانەوەی پێشکەوتنەکانی بواری بەبازاڕکردنی بازرگانی بوو لە ڕێبازێکی بنەمادار بە مامەڵەوە بۆ ڕێبازێکی بنەمادار بە پەیوەندی. لۆک و هاریس (١٩٩٦) بەبازاڕکردنی سیاسی بە هەردوو دیسیپلین و چالاکیی پێناسە دەکەن. وەک دیسیپلینێک، بەبازاڕکردنی سیاسی بریتییە لە؛ "لێکۆڵینەوە لە پرۆسەکانی ئاڵوگۆڕی نێوان لایەنە سیاسییەکان و ژینگەکەیان و لە نێوان خۆیاندا، بە ئاماژەیەکی تایبەت بە پێگەی هەردوو ئەو لایەنانە و پەیوەندییەکانیان"، لە کاتێکدا وەک چالاکییەک، بەبازاڕکردنی سیاسی "پەیوەندیدارە لەگەڵ ستراتیژییەکانی پێگە و پەیوەندییەکان، و ئەو شێوازانەی کە لەوانەیە لە ڕێگەیانەوە ئەم ستراتیژیانە بەدی بهێنرێن، لەوانەش گەڕان بەدوای زانیاریدا بۆ ناو هەڵوێستەکان، هۆشیاری و وەڵامدانەوەی ئامانجەکا"[2]. ئەم پێناسەیە دان بەوەدا دەنێت کە بەبازاڕکردنی سیاسی تەنیا پەیوەندی بە کردەوەی ئەکتەرە سیاسییەکانەوە نییە لە ڕێگەی هەڵمەتی هەمیشەییەوە، میکانیزمی بنەڕەتی بریتییە لە ئاڵوگۆڕی بەها لە نێوان قەوارە سیاسییەکان و ژینگەکاندا لە هەردوو ئاستی کۆی گشتی و تاکەکەسیدا. هەرچی هێنیبێرگ ڕای وایە کە " بە بازاڕکردنی سیاسی هەوڵدەدات پەیوەندییە سیاسییە درێژخایەنەکان بە قازانجێک بۆ کۆمەڵگا دابمەزرێنێت و بپارێزێت و بەرزیان بکاتەوە، بۆ ئەوەی ئامانجی تاک ئەکتەرە سیاسییەکان و ڕێکخراوە پەیوەندیدارەکان بەدیبهێنرێت. ئەمەش بە ئاڵوگۆڕی یەکتر و جێبەجێکردنی بەڵێنەکان ئەنجام دەدرێت[3]

2 Lock, A. and Harris, P. (1996) Political Marketing: Vive la Difference! European Journal of Marketing, 30(10/11): 21-31.

3 Robert P. Ormrod, Defining Political Marketing, Institute for Economics and Management, Aarhus University, Management Working Papers 2012-02, p:4.

کۆمەڵەی بەبازاڕکردنی ئەمریکی (AMA) بەبازاڕکردنی سیاسی بەم شێوەیە پێناسە دەکات: "بازاڕکردن کە بۆ کاریگەریکردن لەسەر ئامانجەکان داڕێژراوە بۆ دەنگدان بە کەسێک، لایەنێک، یان پێشنیارێکی دیاریکراو" ئەم پێناسەیە لەسەر پێناسەی AMA بۆ بە بازاڕکردنی بازرگانی بنیات نراوە کە دەڵێت: وەک "چالاکی، کۆمەڵە دامەزراوە و پرۆسەکان بۆ دروستکردن، پەیوەندیکردن، گەیاندن و ئاڵوگۆڕکردنی پێشکەشکردنەکان کە بەهایان هەیە بۆ کڕیاران، کڕیاران، هاوبەشەکان و کۆمەڵگا بەگشتی[٤].

هیوز و دان پێناسەکانی AMA یەکخست و پەرەیان پێدا و گوتیان: بەبازاڕکردنی سیاسی بریتییە لە "کۆمەڵێک چالاکیی، پرۆسە یان دامەزراوە سیاسییەکان کە لەلایەن ڕێکخراوە سیاسییەکان، کاندیدەکان و تاکەکانەوە بەکاردەهێنرێن بۆ دروستکردن، پەیوەندیکردن، گەیاندن و ئاڵوگۆڕی بەڵێنەکان بەهادار لەگەڵ دەنگدەر-بەکارهێنەران، لایەنە پەیوەندیدارەکانی پارتە سیاسییەکان و کۆمەڵگا بەگشتی.[٥]

بەلێکدانەوە هەڵسەنگادنی پێناسەکانی سەرەوە ، دەردەکەوێت کە چوار لایەنی پەیوەندار ڕۆڵی سەرکییان لە پرەۆسەی بەبازاڕکردن هەیە ئەوانیش: بەبازاڕکراوە سیاسییەکان، دەنگدەران/بەکارهێنەران، لایەنە پەیوەندیدارەکانی حزب و کۆمەڵگا بە گشتی.

بە بازاڕکردنی ئاسایی کار بەشێوەیەکی گشتی لە چوار رەگەز پێک دێت، ئەوانیش: بەرهەم، نرخ، شوێن و بانگەشەکردن لە بازرگانی ئاساییدا و تێکەڵاوکردنی ئەم گروپانە دەبێت زۆرترین قازانج بکات. هەریەک لەم چوار ئامرازەی بە بازاڕکردن دەبێت هاوتەریب بن لەگەڵ: پەیوەندیی، چارەسەر و ئاسانکاری، کڕیار و تێچوون بۆئەوەی لە دیدی بەکاربەرەوە سوود بە کڕیار بگەیەنێت.

---

4 American Marketing Association (2007) “Definition of Marketing”, http://www.marketingpower.com/Community/ARC/Pages/Additional/Definition/default.aspx, accessed .7-8-2024.

5 Hughes, A. and Dann, S. (Political Marketing and Stakeholder Engagement, Marketing Theory,2009, 9(2): 243-56

(کۆتلەر) لە کتێبی بە بازاڕکردن بۆ ڕێکخراوە قازانج نەویستەکان لە ساڵی ١٩٨٢دەڵێ: بانگەشەی ئاسایی تەنیا هونەری ڕاکێشانی دەنگدەرانە بێ ئەوەی پێویستی بە بەڵگەوە هەبێت، لە کاتێکدا بە بازاڕکردنی سیاسی زانستە لە کرداردا.

بۆ یەکەم جار ساڵی ١٩٥٩ لە سەردەمی سەرۆک (ویڵسن) لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وشەی بە بازاڕکردن لە هەڵمەتەکانی ڕاگەیاندن وەک دەستەواژەی بە بازاڕکردنی سیاسی بەکارهاتووە. سەرۆک (ئایزنهاوەر) بە بازاڕکردنی سیاسی وەک میتۆدێک لە بانگەشەی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکا بەکارهێنا، بەڵام هەندێکی تر پێیانوایە، کە سەۆک (ڕۆزفیلت) یەکەم کەس بووە بە بازاڕکردنی سیاسی بەکارهێناوە، چونکە ئەو یەکەم کەس بووە پەیوەندییە گشتییەکانی لە دامەزراوەکانی حکومەتی ئەمریکادا بۆ بە بازاڕکردنی سیاسی بەکارهێناوە[٦]، هەروەک سەرۆک (جۆن کەنەدی) ساڵی١٩٦٠ بۆ یەکەمجار بە بازاڕکردنی سیاسی بۆ تویژینەوەی زانستی کۆمەڵناسی سیاسی و زانینی ڕایگشتی دەنگدەران بەکارهێناوە، ئەم کارەشی بە یارمەتی کەسانی پسپۆر و شارەزای بواری ریکلام و ریگاکانی کۆنترۆڵکردنی تەلەفزیۆن و چۆنیەتی هەڵبژاردنی وێنەی کاریگەر بۆ پشتیوانیکردن لە کاندیدی سەرۆکایەتییدا کردووە.[٧]

لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی فەرەنسا لە ساڵی ١٩٧٤ بۆ یەکەمجار بە بازاڕکردنی سیاسی لەلایەن پاڵێوراوانی سەرۆکایەتی هەر یەکێک لە: (ڤالیری جسکاردیستان، فرانسوا میتران، جاک شابان دالماس) بەکارهات، دواتریش وڵاتانی ئەورووپای رۆژئاوا و ئەمریکای باکوور بە بازاڕکردنی سیاسییان بەکارهێنا.[٨]

---

[٦] منى خيري الشوري، التسويق السياسي في الانتخابات الرئاسية والانتخابات الامريكية انموذجا ٢٠٢٠، مجلة كلية السياسة والاقتصاد، العدد:٢٨، ابريل ٢٠٢٣، ص٢٥٣.

٧ -مروة عالم، تطبيق أسس التسويق السياسي عالقتها بالمشاركة السياسية للمواطن، رسالة ماجستير) القاهرة: كلية التجارة بجامعة عين شمس، ٢٠٠٨(، ص.٣٥

٨ محسن الندوي، إستراتيجية التسويق السياسي في الحمالت االنتخابية، مجلة رهانات، العدد ،٤١ ،٢٠١٧ ص.٦٠.

لە ماوەی ساڵانی ڕابردوودا بە بازارکردنی سیاسی بەچەندین جۆر پێناسە کراوە. (ئەڤراهام شاما) یەکەم کەس بوو بە بازارکردنی سیاسی پێناسە کردووە و دەڵێت: "ئەو پرۆسەیەیە، کە کاندیدە سیاسییەکان بەهۆیەوە بیرۆکەکانیان ئاراستەی دەنگدەران دەکەن، بە مەبەستی دابینکردنی خواست و داواکارییەکانیان بۆئەوەی پشتیوانی لە کاندید و بیرو بۆچوونەکانیان بکەن".[٩]

لە سەرەتای مانگی یەکی ساڵی ١٩٦٩دا، (کۆتلەر و لیڤی) ئاماژەی بەوە کرد، کە هەڵبژاردنەکان دەبێ یەکێک بێت لە گۆڕەپانە نوێیەکانی بە بازارکردن، چونکە "کێبڕکێیە سیاسییەکان بیرمان دەخەنەوە، کە کاندیدەکان بە هەمان شێوەی کاڵایەکی بازرگانی بە بازار دەکرێن."[١٠]

لە ماوەی ٣٠ ساڵی ڕابردوودا، پیشەسازییەکی نوێ، کە گرنگی بە بازارکردنی سیاسی دەدات سەریهەڵداوە. بۆ نموونە: کۆمەڵەی ڕاوێژکارانی سیاسی لە ئەمریکا زیاتر لە ٨٠٠ ئەندامی چالاکیان هەیە، ساڵانە بە بەهای زیاتر لە یەک ملیار دۆلاری ئەمریکی مامەڵەی لەگەڵ کاروباری هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا دەکەن[١١]. لە هەشتاکانی سەدەی بیستەوە بە بازارکردنی سیاسی لە هەڵمەتاکانی هەڵبژاردندا بە دوو ئاراستە گەشەی کردووە:

ئاراستەی یەکەم:

لەڕێی ئەوانەی، کە بە بازارکردنیان خوێندبوو، لە گفتوگۆکانیاندا جەختیان لەسەر چەمکی بە بازارکردن دەکردەوە، بۆئەوەی بزانن تا چەند دەتوانن لە بوارەکانی وەک: ڕێکخراوە نابازرگانییەکان جێبەجێ بکرێت.

---

9 Shama, A. (1976). The Marketing of Political Candidates. Journal of The Academy of Marketing Science.

10 Kotler, P. and Levy, S. J. (1969). A New Form of Marketing Myopia. Journal of Marketing, (33), 57

11 Scammell, M. (1998). The Wisdom of the War Room: US Campaigning and Americanization. Media, Culture & Society, (20).

ئاڕاستەی دووەم:

لەڕێی ئەو پرسیارانەی، کە زانایانی بواری زانستە سیاسییەکان خستیانەڕوو، ئایا بە بازاڕکردن هیچ شتێکی نوێی لەگەڵ خۆیدا هێناوە؟

ئایا چەمکی بە بازارکردنی سیاسی ئاماژە بەهیچ تایبەتمەندییەک دەکات؟ بۆچی ئەو هەموو بایەخە بە بازارکردنی سیاسی دەدرێ؟ هەندێک توێژینەوەی نوێ ئاماژە بە هەندێک لەو پێشکەوتنانە دەکەن، کە بە بازارکردنی سیاسی بەخۆیەوەی بینیووە و بەم خاڵانە گەیشتن:

١. زیادبوونی ئاڵۆزییەکان لە بەردەوامی پەیوەندییە سیاسییەکان، کە بە خیرایی دەگۆڕێت.
٢. دەرکەوتنی ستراتیژییەت بۆ ئیدارەدانی بەرهەمە سیاسییەکان.
٣. زیادبوونی بایەخدان بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ هەواڵەکاندا.
٤. دووپاتکردنەوەی گرنگیدانی زیاتر بە بازاڕکردنی سیاسی.
٥. گەشەپێدان بە بازاڕکردنی سیاسی یەکگرتوو و پلان بۆ داڕێژراو.
٦. زیادکردن و تەواوکردنی بەکارهێنانی توێژینەوەکانی تایبەت بە بازاڕکردنی سیاسی.

لە کاتی بڕیاردان بۆ بە بازاڕکردنی سیاسی و دیاریکردنی هێڵە گشتییەکان لە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا، بە بازارکردنی سیاسی لە ئەمریکادا پشت بە تەکنیکی تازە و شێوازەکانی بە بازاڕکردنی سیاسی دەبەستریت، بەڵام لە ئەوروپا و بەریتانیا پشت بە خودی حزبە سیاسییەکان دەبەستریت.

لەکۆتایی هەشتاکاندا لە هەڵبژاردنەکانی ئەوروپا گرنگی و بایەخی زیاتر بە بازاڕکردنی سیاسی درا. (ماری رۆبسن) سەرۆک وەزیرانی ئێرلەندا لە ١٩٩٠ -١٩٩٧ ، (گیرهارد شرۆیدەر) راوێژکاری ئەڵمانیا لە ١٩٩٨-٢٠٠٥، (تۆنی بلێر) سەرۆک وەزیری بەریتانیا لە ١٩٩٧-٢٠٠٧ زۆر

بەباشــی و ســەرکەوتووانە شــێوازەکانی بە بــازارکردنی سیاســییان لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا بەکارهێنا[١٢].

بە بــازارکردنی سیاســی، وەک زانســتێک لە ســەرەتای نەوەدەکــانی ســەدەی رابـردوو گرنگی و بـایەخی زیـاتری پێدرا، کاتێک مامۆسـتای بە بازارکردنی سیاسی (نیکۆلای ئۆشۆفنسی) لە ڕوانگەی زانستی سیاسییەوە دووپاتی کردەوە، کە بە بازارکردنی سیاسی وەک زانستێکی مەعریفی سێ شت لە خۆ دەگرێ ئەوانیش:

(پەیوەندیی سیاسـی -political communication، ریکلامـی سیاسـی - Advertising political، پەیوەندییە گشـتییەکان- public relation). لەبەر گرنگــی بــابەتەکە لە ٢٠٠٢ گۆڤــارێکی وەرزی بەنــاوی بە بــازارکردنی سیاسـی Journal of Political Markating وەک یەکەم گروپی پسـپۆر لەبــواری بە بــازارکردنی سیاســی دامەزرا. دەســتی بە شــیکردنەوە و تـوێژینەوە کـرد لەبـارەی ڕۆڵـی (مارکێتینگ) بە بازارکردن لە سیاسـەتدا، هەروەک چەنـدین بەرنـامەی ئەکـادیمی بـۆ راهێنـان و مەشـق پێکردنـی هاوڵاتیــان و پســـپۆڕان لە بوارەکـــانی بە بـــازارکردن و سیاســـەتدا خرایەڕوو.[١٣]

لە ســەرەتای هەزارەی ســێیەمەوە هێشــتا بەبـازارکردنی سیاســی لەلایەن ناوەنـدە زانســتی و سیاســی و ئەکادیمییەکــان بـایەخی زیــاتری پێدەدرێ و بەفراوانی لەهەڵمەتی هەڵبژاردنەکان بەکاردێت و هەمیشـە لە گۆڕان و بەرەوپێشچوون دایە. لەگەڵ بەکارهێنانی میتۆدەکانی مـارکێتینگی سیاسی لە ئینتەرنێتدا، زاراوەیەکی نوێ دەرکەوت، کە بریتییە لە زاراوەی بە (بازارکردنی سیاسی ئەلیکترۆنی)، کە بریتییە لە: "کۆمەڵێک پرۆسـە و چالاکیی کە بەشداری لە سەرکەوتنی کاندیدێکی سیاسی یان سەرکەوتنی پرۆســەی دەنگـدان بـۆ پرسـێکی دیـاریکراو دەکەن، لەڕێـی بەکارهێنـانی

---

[١٢] علاء الدين بسيوني، التسويق السياسي: تأصيل نظري، المجلة العلمية للبحوث والدراسات التجارية، جامعة حلوان- كلية التجارة، ع٢، ٢٠١٠، ص٢٠٢.

[13] Sheren, Elaince, Schiffman – lean G.,"political marketing research in the 2000 U.S. Election" (U.S.: Journal of political marketing, vol., 2, N2, 2002) P: 42

ئـــامرازە ئەلیکتـــرۆنییە مۆدێرنەکـــانی وەک ئینتەرنێـــت، کە بـــۆتە هـــۆی کەمکـــردنەوەی کـــات، تێچـــوون، هەوڵ و مەترســـییەکان کە دەنگـــدەران دووچاری دێن لەکاتی بانگەشە و دەنگدان لە هەڵبژاردنەکاندا.[١٤]

لەکۆتاییدا دەتوانین بڵێن بەبازاڕکردنی سیاسی بریتییە لە: "پلانданان و جێبەجێکردنی بەرنامە سیاسی و هەڵبژاردنەکان کە لە ڕێگەی پەیوەندیی سیاسی لەگەڵ جەماوەر جێبەجێ دەکرێن، لە ڕێگەی چەندین تەکنیکەوە کە لێکـــۆڵینەوە لە پێداویســـتی و خواســـتی دەنگـــدەران و ڕەفتـــاری هەڵبژاردنیان دەکەن بە ئامانجی دروستکردنی کاریگەربەسەر دەنگدەران. بە بازارکردنی سیاسی گرنگییەکەی هەر لەوەدا نییە، کە تەنیا ئامرازێکی پەیوەنـــدییکردنە، بەڵکـــو بـــۆتە شـــێوازێکی کـــاریگەر لە ئیـــدارەدانی سیاسەتکردن بەگشتی، تا دەگاتەی ئاستی ئەوەی، کە ئەمڕۆ ئەم چەمکە لەلایەن زۆربەی حکومەتەکاندا لە ژیانی سیاسیدا بەکاردێت و پشتی پێ دەبەسترێت، چونکە لەڕێی بەبازارکردنی سیاسییەوە دەستەبژێری سیاسی و سەرکردەکان باشتر دەتوانن گوێ لە راوبۆچوونی خەڵک بگرن. ئەمەش وادەکات، کە کاراکتەرە سیاسییەکان گرنگی و بایەخی زیاتر بە خواست و داواکارییەکـانی هاوڵاتیـان بـدەن، بەتـایبەتی لەکـاتی بانگەشـەکردن بـۆ بەرنامەکانیـان و بە بـازاڕکردنی گوتـارە سیاسـییەکانیان لەهەڵمەتەکـانی هەڵبژاردندا.

١٤ - حنان حيدر صاحب، فاطمة عبد الكاظم حمد، "التسويق السياسي وتشكيل اتجاهات الراي العام في مواقع التواصل االجتماعي، مجلة الباحث االعالمي، العدد،٣٩ ،٢٠١٨ ص١.

باسی دووەم

ڕەگەز و قۆناغ و ئەرکەکانی بەبازارکردنی سیاسی

یەکەم: ڕەگەزەکانی بەبازاڕکردنی سیاسی

چوار ڕەگەزی سەرەکی ڕۆڵیان لە بەبازاڕکردنی سیاسییدا هەیە ئەوانیش[15]:

١ **بازاری سیاسی:** دەنگدەران و ئەو لایەنانە دەگرێتەوە، کە کاریگەرییان بەسەر دەنگدەران هەیە.

٢ **بەرهەمی سیاسی:** بەرهەم و دەرهاوێشتەی دامەزراوەکان، پارت و ڕەفتاری کەسەکان بە سیاسەت و بڕیارەکان و ئاڕاستەی تاکەکان، لەکاتی کارکردنیاندا ڕەچاو دەکرێ. لەوانەیە بەرهەمی سیاسی بریتی بێ لە کاندیدەکان و بەرنامەی پارتە سیاسییەکانیان.

٣ **پارتە سیاسییەکان:** لە ڕوانگەیەکی دیموکراسییەوە پارتە سیاسییەکان، گرنگترین و کاریگەرترین بەشن لە پرۆسەی پەیوەندیی سیاسی و بەبازاڕکردن. لەگەڵ هەندێک لە گروپەکانی فشار و ئەوانەی نەیانتوانی ببنە حزبی سیاسی و ڕۆڵی حزبەکەش ئەگەر لەدەسەڵات بێ جیایە لەگەڵ حزبێکی ئۆپۆزسیۆن. یان هاوپەیمان لە حوکمرانییدا.

٤ **پەیوەندییکردن بەجەماوەر لەرێی ئامرازەکانی میدیا:** پەیوەندیی جەماوەری لەرێی ئامرازەکانی ڕاگەیاندن (تەلەفزیۆن ، رادیۆ رۆژنامە، تۆڕەکانی ئینتەرنێت، پۆستەر و کۆبوونەوەی جەماوەری هەریەکەیان رۆڵێکی بەرچاویان لە لەکاتی بانگەشەی هەڵبژاردندا هەیە، بۆ دیاریکردنی کاندیدەکان و گواستنەوەی زانیاری لە نێوان کاندیدەکان و دەنگدەراندا.

---

[15] علاء الدين بسيوني، التسويق السياسي، مصدر سبق ذكره، ص ٢٨١.

دووەم: قۆناغەكانی بەبازاڕكردنی سیاسی

بەگشتی بەبازاڕكردنی سیاسی بەسێ قۆناغ تێپەردەبێت:[١٦]

قۆناغی یەكەم:

بەكارهێنـــانی توێژینەوەكـــانی ڕاپگشـــتی و شـــیكردنەوەی ژیـــنگەی دەوروبەر و بـازاڕ، لێرەدا پێویسـتە كاندیـد هەڵسـەنگاندن و خوێنـدنەوەی ورد بـۆ بـازاڕی سیاسـی و جەمـاوەری بكـات، دەرفەتەكـانی ئەو بـازاڕە دیـاری بكـات، ئەمەش بە لێكـۆڵینەوەی ئەگەرەكـان و پێشـبینكردنی بـۆ دابەشبوونی دانیشـتوان بەسـەر چەنـد گروپێك، ئەمـانە وادەكەن كانديـد و هێـــزە سیاســـییەكان باشـــتر لە خواســـت و كێشـــەكانی خەڵـــك و كاردانەوەكانیـــان تێـــبگەن لە بەرانـــبەر ئەو بڕیـــارە سیاســـیانەی، كە سیاسەتمەداران دەریدەكەن.

قۆناغی دووەم:

گەشـە بەسـتراتیژیەتی سیاسـەت بـدە واتە (سیسـتمی دروسـتكردنی كاریگەریی بەسەر دەنگدەردا) لێرەدا پێویستە ئەو تەكنیكانە گەشەپێدەن، كە بـۆ دروسـتكردنی كـاریگەریی و پەیڕەوكردنـی هەژمـوونی سیاسـی، بریكارەكـان پشـت بە زانیارییەكـان دەبەسـترێت بـۆ زانینـی خواسـت و داواكـــاری دەنگـــدەران، پێشخســـتنی بەرنامەكـــان و فراوانكردنیـــان و بەدەستهێنانی ئامانجە سیاسییەكان.

قۆناغی سێیەم:

پروپاگەندە و بانگەشەكردن بۆ بەرنامەیەكی سیاسی، بریكارەكانی بە بـازاڕكردنی سیاسـی بەشـداری لەهەمـوو جۆرە بانگەشـەیەكدا دەكەن، بەو هیـوایەی كە هاولاتیـان بـایەخی زیـاتر بەو بەرنـامە و ئامانجـانە بـدەن، كە پارتە سیاسییەكان بانگەشەی بۆ دەكەن.

---

[16] – Philip Kotler and Sidney J. Levy, "Broadening the Concept of Marketing," Journal of Marketing, vol.38, January 1969, p 11.

بە بازاڕکردنی سیاسی یەکێکە لە پێداویستییەکانی دیموکراسیەتی فرەلایەنی نوێ، بابەتێک هەڵدەبژێرێ، کە پەیوەندیی بە چین و توێژێکی کۆمەڵگەوە هەیە، وەک بێکاری لەناو گەنجان، قەرزی کشتوکاڵ بۆ جوتیاران. کاندیدەکە چەند بابەت و کێشەیەک دەستنیشان دەکات و کاری لەسەر دەکات، سیاسەت و ئامانجەکانی خۆی لەسەر هەر یەکێک لەم کێشانە بۆ دەنگدەران دەخاتەروو. پاشان بەرنامەی بە بازاڕکردنی سیاسی خۆی بۆ هەر یەکێک لەم کێشانەی باسمان کرد دادەنێ ، کە چوار خاڵ لەخۆ دەگرێت:

١ -بەرهەمی سیاسی:

مەبەستمان لە بەرهەمی سیاسی (حزبەکەت و ڕابردووی سیاسیت و وێنەی حزبەکەت و سەرکردەکانی لەبەردەم جەماوەردا).

٢ -ئاپۆڕەی جەماوەر:

زۆری پڕوپاگەندە و ریکلامکردن، کە بە پارە کراوە، یان شتێکی لەبەرانبەر دراوە.

٣ -نرخەکەی:

واتە هەڵمەتەکە چەندی تێدەچێت، پروپاگەندە کردنەکە چەند کاتی دەوێت.

٤ -شوێنەکەی:

واتە شوێنی کۆڕ و سیمینار و بەرنامەی کاری خۆبەخشەکان لەکوێ دەبێت.

٥ -بەرنامەی بەبازاڕکردنی نوێ:

دەرفەتی ململانێ بە کاندیدی سیاسی دەدات، چونکە پاڵێوراوی سیاسی پێویستی بە گەڕان و دۆزینەوەی بازارێک هەیە، بۆ ئەو کێشە و بابەتانەی کەجێی بایەخپێدانی خەڵکن و پێویستە لەبەرنامە و بانگەشەی سیاسی پاڵێورەکەدا هەبن.

سێیەم: ئەرکەکانی بە بازاڕکردنی سیاسی

پێویستە بزانین ئەرکەکانی بە بازاڕکردنی سیاسی چییە؟ شارەزایان ئەم ئەرکانەیان بە هەشت خاڵ دیاریکردووە وەک:[١٧]

١ - بەرهەم و بەڵێندان:

لەکاتی بە بازاڕکردنی سیاسی لە بانگەشەی هەڵبژاردندا، هەر کاندیدێک بەسەر کالا و بەرهەم و هەڵوێست و بڕیارەکانی خۆی و حزبەکەیدا هەڵدەدات، بەڵێن دەدات. کە حکومەتێکی ئەقڵانی و شەفاف و خزمەتگوزار بۆ خەڵک دروست دەکات، یا ئایدۆلۆژیا و سیاسەتێکی دیاریکراو پەیڕەو دەکات وەک: بەڵێن دەدات، کە ئازادی رۆژنامەنووسی و خۆپیشاندان دابین بکات و بەرەنگاری گەندەڵی ببێتەوە.

٢ -دابەشکردن و گەیاندنی زانیاری بە خەڵک:

پێدانی زانیاری لەسەر سیاسەت و بەرنامەی حزب و کاندیدەکانی بە لایەنگران و دەنگدەران، دەبێ دڵنیابین، کە ئامرازی دابەشکردنەکە لەگەڵ ئامانجەکانی حزب و سیاسەتەکانییدا دەگونجێت.

٣ -خەرجی و تێچوون:

پێویستە بەرنامەی وشیارکردنەوەی خەڵک و دەنگدەران بەشێوەیەکی سەرکەوتوانە دانرابێ، کە بەئاسانی ئاستەنگ و لەمپەرەکان تێپەڕێنێ و زانیارییەکان لەبارەی بەرهەم و هەڵوێستەکانی حزب، بەبێ ئەوەی هیچ پارەیەکی تێبچێ و بە ئاسانی بگاتە دەنگدەران.

---

[١٧] أ.د عبدالله جاد وآخرون، استخدام الفيسبوک في التسويق السياسي لمرشح االنتخابات الرئاسية، مجلة بحوث التربية النوعية – جامعة المنصورة، عدد ،٣٣ يناير ،٢٠١٤ صص-٨٩٣. ٨٩٤.

٤ -پەیوەندیکردن:
بە مەبەستی گەیاندنی پەیامە سیاسییەکان بۆ جەماوەر، پێویستە هەڵوێستە سیاسییەکان روون و ئاسان بن و بەجوانی و کاریگەری بگاتە خەڵک.

٥ -ئیدارەدانی هەواڵەکان:
ئەمەش پەیوەندی بە ئەرکی پەیوەندییکردنەوە هەیە. ئەو هاوبەشە لاوەکیانە دەگرێتەوە کە هەواڵ و زانیاریان لەلەگەڵدا ئاڵوگۆر دەکەین.

٦ -پارەدارکردن:
سەرکەوتن لە بە بازاڕکردنی سیاسیدا پێویستی بە پارە و بودجەیەک هەیە بۆئەوەی ئامانجەکانی خۆت بپێکێ، بۆ ئەمەش دەتوانرێت پشت بە ئابوونەی حزب و کۆمەک و یارمەتی دۆستەکان و سپۆنسەرەکان ببەسترێت.

٧ -بەرێوەبردنی هەڵمەتەکە بە هاوشێوەیی و هاوتەریبی:
بۆئەوەی پەیام و بەرنامەی بە بازاڕکردنەکەمان لەناو دەنگدەراندا باشتر جێی خۆی بکاتەوە، پێویستە لە ڕێی چەند رێکخراوێکی هاوشێوە درێژە بەم هەڵمەتە بدرێت، چونکە بڕوا و متمانەی زیاتری خەڵک بە کارنامە و بەرنامە سیاسییەکە مسۆگەر دەکات.

٨ -هەماهەنگی ناوخۆیی:
جەخت لەسەر بوونی هەماهەنگی و پەیوەندییەکی باش لە نێوان ئەندامانی حزب و چالاکوانان و وتەبێژەکان دەکاتەوە. ئەرکی بە بازارکردنی ناوخۆ رۆڵێکی گرنگی هەیە بۆ دروستکردنی وێنەیەکی جوان لە ناوخۆی یزبدا، لەدەرەوەش کاریگەریی بەسەر بەهێز نیشاندانی حزبەکە هەیە.

باسی سێیەم
پەیوەندیی و جیاوازییەکانی نێوان هەڵمەتی هەڵبژاردن و بەبازاڕکردنی سیاسی

یەکەم: پەیوەندیی نێوان هەڵمەتی هەڵبژاردن و بەبازاڕکردنی سیاسی

هەڵمەتی هەڵبژاردن؛ بریتییە لە پرۆسەی پەیوەندیکردن، کە پاڵێورایێک دەیەوێ بەهۆیەوە پۆستێکی سیاسی لەڕێی هەڵبژاردن بەدەست بێنێ. هەڵمەتی هەڵبژاردن جیاوازی لەگەڵ بانگەشەکانی تری میدیاییدا هەیە. دێنیس ماکوێل؛ هەڵمەتی هەڵبژاردن وەک هەوڵێکی پەیوەندییکردن پێناسە دەکات، کە بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بەردەوام دەبێت لەسەر بنەمای ڕەفتاری دامەزراوەیی، یان بە کۆمەڵ، کە لەگەڵ ستاندارد و بەها باوەکاندا یەک دەگرێتەوە، بە ئامانجی ئاڕاستەکردن و بەهێزکردن و هاندانی هەڵوێستی خەڵک بەرامبەر بە ئامانجە پەسەندکراوەکان لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە وەک دەنگدان'[18] لە بانگەشەی هەڵبژاردندا کاندید و پارتە سیاسییەکان هەوڵدەدەن سەرمایەی سیاسی خۆیان و تواناکانیان و بەرنامەکانیان بە دەنگدەران بگەیەنن و بڕوایان پێبهێنن، کە ئەوان کەسانی شایستەن بۆئەوەی لەهەڵبژاردندا دەنگیان پێبدەن.

[18] بلال ه فالح صيهود، مبادیء الحملة الانتخابية، الدار البابلية، بغداد، ٢٠٢٣، ص ١٩.

هەڵمەتـــی هەڵبـــژاردن لە بنەڕەتـدا بـریتییە لە؛ جێبەجێکردنـی ستـراتیژییەتی پەیوەنـدییکردن، کە پێشـتر بـۆ پـاڵێوراو ئامـادەکراوە، بەسادەیی دەتوانین بڵێین هەڵمەتی هەڵبژاردن پڕوپاگەندەیەکی سیاسییە و بـریتییە لە پەیوەنـدیکردنی کاندیـدەکان بەجەمـاوەر لەڕێـی هەمـوو ئامڕازەکـانی پەیوەنـدیی جەمـاوەری و کەسـی بـۆئەوەی پەیوەنـدیی بە دەنگدەرانەوە بکەن و ڕوایان پێی‌بهێنن دەنگیان پێبدەن، چونکە خاوەنی سیاسەت و بەرنامە و ئامانجی باشن، کە لەخزمەتی خەڵک دایە.

پڕوپاگەنـدەی سیاسـی: واتە هەمـوو جۆرە ریکلامکردنێک، کە لە سـەرجەم ئامرازەکـانی ڕاگەیاندنـدا بەکاردێـت بـۆ پەیوەنـدییکردن بە دەنگدەران کە: کۆبوونەوکان، وتاردان، کۆبوونەوەی لیژنەکانی پشتیوانی کەمپین دەگرێتەوە. بەگشتی بەڕێوەبردنی هەڵمەتەکانی هەڵبژاردن؛ واتە ئامـادەکردنی پاڵێوراوەکـان و حـزبە سیاسـییەکان بـۆئەوەی بەرنـامە و هەڵوێست و بیرۆکەکانی خۆیان لەبارەی سـەرجەم پرسە گشتییەکان بۆ دەنگـدەران بـخەنەڕوو. هەڵمەتـی هەڵبـژاردن بەوە لە بانگەشـەی سیاسـی جیادەکرێتەوە، کە هەڵمەتی هەڵبژاردن لە کاتێکی دیاریکراو بۆ ئامانجێکی تـایبەت ئەنجـام دەدرێ، بە ئامـانجی هەڵبژتردنـی کاندیـد و گەیشـتن بە پەرلەمان، یان دەسەڵات.

دووەم: جیـاوازی نێـوان بە بـازاڕکردنی هەڵبـژاردن وبە بـازاڕکردنی سیاسی

هەنـدێک کەس، کە بـۆ یەکەمجـار گـوێی لە بە بـازاڕکردنی سیاسـی دەبێت، وادەزانێ بە بازاڕکردنی سیاسـی هەمـان مـارکێتینگی هەڵبـژاردنە، بەڵام لە راستیدا جیاوازییەکی زۆر لەنێوانیاندا هەیە، کە ڕەنگە هەریەکەیان لەوەکەی تـر لێک جیابکـاتەوە بەکورتی دەتـوانین جیاوازییەکـان لەم چەنـد خاڵەدا چڕ بکەینەوە:

١. بەبـازاڕکردنی سیاسـی گشـتگیرتر و بەردەوامتـرە لە بەبـازاڕکردنی هەڵبژاردن.

٢. بەبازاڕکردنی سیاسیی هەمەلایەنترە، واتە زۆر بوار دەگرێتەوە و تەنیا خەمی پرۆسەی هەڵبژاردن نییە، چونکە لەناو گۆڕەپانی ململانێی سیاسیدا بواری زۆرتر هەیە.

٣. بەبازاڕکردنی سیاسی بەردەوامتر و درێژخایەنترە، بەو مانایەی، کە لە بە بازاڕکردنی هەڵبژاردندا پێویست ناکات بە شێوەیەکی بەردەوام پەیوەندیت لەگەڵ خەڵک هەبێت، بەڵکو تەنها لە ماوەی کەمپینی هەڵبژاردنەکاندا.

٤. بە بازاڕکردنی سیاسی پێویستی بە پەیوەندیی بەردەوام لەگەڵ خەڵک و کڕیاران و لایەنگرەکانت هەیە، تەنانەت دوای سەرکەوتنیش لە هەڵبژاردنەکاندا.

بڕوانە نەخشەی ژمارە (١) بەراورد لە نێوان بە بازاڕکردنی سیاسی و بەبازاڕ کردنی ئاسایی (کار)

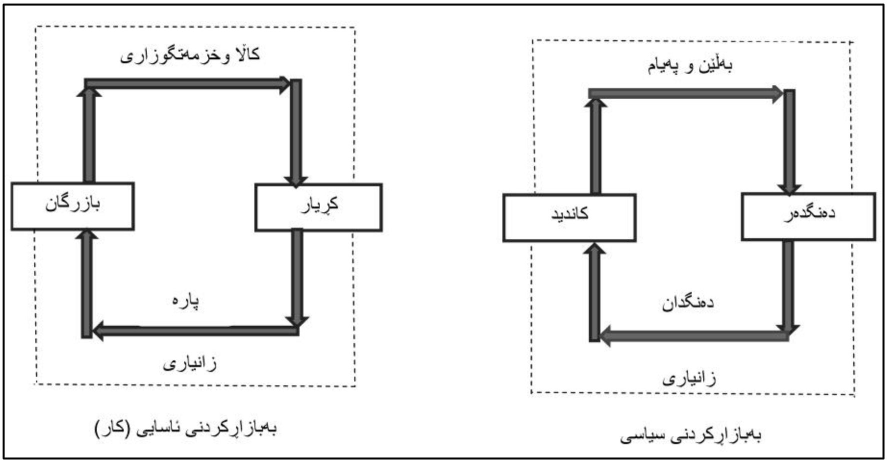

نەخشەی ژمارە (١)
بەراورد لەنێوان به بازاڕکردنی سیاسی و بەبازاڕکردنی ئاسایی (کار)

سێیەم: ئامانجەکانی بە بازاڕکردنی سیاسی

١. وێنەیەکی باش لەسەر حزب و کاندیدەکانی پێشکەش بە دەنگدەران دەکات.

٢. بڕوا بە دەنگدەران بهێنێ، کە دەنگ بە حزب و کاندیدەکانی بدەن، واتە پشتیوانی زۆرینەی جەماوەر یا دەنگەکانیان بەدەست بهێنێ.

٣. پێش ئەوەی پلانی هەڵمەتی هەڵبژاردن دابنرێت، پێویستە لێکۆڵینەوە لە بازاری هەڵبژاردن بکرێت، کە هیوا و خواست و ڕەزامەندی و بێزارییەکانی دەنگدەرانی لەخۆ بگرێت، ڕای جەماوەر بزانرێت تاچەند ئامادەن بەشداری لە دەنگداندا بکەن.

٤. ئامادەکردنی بەرنامەی هەڵبژاردن، واتە خۆ ئامادەکردن بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن، تەوەر و بابەتە سەرەکییەکان دیاری بکرێت، کە بەهۆیەوە دەتوانی سەرنجی دەنگدەران بۆ خۆت رابکێشی.

٥. ئامرازی گونجاو بۆ پەیوەندییکردن بە جەماوەر و تاکەکان دەستنیشان بکە، جا چ لە رێی ریکلام و بڵاوکردنەوە بێ، یا لەرێی پەیوەندییەکی کەسی، یا کۆڕ و کۆبوونەوەی جەماوەری، یاخود چاپ و رۆژنامە، تەلەفزیۆن و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی ئینتەرنێت.

یەکێک لە تیۆرە هەرە باوەکانی بەبازاڕکردنی سیاسی، باس لەوە دەکات، کە سیاسەتڤانان پێویستیان بەوەیە بچنە بازاڕ بۆئەوەی لە هەڵبژاردنەکاندا براوەبن، چونکە دەزانن لەو بازاڕەدا خەڵک پێویستی بەچی هەیە و چۆن بیردەکاتەوە، ئەوسا دەتوانن گۆرانکاری لە پلان و پەیامەکانیرەاندا بکەن، بۆئەوەی دووبارە سیاسەتڤانێک لەپۆستێکی گشتی نوێنەرایەتییدا هەڵبژێردرێتەوە، پێویستە ڕەچاوی ئەم خاڵانە بکات:

١. پابەندبوون بە جێبەجێکردنی بەڵێنەکانی هەڵبژاردن لە ناو حکومەتدا.

٢. پەیوەندییەکانی لەگەڵ دەنگدەران بەردەوامبێت و وەڵامیان بداتەوە و ژمارەی تەلەفۆنەکەی نەگۆرێت.

٣. بەرهەم و پـــرۆژەی ئامـــادەکراوی تـــازەی هەبێـــت لەگەڵ خواستەکانی جەماوەر یەک بگرێتەوە.

٤. ئاراســـتەکانی بەبـــازارکردنی سیاســـی خـــۆی بەشـــێوەیەک رێکبخات، کە لەگەڵ گۆڕانی داخوازییەکانی خەڵک بگونجێت.

٥. پەیوەنـــدییەکانی لەگەڵ خەڵـــک بەردەوام بـــێ و وەڵامیـــان بـــداتەوە، وەک دەڵـــێن ســـەرکردە هەمیشـــە گـــوێ لە خەڵـــک دەگرێ.

٦. لەکـــاتی کـــاری پەرلەمانییـــدا وەک کەســـێکی خەمخـــۆر و ســـــەرکردەیەکی بە هێـــز و پابەنـــد بەبەڵێنەکـــانی بـــۆ دەنگدەرەکانی، بەدواداچوونی بۆ کێشەکانی خەڵک کردبێت و خۆی لێ نەگۆڕایێت.

٧. پارێزگاری لە باوەڕ و متمانەی خەڵک کردبێت و بیسەلمێنی، کە لەکـاتی پەرلەمانتاریـدا کەسـێکی ڕاسـتگۆ و ڕەسـەن و جێگەی متمانەی جەماوەر بووە.

باسی چوارەم

پارتە سیاسییەکان و ستراتیژیەتی بەبازاڕکردنی سیاسی

یەکەم: پارتە سیاسییەکان و بەبازاڕکردنی سیاسی

بە بازاڕکردنی سیاسی لەهەر وڵاتێکدا دەوەستێتە سەر سیستەمی سیاسی حزبەکە و جۆری سیستەمی حوکمڕانی لە وڵاتەکەدا، ئەگەر سیستەمەکە دیموکراسی و فرەحزبی بێت وەک لەئەوروپا و ئەمریکادا هەیە بۆ نموونە؛ لە ئەمریکا دوو حزبی گەورە هەیە؛ کۆمارییەکان و دیموکراتەکان، تاڕادەیەک لێکچوونێکی هاوبەش لە سیاسەت و ئایدیۆلۆژیای هەردوو حزبەکەدا هەیە، ململانێکەیان لەسەر راکێشانی چینی ناوەڕاستە (الطبقة الوسطی) یە، بەڵام لە ئەوروپادا سیستەمی فرەحزبی پەیڕەو دەکرێ، لەوێدا زۆرجار بۆ پێکهێنانی حکومەت هاوپەیمانێتی لەنێوان دژبەرەکان، پارتە ڕاستڕەو و ناوەڕاستەکان، یا لە نێوان چەپڕەو و ناوەندەکان دروست دەبێت، بەڵام لە سیستەمی تاک حزبی وەک: چین، کۆریای باکوور، سوریا و ئێران هیچ ئاڕاستەیەکی تری سیاسی وەک ئەڵتەرنتیڤیکی ڕکابەری دەسەڵات و بەرنامەیەکی تر، دەرفەتی پێ نادرێت بەشداری لە ژیانی سایسییدا بکەن، بەگشتی حزبە سیاسییەکان بەسێ ئاڕاستەی جیاواز کاردەکەن، بریتی لە: ئاڕاستەی بەرهەمهێنان، ئاڕاستەی فرۆشتن، ئاڕاستەی بازاڕ.

لە قۆناغی یەکەمی سەرمایەداری خاوەن کارەکان بایەخیان بە زیادکردنی بەرهەم دەدا، بەرپرسەکانی بەرهەمهێنانیش بە کارگە و بەرزکردنەوەی تواناکان خەریک بوون.

له ناوەڕاستی پەنجاکانی سەدەی رابردوو قۆناغی دووەم دەستی پێکرد، تیایدا گەورە بازرگانەکان (بزنسمانەکان) گرنگیان بە ئاڕاستەکردنی فرۆشراوەکان دەدا، خەمی هەرە گەورەیان چۆنیەتی ساخکردنەوە و فرۆشتنی ئەو کاڵایانە بوو، کە بەرهەمیان دەهێنا. قۆناغی سێیەم لەسەرەتای حەفتاکانی سەدەی رابردوو دەرکەوت، کە قۆناغی ئاڕاستەکردن بوو بەرەو بازاڕ، بەو هۆیەوە بزنسمانەکان لە خواست و پێداویستییەکانی بازاڕ و خەڵک گەیشتن و گرنگی بەبازاڕکردنیان بۆ دەرکەوت.

ئەو هەوڵانە شکستیان هێنا، کە دەیانویست ئەو کاڵایانەی خواستیان لەسەر نییە بەسەر خەڵکیدا ساغیان بکەنەوە، بەڵام ئەمڕۆ بەهۆی گەشەی تەکنەلۆژیا و ئینتەرنێتەوە، خەریکە لە قۆناغی چوارەمدا دەژین ئەویش ئاڕاستەی بەرەو بازاری کەسییە. تەکنەلۆژیا یارمەتی زۆری بەرهەمهێنەرکانی داوە، بۆئەوەی بە ئۆنلاین بازاڕ بۆ کاڵاکانیان و بیروبۆچوونەکانیان بدۆزنەوە و بەشێوەیەکی کەسی بەرهەمەکانیان ڕاستەوخۆ بە خەڵک بفرۆشن.

دووەم: ستراتیژییەتی بەبازاڕکردنی سیاسی[19]

ستراتیژییەتی بە بازاڕکردنی سیاسی لە کۆمەڵێک ئامراز پێک دێت، کە وا لە ڕێکخراوێک، یان حزبێکی سیاسی دەکات، چۆن بە ئامانجە نزیک و دوور مەوداکانی بگات، داڕێژەرانی ئەم ستراتیژییەتە پشت بەچەند بنەمایەک دەبەستن لەوانە:

١. دیاریکردنی بازاری سیاسی چاوەڕوانکراو لەڕێی دیاریکردنی بریکار و لایەنەگر و ئەوانەی پشتیوانی لە لایەنە سیاسییەکە دەکەن.

٢. دیاریکردنی ژینگە و شوێنی ئەو بازارە سیاسییەی، کە پێویستە ڕێکخراوە سیاسییەکە کاری تێدا بکات، بە بەراورد لەگەڵ

[19] منى خيري الشوري، مصدر سبق ذكره، ص ٢٦٤.

ڕێکخراوە سیاسییە ڕکابەرەکانی، کە کار لەسەر بیر و هەستی جەماوەر و ئەو کەسانە دەکەن کە دەبنە لایەنگریان.

٣. دیاریکردنی پێگەی جەماوەریێتی ئێستای ڕێکخراوە سیاسییەکە و بەراوردکردنی لەگەڵ پێگەی جەماوەریێتی لایەنە سیاسییە ڕکابەرەکانی، بۆ گەیشتن بە زۆرترین کەس لەو توێژەی بازاڕ، کە بۆ ڕێکخراوە سیاسییەکە گونجاو و گرنگن.

٤. بوونی براندی بازرگانی و سیاسی کەسیی بۆ پاڵێوراوەکان زۆر گرنگترە لە براندی حزبە سیاسییەکان، بۆیە هەموو توانایەکی میدیایی بە ئینتەرنێت و ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان زیاتر بۆ بەبازاڕکردنی سیاسی و پشتیوانی لە پاڵێوراوەکان تەرخان دەکرێ، نەک حزبەکان. زۆربەی کات سیاسەتمەدار و شارەزایانی پەیوەندییە سیاسییەکان پشت بە بە براندی بازرگانی سیاسی دەبەستن.

٥. ڕەگەزەکانی بە بازارکردنی سیاسی بریتین لە (کارگێڕی، پلانرێژی، چاودێری)، لەگەڵ ڕێکخستنی ئیشوکارەکان لە پێش هەڵمەتەکانی هەڵبژاردن و دواتریش. تەنانەت لەپاش حوکمرانیدا، کە زۆر چالاکی سیاسی لەخۆ دەگرێ، وەک؛ کۆکردنەوەی کۆمەک و بەخشین و وشیارکردنەوەی خۆبەخشەکان. دەتوانین بڵێین: بە بازاڕکردنی سیاسی؛ ئەرکێکی سیاسی نەگۆڕ و پێویستە، کە سیاسەتمەداران بە شێوەیەکی لاوەکی، یان سەرەکی ئەنجامی دەدەن. بۆ ساغکردنەوەی هەڵوێست و پەیام و بەرنامە و سیاسەتەکانیان لە بازاڕی هەڵبژاردندا بۆئەوەی سەرنجی جەماوەر و دەنگدەران بەلای خۆیاندا رابکێشن.

سێیەم: میدیا و بە بازاڕکردنی سیاسی

میدیا و بەبازاڕکردنی سیاسی لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕن. بەو پێیەی ئەم ئامرازانە بوونەتە ناوندی گرنگیپێدان لە سیستەمی پەیوەندییە سیاسییەکاندا، جگە لەوەش پێشکەوتنە

تەکنەلۆژییەکان وایکردوەە کارلێکی نێوان مرۆڤەکان بگۆڕێت، بۆیە میدیا بۆ سیاسەتمەداران بۆتە مایەی گرنگی پێدانی زیاتر، بەتایبەتی هەر کاتێک سیاسەتمەداران هەست بکەن دەسەڵاتیان باڵاتربووە وادەکەن زیاتر لە تەلەفزیۆنەکاندا دەربکەون، ئەم گۆڕانکاریانە، دامەزراوە سیاسییەکان ناچار دەکەن گوتاری سیاسی خۆیان بگۆڕن، بەمجۆرە میتۆدی نوێی پەیوەندیکردن سەرهەڵدەدەن، کە هەموو سیاسەتمەدارێک دەگرێتەوە، جگە لەوەش، کاریگەریی بەبازارکردنی سیاسی لەسەر دیموکراسیەت دەوەستێتە سەر بەشداری و وەڵامدانەوەی خودی جەماوەر بۆ ئەمجۆرە پەیوەندییە سیاسییانە، بەگوێرەی چەند توێژینەوەیەکی زانستی لەوبوارەدا کرداوە دەرکەوتووە:

١. بەبازارکردنی سیاسی خۆی لەگەڵ گەشەسەندنەکانی بواری میدیا و پەیوەندییەکان و بەتایبەت ئینتەرنێت و سۆشیال میدیای گونجاندوە و بە قازانجی خۆی ئامرازەکانی میدیای قۆستەوە بۆ ئەوەی گەشە بکات و زیاتر بڵاوببێتەوە.

٢. بەبازارکردنی سیاسی ئامانجی بەبازارکردنی بەرهەمەکەیە، نەک تەنها فرۆشتنی بەرهەمەکە بە سیاسەتمەدارێکی دیاریکراو. مارکێتینگی سیاسی بە سێ ڕەهەندەوە مامەڵە دەکات: **پانایی،** کە ئاماژەیە بۆ ژمارەی ئەو پرسانەی کە وروژێنراون، بە **قووڵی،** کە ئاماژەیە بۆ ڕادەی فرەیی پێشنیارەکان بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان یان جێبەجێکردنی بەرنامەیەکی دیاریکراو، بە **یەکگرتوویی،** کە ئاماژەیە بۆ بەکارهێنانی یەک یان چەند دەزگایەک یان یەک ڕاوێژکاری ڕیکلام یان میدیایی.

٣- پاشخانی سیاسی کاندید ڕۆڵێکی گرنگی هەیە، بەتایبەتی لە گرنگیدان بە وێنەی ئەرێنی دەنگدەر و ناوبانگی سیاسی.

بەشی چوارەم
ڕۆڵ و کاریگەری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر دیموکراسی و هەڵبژاردنەکان

باسی یەکەم: تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان چییە؟

باسی دووەم: ڕۆڵی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە بانگەشەی هەڵبژاردن

باسی سێیەم: لایەنە باش و خراپەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

باسی چوارەم: گرنگی سۆشیال میدیا لەسەر دیموکراسی و هەڵبژاردنەکان

باسی پێنجەم: رۆڵی ژیری دەستکرد لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردن

باسی شەشەم: رێکخستنی یاسایی بانگەشە و تاوانەکانی هەڵبژاردن

باسی یەکەم

تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان چییە؟

ڕۆژ بەڕۆژ ژمارەی پێگە ئەلکترۆنی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەڕووی جۆرایەتی و چۆنایەتی و چەندایەتییەوە لەسەر تۆڕەکانی ئینتەرنێت لە زیادبووندایە، هەر یەکێک لە ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هەوڵدەدەن خواست و ئارەزوو و پێویستییەکانی بەکارهێنەران دەستەبەربکەن، بۆیە زۆرترین ژمارەی بینەر و سەردانیکەران بەلای خۆیان و کۆمپانیاکانیاندا ڕادەکێشن. ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هێز و توانا و خێرایی ئینتەرنێت و تەکنەلۆژیای نوێ بەکاردێنن بۆ دروستکردنی کێبرکێی توند و کاریگەر لەبازاڕی سۆشیال میدیادا. تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ئەو سەکۆ و تەکنیکانە دەگرێتەوە، کە لەڕێی تۆڕەکانی ئینتەرنێتەوە بەکاردێت، ڕێگە بەتاک و ڕێکخراوەکان دەدات لە کۆمەڵگەیەکی ئەلیکترۆنی و گریمانەیی (ئیفترازی) ئازادانە زانیاری و بیروڕا و بابەتی جۆراوجۆر لە سەر پێگە و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ئاڵوگۆڕ بکەن.

سەکۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بە تۆڕی ئەنتەرنێت دەبەسترێتەوە وەک؛ (فەیسبووک ، تویتەر- ئێکس، ئینستیگرام ، تیک تۆک، یوتیوب) ئەم سیستم و تۆڕە بنەڕەتیانە دەرفەت دەڕەخسێنن بۆ (نێرەر- کاندید و لایەنە سیاسیەکان) و (وەرگر، جەماوەر، دەنگدەر)، کە لەگەڵ یەکتردا کارلێک (تەفاعول) بکەن. تۆڕێکی کۆمەڵایەتی دروست بکەن و هاوبەشی لە بینینی ئاڵوگۆڕکردنی وێنە و ڤیدیۆ و دەقە نووسراوەکاندا بکەن. لەم ساڵانەی دواییدا تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە زۆربەی وڵاتان بوونەتە بەشێکی گرنگ و دانەبڕاو لە هەڵمەتەکانی بانگەشەی هەڵبژاردندا، ئەم سەکۆ ئەلکترۆنییانە لەچەندین ڕووەوە سوودیان بۆ حزبە سیاسییەکان و کاندیدەکانیان هەبووە لە هەڵمەتی هەڵبژاردن چونکە:

أ -سەکۆ و پلاتفۆڕمەکان بە ئاسانی دەستیان بە جەماوەرێکی زۆر ڕا دەگات.

ب -تێچووی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان کەمترە لەچاو کەناڵەکانی تری راگەیاندن، بەخێرایی کاریگەر لەسەر دەنگدەران دروست دەکات.

ج -بەشدارییەکی کارلێکانە لەنێوان کاندیدەکان و دەنگدەران دروست دەکات.

د -کاندیدەکان بە ماوەیەکی کەم فیدباک و کاردانەوەی دەنگدەران لەسەر هەڵوێست و پۆستەکانی وەردەگرێتەوە.

ه -کاندید و حزبە سیاسییەکان دەتوانن بەئاسانی پەیوەندی بە بەکارهێنەرانی ئەم تۆڕانە بکەن و داتا و زانیاری لەسەر دەنگدەران کۆبکەنەوە.

و -بەشدارییەکی کارلێکانە لەنێوان کاندیدەکان و دەنگدەران دروست دەکات.

بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە عێراقدا

بەپێی تویژینەوەیەکی جیهانی، کە کۆمپانیای ڕاوێژکاری ژمارەیی(کیبیوس) ئەنجامی داوە لەو ڕاپۆرتەی، کە چاودێری ئامرازەکانی ڕاگەیاندن و ئاژانسی WE ARE SOCIAL، کە تایبەتمەندە بە ئامرازەکانی پەیوەندیکردن و لەمانگی شوباتی ٢٠٢٤ بڵاوکراویەوە، دەرکەوتووە ژمارەی بەرهەمهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە سەرتاسەری جیهاندا بۆ زیاتر لە ٥ پێنج ملیار کەس بەرزبۆتەوە، کە دەکاتە ٦٢،٣٪ ڕیژەی دانیشتوانی جیهان. ئامارەکان ئاماژە بەوە دەکەن، کە فەیسبووک بەپلەی یەکەم دێت بە رێژەی ٢،١٩ ملیار بەکارهێنەر، ئینستگرام بەپلەی دووەم دێت بەڕیژەی ١،٦٥ ملیار بەکارهێنەر، بەڕیژەیەکی کەمتر تیک تۆک بەپلەی سێیەم دێت بەڕیژەی ١،٥٦ ملیار بەکارهێنەر.

لەلایەکــی تــرەوە ناوەنــدی میــدیای ژمــارەیی DMC [1]ژمــارەی بەکـارهێنەرانی سـەرجەم ئامرازەکـانی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان لەعیـراق و هەرێم کوردستان گەیشتۆتە ٣١،٩٥ ملیۆن بەکارهێنەر، کە دەکاتە ڕێژەی ٦٩،٤٪ کـۆی ژمــارەی دانیشــتوانی عیــراق بە هەرێمــی کوردســتانەوە. بەگـوێرەی ئامرازەکـان تیـک تـۆک بەپـلەی یەکەم دێـت بەرێـژەی ٣١،٩٥ ملیـۆن بەکــارهێنەر، فەیســبووک بەپــلەی دووەم دێــت بە ١٩،٣٠ ملیــۆن بەکـارهێنەر، ژمـارەی بەکـارهێنەرانی سـەکۆی یوتیـوب بـۆ ٢٢،٨٠ ملیـۆن کەس کەمی کردووە و ساڵی پار ژمارەکە ٢٤،٣٠ ملیۆن کەس بوو. لێرەدا خشــتەی ریزبەنــدی ژمــارەی بەکــارهێنەرانی ئامرازەکــانی تــۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەعیراق و هەرێمی کوردستان دەخەینە ڕوو:

ز.	سەکۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان	بەکارهێنەران لە ٢٠٢٣	بەکارهێنەران لە ٢٠٢٤
١.	تیک تۆک	٢٣،٨٨ ملیۆن	٣٠،٩٥ ملیۆن
٢.	فەیسبووک	١٧،٩٥ ملیۆن	١٩،٣٠ ملیۆن
٣.	یوتیوب	٢٤،٣٠ ملیۆن	٢٢،٨٠ ملیۆن
٤.	ئینستگرام	١٤ ملیۆن	١٨،٢٥ ملیۆن
٥.	ماسنجەر	١٥،١٠ ملیۆن	١٥،٧٠ ملیۆن
٦.	سناپ چات	١٦،١٠ ملیۆن	١٧،٧٤ ملیۆن
٧.	ئێکس- تویتەر	٢،٥٠ ملیۆن	٢،٥٥ ملیۆن
٨.	لینکد ئین	١،٧٠ ملیۆن	١،٩٠ ملیۆن

[1] مركز الاعلام الرقمى DMC، /dmc-iq.com/2024/02/24مركز-الإعلام-الرقمي-٣٢-مليون-مستخدم-لمو، تاريخ النشر: ٢٤-٢-٢٠٢٤، تاريخ الزيارة : ٢٣-٧-٢٠٢٤.

باسی دووەم

ڕۆڵی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە بانگەشەی هەڵبژاردن

سۆشیال میدیا بۆتە بەشێکی دانەبڕاو لە هەڵمەتە سیاسییەکان لەسەرانسەری جیهاندا، بەکارهێنانی پلاتفۆرمی سۆشیال میدیای وەک تویتەر، فەیسبووک و ئینستگرام شۆڕشێکی گەورەی لە شێوازی هەڵمەتە سیاسییەکان بەرپاکرد. سۆشیال میدیا ڕێگەیەکی نویَ و ئاسانی لەبەردەم سیاسەتمەداران کردووە تا پەیامەکەیان بەخێرایی بۆ دەنگدەران بنێرن. بۆ یەکەمجار سەرۆک ئۆباما لە ساڵی ٢٠٠٨ سوودی لە تۆرەکانی ئینتەرنێت و تۆڕە کۆمەلایەتییەکان وەرگرت زیرەکانە لەکاتی کەمپینی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتیدا بەکاریهێنا[٢] و بەهۆیەوە توانی سەرکەوتنێکی بەرچاو بەدەست بینێت، بۆیە هەر زوو سیاسەتمەدار و لایەنە سیاسییەکان لە ئەمریکا و جیهان بۆیان دەرکەوت، کە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ڕۆڵێکی گرنگ لە هەڵبژاردنەکاندا دەبینیَ. چونکە بەخێرایی و لە ماوەیەکی کەمدا کاندیدەکان بە ئۆنلاین دەتوانن پەیوەندیی بە جەماوەرێکی زۆر بکەن و لایەنگرەکانیان هانبدەن تا دەنگیان پێبدەن. لەو ڕۆژەوە پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان سیاسەتمەدار و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەستپێکرد، بەشێکی زۆری کۆمپانیاکان سەکۆ و تۆرە کۆمەڵایەتییەکانیان زیاتر بەرەو پێشبرد و رێکار و مەرجی قورستریان بۆ بەکارهێنەران داناوە بۆ ڕێگریکردن لە ئەنجامدانی تاوانە ئەلکترۆنییەکان، هەروەک دەرفەتی ریکلامکردنیان بۆ بەکارهێنەران کردۆتەوە تا

(2) Social media’s role in the 2024 US elections,https://www.verdict.co.uk/social-medias-role-in-the-2024-us-elections/

لەماوەیەکی کەمدا پەیام و پۆستی بەربژێرەکان بگاتە ئەو جەماوەر و لایەنگرانەی، کە خۆیان مەبەستیانە لە رووی تەمەن و شوێنی نیشتەجێبوونەوە دەیانەوێ پەیوەندییان پێوە بکەن.

کاندیدەکان لەڕێی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەتوانن بەپێی ڕەگەز و تەمەن و ئارەزوو و ناوچەی جوگرافی پەیامی تایبەت بۆ خودی دەنگدەرەکان بنێرن. سۆشیال میدیا بۆ بەستنەوەی کۆمەڵگەکان و ئاسانکاری بۆ گواستنەوەی زانیارییەکان بەئازادی پەرەپێدراوە و ڕۆڵێکی سەرەکی هەیە لە کاریگەری بەسەر هەڵوێستی دەنگدەران. پێدەچێت گەشەیەکی سروشتی بێت، سۆشیال میدیا وایکردووە خەڵک باشتر و ئاسانتر دەستی بە زانیارییەکان ڕابگات، وا لە دەنگدەران دەکات بە وریاییەوە دەنگ بدەن، هەروەک سەکۆیەکی کراوەیە بە ڕووی دەنگدەران، کە لەوێوە دەتوانن ئاگایان لە پێشهات و ڕووداوە سیاسییەکان بێت و کارلێکی لەگەڵدا بکەن.

لە توێژینەوەیەکی سەنتەری پیو PEW کە ساڵی ٢٠٢٣ کراوە بۆی دەرکەوتووە نزیکەی نیوەی بەکارهێنەرانی سۆشیال میدیا لە ئەمریکا ساڵی پار لە ڕووی سیاسییەوە لە سۆشیال میدیاکاندا چالاک بوون، هەروەها سۆشیال میدیا توانی پەیوەندیی نێوان دەنگدەران و کاندیدەکان بەهێزتر و خێراتر بکات، زۆرێک لە پلاتفۆرمەکان بەتایبەتی ئێکس (تویتەر) لە دوای هەڵبژاردنەکانیش پێگەی جەماوەری و کاریگەری سیاسەتمەدارانیان زیاتر کردووە، وای لێهاتووە بەشێکی هەڵوێستە ڕەسمییەکانی سەرۆکی وڵاتان لەڕێی ئەکاونتی تایبەتی خۆیان لە تویتەر بڵاوبکەنەوە، وەک چۆن سەرۆک دۆناڵد ترامپ لەماوەی چوار ساڵی سەرۆکایەتی ئەمریکا ڕۆژانە گەلی ئەمریکا و جیهانیش چاوەڕێی تویتەکانی سەرۆک ترامپ یان دەکرد بۆ ئەوەی هەڵوێستی سەرۆک و ئیدارەی ئەمریکا لەبارەی ڕووداوەکان بزانن. هەروەها توێژەرانی زانکۆی پرینستۆن لە توێژینەوەیەکدا دەریانخستووە، کە سۆشیال میدیا کاریگەرییەکی زۆر و بنەڕەتی لەسەر ڕەفتاری دەنگدەران هەبووە، دەرکەوتووە ناوەڕۆکی تاڕادەیەک لیبراڵ لە ئێکس - تویتەر ڕەنگە دەنگدەرانی خاوەن بۆچوونە میانڕەوکانی ڕازی کردبێت لە ساڵی ٢٠٢٠دا دەنگ لە دژی دۆناڵد ترەمپ بدەن.

گەشەسەندنی پلاتفۆرمە میدیاییەکان وایکردووە پێش هەڵبژاردنەکان کاندیدەکان بڕە پارەیەکی زۆر لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردنیش بۆ ڕیکلامە سیاسییەکان خەرج بکەن. سەرکەوتن لە هەڵبژاردن یا بەدەستهێنانی هەر ئامانجێکی تر پەیوەستە بەوەی چۆن بەباشی و لێزانییەوە سەکۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە کەمپینەکەتدا بەکاردەهێنی. چۆن دەتوانیت لەڕێی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵ ئەو کەسانە پەیوەندیی بکەی، کە لەڕووی بیروڕاوە لە خۆت نزیکن؟ کەمپینکردن لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وا دەکات خەڵکێکی زۆر لە دەوری بەرنامە و هەڵوێست و بۆچوونەکانت کۆببێتەوە، بۆیە کە دەتەوێ سەکۆکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بۆ هەڵبژاردن بەکاربێنیت پێویستە ڕەچاوی ئەم چەند خاڵە بکەن:

١ -جەماوەرەکەت دیاری بکە:

یەکەم هەنگاو دیاریکردنی جەماوەرەکەتە بزانە لە ڕووی زمان و ڕەگەز و تەمەنەوە جەماوەرکەت کێیە و لەکوێ دادەنیشن و کام سەکۆی پلاتفۆڕمی کۆمەڵایەتی زیاتر بەکاردەهێنن.

٢ -سەکۆی گونجاو هەڵبژێرە بۆ کەمپینەکەت:

دەبێ بزانی کەم سەکۆ و پلاتفۆڕمی کۆمەڵایەتی بەکاردێنیت، چونکە زۆر جۆری هەیە و هەریەکەیان بۆ بابەتێک باشن، بۆ نموونە ئەگەر پەیامەکەت بینراوە (ڤیدیۆ)یە باشترە ئینستگرام و تیک تۆک بەکاربێنی، بەڵام ئەگەر بابەتەکەت کورتە و گۆڕانکاریی لە ناوەڕۆکی نووسینەکەدا ناکەیت وا باشترە تویتەر - ئێکس بەکاربهێنی. بەڵام ئەگەر دەتەوێ بۆ چەند مەبەستێک بەکاری بهێنی، سەکۆی فەیسبووک باشترە، واتە هەر سەکۆیەکی کۆمەڵایەتی تایبەتمەندێتی و جەماوەری خۆی هەیە، دەبێ ئەوەش بزانی جەماوەری دەنگدەر لە بازنەی هەڵبژاردنەکان تۆ زیاتر کام پلاتفۆڕمی کۆمەڵایەتی بەکاردێنن، لەوانەیە گەنج زیاتر تیک تۆک و ئینستگرام بەکاربێنن، وەک باوە سیاسەتڤانان و ئەستێرە دیارەکان زیاتر ئێکس – تویتەر بەکاردێنن.

٣ -ناوەڕکێکی سەرنجڕاکێش دروست بکە:
بۆئەوەی خەڵکێکی زۆر لە تۆرە کۆمەڵایەتییەکاندا سەیری بابەتەکەت بکەن. هەوڵبدە ئەو بەرهەمەی بڵاوی دەکەیتەوە، بەرهەمێکی سەرنجڕاکێش لەگەڵ خواستی بەکارهێنەراندا بگونجێت.

٤ -هێماکانی پۆلێنکردن بۆ نووسینی بابەتەکەت بەکاربهێنە:
بۆئەوەی ئەو کەسەی دەیخوێنێتەوە بەو هێما پۆلێنکراوانە بیناسنەوە.

٥ -لەگەڵ جەماوەرەکەت گەرمبە:
کەمپین لە تۆرە کۆمەڵایەتییەکاندا بریتییە لە گفتوگۆیەکی دوو لایەنە یا دووسەرە، تۆی کاندید دەینێری و جەماوەریش وەریدەگرێ و وەڵامت دەداتەوە، پێویستە بەبایەخەوە و لە کاتی خۆیدا، وەڵامی کۆمێنت و لایک و بەشداری جەماوەر بدەیتەوە و پشتگوێی نەخەیت و ڕێز لە بەشداری دەنگدەران بگرە.

٦ -هاوکاری لەگەڵ کەسە کاریگەرەکاندا بکە:
بۆئەوەی هەڵمەتەکەت سەرکەوتوو بێت، پێویستە لەگەڵ ئەو کەسانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا چالاک و دیارن، جەماوەریان زۆرە، لە بیروبۆچوونەکانیان لە تۆوە نزیکن، دەتوانی هەماهەنگیان لەگەڵدا بکەی و ئەوانیش بکە بەشێک لە سەرخستنی هەڵمەتەکەدا.

٧ -چاودێری و پێوانەی ئەنجامەکەت بکە:
ئامرازەکانی شیکردنەوە هەڵسەنگاندن بۆ ئەو بابەتانە بکە، کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بڵاویدەکەیتەوە، بزانە چەند لایک و کۆمێنتت بۆ هاتووە، لێکیان بدەوە بەپێی ئەنجامەکە دەستکاری ستراتیژەکەت بکە و بیگۆڕە. بەڵام بیرت نەچێت مەرج نییە هەموو ئەوانی لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دۆستن(فرێندن) لایک و کۆمێنت بۆ پۆستەکانت دەکەن لەکاتی هەڵبژاردنەکە هەر هەموویان دەنگت پێبدەن.

باسی سێیەم

لایەنە باش و خراپەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

هەمـــوو داهێنـــانێکی تـــازە لایەنـــی بـــاش و خراپـــی هەیە، ئەمەش دەوەستێتە سەر ئێمەی مرۆڤ، کە چۆن داهێنانەکانی بواری ئینتەرنێت و ســەکۆی تــۆڕە کۆمەڵایەتییەکــان لە ژیــانی ڕۆژانە و بــوارە زانســتی و ئەکادیمییەکـــان و هەڵمەتەکـــانی بانگەشـــەی سیاســـی و هەڵبـــژاردن بەکاردەهێنرێت. لێرەدا ئاماژە بە چەند خاڵێکی لایەنە باش و خراپەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەکەین:

ئامانجی سۆشیال میدیا، پێش هەموو شتێک، کۆمەڵایەتیبوونە، واتە لەلایەن خــودی خەڵــکەوە، ئەمەش توانــای میوانــداریکردنی فۆرمەکــانی کـــارلێکی دوولایەنە دەکـــاتە تایبەتمەنـــدییەکی جەوهەری، کە میـــدیای دروستکراو لەلایەن بەکارهێنەرانەوە لە سەرچاوەکانی میدیای تەقلیدیی جیادەکاتەوە وەک تەلەفزیۆن و ڕادیۆ و بڵاوکراوە چاپکراوەکان، جگە لەمەش سۆشیال میدیا شێوازی چوارچێوەدانانی گفتوگۆ و پەیامەکانی گۆڕیـــوە و زیـــاتر سەرنجڕاکێشـــترە. خشـــتەی(٣) بیرۆکەیەکـــی پوخـــت دەخاتەڕوو سەبارەت بە شێوازەکانی پەیوەندیکردن و هاوبەشیکردنی زانیاری لەنێوان سۆشیال میدیاوە، کە میدیای تەقلیدیی چەند جیاوازە[٣]:

(٣) وسائل التواصل الاجتماعي دليل عملي للهيئات المعنية بالادارة الانتخابية، دليل عملي للهيئات المعنية بالادارة الانتخابية، المؤسسة الدولية للدمقراطية والانتخابات، ٢٠١٥، ص٣٧.

خشتەی (٣) خۆ گونجاندنی میدیای تەقلیدی لەگەڵ سۆشیال میدیا

پەیوەندیی کۆمەڵایەتی	میدیای تەقلیدی
سەرنجڕاکێشە	شیکەرەوەیە
کورتە	درێژە
بڵاوناکرێتەوە	بڵاودەکرێتەوە
خێرایە، ڕێ بە وەڵامدانەوە دەدات	ڕاپۆرتێکی جێگیرە ناگۆڕێ
شێوازی قسەکردنی ناڕەسمییە	شێوازێکی زیاتر ڕەسمییە

یەکەم: لایەنە باشـەکانی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان لە بانگەشـەی هەڵبژاردندا

ئامرازەکـانی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان لەچەنـد ڕوویـێکەوە یـارمەتی کاندیـدەکان دەدات بـۆئەوەی بەئاسـانی دەسـتی بەدەنگـدەران ڕابگـات، بەگەرمـی پەیوەنـدییان لەگەڵـدا بکـات. بەگشـتی تـۆرە کۆمەڵایەتییەکـان لەچەندین ڕووەوە سوودیان هەیە وەک:

١. بەخێرایی دەگاتە جەماوەر.
٢. پەیوەندیی ڕاستەوخۆ و ڕاستەقینەی لەگەڵ جەماوەردا دەبێت.
٣. هەڵمەتەکە کاریگەرتر دەبێت تێچووشی کەمترە.
٤. بەشدارییەکی کارلێکانەی خێرا لەنێوان کاندید و جەماوەر دروست دەکات.
٥. پەیـامەکەی ئامانجـدارە و دەتوانێـت بە پێـی دیمـوگرافیەتی جەماوەرەکە لەڕووی (ڕەگەز، تەمەن، شوێن) ئاڕاستەی بکەیت.
٦. وشیاری خەڵک لە گرنگی بەشداری سیاسی و هەڵبژاردن زیاتر دەکات.

٧. تێڕوانینە جیاوازەکان و شیکردنەوەی داتاکان دەخاتە بەرچاوی بەکارهێنەران.
٨. چاودێری دۆخی هەڵمەتەکە دەکات و بەخێرایی وەڵامی دەنگدەران دەداتەوە.
٩. دەرفەتی کۆکردنەوەی کۆمەک دەرەخسێنێ بۆ سەرخستنی بانگەشەکە، یان هەر بەرنامەیەکی تر، کە لە کارنامەی هەڵمەتەکەدا بێت.

دووەم: لایەنە خراپەکانی کەمپینی هەڵبژاردن لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکاندا

١. بە ئاسانی زانیاری هەڵە و هەواڵی هەڵبەستراوی تێدا بڵاودەبێتەوە.
٢. گرنگی بەو جەماوەر دەدات کە لەگەڵ پەیامەکە کۆکن و یەکدەگرنەوە، ئەوانی تر ڕای جیاوازیان هەیە پشتگوێیان دەخات.
٣. زۆرجار بەمەبەست بۆ هەڵمەتی خراپ بەکاردێت وەک: سوکایەتیکردن و شەڕفرۆشتن و بوختان هەڵبەستن بۆ کاندید و کەسایەتییە گشتییەکانی بەشدار لە کایەی سیاسیدا.
٤. بەهۆی زۆری چەتەکانی هاککردنەوە مەترسی لەدەستدانی تایبەتمەندێتی کەسی و داتاکان هەیە.
٥. پێدانی زانیاری زۆر درێژ لە نووسینی بابەتەکاندا خەڵک ماندوو دەکات، دەبێ پەیامی هەڵمەتەکە کورت و پوخت و ڕوون بێت.
٦. ناتوانی بەوردی بابەتەکان باس بکەی، زۆرجار بەهۆی کورتی نووسینەوە، ناتوانی بەتەواوی لەگەڵ جەماوەر قسەی لەسەر بکەی و هەقی خۆیان پێبدەی.
٧. کەمبوونەوەی کارلێککردن (تەفاعول) لەگەڵ دەنگدەرانی ڕاستەقینە؛ چونکە کاندید لەنزیکەوە تێکەڵ بە جەماوەر نابێت، تەنیا

لە دنیـای گریمانەییـدا پەیوەنـدیی لەگەڵـدا هەیە، بەڵام پەیوەنـدیی ڕۆحـی ڕووبەڕوو کـاریگەریی زیـاتری لەسـەر سەرنجڕاکێشـانی جەماوەر هەیە.

٨. نەبوونی ئینتەرنێت لەهەمـوو شـوێنێک؛ هەمـوو کەسـێک ناتوانێت دەسـتی بە تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان ڕابگـات، یـان نـازانێ بەکاریـان بهێنێـت، لەوانەیە هەنـدێک شـوێن هەر ئینتەرنێتـی نەگەیشـتبێ، ئەگەر بەتەنها پشت بە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ببەسترێت، خەڵکێکی زۆر لە هەڵمەتەکەتدا بێبەش دەکەیت.

باسی چوارەم

کاریگەرییەکانی سۆشیال میدیا لەسەر دیموکراسی

ناتوانیت هەڵمەتێکی سیاسی سەرکەوتوو بەڕێوە ببەیت بەبێ ئەوەی بچییە ناو جیهانی سۆشیال میدیا و لەگەڵ لایەنگران و بەکارهێنەراندا پەیوەندیت نەبێت. ئێستا ستراتیژییەتە تەقلیدییەکانی هەڵمەتەکانی هەڵبژاردن بەشێکیان هەیە بەناوی "چۆن سۆشیال میدیا بەکاربێنین". رۆژانە چالاکییەکی زۆری سیاسی و کۆمەڵایەتی بە شێوەی ئۆنلاین لەسەر تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بەڕێوەدەچێت، چونکە ئەو شوێنە فراوانەیە خەڵک زۆرترینی کاتەکانی خۆی لێ بەسەر دەبا، جا ئەوە بە کۆمێنتکردن بێت لە ماڵپەڕێکی هەواڵی، یان بە تویتکردنی پشتگیریی بێت بۆ کاندیدێک، یاخود لایەنێکی سیاسی و تیپێکی وەرزشی، هونەری، یاخود پرسێکی کۆمەڵایەتی و ئابووری...هتد. لە جیهانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هەمیشە خەڵک بە شێوەی ئۆنلاین لەسەر هێڵن، بۆیە بەلای سیاسەتمەدارانەوە سۆشیال میدیا بڵندگۆیەکی نایاب و ناوازەیە بۆ بانگەشە و کۆکردنەوەی دەنگ لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا. لەبەر گرنگی سۆشیال میدیا لەهەڵبژاردنەکاندا کاندید و لایەنە سیاسییەکان هەوڵ دەدەن ئەم سەکۆ دیجیتاڵییە بە باشی بۆ سەرخستنی کەمپینەکەیان بەکاربێنن. هەریەک لە پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیاش تایبەتمەندیی خۆیان هەیە و دەبێ هەریەکەیان لەبوارەکەی خۆیدا بەکاربێت بۆ نموونە؛ (فەیسبووک) بۆ هاندانە(پاڵنەر)، (تویتەر- ئێکس) بۆ بیرکردنەوەکان، (ئینستاگرام) بۆ

خۆشی و (یوتیوب) بۆ خستنەرووی پەیامی ڤیدیۆیی و ڕوونکەرەوەی پێویست[٤].

هەرچەندە لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکا لە ٢٠٢٠ سۆشیال میدیا ڕۆڵێکی گەورەی بینی، بەشێوەیەک وایلێهاتبوو هەندێک کەس تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیان بە گەورەترین هەڕەشە بۆ سەر دیموکراسیەتی ئەمریکا ناوزەد بکەن، بەهۆی ئەوەبوو دۆنالد ترامپ مانگێک پێش هێرشەکانی ٦ی کانونی دووەمی ٢٠٢٠ بۆ سەر کاپیتوڵ هیڵ، لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بانگەشەی ئەوەیکرد، کە (ئەو براوە بووە و هەڵبژاردنەکەی لێ دزراوە) بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە زانیارییە ناڕاستانە لەلایەن ترامپ-ەوە بە درۆی 'هەڵبژاردنی دزراو' لە پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیادا بڵاوبووەوە. هاوکات ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامانی کۆنگرێسی کۆمارییەکان و لایەنگرانی ترامپ ئامرازەکانی تویتەر و فەیسبووکیان بەکارهێنا بۆ بڵاوکردنەوەی بیرۆکەکەی ترامپ، کە گوایە هەڵبژاردنەکە ساختەکاری تێدا کراوە!

بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە زانیارییە ناڕاستانە والێکدرایەوە، کە هەوڵێکە بۆ فریودانی دەنگدەران، تا نەتوانن بڕیاری دروست بدەن. ئەمەش دۆخێکی ئاڵۆز و توندوتیژی لەناو کۆمەڵگەی ئەمریکا دروست کرد، هەر چەندە پلاتفۆرمەکان هەوڵیاندا ئەم نیگەرانیانە چارەسەربکەن، بەڵام توێژەران و چاودێران ئامرازەکانی (فەیسبووک و تویتەر- ئێکس) یان بەوە تۆمەتبارکرد، کە ڕۆڵێکی نەرێنی کاریگەرییان لە قوڵکردنەوەی ناکۆکی و تایفەگەری سیاسی و جەمسەرگیری توندڕەویان لەنێو دەنگدەرانی ئەمریکادا هەبووە[٥].

بۆ پاراستنی دیموکراسیەت لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠٢٤، پلاتفۆرمەکان ڕێوشوێنی تازەیان گرتۆتەبەر بۆ ئەوەی باشتر مامەڵە لەگەڵ زانیارییە ناڕاست و هەڵەکاندا بکەن. لەگەڵ پێشکەوتنەکانی

---

[4] Brendan Finucane, Social media for political campaigns, https://www.ecanvasser.com/blog/social-media-as-an-aid-to-campaigns.

[5]Social media's role in the 2024 US elections, https://www.verdict.co.uk/social-medias-role-in-the-2024-us-elections/?cf-view

ئامرازەکـــــان، کە لەلایەن ژێـــری دەســــتکرد AI ەوە بەڕێـــوەدەبرێن، لێکـۆڵینەوەیەکی زۆر لەســەر ئەم جـۆرە پرســانە کـراوە و کۆمپانیاکـان ئـامێری باشـتر و پێویسـتیان دانـاوە بـۆئەوەی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان بەخـراپ بەکارنەیـت و پـێش هەڵبژاردنەکـانی ســاڵی ٢٠٢٤ بەرپرسـیارانە مامەڵە بکەن.

ئاشـــکرایە رۆژ بە ڕۆژ سۆشـــیال میـــدیا کـــاریگەریی لەســـەر دەرئەنجـامی هەڵبژاردنەکـان زیـاتر دەبێـت، بـۆئەوەی دڵنیـابن، کە بە شێوەیەکی دیموکراسییانە ئەو کـارە دەکەن، دەبێت پلاتفۆرمەکـان دان بە بەرپرســیاریێتی خۆیانــدا بنــێن بــۆ چارەســەرکردنی ئەو پرســانەی، کە هەڕەشە لە یەکپارچەیی کۆمەڵگە و دیموکراسیەتی وڵات دەکەن.

باسی پێنجەم

کاریگەری سەکۆیەکانی ئینتەرنێت لە هەڵبژاردنەکاندا

لە دوای ١٩٩٢ ڕۆژ بەرۆژ رۆڵ و پـــــێگەی ئینتەرنێـــــت لە هەڵبژاردنەکـانی پەرلەمـانی، ســەرۆکایەتی، شـارەوانییەکان لە زۆربەی وڵاتان جیهاندا زیاتر دەبێت. بەهۆی خێرایی لە گەیاندنی پەیام و کەمی نرخی تێچوونەکەی رۆڵی گرنگ لە دروستکردنی پەیوەندیی راستەوخۆی نێوان کاندید و دەنگدەر دەبینێت. بەپێی توێژینەوەیەکی زانستی، کە لە بارەی گرنگی رۆڵی تۆڕەکانی ئینتەرنێت لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکادا کراوە لە ماوەی نێوان ساڵانی ١٩٩٢-٢٠١٦ دەرکەوتووە، ڕێـژەی پشـت بەسـتنی دەنگـدەران بە تۆڕەکـانی ئینتەرنێـت لە بەرزبوونەوەدایە لەچاو ئامرازەکانی تری راگەیاندن (تەلەفزیۆن، رۆژنامە، رادیۆ، گۆڤار..هتد). ئەگەر سەیری ئەم خشتەیەی[٦] خوارەوە بکەین باشتر لەو گۆڕان و کاریگەرییانە تێدەگەین، کە چۆن لە ئەمریکادا دەنگدەران رۆژ بەرۆژ زیـاتر تۆڕەکـانی ئینتەرنێـت بەکـاردێنن لەکـاتی بانگەشـەی هەڵبژاردنەکـانی سـەرۆکایەتییدا، ئەمەش لەسـەر حسـابی پاشەکشـەی جەماوەریتی ئامرازە تەقلیدییەکانی راگەیاندنە وەک: تەلەفزیۆن، رادیۆ، رۆژنـامە و گۆڤارەکانـدا. سـەرەتا زۆربەی چـاودێران پێیـان وابـوو، کە دەرکەوتنی ئامرازەکانی سۆشیال میدیا جێ بەمیدیای تەقلیدی لەق دەکات و کۆتـایی بە ڕۆڵـی دێنێـت. هەرچەنـدە لەزۆر ڕووەوە سۆشـیال میـدیا بەپێش ئامرازەکانی میدیای تەقلیدی کەوتووە بەتایبەت لەهەڵبژاردنەکاندا،

(٦)محمد جاد المولى حافظ عويس، حملات الرئاسة الامركية على الانترنت، خلال فترة من ١٩٩٢-٢٠١٦ دراسة تحليلية ، ص ٢٧٢.

بەڵام هێشتا دەکرێ بڵێین: پەیوەندی نێوان میدیای تەقلیدی و سۆشیال میدیا پەیوەندییەکی تەواوکارییە لەگەڵ یەکتردا، لە کاتێکدا پلاتفۆرمی سۆشیال میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵانەی، کە لە میدیای تەقلیدییەوە سەرچاوە دەگرن بەکاردەهێنرێن، هاوکات میدیا تەقلیدییەکانی وەک: (رۆژنامە، ڕادیۆ ، تەلەفزیۆن) تا ئاستێکی باش هەوڵیان داوە خۆیان لەگەڵ پێشکەوتنەکانی میدیای ئەلکترۆنی و ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بگونجێنن، هەریەکەیان لاپەڕەی تایبەتیان لە پلاتفۆڕمەکانی سۆشیال میدیا بۆ خۆیان کردۆتەوە، بۆ بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵ و زانیاری و ڕووداو و هەڵوێستە سیاسییانەی، کە رۆژانە لە ئامرازەکانی سۆشیال میدیا بڵاودەکرێنەوە. دوای ٣٢ ساڵ لە بەکارهێنانی ئینتەرنێت لەهەڵبژاردنەکاندا، بەڵام تاساڵی ٢٠٢٠ تەلەفزیۆن بەرێژەی ٥٢٪ هەر لە ریزی پێشەوەی میدیاکان بوو لە دوای ئەویش تۆڕەکانی ئینتەرنێت بەرێژەی زیاتر لە ٤٠٪ بە پلەی دووەم دێت.

سەرچاوەی هەواڵ لەهەڵمەتی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکا
١٩٩٢-٢٠٢٠

کەناڵ / ساڵ	١٩٩٢	١٩٩٦	٢٠٠٠	٢٠٠٤	٢٠٠٨	٢٠١٢	٢٠١٦	٢٠٢٠
تەلەفزیۆن	٧٨٪	٧٥٪	٨٦٪	٧٨٪	٧٢٪	٦٩٪	٥٢٪	٥٠٪
رۆژنامە	٤٧٪	٤٩٪	٣٦٪	٣٨٪	٣٠٪	٢٢٪	١٧٪	١٤٪
رادیۆ	١٧٪	١٨٪	١٤٪	١٥٪	١٣٪	١٦٪	١١٪	٩٪
ئینتەرنێت	----	٢٪	٧٪	١٣٪	٢٦٪	٣٤٪	٣٨٪	٤٢٪
گۆڤار	٤٪	٤٪	٣٪	٢٪	٤٪	٣٪	٢٪	٢٪
ئەوانی تر	٣٪	١٪	٣٪	٢٪	٣٪	٣٪	٣٪	١٪

له هەڵبژاردنەکـانی سـاڵی ١٩٩٢-١٩٩٦ بیـل کلنتـۆن لەگەڵ جـۆرج دەبلیو بۆش-ی باوک ڕکابری یەک بوون سوودیان لە شۆڕشی زانیاری و تەکنەلۆژیا وەرگرت، بۆ یەکەمجار تۆڕەکانی ئینتەرنێتیان لە بانگەشـەی هەڵبـژاردن بەکارهێنـا، کلنتـۆن ئەوکـاتە خـاتوو دیـدی مـایەر-ی وەک بەڕێوەبەری پەیوەندی و کەمپینی میدیایی دیاریکرد، بۆ یەکەمجار ئامێری فـاکس و پۆسـتی (ئیمەیـل)ی ئەلکترۆنـی و مـانگە دەسـتکردەکانیان لەبانگەشـەی هەڵبـژاردنەکە بەکارهێنـا. هەرچەنـدە سـەرۆک بـۆش- یـش بەکاریهێنا بەڵام تیمەکەی کلنتۆن لەم بوارەدا شارەزاتر بوون.

له هەڵبژرادنەکـانی ١٩٩٦-٢٠٠٠ هەر یەک لە بیـل کلنتـۆن و ڕکـابەرە کۆمارییەکەی (بۆب دۆڵ) هەردووکیـان سـوودیان لە تۆڕەکانی ئینتەرنێت وەرگـرت، ئیمەیـل و پـێگەی ئەلکترۆنـی تایبەتیـان بە خۆیـان دامەزرانـد و لەکەمپینـــی هەڵبـــژاردنەکەدا بەکاریانهێنـــا، هەرچەنـــدە بـــۆب دۆل هەڵبژاردنەکەی دۆراند، بەڵام بەهـۆی بەکارهێنـانی تۆڕەکانی ئینتەرنێتەوە ملیۆنێـک دۆلاری قـازانج کـرد، ئەوسـا ڕێـژەی ٢٪ خەڵـک ئینتەرنێتـان بەکاردەهێنا، بەڵام ڕێژەی ئەوانەی پشتیان بە تەلەفزیۆن بەستبوو گەیشتە ٧٨٪.

سـاڵی ٢٠٠٠ بە سـاڵی وەرچەرخـان دادەنرێـت لە هەڵبژاردنەکـانی سـەرۆکایەتیدا بەهـۆی زیـادبوونی ژمـارەی بەکـارهێنەرانی ئینتەرنێـت بەتـایبەتی لە کـۆکردنەوەی کـۆمەک و بەخشـینی پـارە بـۆ کاندیـدەکان و خسـتنەڕووی هەڵوێسـتی پاڵێوراوەکـان لە هەڵبـژاردنەکەدا. جـۆرج دەبلیـو بـۆش- ی کـوڕ بە سـەرۆکی ئەمریکـا هەڵبژێـردرا. ڕێـژەی ئەو کەسـانەی ئینتەرنێتیان بـۆ وەرگرتنی هەواڵ و زانیارییەکانی هەڵبژاردن بەکاردەهێنا بـۆ ٧٪ بەرزبـۆوە، بەڵام هێشـتا هەر تەلەفزیـۆن بەڕێـژەی ٨٦٪ چەکە کاریگەر و یەکلاکەرەوەکەی میدیا بوو لە بانگەشەی هەڵبژاردندا.

له هەڵبژاردنەکـانی سـەرۆکایەتی ئەمریکـا لە(٢٠٠٤-٢٠٠٨) جـۆرج بـۆش- ی کـوڕ، بـۆ دووەمینجـار بەسـەرۆک هەڵبژێـردرایەوە، بەڵام پـاڵێوراوی سـێیەم هـۆددین بـۆ یەکەمینجـار بە تەواوی پشـتی بە تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی وەک: سـەکۆی blogs و پێگەی meet up بەسـتبوو لە کەمپینـی هەڵبـژاردنەکەدا، ڕێـژەی بەکـارهێنەرانی ئینتەرنێـت بـۆ ١٣٪

بەرزبـــۆوە، بەڵام هێشـــتا هەر تەلەفزیـــۆن بە ڕێـــژەی ٧٨٪ لە پێشـــەوەی ریزبەندی ئامرازەکانی تری راگەیاند بوو.

لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکا لە ٢٠٠٨-٢٠١٢ باراک ئۆباما بۆ جـاری یەکەم بە سـەرۆکی ئەمریکـا هەڵبژێـردرا و ڕێژەی بەکارهێنەرانی ئینتەرنێت زۆر زیاتر بەرزبۆوە و گەیشتە پلەی سێیەم و ڕێژەی ٢٦٪ ، هەر چەندە ڕێژەی پشت بەستن بە تەلەفزیۆن کەمێک دابەزی، بەڵام بە ڕێژەی ٧٢٪ هەر لەپێشەنگدا مایەوە. لەهەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠١٢-٢٠١٦، کە بـاراک ئۆبامـا بـۆ جـاری دووەم بەسـەرۆک هەڵبژێـردرایەوە، ڕێـژەی بەکـــارهێنەرانی ئامرازەکـــانی ئینتەرنێـــت و پشتبەســـتن بە تـــۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان بـۆ ٣٤٪ بەرزبـۆوە و چـووە ریزبەنـدی دووەم لە نێـو ئامرازەکانی میدیادا، ئەگەرچی تەلەفزیـۆن بۆ ڕێژەی ٦٩٪ دابەزی، بەڵام هەر لە پلەی یەکەمدا مایەوە. لە هەڵبژاردنەکانی سـاڵی ٢٠١٦ بۆ ٢٠٢٠ لە نێوان دۆناڵد ترامپ و هـیلاری کلنتۆن بەڕێوەچوو، نموونەیەکی زیندووە لەسـەر کـاریگەریی رۆڵـی ئینتەرنیت و تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە کەمپینی هەڵبژاردندا، چونکە هەردووکیان زۆر بە بایەخەوە سـەکۆ و ئامرازەکانی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیـان لەوانـی پـێش خۆیـان زیـاتر بەکارهێنـا، دواجـار دۆنالـــد ترامـــپ بەســـەرۆک هەڵبژێـــردرا. چـــونکە ئەو زیـــاتر پشـــتی بە سـتراتیژیەتی هێرشـی راسـتەوخۆ بـۆ سـەر هـیلاری کلنتـۆن بەسـتبوو، لەپەیامەکانیدا هەوڵیدەدا لە پێگە و کـاریگەری ڕکـابەرەکەی کەمبکـاتەوە، ژمارەیەک بەڵگە و دۆسییە و بابەتی لەسەر تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە دژی هـیلاری بڵاوکـردەوە، بەقسـەی ترامـپ ئەوکـاتەی، کە هـیلاری وەزیـری دەرەوە بووە لە ئیدارەی ئۆبامادا کەسێکی فاشیل بووە. لەمـاوەی کەمپینی ئەو هەڵبـــژاردنەدا ڕێـــژەی ئەوانەی پشـــتیان بە تـــۆڕە کۆمەڵایەتییەکـــان بەستبوو بۆ ٣٨٪ بەرزبۆوە و پارێزگاری لە پلەی دووەمی ڕیزبەندییەکەدا کرد، هەرچەندە ڕێژەی پشت بەستنی دەنگدەران بە تەلەفزیـۆن بـۆ ٥٢٪ دابەزی، بەڵام هەر لەپێشەوە مایەوە.

لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠٢٠-٢٠٢٤ دۆناڵد ترامپ هەوڵیدا بۆ جاری دووەم هەڵبژێـردرێتەوە، بەڵام کاندیـدی دیموکراتەکـان جـۆ بایـدن وەک ڕاپرســـییەکان پێشـــبینیان کردبـــوو بە ســـەرۆکی ئەمریکـــا هەڵبژێـــردرا،

هەرچەندە دۆناڵد ترامپ لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا زۆر هەوڵیدا ئەنجامەکە ڕەتبکاتەوە و پرۆسەکە گوماناوی بکات، بەڵام بێ سوود بوو، سەرەنجام تاڵاوی شکستەکەی نۆشی. لەو هەڵبژاردنەش ڕێژەی بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بۆ نزیکەی ٤٢٪ بەرزبۆوە، بەڵام هێشتا تەلەفزیۆن بەڕێژەی ٥٠ لە پێشەوی ئامرازە کاریگەرەکانی میدیا مایەوە. جۆ بایدن هاوشێوەی ڕکابەرەکەی، لە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا بەباشی سوودی لە پلاتفۆرمەکانی(تویتەر/ ئێکس) وەرگرت، هەواڵ و پەیام و بۆچوونەکانی خۆی لەسەر سیاسەتە جیاوازەکان و گۆڕانکارییە پێشنیارکراوەکان بڵاودەکردەوە. هەروەک بایدن سوودی لە ئەپی (تیک تۆک) وەرگرت بۆ گەیشتن بە دەنگدەرانی گەنج و بەرەوپێشبردنی کەمپینەکەی هاوبەشییەکی پارەیی لەگەڵ کۆمەڵێک دروستکرد لە ژێر ناوی (تیک تۆک بۆ بایدن). لەهەڵمەتی هەڵبژاردندا بایدن ڕیکلامی دیجیتاڵی و دەرکەوتنی لەتەلەفزیۆنەکان بەکارهێنا بۆ سەرنجراکێشانی دەنگدەران.

لە ناوەڕاستی بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنادا بایدن ڕیکلامی دیجیتاڵی بەکارهێنا بۆ ناردنی پەیامێکی کاریگەر و بەهێز بەناوی یەکێتی ڕیزەکانی گەل، ئەمەش هیوای ئارامی و ئاسوودەیی بە دەنگدەران بەخشی لە کاتێکدا پەتای کۆڕنا هەڕەشەیەکی ترسناک و گەورە بوو، بۆسەر ژیانی ئەمریکییەکان و تەواوی مرۆڤایەتی لە سەرتاسەری جیهاندا. کەمپینەکەی ترەمپ لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ساڵی ٢٠١٦دا، سوودێکی بەرچاوی لە سۆشیال میدیا وەرگرت، لە ساڵی ٢٠٢٠شدا بەردەوام بوو لەو کارەدا، ترامپ پلاتفۆرمی ئۆنلاین تویتەری بەکارهێنا بۆ پەخشکردنی بۆچوون و چالاکیەکانی هەڵمەتەکەی بۆ لایەنگرانی بە شێوەیەکی ئیستفزازی و سەرنج ڕاکێش، ترەمپ و لایەنگرانی پلاتفۆرمی سۆشیال میدیا بەتایبەتی تویتەریان بۆ ڕەخنەگرتن و بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست سەبارەت بە نەیارەکانی و ڕەوایەتی هەڵبژاردنەکە بەکارهێنا. داتاکانی توێژینەوەیەک، کە لەلایەن سەنتەری توێژینەوەیPEW [7] ئەنجامدراوە دەریدەخەن، کە

---

[7] Social media in the 2020 United States presidential election, https://en.wikipedia.org/wiki/Social_media_in_the_2020_United_States_presidential_election

پلاتفـــۆرمی تـــۆڕە کۆمەڵایەتییەکـــانی وەک؛ (فەیســـبووک و تـــویتەر) سـەرچاوەیەکی سـەرەکی زانیـاری بـوون بـۆ نـزیکەی دوو لەسـەر سـێی دانیشـــتوانی ئەمریکـــا. ئەم پلاتفۆرمـــانە هێـــواش هێـــواش بـــوونەتە سـەرچاوەیەکی سـەرەکی وەرگرتنـی هەواڵ و زانیـاری بە بەراورد لەگەڵ جۆرەکانی تری میدیای وەک؛ (چاپ، ڕادیۆ، تەلەفزیۆن).

سۆشـــیال میـــدیا وردەکـــاریی ڕووداوەکـــانی ڕۆژانە ڕوودەدەن بە هاوڵاتیان دەگەیەنێت، دەرفەتی بەشداریکردنیان لە پرسە سیاسییەکاندا بۆ ڕەخساندووە. پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیای وەک؛ تویتەر و فەیسبووک ڕێگە بە بەکارهێنەرانیـان دەدەن بە ئاشکرا پشـتگیری لەو کاندید و پارتە سیاسـییانە بـکەن، کە دەیـانەوێ دەنگیـان پـێ بـدەن، لەگەڵ لایەنگرانیـان پەیوەندیی کارلێکارانەیان (تەفاعلی) هەبێت و بەشداری لە کۆمەڵگە و بۆنە گریمانەییەکاندا بکەن. داتاکانی سۆشـیال بەیـکەرز دەریـدەخەن کە ٧٢%ی دەنگـدەرانی ئەمریکـا لایەنـی کەم لە یەک پلاتفـۆرمی سۆشـیال میـدیادا چالاکن و ٦٩%ی ئەو هاوڵاتیانە تەنها فەیسبووک بەکاردێنن.

پێدەچێت کەمپینی ئەم خولەی هەڵبژاردنـی سـەرۆکایەتی ئەمریکـا لە نێوان کامیلا هارس جێگری سـەرۆکی ئەمریکا جۆ بایـدن لەگەڵ سـەرۆکی پێشـوو دۆناڵـد ترامـپ زۆر جیـاواز و گەرمتـر دەبێـت لەچـاو خولەکـانی پێشـوودا، بەتـایبەتی دوای ئەوەی دۆناڵـد ترامـپ لە ئێـوارەی ڕۆژی ١٤ی تەمـووزی ٢٠٢٤ لە کـاتی قســەکردنی بـۆ جەمـاوەرێکی زۆر لە شــاری بـاتلەری ویلایەتـی بانسـلفینیا لەهەوڵـیک کوشـتن ڕزـگاری بـوو کاتێـک قەنـاس بەدەسـتێک تەقەی لێکـراو گـوێچکەی ڕاسـتی برینـداربوو، پـێش کشـانەوەی جـۆ بایـدن لە خـۆ ک، بەڵام زۆرێـک اندیـدن کـردن بەپێـی ڕاپرسـیەکان دۆت ترامـپ باشـتر بـوو، بەڵام دوای ئەوی کامـالا هـاریس بـووە کاندیـدی دیموکراتەکـان دۆخەک کەمێـک لەبەرژەونـدی کاندیـدی دیموکراتەکـان گـۆڕاوە. هەرچەنـدە چـاودێران پێیـان وابـوو ڕوداوی تەقەکردنەکە ڕەنگە بەختی بردنەوی ترامپ زیاتر بکات، بەڵام هێشـتا زووە و دواتر سندوقەکانی دەنگدان ئەم بابەتە یەکلایی دەکەنەوە. بەڵام پێسبینی دەکرێت هەردوو بەربژێر بەشێوەیەکی کاریگەرانەتر لەجاران تۆڕەکانی ئینەرنێت و ئامرازەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان و کەناڵەکانی تەلەفزیـۆن لەهەڵمەتی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتیدا بەکاربێنن.

باسی شەشەم
بەرەنگاربوونەوەی هەواڵی ساختە و ڕۆڵی ژیری دەستکرد لەهەڵبژاردنەکان

یەکەم: بەرەنگاربوونەوەی هەواڵی ساختە(٨)

لە سەردەمی خێرا بڵاوبوونەوەی هەواڵی ساختە و زانیاری هەڵەدا، زۆر گرنگە هەڵمەتە سیاسییەکان بەخێرایی مامەڵە لەگەڵ هەواڵە ناڕاستەکاندا بکەن و بەرپەرچیان بدەنەوە، ئەمەش بەوە دەکرێت کەسایەتییە گشتییەکان بەهێزەوە بێنە سەر تۆڕەکانی سۆشیال میدیا و پارێزگاری لەخۆیان بکەن. سیاسەتمەداران دەتوانن بەخستنەرووی بەڵگە و ڕاستییەکان بە شێوەیەکی کاریگەر وەڵامی هەواڵە ساختەکان بدەنەوە و قسە و تۆمەتە هەڵبەستراوەکان ڕەتبکەنەوە. بۆ ئەمەش پێویستە چەند ستراتیژییەتێکی سەرەکی لەبەرچاو بگرن وەک:

أ - ئامادەبوونێکی بەهێز لە سۆشیال میدیا:

(8) Brendan Finucane, Campaign Strategies for a Successful Poliical Campaign, published in June 22, 2023, https://www.ecanvasser.com/blog/campaign-strategies?utm_term=&utm_campaign=Performance+Max+-+Test+Campaign&utm_source=adwords&utm_medium=ppc&hsa_tgt=&hsa_grp=&hsa_src=x&hsa_net=adwords&hsa_mt=&hsa_ver=3&hsa_ad=&hsa_acc=1567576983&hsa_kw=&hsa_cam=15899266285&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw-r-vBhC-ARIsAGgUO2ChE5O-qLPZfeac3Gmd9Y9wAWEXlQjRC5-J5MPddD5HDXkg4slDcyIaAie_EALw_wcB

یارمەتیت دەدا لە ڕێی ئینتەرنێتەوە کۆمەڵگەیەکی چالاک و کارلێک دروست بکەیت، ڕێت پێ دەدا زانیاری دروست بڵاوبکەیتەوە و بەشداری لە ئاڵەنگارییەکان بکەیت و بەپەلە تۆمەت و درۆکان چارەسەر بکەیت. پلاتفۆرمەکانی وەک تویتەر، فەیسبووک، ئینستاگرام دەتوانن وەک ئامرازێکی بەهێز بۆ ئەم بابەتە بەکاربێنیت.

ب چاودێری هەواڵی ساختە بکە و بیانناسەوە:
ئاگاداربە و بەدواداچوون بۆ هەواڵی ساختە و زانیاری ناڕاست بکە، کە لەبارەی کەمپینەکەت بڵاودەکرێنەوە، چاودێری چالاکانەی پلاتفۆرمەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و دەزگاکانی هەواڵ و سەکۆی گفتوگۆکانی ئۆن لاین بکە بۆ دیاریکردنی ئەو هەڕەشانەی، کە لەوانەیە بکرێتە سەر کەسایەتی و راستگۆیی تۆ.

ج -بەخێرایی بەرەنگاری واتەوات و درۆکان ببەوە:
ئەگەر تووشی چەند حاڵەتێکی هەواڵی ساختە بوویت بە ئامانجی دژایەتیکردنی هەڵمەتەکەی تۆ، زۆر پێویستە بە خێرایی چارەسەری بکەیت، بە ئاشکرا بەرپەرچی درۆ و بوختانەکانیان بدەوە، بەڵگەی گەواهیدەر پێشکەش بکە، راستییەکان بە ڕوونی و راشکاوی بخەڕوو، بەمەش دەتوانیت گفتوگۆکانی دژ بە خۆت سنووردار بکەیت و ڕێ لەبەدەستهێنانی زانیاری هەڵەدا بکەیت.

د -پەیوەندییەک بەکاربێنە، کە لەسەر بنەمای بەڵگە بیناکرابێت:
لە کاتی وەڵامدانەوەی هەواڵی ساختەدا، پشت بە بەڵگە و داتای پتەو ببەستە بۆ پشتگیریکردن لە داواکارییەکانت، ئەم ڕێبازە متمانە بە لێدوانەکانت دەدات و یارمەتیت دەدا بە شێوەیەکی کاریگەر تۆمەتە بێ بنەماکان پووچەڵ بکەیتەوە.

ه - بە چالاکی و وریاییەوە وەڵام بدەوە:
دەتوانیت بە شێوەیەکی چالاکانە بەرەنگاریی هەواڵی ساختە ببیتەوە، سەلامەتی هەڵمەتەکەت و متمانەی خەڵکیش بپارێزیت.

دووەم: ڕێنماییە ئەخلاقییەکانی سۆشیال میدیا چین؟

هەرچەنـــدە تائێشـــتا لەئاســـتی نێـــوذەوڵەتی هـــیچ ئیتیکـــی کـــار و بڵاوکـــردنەوە لە تـــۆڕە کۆمەڵایەتییەکـــان نیـــیە کە هەمـــوو لایەک لەســـەر ڕێککەوتــبن، بەڵام هەر دامەزراوەیەکــی میــدیای و لەنێویشــیان دا مــدیای ئەلکترۆنـــی و ســـەکۆکانی تـــۆڕە کۆمەڵایەتییەکـــان هەریەکەیـــان چەنـــد بنەمایەکیـان بـۆ پابەنـدبوون بە ئیتیکی بڵاوکـردنەوە و بەکارهێنـانی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکــان دانــاوە، مەڵــپەڕی designstripe یەکــێکە لەو مــاڵپەڕە ئەلکترۆنیـــانەیەی کە ٢١ خـــاڵی وەک یاســـای ئیتیکـــی بەکارهێنـــان و بڵاوکردنەوە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دیاریکردووە، لێرەدا من ئاماژەم بە چەند دانەیەکی سـەرەکی کردووە. بۆ دڵنیـایی زیـاتر لەڕێی ماسـنجەرەوە پەیوەندییم بە مـاڵپەڕی designstripe کرد و لـێم پرسـین ئەو ٢١ خـاڵەی دیاریتـــان کـــردووە کـــێ دینـــاوە؟ ئایـــا تاچەنـــد لەئاســـتی نێـــودەوڵەتی بەکارهێنەرانی تۆڕي کۆمەڵآیەتییەکان پابەندی دەبن؟ لەوەلامـدا گوتیـان: لە ڕاستیدا designstripe ڕێنمایی تایبەت بە سۆشیال میدیا پێشکەش ناکات، بەڵام ئـــێمە یاســـای ئەخلاقـــی گشـــتیمان هەیە بـــۆ بەکارهێنـــانی خزمەتگوزارییەکانمـان کە دەتوانرێـت لە بەکارهێنـانی سۆشـیال میدیاشـدا جێبەجێ بکرێ وەک[٩]:

١ ـ یاسا و مافی خاوەندارێتی فیکری کەسانی تر پێشێل بکەیت.
٢ ـ دوور بـــکەوە لە دروســـتکردن یـــان هاوبەشـــکردن لەنـــاوەڕۆکی نایاسایی و زیانبەخش یا سووکایەتپێکردن.
٣ ـ دورکەوە لە هێرشکردن، ناوزڕاندنی خەڵک، یان مافە نهێنیپارێزەکان پێشێل مەکە.
٤ ـ خەڵک هەراسـان مەکە و هەڕەشـەمەکە و ڕق ونـدوتیژی مەوروژێنە و دوژمنایەتی کەس مەکە.

(9) Jenn Pereira, Social Media Ethics Guide - 21 Rules for Ethical Marketing, January 2-2020

٥ خۆت بەدوور بگرە لە هاوبەشکردنی ناوەڕۆکی ناشرین یان نائەخلاقی.

هەروەها گوتیان: لەبیرت بێت، تۆ بەرپرسیاریت لە هەر ناوەڕۆکێک کە بە بەکارهێنانی designstripe دروستی دەکەیت یان هاوبەشی دەکەیت. هەمیشە خزمەتگوزارییەکە بە شێوەیەکی یاسایی و ئەخلاقی بەکاربهێنە.

ڕێنماییە ئەخلاقیەکانی سۆشیال میدیا کۆمەڵێک بنەما و باشترین پراکتیزەن بۆ دڵنیابوون لە ڕەفتاری بەرپرسیارانە و ڕێزگرتن لە پلاتفۆرمەکانی ئۆنلایندا. ئامانج لە ڕێنماییە ئیتیکییەکان کەمکردنەوەی زیانەکانی خراپ بەکارهێنانی سۆشیال میدیایە، لەگەڵ پەرەپێدانی ژینگەیەکی ئەرێنی و بەرهەمدار لە ڕێگەی ئۆنلاینەوە بۆ هەموو ئەوانەی بەشداری تێدا دەکەن. بەگشتی ڕێنما ئیتیکیەکان باس لە پرسەکانی وەک: (١٠)

١. شەفافیەت: ڕاستگۆ بوون لە ناسنامە و مەبەست و سەرچاوەکانت.
٢. پاراستنی نهێنی: پاراستنی زانیاری کەسی کەسانی تر.
٣. ڕاستگۆیی: دوورکەوتنەوە لە زانیاری هەڵە و زانیاری ناڕاست و ئیدیعای چەواشەکارانە.
٤. ڕێزگرتنی رای جیاواز: مامەڵەکردن لەگەڵ کەسانی تر بە ڕێزەوە و دوورکەوتنەوە لە ناوەڕۆکی جیاکاریی، یان هێرشبەرانە.
٥. دادپەروەری: پێشکەشکردنی زانیاری هاوسەنگ و دوورکەوتنەوە لە لایەنگری.
٦. لێپرسینەوە: وەرگرتنی بەرپرسیارێتی بەرامبەر کردارەکانت و ناوەڕۆکی بابەتەکانت.

(10) Jenn Pereira, Social Media Ethics Guide - 21 Rules for Ethical Marketing, January 2-2020

بۆچی بەبازاڕکردنی ئەخلاقی سۆشیال میدیا گرنگە؟ بەبازاڕکردنی ئەخلاقی سۆشیال میدیا زۆر گرنگە لەبەر چەند هۆکارێک:

- متمانە دروست دەکات: بەکارهێنەران زیاتر ئاگاداری کارە نائەخلاقییەکان دەبن و چاوەڕێی ئەوە دەکەن براندەکان شەفاف و بەرپرسیار بن. دروستکردنی متمانە لە ڕێگەی مارکێتینگی ئەخلاقییەوە دەبێتە هۆی پەیوەندی بەهێزتر و دڵسۆزی کڕیار و ناوبانگی ئەرێنی براند.
- پەیوەندی ئەرێنی پەروەردە دەکات: سۆشیال میدیا ئامرازێکی بەهێزە بۆ دروستکردنی پەیوەندی لەگەڵ کڕیارەکان. بە بەشداریکردن لە گفتوگۆی ڕاستەقینە، پێشکەشکردنی ناوەڕۆکی یارمەتیدەر و وەڵامدانەوەی فیدباک، دەتوانیت کۆمەڵگەیەک لە دەوری براندەکەت دروست بکەیت و پەیوەندی ئەرێنی لەگەڵ بینەرەکانت پەروەردە بکەیت.
- ناوبانگت دەپارێزێت: یەک هەنگاوی هەڵە لە سۆشیال میدیادا بە خێرایی ڤایرۆسی دەبێت و زیان بە ناوبانگت بگەیەنێت. بە پابەندبوون بە بنەما ئەخلاقییەکان، دەتوانیت خۆت لە بانگەشە نەرێنییەکان بەدوور بگرێت و وێنەی براندەکەت بپارێزیت.
- بەرزکردنەوەی داکۆکیکردن لە براند: کاتێک ڕەفتاری ئەخلاقی و بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی نیشان دەدەیت، ئەگەری ئەوە زیاترە بینەرەکانت ببنە داکۆکیکارێکی دڵسۆز، کە براند و بەهاکانت بۆ کەسانی دیکە بەرز دەکەنەوە.
- شتێکی دروستە: لە کۆتاییدا، بەبازاڕکردنی ئەخلاقی سۆشیال میدیا بە سادەیی کارێکی دروستە. پەیوەندی بە ڕێزگرتن لە بینەرەکانتەوە هەیە، ڕاستگۆ بیت لە ڕێکلامەکانتدا و بۆ هەمیشە پلاتفۆرمەکەت بەکاربهێنیت.

سـێیەم: ڕێسـاکانی بەکارهێنـانی سۆشـیال میـدیا لە هەڵـمەتە سیاسییەکاندا

بەکارهێنـانی سۆشـیال میـدیا لە هەڵمەتە سیاسـییەکاندا لەم سـاڵانەی دواییدا زیاتر پەرەی سەندووە، ئەمەش بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا ڕێگەیەکی ڕاستەوخۆ و کاریگەر و خێرایە بۆ ئەوەی کاندید لایەن سیاسییەکان بەئاسانی لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا پەیوەندی بە دەنگدەران بکەن.

هەرچەندە تائێستا لە عیراق و هەرێمی کوردستان هیچ ڕێنماییەک بۆ چۆنییەتی بەکارهێنـانی ئامرازەکـانی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان لە هەڵـمەتە سیاسیەکانی هەڵبژاردن دەرنەچووە، بەڵام هەندێک وڵات لە سەرانسـەری جیهاندا بەشیوەی جیاواز باسیان لەم بابەتە کردووە، هەریەکەیان ڕێنمـایی تایبەتیان هەیە لەوڵاتێکەوە بۆ یەکێکی تر جیاوازە بۆ نموونە(11):

لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا:

کۆمیســـیۆنی فیـــدراڵی هەڵبژاردنەکـــان ((FEC داوا لە هەڵـــمەتە سیاسییەکان دەکات کە زانیاری دەربارەی خەرجییەکانی سۆشیال میدیا ئاشکرا بکەن، لەوانە: بڕی پارەی خەرجکراو و ئەو پلاتفۆرمەی کە پارەکە لەســەری خەرجکــراوە و بە چ ئامانجیــک بــووە. هەروەهــا کۆمســـیۆنی هەڵبژاردنەکـانی فیـدڕاڵی ئەمریکـا بەکارهێنـانی سۆشـیال میـدیای بـۆ بڵاوکــردنەوەی زانیــاری ناڕاســت یــان چەواشـــەکارانە، لە هەڵـــمەتە سیاسییەکاندا قەدەغەکردووە.

لە بەریتانیا:

کۆمیسـیۆنی هەڵبژاردنەکـان داوا لە هەڵمەتە سیاسـییەکان دەکـات، کە زانیاری دەربارەی بەکارهێنانی سۆشـیال میدیا ئاشـکرا بکەن، لەوانە بڕی پارەی خەرجکراو و ئەو پلاتفۆرمەی کە پارەکە لەسـەری خەرجکـراوە و

(11) Sehrish Saba Raja, The Use of Social Media in Political Campaigns and Its Regulations, published nov 9,2023, https://www.linkedin.com/pulse/use-social-media-political-campaigns-its-regulations-saba-raja-euxhf

ئامانجەکەی. هەروەک کۆمسیۆنی هەڵبژاردنەکان قەدەغەی کردووە کە هەڵمەتە سیاسییەکان لە سۆشیال میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست یان چەواشەکارانە یان بەشداریکردن لە قسەی ڕقاوی یان هەراسانکردن بەکاربهێنن.

لە کەنەدا:

دەستەی هەڵبژاردنەکانی کەنەدا لە کەمپینە سیاسییەکاندا قەدەغەی کردووە سۆشیال میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست یان چەواشەکارانە یان بەشداریکردن لە قسەی ڕقاوی یان هەراسانکردن بەکاربێت.

لە هیندستان:

کۆمیسیۆنی هەڵبژاردنەکانی هیندستان داوا لە هەڵمەتە سیاسییەکان دەکات پێش ئەوەی هەر ڕیکلامێکی سۆشیال میدیا ئەنجام بدەن، مۆڵەت وەربگرن. هەروەها کۆمیسیۆنی هەڵبژاردنەکانی هیندستان قەدەغەی کردووە کە لە هەڵمەتە سیاسییەکاندا سۆشیال میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست یان چەواشەکارانە یان بەشداریکردن لە قسەی ڕقاوی یان هەراسانکردنج بەکاربێت.

جگە لەم نموونانەی سەرەوە هەندێک لە وڵاتانی وەک ئێران، تورکمانستان، چین، کۆریای باکور لەو ڕێنماییەنی سەرەوە زیاتر ڕۆیشتوون بەشێوەیەک کە بەکارهێنانی سۆشیال میدیایان بۆ بانگەشەی سیاسی بە تەواوی قەدەغە کردووە. ئەمەش تیشک دەخاتە سەر گرنگی پەرەپێدانی ڕێنمایی ڕوون بۆ بەکارهێنانی سۆشیال میدیا لە هەڵمەتە سیاسییەکاندا، بۆ دڵنیابوونەوە لەوەی کە پلاتفۆرمەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بە شێوەیەکی دادپەروەرانە و یەکسان و بەرپرسیارانە بەکاردەهێنرێت. بەڵام بەگشتی هەندێک خاڵ و تەوەری هاوبەش لەو ڕێنماییانەی سەرەوەدا سەبارەت بە بەکارهێنانی سۆشیال میدیا لە کەمپینی سیاسیدا هەیە وەک:

شەفافیەت و ئاشکراکردن:

پێویستە هەڵمەتە سیاسییەکان شەفاف بن سەبارەت بە بەکارهێنانی سۆشیال میدیا، لەوانە کێ هەڵمەتەکە بەڕێوەدەبات؟ کێ پارەی بۆ دابین دەکات؟ و چ شێوازێکی بە ئامانجکردن بەکاردەهێنرێت.

وردبینی لە ڕاستی لەزانیارییەکان:

هەڵمەتە سیاسییەکان نابێت سۆشیال میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست یان چەواشەکارانە بەکاربهێنن.

ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ:

هەڵمەتە سیاسییەکان پێویستە ڕێز لە مافی مرۆڤی لایەنگران و نەیارەکانیان بگرن، لەوانەش مافی تایبەتی خۆیان و مافی ئازادی ڕادەربڕینیان.

دادپەروەری و بێلایەنی:

پێویستە پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا دادپەروەرانە و بێلایەن بن لە مامەڵەکردنیان لەگەڵ هەڵمەتە سیاسییەکاندا. نابێت لە مامەڵەکردندا ئیمتیازات بە هیچ یەکێک لە کەمپەینەکان یان کاندیدێک ببەخشن لەسەر حیسابی ئەونی تر.

جگە لەم ڕێنماییە گشتییانە، پێویستە هەڵمەتە سیاسییەکان هەوڵبدەن بۆ ئەوەی ڕەسەن و شەفاف بن، ڕێز لە نەیارەکانیان و لایەنگرانی خۆیان بگرن و سەرنجیان لەسەر پەیامی ئەرێنی بێت. هەروەها پێویستە ڕاستگۆ و ورد بن لە ئیدیعاکانیان، پێش ئەوەی لە سۆشیال میدیادا بڵاوی بکەنەوە، بە ڕاستی وردبینی لە لە ئیدیعایەکانیان بکەن و بە بەردەوامی چاودێری ئەکاونتی سۆشیال میدیاکانیان بکەن بەشێوەکی ڕیزداران و لە کاتی خۆیدا وەڵامی سەرنج و پرسیارەکانی لایەنگرەکانیان بدەنەوە. هەورک پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا ڕۆڵێکی گرنگیان لە بەرەوپێشبردنی دادپەروەری و بێلایەنی لە هەڵمەتە سیاسییەکان هەیە. پێویستە سیاسەتێکی ڕوونیان بۆ ڕێگریکردن لە بڵاوبوونەوەی قسەی ڕقاوی و

زانیاری ناڕاست هەبێت. هەروەها پێویستە شەفاف بن سەبارەت بە ئەلگۆریتمەکانیان و چۆن بڕیار دەدەن چ ناوەڕۆکێک پیشانی بەکارهێنەران بدەن. ئەگەر کاندیدەکان و لایەن سیاسییەکان ئەم ڕێنماییانەی سەرەوە جێبەجێبکەن، ڕەنگە هەڵمەتە سیاسییەکان و پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا بتوانن یارمەتیدەر بن بۆ دڵنیابوونەوە لەوەی کە سۆشیال میدیا بە شێوەیەکی ئەرێنی و بنیاتنەرانە بەکاردەهێنرێت بۆ پێشخستنی دیموکراسیەت و بەشداریکردنی خەڵک لە هەڵبژاردنەکاندا.

چوارەم: ڕۆڵی ژیری دەستکرد لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردندا(١٢)

هەرچەندە جیهان بە هەڵبەز و دابەزی سیاسی و ئابووری سەخت تێدەپەڕێت، بەڵام پێشبینی دەکرێ لە ٢٠٢٤ وساڵی دواتر ژیری دەستکرد بەشێوەیەکی فراوانتر لە بواری ڕاگەیاندن بەکاربێت، ئەمەش لەلایەک کاردەکاتە سەر متمانەکردن بە زانیارییەکان و ئامرازەکانی میدیای تەقلیدی، بۆیە ڕۆژنامەنووسان و دامەزراوە میدیاییەکان پێویستیان بەوە هەیە پێداچوونەوە بە ڕۆڵی خۆیان بکەن و بیر لە ئامانجەکانیان بکەنەوە.

پەیمانگەی ڕۆژنامەنووسی ڕۆیتەرز ئاماژەی بەوەکردووە، تا ناوەڕاستی ساڵی ٢٠٢٦ بەشی زۆری ناوەڕۆکی ئینتەرنێت بەرەو ژیری دەستکرد دەڕوا. بەپێی ڕاپرسییەک، کە بۆ ٣٠٠ کەس لە شارەزایانی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن لە ٥٠ وڵاتدا کراوە، پێیان وایە "ژیری دەستکرد کاردەکاتە سەر ڕاستی و دروستی زانیارییەکان". بڕیارە لە ٢٠٢٤ لە هەرێمی کوردستان و ٤٠ وڵاتی دیموکراسی هەڵبژاردنی جۆراوجۆر ئەنجام بدرێ. خاوەنی میدیاکان هەست بەنیگەرانی دەکەن لە کەمبوونەوەی جموجۆڵ و چالاکی بەکارهێنەران لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، جموجۆڵی بەکارهێنان لە فەیسبووک لە ٢٠٢٣ بە ڕێژەی ٤٨٪ کەمیکردووە، لە تۆڕی ئێکس بەڕێژەی ٢٧٪ و بەکارهێنانی سەکۆی

(١٢) الذكاء الاصطناعي يهيمن على الاعلام في عام انتخابات مصيرية، الرابط: https://alarab.co.uk/
التاريخ ٢٠-٥-٢٠٢٤

ئینستگرامیش بەرێژەی ١٠ ٪ کەمیان کردووە. بەڵام هێشتا پێگەکانی بڵاوکردنەوەی ڤیدیۆ وەک (تیک تۆک) و (یوتیوب) هەر بەهێزن و بەرێژەیەکی زۆر بەکاردەهێنرێن.

نیوەی دامەزراوە میدیاییەکان دەرگای گەیشتنیان لەبەردەم بەرنامەکانی ژیری دەستکرد داخستووە، بۆئەوەی دەستیان بە ئەرشیفی زانیارییەکان ڕانەگات، تا دەگەنە جۆرێک لە ڕێکەوتن دەیانەوێ پارێزگاری لە ئەرشیفی زانیارییەکانیان بکەن، بەڵام هێشتا بەشێکی بەرچاو لە کۆمپانیاکان بڕوایان بەوە نییە، کە قازانجیکی باشیان لە کۆمپانیاکانی ئینتەرنێت و ژیری دەستکرد دەست بکەوێت. ساڵی ٢٠٢٣بەهۆی ژیری دەستکردەوە نزیکەی٢٠ هەزار کەس کارەکەیان لە ڕاگەیاندنەکانی ئەمریکا لەدەستدا، بەشێکی زۆری دامەزراوە میدیاییەکان داهاتەکانیان کەمیکردووە بەهۆی ئەوەی بەشێکی زۆری جەماوەر تەکنەلۆژیای ژمارەیی بەکاردەهێنن و بازاڕی ریکلام گۆڕانکاریی بەسەرداهاتووە. بایەخدان بە کاندیدەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، وایان لێدەکات، کە سیاسەت و گوتارەکانیان بەشێوەیەکی سەرنجڕاکێشانەتر ئامادە بکەن و ئاڕاستەی وەرگرانی بکەن، پەیامەکەیان بە گرتەی ڤیدیۆیی بچووک و وێنە و چات لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بڵاودەکەنەوە و خەڵک بایەخی زیاتریان پێ دەدات.

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا کاندیدەکان دەستیان کراوە ترە، لەچاو میدیای تەقلیدی، چونکە ئەوان لە سنوورێکی دیاریکراو کاردەکەن، بەڵام میدیای ئەلکترۆنی دەرفەتی زیاتر بەکاندید دەدات، کە بتوانن هەندێک بەربەست و نەریتی کۆمەڵایەتی تێپەڕێنن، بەزمانێکی ئاسان و شێوازێکی سادەتر و سەرنجڕاکێشانەتر خۆیان و پەیامەکەیان بە دەنگدەران نیشان بدەن. لە زۆربەی وڵاتاندا سیاسەتڤانان لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا ڕوو لە سەکۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەکەن، چونکە تێچووی کەمترە، زمانەکەی سادەترە، بە قسە و نوکتەی خۆش و شاییکردن و گاڵتەکردن دەتوانن لەگەڵ جەماوەردا بیروڕا بگۆڕنەوە، ئەمەشیان کاریگەری زیاتری هەیە لەچاو شێوازی لە قاڵبدراو و بەرەسمی دەرکەوتن لە میدیای تەقلیدی (تەلەفزیۆن و چاپەمەنی)، لەگەڵ ئەمەشدا ڕەنگە لەهەندێک ڕووەوە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان جگە لە سوود، زیانیش بە کاندید و پارتە سیاسییەکان

بگەیەنێت، لە بارەی زیانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان پرۆفیسۆر جول ئەتالای دەڵێت: لەوانەیە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ببێتە مایەی بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست، لەکاتی کەمپینی هەڵبژاردندا، قسەی هەڵبەستراو لەسەر کاندیدەکە، یان پارتە سیاسییەکە بکرێت، خێرایی بڵاوبوونەوە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا وەک ئاگر لە پوش و پاوان و بەربووبێ بەخێرایی و بە ئاسانی بەهەموو لایەکدا بڵاودەبێتەوە و کاردەکاتە سەر ڕای دەنگدەران، چونکە بەخێرایی ڕاستییەکانی بۆ ساغ نابێتەوە و کار دەکاتە سەر ڕاستگۆیی پرۆسێسی کەمپینەکەیدا.

زۆرجار تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەکاتی هەڵبژاردندا، دەبێتە سەکۆی ململانێ و جەمسەرگیری لەنێوان ئەو کاندیدانەی ڕاوبۆچوونی جیاوازیان دژ بە یەکتر هەیە، ئاساییە دەنگدەرەکان ڕاوبۆچوونی جیاوازیان هەبێت، کۆمێنتی جیاواز لەسەر پەیام و کەمپینەکان بخەنەڕوو، ئەمەش جەمسەرگیرییەکە و ململانێکە قوڵتر دەکاتەوە. لەبارەی سوودی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیش پرۆفیسۆر ئەتالای دەڵێت: تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان درەفەتێکی ئاسان بۆ کاندید و پارتە سیاسییەکان دەرەخسێنێت تا بە خێرایی و بەئاسانی پەیامەکەی خۆیان لەهەلبژاردندا ئاڕاستەی جەماوەرێکی زۆر لە سنوورێکی جوگرافی فراوان و دیاریکراو بکەن، هەروەک کاندید و پارتە سیاسییەکان دەتوانن پەیوەندییەکی کارلێکراوانە (تەفاعولی) لەگەڵ دەنگدەران دروست بکەن. دەنگدەریش دەتوانێ بەئاسانی لەگەڵ کاندیدەکان قسە بکات و بە کۆمێنت و خستنەرووی پێشنیار بەشداری لە کەمپینەکەدا بکات، ئەمەش وا دەکات سەرنجی زیاتری دەنگدەران بۆ کاندیدەکە، یاخود پارتە سیاسییەکە رابکێشێت. هەروەک کاندید دەتوانێت لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بە تێچوون و خەرجییەکی کەمترەوە لە چاو میدیای تەقلیدی پەیامی سیاسی و بەرنامەی هەڵبژاردنی خۆی بە دەنگدەران بگەیەنێ و سەرنجیان رابکێشێ.

پێـنجەم: لە تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکانـدا بـا نـاوەڕۆکی پۆسـتەکانت جۆراوجۆربن

ئەگەر دەتەوێت جەمـاوەری تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکـان هەمیشـە بەدوای پۆست و پەیامەکانتدا بگەڕێن و بایەخی پێبدەن، پێویستە لە بڵاوکردنەوەی پۆسـتەکانت لە سـەر پلاتفۆڕمەکـانی سۆشـیال میـدیا هەمـوو جۆرەکـانی هـونەری بڵاوکـردنەوەی رۆژنـامەوانی وەک (ڤیـدیۆ، وێنـە، دەق، ڕاپرسـی، ئینفۆگرافیک.. هتد) بەکاربێنیت وەک:[١٣]

پۆستی ڤیدیۆکان:

ڤیـدیۆیەکی سـەرنجڕاکێش دەتوانێـت بیـرۆکە ئاڵۆزەکانـت بکـاتە چیرۆکێکـی سـەرنجڕاکێش کە بینـەران بەئاسـانی دەسـتیان بە پەیـامەکەت ڕابگـات و هاوبەشـی لەگەڵـدا بـکەن. تۆمـارکردنی ڤیـدیۆی بچـووک زۆر گونجاوە گەر بتەوێت سیاسەتەکانت لەبارەی پرسێکی دیاریکراو بۆ خەڵک ڕوون بکەیتەوە یان رۆحێکی تازە نوێکردنەوەی کەمپینەکەت ببەخشیت. لەبیـرت نەچێـت سـەکۆی فەیسـبووک حەزی لە چیرۆکـانەیە کە کۆمەڵگـا ڕوودەدەن، لە کاتێکـدا سـتۆریەکانی ئینسـتاگرام ڕێڵەکـان نمـوونەیین بـۆ وەرگرتنی وێنەی خێرا و بینراو.

پۆستی وێنەکان:

دەڵێن وێنـەیەک یەکسـانە بە هەزار ووشـە. وێنەگرتن بەکـاربهێنە بـۆ نیشـــاندانی جەوهەری کەمپەیـــنەکەت. چـــونکە وێـــنە بە خێرایـــی ســـەرنج ڕادەکێشن و دەتوانن هەستەکانی بینەران بجوڵێنن، پەیـامەکەت دەبەنە نێو هەموو ماڵەکان. X / Twitter بەکاربهێنە بۆ نیشاندانی وێنەیەکی کـاریگەر و هەســـت بـــزوێنەر کە تیشـــک دەخـــاتە ســـەر شـــێوەی هەڵمەتـــی هەڵبـژاردنەکەت. ئینسـتاگرام بلنـدگۆیەکی باشـە بـۆ نیشـاندانی وێنەیەکـی دەوڵەمەندی خۆت، چونکە هەر وێنەیەک چیرۆکێک دەگێڕێتەوە.

[13] Shane Daley, Proven Political Campaign Social Media Strategies, https://www.onlinecandidate.com/articles/tips-political-social-media-campaigns

پۆستی دەقەکان:

هەندێک جار، تەنها پێویستە بە نووسینی دەق و تیکستی سەرنج ڕاکێش قسەکانی خۆت بکەیت. پۆستە دەقییەکان دەرفەتی ئەوەت پێدەبەخشێت کە قووڵتر گوزارشت لە بیرو بۆچوونەکانت بکەیت. بیرکردنەوەکانت، چیرۆکەکانت، یان بابەتە وردە تازەکان بەیەکەوە باس بکەن. ئەو سەکۆیانە زۆر باشن بۆ دروستکردنی پەیوەندییەکی کەسی لەگەڵ فۆڵۆوەرەکانت. فەیسبووک زۆر باشە بۆ نووسینی دەق و گێڕانەوەی بابەتی نوێی درێژ. سەکۆی linkedIn لەگەڵ تێڕوانین و دەستکەوتە پیشەییەکان دەگونجێت، پەیوەندیت لەگەڵ سەرکردەی پیشەوەرەکان بۆ دروست دەکات.

ڕاپرسی و ڕاپرسی:

هەوڵبدە پەیوەندیت کارلێککارانە بێت لەگەڵ فۆلەوەرەکان. ڕاپرسییەکان تەنیا بۆ دڵخۆشی نین؛ ئەوان وا لە فۆڵۆوەرەکانت دەکەن هەست بکەن کە گوێیان لێ گیراوە. لەگەڵ ئەوەشدا، دەتوانی ڕاو تێڕوانینەکانی جەماوەرەکەت بزانیت. بەڵام بۆ دانانی سیاسەتەکانت، پشت بە ڕاپرسییە ئۆنلاینەکان مەبەستە!

ئینفوگرافیک:

بۆ ئاسان کردنی بابەتە قورسەکان ئینفۆگرافیک بەکاربهێنە. ئینفوگرافیک داتا و دیزاین کۆدەکاتەوە بۆ ئاسانکردنی زانیارییە ئاڵۆزەکان. چارتەکان بە ئاسانی سەرنجی چآو ڕادەکێشن و هەرسکردنی بابەتەکان ئاسان دەکەن، ئەمەش وایان لێدەکات کە زۆر گونجاوبن بۆ ئەوەی فۆلۆوەرەکان هاوبەشی لەگەڵ پۆستەکانتدا بکەن. جا ئەمە سیاسەتی پلانێکی ورد بێت یان کاریگەری هەڵمەتی هەڵبژاردن بێت، ئینفوگرافیکەکان بە باشی لەسەر فەیسبووک، تویتەر و لینکیدئین کاریگەریان هەیە.

باسی حەوتەم
ڕێکخستنی یاسایی بانگەشە و خراپ بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

هەر کاندید و پارتێکی سیاسی، کە بەشداری لە هەڵبژاردنەکاندا دەکەن، پێویستە پێشتر بەوردی یاسای هەڵبژاردن و ڕێسا و ڕێکارەکانی کۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان* بەگشتی بۆ کەمپینی هەڵبژاردن بەتایبەتی بەباشی بخوێننەوە، بۆئەوەی کاندیدەکە و پارتە سیاسییەکە تووشی پێشێلکاریی یاسایی نەبن، پێویستە لە بانگەشەی هەڵبژاردن بەوردی پابەندی ڕێنماییەکانی کۆمسیۆن و ئەو برگە و ماددانە بن کە لە یاسای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان ژمارە (١) ی ساڵی ١٩٩٢ هەموارکراودا هاتووە، بەتایبەتی لە ماددەکانی (٢٤-٢٥) یاساکە کە پەیوەندییان بە ڕێنماییەکانی پڕوپاگەندەی هەڵبژاردن هەیە، لەگەڵ مادەی (٥٧) یاساکە، کە پەیوەندی بە تاوانەکانی هەڵبژاردن هەیە. هەروەها

---

* کۆمسیۆنی سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان لەعیراق، سەرپەرشتی ڕێکخستنی هەڵبژاردنی خولی شەشەمی پەرلەمانی کوردستان دەکەن، کەبڕیارە لە ٢٠ تشرینی یەکەمی ٢٠٢٤ بەڕێوبچێت، بەهۆی ئەوەی کە کۆمسیۆنی سەربەخۆی هەڵبژاردنکەان لە کوردستان لەساڵی ٢٠١٩ ەوە ماوەی ٤ ساڵی یاسایی بەسەر چووبوو، بەهۆی ناکۆکی سیاسی نەتوانرا ماوەی کارکردنی درێژبکرێتەوە یان دەستەیەکی تازە کۆمسیاران هەڵبژێردرێت، بۆیە بە بڕیاری دادگای فیدراڵی کۆمسیۆنی سەربەخۆی هەڵبژاردنەکانی کوردستان هەڵوەشایەوە. ئەرکی سەرپەرشتی کردنی هەڵبژاردنی خولی شەشەم بە کۆمسیۆنی باڵآی عیراق سپێردرا. پێشتریش کۆمسیۆنی عیراق سەرپەرشتی خولەکانی دووەم و سێیەم و چوارەمی هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان کردبوو، تەنیا خولی پێنجەمی هەڵبژاردن لەساڵی ٢٠١٨ و پڕۆسەی ڕیفراندۆمی سەربەخۆی کوردستان کرد.

پێویسته هەر کەسێک تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بەکاردێنێ یاسای ژمارە ٦ی سالی ٢٠٠٨ یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن بەباشی بخوێنێتەوە بۆ ئەوەی تووشی هەڵە و سزا نەبێت، چونکە ئەم یاسایە تایبەتە بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ لەتاوانەکانی خراپ بەکارهینانی ئامێرەکانی پەویوەندییکردن، مۆبایل، تەلەفۆن، تۆڕەکانی ئینتەرنێت و تۆڕە کۆمەلایەتییەکان.

یەکەم: ڕێکخستنی یاسایی پڕوپاگەندەی هەڵبژاردن

لێرەدا ناوەڕۆکی بڕگە و خاڵەکانی هەردوو مادەی (٢٤-٢٥) لەبەشی حەوتەمی یاسای هەڵبژاردنی ساڵی ١٩٩٢ دەخەینەڕوو(١٤): لە مادەی (٢٤)ی یاسای ژمارە ١ی هەڵبژاردنی ساڵی١٩٩٢ هەموارکراو لە بەشی پروپاگەندەی هەڵبژاردندا هاتووە: "پروپاگەندەی هەڵبژاردن لە سنووری یاسا و سیستەمی و ئادابی گشتی ئازادە، بەمەرجێ دەستەی باڵای هەڵبژاردنەکان پرەنسیپی هەلی یەکسان بۆ هەموو لیستەکانی کێبرکێ زامن بکات"، هەروەک لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٢٥)ی هەمان یاسادا هاتووە؛ "پروپاگەندەی هەڵبژاردن رۆژێک پاش راگەیاندنی لیستی پالێوراوەکان دەست پێدەکات و بەر لە (٤٨) سەعات لەدەستپێکردنی دەنگدانەوە دەوەستێت". لە بڕگەی دووەمیشدا هاتووە: "کۆمسیۆن بەدرێژایی ماوەی مۆڵەتپێدراوی پڕوپاگەندەی هەڵبژاردن، ئەو جێگایانە دەستنیشان دەکات، کە ریگەی پڕوپاگەندەی هەڵبژاردنیان تێدا قەدەغەیە و ریکلامی دەنگدانیان تێدا ناکرێت"، هەروەها لە بڕگەی سێیەمی یاساکەدا هاتووە:

---

(١٤) یاسای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان- عیراق ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢ و هەموارکردنەکانی، ٢٠٠٩، لاپەڕە(٢٢-٢٤).

"پێویســـته لەســـەر هەمـــوو کیـــانە سیاســـییەکان کە لە هەڵبژاردنـدا بەشـداریدەکەن، ریکلامەکـانی دەنگـدان پـاک بـــکەنەوە، بـــە پێـــی رێنماییەکـــانی، کە کۆمیســـۆن دەریاندەکات".

هەروەک یاسـاکە چەنـد بڕگەیەکـی لە چـوارەم هەتـا هەشـتەمی بـۆ ژمـــارەیەک قەدەغەکـــراو و ڕێنماییەکـــانی تـــایبەت بە رۆژی دەنگـــدان تەرخانکردووە لەمبارەوە بڕگەی چوارەمی یاساکە هاتووە:

١ - بینایەکانی وەزارەتەکان و دائیرەکانی هەرێم و هەمـوو جێگاکـانی کار و فرمان، قەدەغەیە بۆ کاری حزبی و ریکلامی هەڵبژاردن.

٢ - نـابێ فەرمـانبەرانی دائیرەکـانی هەرێـم و دەسـەڵاتەکانی خـۆجێی (المحلیـة) پـێگەی وەزیـفە، یـان داهـاتی هەرێـم، یـاخود ئـامراز و دەزگاکانی هەرێم بۆ بەرژەوەندی خۆیان، یان بۆ هەر پاڵێوراوێک بەهێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ و سەربازیشـەوە بۆ هەڵبژاردن، یان بۆ کارکردنە سەر دەنگدەران بە کاربێنن.

پێویستە کاندید ئاگاداری بڕگەی پێنجەمی یاسای هەڵبژاردنی ساڵی ١٩٩٢ بێت، کە تایبەتە بە ڕێکارەکانی رۆژی دەنگدان و تیایدا هاتووە:

١. هـیچ پاڵێوراوێـک ناشـێ نەخـۆی نەبەهـۆی کەسـێکی تـرەوە لەرۆژی دەنگداندا، بەرنامەی کار، یا بڵاوکراوە، یاخود پلیت، یان هەر شـتێکی تر بڵاوبکاتەوە..

٢. ناشـــێ هـــیچ کارمەنـــدێکی دایەرەکـــانی هەرێـــم، یـــان ئەنـــدامانی دەسەڵاتەکانی خۆجێی (محهللی) لە رۆژی دەنگدانـدا، بەرنـامەی کـار بەخۆی، یان بە هۆی کەسی ترەوە بڵاوبکاتەوە.

٣. ناشـێ بە نـاوی پـاڵێوراوێکەوە، کە لە کەشـفی پاڵێوراوەکانـدا نـاوی تۆمارنەکراوە، ریکلام دابنرێ، یان بەرنامەی کار بڵاوبکرێتەوە، یـان بڵاوکراوە و پلیت دابەش بکرێت.

٤. قەدەغەیە پاڵێوراوەکـــان هەر ریکلامێکـــی هەڵبـــژاردن بـــکەن، کە دەنگـــدەران هەڵبخەڵەتێنـــی، یـــان گزییـــان لێبکـــات، یـــان شـــێوازی بریندارکردنی هەستی تیدابێت، یان جوێندانی تێدابێت.

٥. قەدەغەیە لە موڵک و ماڵی، گشتی، یان لە بوجەی وەزارەتەکان، یان لە موڵک و ماڵی ئەوقاف، یان لە موڵک و مـاڵی، پشـتگیریی دەرەکی هیچ شتێک خەرج بکرێت.

٦. قەدەغەیە هەر حزبێک، یاخود گروپێک، رێکخـراوەیەک یـان کیانێک (پێکهـاتەیەک)، یـان هـەر لایەنێک، یـان هـەر کەسـێک هـەر شـێوازێکی فشـــار، یـــان ترســـاندن، یـــان بە کـــافرکردن، یـــان بە خـــائینکردن بەکاربهێنێت.

دووەم: تاوانەکانی هەڵبژاردن

هەروەک پێویسـتە کانـدید و لایەنە سیاسـییەکان بەوردی ئاگایـان لە بڕگە و خاڵەکانی مادەی (٥٧)ی یاسای هەڵبژاردنی پەرلەمـانی کوردسـتان ژمـارە (١)ی سـاڵی ١٩٩٢ی هەمـوارکراو بـن، کە لە دەروازەی شەشـەمی یاساکەدا مادەی (٥٧) تەرخانکراوە بۆ تاوانەکانی هەڵبژاردن و لە ١٢ بـڕگە پێکهاتووە:[١٥]

یەکەم: هـەر کەسـێ، بەیاننـامە، یـان وێـنە، یـان بڵاوکـراوەی تـایبەتی هەڵبـژاردن لە دەرەوەی جێگـا دیاریکراوەکـان هەڵبواسـێ، بـۆ مـاوەیەک بە حەپس سزا دەدرێ لەیەک مانگ زیاتر نەبێ.

---

[١٥] یاسای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢، لاپەڕە (٣٧-٤١).

دووەم: هەر کەسێ لەحوکمی برگەکانی (چوارەم، پێنجەم، شەشەم، حەوتەم)ی مادەی بیست و پێنجەمی ئەم یاسایە لابدا، سزای حەپس دەدرێت بۆ ماوەیەک لەیەک مانگ کەمتر نەبێت و لەشەش مانگ زیاتر نەبێت، بە غەرامەیەکیش لەیەک ملیون دینار کەمتر نەبێت و لە پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت.

سێیەم: بە حبس سزا دەدرێ بۆ ماوەیەک لە (٦) مانگ کەمتر نەبێت و بە غەرامەیەکیش لە (١٠٠٠٠٠) سەت هەزار دینار کەمتر نەبێت لە(٥٠٠٠٠٠) پێنج سەت هەزار دینار زیاتر نەبێت هەر کەسێ:

١ -بە ئەنقەست ناوێکی، یان چەند ناوی، یان خەسڵەتی درۆی لە نەخشەکانی هەڵبژاردندا نووسی، یان بە ئەنقەست و بەپێچەوانەی حوکمەکانی ئەم یاسایە ناوێکی نەنووسی.

٢ -ناوی خۆی، یان ناوێکی تری بەبێ فەراهەمبوونی مەرجەکانی یاسایی نووسی و دەرکەوت، کە دەشێزانی، یان هەر کەسێ ناوێکی تر نەنووسێ، یان بسرێتەوە.

٣ - لە هەڵبژاردندا دەنگی خۆی بداو بشزانێ، کە ناوەکەی لە تۆماری دەنگدەراندا بەپێچەوانەی یاسا نووسراوە، یان ئەو مەرجە یاساییانەی لەدەست داوە، کە پێویستن بۆ بەکارهێنانی مافی دەنگدان.

٤ - بە ئەنقەست بە ناوی کەسێکی ترەوە دەنگ بدات.

٥ - نهێنی دەنگدانی دەنگدەرێک ئاشکرا بکات بەبێ رەزامەندی.

٦ -مافی دەنگدانی خۆی لەجارێک زیاتر بەکاربێنی.

٧ - ئارەزووی دەنگدەرێکی نەخوێندەوار بگۆڕێ و ناوی کەسێک بنووسێ، یان ئاماژە بە هێمایەک بدات، کە ئەو نەخوێندەوارە نەیویستبێ، یان هەر دەنگدەرێک لەمافی دەنگدان بە گیرهێنابێ (عرقل).

٨ – خۆی لە زیاتر لە یەک بازنەدا، یان زیاتر لە یەک لیستی هەڵبژاردندا پاڵاوتبێ.

٩ – لە کاتی جیاکردنەوەی دەنگەکاندا گزیی کردبێ.

چوارەم: بەحەپس سزا دەدرێت بۆ ماوەیەک لەیەک مانگ کەمتر نەبێ و لەیەک ساڵیش زیاتر نەبێ هەر کەسێ:

١. بە ئەنقەست دەست درێژی بکاتە سەر وێنەی پاڵێوراوەکان، یان بەرنامەکانیان کە لە جێگای تایبەتی خۆیاندا لکێنراون، بۆ سوودی کەسێکی تر، یان لایەنێکی تر بۆئەوەی زیان بەو پاڵێوراوە بگەیەنێ، یان کاریگەری لەسەر پرۆسەی هەڵبژاردنەکە هەبێ.

٢. ئەگەر رایگەیاند، کە پاڵێوراوێک، یان زیاتر لە پرۆسەی هەڵبژاردنەکەدا کشاونەتەوە و دەشیزانی، کە درۆ دەکات، بەڵام مەبەستی ئەوە بوو، کە کار لە دەنگدەران بکات، یان دەنگەکانی ئەو پاڵێوراوە بۆ لای خۆی رابکێشێت.

٣. بە هەر هۆیەک دەست درێژی بکاتە سەر ئەو ئامرازانەی دەنگدان، کە بە یاسا رێگەی پێدراوە بە سڕینەوە، یان بەدڕاندن، یا بە هەر هۆیەکی تر.

پێنجەم: بە حەپس بۆ ماوەیەک سزا دەدریت لە یەک ساڵ کەمتر نەبێ هەر کەسێ؛

١ – هێز، یان هەڕەشە بەکاربینی بۆ رێگەگرتن لە دەنگدانی کەسێک بەو شێوەیەی، کە خۆی دەیەوێ یان رێگەی پێنەدات دەنگ بدات.

٢ – بەڵێن بدات بەهەر دەنگدەرێک، یان بەغەیری ئەو، کە سوودێکی بداتێ، یان بیخاتە پێشی، یان بەڵێنی بداتێ بۆئەوەی بە بارێکی دیاریکراو بیهێنێتە دەنگ، یان نەیەڵێ دەنگ بدات.

٣ - سوودێک قبوڵ بکات، یان داوای بکات بۆ خۆی، یان بۆ غەیری خۆی لەو کەسەی، کە خزمەتی گشتیی پرۆسەکانی هەڵبژاردنی کەوتۆتە سەرشان.

٤ - دەنگوباسی درۆ لە بارەی رەوشتی پاڵێوراوێک یان لە بارەی ناوبانگییەوە، لە ناو دەنگدەراندا بڵاوبکاتەوە یان جاڕی بدات، بۆئەوەی کاریگەری هەبێت لەسەر رای دەنگدەران دەربارەی ئەنجامەکانی دەنگدانەکە.

٥ - بە پێچەوانەی حوکمەکانی ئەم یاسایە بە چەکەوە یان بە تیغەوە (سلاح جارح) بچێتە ناو بارەگای تایبەتی دەنگدانەوە.

٦ - جوێن، یان تەشەر بدات یان دەستدرێژی بکاتە سەر لیژنەی هەڵبژاردنەکان یان یەکێ لە ئەندامەکانی لە کاتی پرۆسەی دەنگداندا.

٧ - سندوقەکانی دەنگدان، یان خشتەکانی دەنگدان، یان هەر بەڵگە نامەیەک خراپ بکات، کە پەیوەندیی بە پرۆسەی هەڵبژاردنەکەوە هەبێت. دروشمەکانی ئایین، یان ماڵەکانی خواپەرستی بۆ کاری حزبی، یان بۆ پڕوپاگەندەی هەڵبژاردن بەکاربێنێ.

شەشەم: بەحەپس بۆ ماوەیەک سزا دەدرێ لە یەک ساڵ کەمتر نەبێ و بەغەرامەیەکیش لە(١٠٠٠٠٠) سەت هەزار دینار کەمتر نەبێ، لە (٥٠٠٠٠٠) پێنج سەت هەزار دینار زیاتر نەبێ بۆ هەر کەسێک:

١. سندوقەکانی دەنگدان، یان وەرەقەکانی دەنگدان، یان تۆمارەکانی دەنگدان هەبێ، یان بیشارێتەوە یان لەناویان بەرێت، یان خراپیان بکات، یان تێکیان بدات، یان بیاندزی، یان ئەنجامەکانیان بەهەر رێگەیەک بگرێت.

٢. بەهێز، یان بە هەڕەشـە، لـە ئازادیی هەڵبژاردن، یان لە پەیڕەوی هەڵبژاردن لابدات.

حەوتەم: لە حاڵەتێکـدا ئەگەر سـەلمێنرا، کە کیـانێکی سیاسـی لەهەر جەریمەیەک لە جەریمەکانی هەڵبژاردندا، کە دەقەکەی لەم یاسایەدا هاتووە تێوەگلانە و بە غەرامەیەکـی مـاڵی سـزا دەدرێ و بـڕەکەی (٥٠,٠٠٠,٠٠٠) پەنجا ملیۆن دینار بێت.

هەشتەم: کیانی سیاسی لەو دەنگانەی، کە لە مەرکەزی هەڵبژاردندا بە دەسـتیهێناوە بێبەش دەکـرێ، لە حاڵەتیکـدا، لە جەریـمەیەک لەو جەریمـانەی هەڵبژاردنـدا تیـوە بگلـێ، کە دەقەکانیـان لەبەنـدەکانی (یەکەم، پێـنجەم، شەشـەم، حەوتەم، هەشـتەم)ی مـاددەی (٢٥) ی ئەم یاسـایەدا هاتوون.

نۆیەم: بە حەپس و بەغەرامەیەک سـزا دەدرێ، کە لە دە ملیون دینـار کەمتر نەبێ و لە بیست و پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێ، هەر کەسێ لە حوکمی بڕگەی هەشتەمی ماددەی (٢٥)ی ئەم یاسایە لابدات.

دەیەم: هەر حزبێـک، یـان هەر کیـانێکی (پێکهـاتەیەکی) سیاسـی، میلیشیای چەکداری هەبێ لە بەشداربوونی هەڵبژاردن بێبەش دەکرێت.

یازدەم: هەر کیانێکی سیاسی بەهێزیان بە هەڕەشەی بەکارهێنانی هێز بۆ بەرژەوەندی خۆی، یان لەدژی غەیری خۆی ناوچەیەکی هەڵبژاردن دابخـات لە بە شـداربوونی هەڵبژاردنەکـان و لەژمـاردنی دەنگەکـان بێبەش دەکرێت.

دوازدەم: بەدەر لە حوکمەکانی ڕێسا گشتییەکان سزای جەریمەی تەواوی بەسەردا دەدرێ هەر کەسێ هەوڵ بدات ماددەکانی جەریمەکانی هەڵبژاردن ،کە دەقەکانیان لەم یاسایەدا هاتوون پێشیل بکات.

سێیەم: مامەڵەی یاسایی لەگەڵ خراپ بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

پێویستە کاندید بەوریاییەوە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەکاتی بانگەشە و کەمپینی هەڵبژاردنەکاندا بەکاربێنێت، بەوردی ئاگاداری ناوەڕۆکی یاسای ژمارە ٦ی سالی ٢٠٠٨ یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندییکردن بێت، بۆئەوی تووشی تاوانی خراپ بەکاهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان نەبێتەوە، وەک لەیاسای ژمارە ٦ی ساڵی ٢٠٠٨ دا هاتووە بەوردی ڕێکارەکانی مامەڵەکردنی لەگەڵ تاوانەکانی بواری سۆشیال میدیا و میدیای ئەلکترۆنی دیاریکردووە، لە دەقی مادەی (٢) یاساکەدا هاتووە[١٦]: (هەر کەسێک بە خراپی تەلەفۆن (مۆبایل)، یا ئامێرێکی پەیوەندیکردن تەلدار، یان بێ تەل یان ئەنتەرنێت یان پۆستی ئەلکترۆنی بۆ مەبەستی هەڕەشەکردن، یان تۆمەت هەڵبەستن، یان جنێودان، یان بڵاوکردنەوەی هەواڵی هەڵبەستراوی بەکارهێنا، یان ترس پەیدا بکات، یان دزە بە گفتوگۆکردن، یان وێنەی چەسپاو و جووڵاو، یان کورتەنامەی بڵاوکردەوە، کە لەگەڵ خورەوشتیدا نەگونجێن یان بەبێ روخسەت و مۆڵەت وێنەی گرت، یان کاروبارێکی وا، کە شەرەف بریندار بکات، یان هانی ئەنجامدانی تاوان، یان کاری بەدرەوشتی، یان بڵاوکردنەوەی زانیاری پەیوەست بە نهێنی ژیانی تایبەت، یان خێزانی بۆ تاکەکان بڵاوبکاتەوە، کە بە هەر ڕێگایەک بێت چنگی کەوتن هەتا ئەگەر راستیش بن، ئەگەر بە هۆی بڵاوکردنەوەیان و دابەشکردنیان سووکایەتی،

---

[١٦] بڕوانە: یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن، ژمارە ٦ی ساڵی ٢٠٠٨.

یاخود زیانیان پێ بگەیەنێ، ئەوا بۆ ماوەیەک بەند دەکرێ (حبس)، کە لە شەش مانگ کەمتر نەبێت و لە پێنج ساڵیش زیاتر نەبێت و بە غەرامەیەکیش سزادەدرێ،،کە لە یەک ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێ یان بە یەکێک لەم دوو سزایە سزا دەدرێت).

هەرچەندە لە سەرەتای خولی هەڵبژاردنی پێنجەمی پەرلەمان راوێژکارانی لیژنەی رۆشنبیری پەرلەمان پڕۆژە یاسایەکی تایبەتیان بۆ رێکخستنی میدیای ئەلکترۆنی ئامادەکرد، دوای ئەوەی هەندێک لەئەندامانی پەرلەمان لە لیژنەی رۆشنبیری چەند بڕگەیەکیان بۆ پڕۆژەکە زیادکرد، کە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیش بگرێتەوە لەدانیشتنێکی ساڵی ٢٠٢٠ خوێندنەوەی بۆ کراو ئاڕاستەی لیژنەکانی پەرلەمان کرا، بەڵام بەهۆی ئەوەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هەڵمەتێکی سیاسی و میدیایی رێکخراو دژ بە پڕۆژە یاسەکە بەڕێوەچوو، بۆیە سەرۆکایەتی پەرلەمان ناچاربوو پڕۆژەکەی راگرت و لەخولی پێنجەم تەواو نەکرا.

ئەمڕۆ لە زۆربەی زۆری وڵاتان رێکاری یاسایی دانراوە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ تاوانەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، تەنانەت زۆرێک لەو وڵاتانە بڕیاریانداوە هەندێک لە سەکۆکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان قەدەغە بکرێت وەک ئەو هەڵمەتەی لە عێراق و وڵاتانی تر دژی سەکۆی تیکتۆک گیراوەتەبەر: رۆژی لەمانگی ئاداری ٢٠٢٤ هەیام یاسری، وەزیری گەیاندنی عێراق داوایەکی پێشکەش بە ئەنجوومەنی وەزیرانی عیراق کرد بۆئەوەی ئەپی تیکتۆک لەکاربخرێت(١٧). ئاماژەی بەوەشدا: عێراق لە لیستی ئەو وڵاتانەدا نەماوە، کە زۆرترین کەس سەردانی ماڵپەڕی فیلمە رووتەکان دەکەن. یاسری لە کۆنگرەیەکی رۆژنامەڤانیدا گوتی: "ژمارەی ئەوانەی سەردانی ماڵپەڕی فیلمە رووتەکانیان کردووە لە مانگی کانوونی

(١٧) وەزیری گەیاندنی عیراق داوای قەدەخەکردنی تیکتۆک دەکات، ماڵپەڕی کەناڵی رووداو، دواسەردان لە ٢٥-٣-٢٠٢٤، https://www.rudaw.net/sorani/middleeast/iraq/250320242

دووەمی ساڵی ٢٠٢٣ زیاتر لە نیو ملیار سەردان بووە"، بەڵام لە شوباتی ٢٠٢٤، ئەو ژمارەیە بۆ ٨٩ ملیۆن سەردان دابەزیوە. تائێستا تیکتۆک لەلایەن ژمارەیەک وڵاتەوە بە هۆکاری جیاجیا قەدەخە کراون لەوانە:-

- ساڵی ٢٠٢٠، پاکستان بە تۆمەتی بواردان بە بڵاوکردنەوەی "بابەتی بەدڕەوشتانە و ناپەسەند" تیکتۆکی قەدەخەکرد کە لەلایەن کۆمپانیای بایت دانسی چینییەوە خاوەنداریێتی دەکرێت. هیندستانیش لە ناوەڕاستی ساڵی ٢٠٢٠ بە تۆمەتی گواستنەوەی زانیاریی بەکارهێنەران بۆ چین، تیکتۆکی قەدەخە کرد،.
- ساڵی ٢٠٢٢ تاڵیبان بەبیانوی "گومڕاکردنی گەنجان" ئەو ئەپە و یاریی پەبجیی قەدەخە کرد.
- ئوستralیا، بەلجیکا، کەنەدا، یەکێتیی ئەوروپا، فەرەنسا، تایوان، نەمسا، نیوزیلاند، بەریتانیا و ئەمریکا بەکارهێنانی ئەپەکەیان تەنیا لەسەر ئامێرە حکومییەکان قەدەخەکردووە.
- ئێستاش ئەمریکا لە کۆنگرێسەوە هەوڵی قەدەخەکردنی تەواوەتی ئەپەکە دەدات، چونکە پێیوایە ئەپەکە سیخوڕی بۆ چین دەکات. ئەنجوومەنی نوێنەرانی وڵاتەکە پڕۆژە یاساییەکی بۆ ئەو مەبەستە پەسەندکردووە. ئەگەر لە ئەنجوومەنی پیرانیشەوە پەسەند بکرێت ئەوا بایت دانس ١٨٠ رۆژی لەبەردەستدا دەبێت بۆ ئەوەی ئەپەکە بە کۆمپانیاییەکی ئەمریکی بفرۆشێت پێش ئەوەی قەدەخەبکرێ.

بەشی پێنجەم

گوتاربێژی چییە، چۆن دەبیتە گوتاربێژێکی سەرکەوتوو؟

باسی یەکەم: دەروازەیەک لەبارەی چەمک و پێناسەی گوتاربێژی

باسی دووەم: جۆرو پێکهاتەکانی گوتار سیاسی

باسی سێیەم: چۆن ترست دەشکێنی و دەبیتە گوتاربێژێکی سەرکەتوو؟

باسی چوارەم: ڕینماییەکانی نووسینی گوتارێکی سیاسی سەرکەوتوو

باسی پێنجەم: شیکردنەوەی گوتار و سەرکردە دیارەکانی گوتاربێژی

"باشـــترین گوتـــاردەر ئەوەیە کە فێردەبێـــت، دڵـــی بیســـەر خـــۆش دەکـــات و مێشـــکی دەگۆڕێت"

سیسیرۆن

باسی یەکەم
دەروازەیەک لەبارەی چەمک و پێناسەی گوتاربێژی

گۆتاربێژی بریتییە لە داڕشتنی قسە و لێدوان بەشێوازێکی کاریگەر بۆ کەسی بەرامبەر، یا جەماوەر. ئەرستۆ دەڵێت: هونەری وتاردان بریتییە؛ لە هێزێک کە توانای بڕواپێهێنانی هەیە. (ابن منظور) لە لیسانی عەرەبدا دەڵێت: گوتار وەک نامە وایە، سەرەتا و کۆتایی هەیە، گوتاردان چەند بنەمایەکی سەرەکی لەخۆ دەگرێ.

یۆنانییەکان لەسەردەمی (بریکیلیس) بۆ یەکەمجار گوتاربێژییان بەکارهێناوە، چونکە سروشتی کۆمەڵگەکەیان وایکردبوو هەر خەریکی گفتوگۆ و ڕاگۆڕینەوەی فەلسەفەی سیاسی بوون، کە "ئازادیی تاک و بیروڕای جیاوازی تێدا زاڵبووە" و لە (ئەنجومەنی گەل)، کە لە شێوەی پەرلەمانی ئەمڕۆ وابوو، پشتیان بەهونەری گوتاردان دەبەست بۆ بڕیاردان لەسەر پرسەکانی شەڕ و پەیامی ئاشتی و دانانی باج و هەر پرسێکی تری گرنگ. چەند کەسێک دەرکەوتن کە توانایەکی باشیان لە هونەری گوتارداندا، هەبوو بە شێوەیەکی کاریگەر و سەرنجراکێش گوتاریان دەدا، زۆرجار گوتاربێژە بەتواناکانیان لەبەرانبەر گوتارەکانیان پارەیان وەردەگرت، بۆ نموونە؛ (ئەخیل) پارەی لە شای مەقدۆنیا وەرگرت و (دیموستینیس) پارەی لە شای فارسەکان وەرگرتبوو"[١]، ئەمانە وای لە خەڵکانیتر کردبوو، کە گرنگی و بایەخی زیاتر بەو هونەرە بدەن، بەتایبەتی بۆ ئەو کەسانەی، کە دەیانویست بگەنە پۆست و ئاستێکی باڵا.

---

(١) رغد ابو راشد، نشأة الخطابة وتطورها، /https://mawdoo3.com

یەکەم کەس، کە یاساکانی گوتاردانی نووسییەوە سێ فەیلەسوفی یۆنانی بوون، لە کۆتایی سەدەی پێنجەم و سەرەتای سەدەی چوارەمی پێش زاین بوو، ئەوانیش (پرۆدیکۆس، پارتاگۆراس) پاشان گرۆجیاس لە ساڵی ٣٨٠ی پێش زاین. لە کۆتایی سەدەی چوارەمدا لە ساڵی ٣٢٢ پێش زاین ئەرستۆی سەرکردەی فەیلەسوفە یۆنانییەکان دەرکەوت، ئەو یەکەم کەس بوو زۆر بە وردی کتێبێکی لەسەر وتاربێژی بەناوی (گوتاردان- ریتۆریک- الخطابة) نووسی، لەوساوە گوتاربێژی بۆتە هونەرێکی نووسراو[٢].

لە سەدەی پێنجەمی پێش زایین (کراکس) یەکەم کەس بوو لە یۆنان، کە لە بەردەم کەنیسەکاندا گوتاری داوە، لەسەردەمی ڕۆمانەکان گوتابێژیی زۆر پێشکەوت، چەند گوتاربێژێکی بەتوانای وەک (سیسیرۆن) دەرکەوتن. (سیسیرۆن) لە سەدەی یەکەمی پێش زاین یەکەم کەس بوو لە رۆما گوتاربێژی بەکارهێنا، چەند قوتابخانەیەکیش بۆ فێربوونی گوتاربێژی کرانەوە.

ئەرستۆ دەڵێت: گوتاربێژی بریتییە: (لەو هێزەی، کە توانای بڕواپێهێنانی هەیە).

لە سەردەمی پێش ئیسلام (جاهیلییەت) لە ناو عەرەبەکان بەهۆی پاراویی زمانەکەیان، گوتاربێژی وەک: (قەیسی کوڕی ساعدە، کەعبی کوڕی لوئەی، ئەکسم کوڕی سەیفی، قەیسی کوڕی خارجەی کوڕی سنان) دەرکەوتن، لەگەڵ دەرکەوتنی ئاینی ئیسلام هونەری گوتاربێژی گرنگیی زیاتری پێدرا، بەتایبەتی بۆ بڵاوکردنەوەی ئاینی ئیسلام و ڕاکێشانی سۆزی خەڵک بەلای ئاینەکەدا، لەبواری ئایینییەوە پێغەمبەران یەکەم گوتاربێژ بوون، کە پەیامی خوای گەورەیان گەیاندە خەڵک و ڕۆڵێکی گرنگیان بۆ بەرگریکردن و بڕواپێهێنانی خەڵک بەو ئایینە نوێیە هەبوو.

هەروەک یاوەرانی پێغەمبەر و خەلیفەکانی راشیدین، لەوانەش ئیمام عەلی(خ ل)، یەکێک بوو لە گوتاربێژە چاک و بەتواناکان. لە ئاینی ئیسلام

---

(٢) الشیخ علی محفوظ، مجمل تاریخ الخطابة، حالها قبل الجاهلیة واول من دون قواعدها، مقال نشر في موقع الالوکة الشرعیة بتاریخ ٧-٥-٢٠٠٨، الرابط: https://www.alukah.net/sharia/

گوتارەکـان ڕێکخـراون و لەکـاتی دیـاریکراودا پێشـکەش دەکـرێن، وەک گوتاری ڕۆژانی هەینی و جەژنەکان، لە کاتی حەج و بۆنە ئایینییەکاندا. لە سەردەمی عەباسییەکاندا گوتاربێژی زیاتر پێشکەوت، چونکە سوودیان لە ئەزموونی وڵاتانی تر وەرگرت، کتێبەکەی ئەرستۆ (گوتاردان- الخطابة)، یەکێک بوو لەو کتێبانەی، کە لەو سەردەمەدا وەرگێڕدرایە سەر زمانی عەرەبی.

سەرەڕای پێشکەوتنی تەکنەلۆژیای پەیوەندییەکان، بەڵام گوتاربێژی وەک هونەرێکی گرنگ لە پرۆسەی کۆمیونیکەیشندا بایەخی زیاتری پێدەدرێ، بەتایبەتی لە بواری سیاسی و پەیوەندییکردن بە جەماوەر لەکاتی بانگەشەی هەڵبژاردنەکان و دەرکەوتن لە میدیاکاندا، چونکە هێشتا لە کۆمەڵگەکاندا گوتارە سیاسی و ئایینییەکان کاریگەرییان بەسەر بیسەر و بینەراندا هەیە. لە ڕووی زمانەوانی و دەستەواژەکانیشەوە گوتاربێژی پێی دەوترێت: توانای قسەکردن لەگەڵ خەڵک، بەشێوەیەک، کە لەگەڵ پێداویستییەکاندا بگونجێت. گوتاردان پرۆسەیەکی پەیوەندییکردنە لەنێوان دەستەبژێرەکان و جەماوەر، لە سێ پایەی سەرەکی پێکدێت ئەوانیش:-

١ گوتاربێژ - نێرەرەکە
٢- جەماوەر - وەرگرەکە
٣- بابەتەکە - پەیامەکە

شارەزایانی بواری کۆمیونیکەیشن و گوتاردان جەخت دەکەنەوە، کە هەر گوتارێکی باش لەسێ بەش پێکدێت ئەوانیش؛ (پێشەکی - ناوەڕۆک - کۆتایی) ئەوەی وا دەکات، کە گوتارێکی باش کاریگەری لەسەر جەماوەر دروست بکات، بۆ دەنگ و تەکنیک و توانای گوتاربێژەکە دەگەڕێتەوە.

باسی دووەم
جۆرەکانی گوتار و پێکهاتەکانی گوتاری سیاسی

یەکەم: جۆرەکانی گوتاردان

بەگشتی دوو جۆرە گوتاردان هەیە، گوتاردان لە بۆنەیەکی کورتدا جیاوازە لەگەڵ بۆنەیەکی گەورەی سیاسی و کەمپینی هەڵبژاردنەکان، ئەگەر بۆنەکە پێویستیی بە گوتارێکی کورت هەبوو، کە لەچەند خولەکێک زیاتر نەبوو، پێویستە گوتارەکەت بەسەر سێ بەشدا دابەش بکەی، بەشی یەکەم تەرخان بکە بۆ دەستپێکی قسەکەت و بە ئامادەبووان بڵێ، کە دەتەوێ لەسەر چ بابەتێک قسەیان بۆ بکەی. بەشی دووەم باسی ئەو بابەتانە بکە، کە لەبەشی یەکەمدا بەڵێنت دابوو بۆیان باس بکەی، ئەویش بەسێ خاڵی کورت باسیان بکە، لە بەشی سێیەمدا ئەو بابەتانە پوخت بکەوە، کە چەند چرکەیەک لەمەوپێش بە سێ خاڵ بۆ ئامادەبووانت باسکردبوو، بەڵام ئەگەر گوتارەکەت درێژ بوو، بێگومان کاری زیاتری دەوێت، پێویستیت بە پلان و ئامادەکاریی زیاتر هەیە. لێرەدا چەند ئامۆژگارییەک دەخەینەڕوو، کە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت بۆ باشترکردنی قسەکردن و پێشکەشکردنی گوتار بە شێوەیەکی کاریگەر:[٣]

(3) The 8 Key Steps to Successful Speech Writing (With Tips), https://ca.indeed.com/career-advice/career-development/speech-writing

١. کورت قسە بکە
هەوڵبدە قسەکانت کورت بکەیتەوە بۆئەوەی دڵنیابیت، کە سەرنجی بینەرەکانت لەدەست نەدەیت، لەگەڵ ڕێکخەری چالاکییەکە قسە بکە بۆئەوەی بزانیت ماوەی قسەکردنەکەت چەندە گوتارەکەت بەقەد ئەو ماوە درێژبێت، کە بۆت تەرخانکراوە، چونکە لەوانەیە چەند کەسێکی دیکەش گوتاریان هەبێت و لە درێژدادڕی خەڵک بێ تاقەت دەبن.

٢. داوای فیدباک بکە
گوتارەکەت پیشانی کەسێک بدە، کە متمانەت پێی هەیە، وەک ئەندامێکی خێزانەکەت، هاوڕێیەکت، یان هاوکارەکەت و داوای فیدباکی لێبکە، لەوانەیە ئەوان چەند خاڵێک پێشنیار بکەن، کە دەتوانیت بۆ گوتارەکەتی زیاد بکەیت، یان لای ببەیت بۆ باشترکردنی قسەکردنت، کە ڕەنگە خۆت بیرت لێ نەکردبێتەوە.

٣. گفتوگۆکار بە
٤. دڵنیابە لەوەی کە لە گوتارەکەتدا وشەی ڕۆژانە بەکاردەهێنیت، کە هەموو ئامادەبووان لێی تێدەگەن، بۆئەوەی بتوانیت پەیامەکەت بە زمانێکی ئاسان و بە شێوەیەکی کاریگەر بگەیەنیتە ئامادەبووان، تۆنێکی گفتوگۆیی بهێڵەرەوە بۆ قسەکردن لەگەڵ ئامادەبووان بۆئەوەی وەک یەک سەرقاڵ بن.

دووەم: بەشەکانی گوتاری سیاسی
١ - دەستپێکی گوتاردان
مەبەست لە دەستپێک سەرەتای چوونە نێو بابەتەکەیە، واتە بە چ شێوازێک دەست بە گوتارەکەت دەکەی، کە بۆ بیسەران و بینەران سەرنجڕاکێش بێت، تا بە بایەخەوە گوێی لێبگرن، باشتر وایە بە چیرۆکێکی سەرنجڕاکێش، یا نوکتە و قسەیەکی خۆش، یا پرسیارێکی

سەرسووڕهێنەر، یا ئامارێکی مەترسیدار، کە پەیوەندیی بە بابەتەکەتەوە هەبێت وتارەکەت دەستپێبکەی، یا بە دێڕێک شیعر بڕۆ نێو بابەتەکە بۆئەوەی سەرنجی گوێگرەکان بەلای گوتارەکەتدا رابکێشیت.

٢ - خاڵە سەرەکییەکانی ناوەڕۆکی گوتار

ئەو بیرۆکە سەرەکییانە دەگرێتەوە، کە دەتەوێ بە گوێگرەکانی رابگەیەنیت، هەوڵبدە لە٣-٤ خاڵ زیاتر باس نەکەیت، بۆئەوەی سەر لە وەرگر نەشێوێنی و لە ئامانجی سەرەکی بابەتەکە و پەیامەکەت دەرنەچیت. لێرەدا نموونەیەکی خۆماڵیتان بۆ دەگێڕمەوە: لە ١٠ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٩٥ لە یادی جاڕی گەردوونیی مافەکانی مرۆڤ، سەرۆک مام جەلال لە کۆنگرەیەکی رۆژنامەنووسیدا لە قەڵاچۆڵان بۆ ڕاگەیاندنەکانی یەکێتیی قسەی دەکرد، دوای ئەوەی پەیامی خۆی و یەکێتیی لەبارەی رێزگرتن لە پرسی مافی مرۆڤ لەکاتی شەڕی ناوخۆدا بە میدیاکانی ڕاگەیاند، دەرگای پرسیار کرایەوە، ڕۆژنامەنووسەکان پرسیاری زۆریان لەسەر ڕەوشی سیاسیی ئەوسای یەکێتیی لە کوردستان و عێراق و ئۆپۆزسیۆن کرد، بەڵام پرسیاریان لەوە نەکرد بۆچی ئەمساڵ جیا لە ساڵانی پێشوو مام جەلال و یەکێتیی گرنگی بە رۆژی جیهانی مافی مرۆڤ دەدەن، دیاربوو مام جەلال لە گەرمەی شەڕی ناوخۆدا دەیویست پەیامێک ئاڕاستەی ڕایگشتی ناوخۆی هەرێم و دەرەوەش بکات، کە یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان گرنگی زۆر بە پاراستنی مافی مرۆڤ دەدا، بەڵام رۆژنامەنووسەکان لەوە نەگەیشتبوون پرسیارەکانیان لەدەرەوەی ئەو باسە دەکرد، هێندەی لەبارەی شەڕی ناوخۆ و کێشەکانی بەغدا و ئۆپۆزسیۆن برسیاریان کرد، باسی ئەو هەنگاوانەیان نەکرد کە یەکێتیی لەو رۆژەدا چ پەیامیکی بۆ مرۆڤایەتی هەیە. بۆیە مام جەلال بە کەمێک گرژییەوە داوای راگرتنی تۆمارکردنی پرسیار و وەڵامەکانی کرد و گوتی: کامێراکان بکوژێننەوە، بەسە چیتر پێویست بە تۆمارکردن ناکات، با مەبەستی سەرەکیی پەیامی کۆنگرەکەمان تێک نەچێت، با لە بابەتە سەرەکییەکە دەرنەچین، کە ئەویش

ڕۆژی جیهانی مافی مرۆڤە. کە کامێراکان چوونە دەرەوە، مام جلال بە ڕۆژنامەنووسەکانی گوت: ئێستا دەتوانن چەندی دەتانەوێ پرسیاری تایبەتی بکەن وەڵامتان دەدەمەوە. ئەم نموونەیە ژیری و لێهاتوویی و قووڵی تێڕوانینی مام جەلال نیشان دەدا، کە نەیدەویست ئامانجی سەرەکی پەیامەکەی لاواز بێت، بە تێکەڵاوکردنی پرس و بابەتی دیکە لەگەڵ مەسەلەی مافی مرۆڤدا، ئەوە نیشانەی ئەوەیە مام جەلال لە کۆنگرە ڕۆژنامەنووسییەکەدا یەک ئامانج و یەک پەیامی سەرەکی هەبوو، دەیویست بە شەقامی ناوخۆ و چاودێرانی دەرەوە بڵێت، سەرەڕای شەڕی ناوخۆ بەڵام یەکێتیی بڕوای بە پاراستنی مافی مرۆڤ هەیە و هێزەکانی یەکێتیی مافی مرۆڤیان پێشێل نەکردووە. ئەمەش کارێکی ڕاست و درووست بوو. دیارە ئەمەش بۆ ئەزموونی سیاسی و ڕۆژنامەنووسی خودی مام جەلال دەگەڕێتەوە. بۆیە هەوڵبدە بیرۆکەکانت بەشێوازێکی ئاسان و لۆژیکی و یەک لەدوای یەک ڕێکبخە، کە تەواوکەری یەکتربن، نەک چەند بیرۆکەیەکی جیاواز بخەیتەڕوو، پێویستە قسەکانت وەک ئەڵقەکانی زنجیرێک بە یەکتریان ببەستیتەوە.

٣ -کۆتایی پەیام:

لێرەدا جەخت لەسەر دوو، یا سێ خاڵی سەرەکی پەیامی کۆتایی بکەوە، کە دەتەوێ بە وەرگر، یان جەماوەرکەتی ڕابگەیەنیت، ئەو ئامانجانە باس بکەوە، کە بەلاتەوە زۆر گرنگن و دەتەوێ بگاتە خەڵک، زۆر گرنگی بە شێوازی کۆتاییهێنانی پەیامەکەت بدە بۆئەوەی کاریگەری بەسەر وەرگر، یان جەماوەر بەجێبێڵێ. ئەگەر پێشتر وتارەکەت ئامادە نەکردووەە هەوڵبدە بیرۆکە سەرەکییەکانی وتارەکەت لەسەر پارچە کاغەزێک بنووسەوە، کە بەقەبارەی ١٠×٥ سم بێت، ئەمەش شێوازێکە زۆرجار پێشکەشکاری بەرنامەکانی تەلەفزیۆن بەکاریدەهێنن، پێویستە کارتەکان بچووک بن نەک گەورە، نەبادا بەرچاوت بگرن لەبەرامبەر جەماوەردا. لەسەر ئەو کارتانە تەنیا بیرۆکە سەرەکییەکانت بە کورتی بنووسەوە، بیرت نەچێت هەموو

شتێکی لەسەر مەنووسە، تەنیا بۆ بیرخستنەوەی خاڵە سەرەکییەکان سوودیان لێوەربگرە.

٤ -مەشق و ڕاهێنان بکە:

ڕاهێنـان و مەشـقکردنی بەردەوام نهێنـی سـەرکەوتنەکەتە، پێویسـتە پێشئەوەی هەر گوتارێک پێشکەش بکەیت، ماوەیەکی باش خۆتی بۆ ئامادەبکەیت، لەبەرامبەر ئـاوێنەدا گوتـارەکەت بخـوێنەوە و مەشـقی لەسـەر بکە، سـەرنجی شـێوەی دەموچـاو و جووڵەی دەسـتەکانت و شـێوازی گوتـاردانەکەت بـدە، لەلای هاوڕێکـان و کەسـە نزیکەکـانی خـۆت چەنـد جارێـک گوتـارەکەت بخـوێنەوە، بـۆئەوەی سـوود لە تێبینییەکانیـان وەربگریـت و باشـتر خـۆت ئامادەبکەیـت، هەنـدێکجار گوتـارەکەت بەدەنـگ تۆمـار بـکە و چەنـد جارێـک گـوێی لێبگـرەوە، سەرنجی شێوازی دەربڕین و خاوی و خێرایی خوێندنەوەکەی خۆت بـدە، تێبینییەکانـت بنووسـەوە، کەموکوڕییەکانـت چـاکبکەوە، لەبیـرت نەچێـت چـاودێریی کـاتەکەش بـکە بـزانە لەو مـاوەیەی، کە بـۆت دیاریکراوە دەتوانی گوتارەکەت تەواو بکەیت.

باسی سێیەم
چۆن ترست دەشکێنی و دەبیتە گوتاربێژێکی سەرکەوتوو؟

مرۆڤ لەژیانی ڕۆژانەیدا بەگشتی، زۆرجاریش لە بواری کاری سیاسی، ڕۆژنامەوانی، کۆمەڵایەتی، بازرگانی، یان پەیوەندییە گشتییەکاندا، رووبەڕووی هەندێک هەڵوێست دەبێتەوە، کە پێوست دەکات قسە بۆ خەڵکێکی زۆر بکات، یان لە بۆنەیەکی سیاسی، کۆمەڵایەتی، رۆشنبیری، یا بازرگانی گوتارێک پێشکەش بکات، هەیە حەز ناکات خۆی تووشی ئەم هەڵوێستە بکات، لەبەرئەوەی پێشتر ئەسپی خۆی لەبواری گوتاردان تاو نەداوە، چونکە ترس و دڵەڕاوکێی هەیە و ناوێرێ خۆی لەبەردەم خەڵک تاقی بکاتەوە. زۆربەی مرۆڤەکان تووشی ئەو حاڵەتە دەبن، تەنانەت بەشێک لەو کەسانەی کە گوتاربێژی زۆر سەرکەوتووشن، رۆژگارێک ئەوانیش بەو حاڵەتەدا تێپەڕیوون و بڕوایان بەخۆیان نەبووە، کە دەتوانن لەبەردەم چەند کەسێک، یان جەماوەرێکی زۆر قسە بکەن.

رەنگە زۆرێک لەئێوەش وەک کاری سیاسی، یان کۆمەڵایەتی، یاخود جەماوەری حەز بکات لەئێستا و داهاتوودا ببێتە گوتاربێژ، بەبڕوا بەخۆبوونەوە قسە بۆ جەماوەر بکات. گرنگە ئەو کەسانەی لەبواری سیاسەت و بازرگانی و جەماوەریدا کاردەکەن، هەوڵبدەن ئەزموون و شارەزایی لەو بوارەدا وەربگرن، مەشق و راهێنانی تایبەت بکەن، بۆئەوەی تەجاوزی حاڵەتی ترس و دڵەراوکێ بکەن.

هەنـدێک لە توێژینەوەکـان ئامـاژە بەوە دەکەن لای هەنـدێک کەس ترسی قسەکردن لەبەرامبەر جەماوەرێکی زۆر، یاخود بەرامبەر کامیرای تەلەفزیۆن زۆر لەترسی مردن گەورەترە، بۆ دوورکەوتنەوە لەو ترس و دڵەڕاوکێیەیە، پێویستە زیاتر لەو بوارەدا بخوێننەوە و خۆتان تاقیبکەنەوە .

یەکەم: شکاندنی ترس و دوودڵی لە گوتاربێژییدا

زۆربەی ئەوانەی ئەمـڕۆ بە وتـاربێژی بـاش و سـەرکەوتوویان دەبینـین، ڕۆژگارێـک ئەوانـیش دوودڵبـوون و لە قسـەکردن و گوتـاردان دەترسان، بەڵام چۆن توانییان ئەم ترسە بشکێنن؟ بێگومان بەهۆی مەشق و خۆمانـدووکردنی ڕۆژانە بەسـەر ترسـەکەیاندا زاڵبـوون. گوتـاربێژی گەورەی یۆنانی (دیموستینیس) یەکێکە لەو نموونە سەرکەوتووانەی، کە دەستی بە گوتاردان کرد، ڕووبەڕووی کێشەی زۆر دەبۆوە، وەک کێشەی تووڕەبـوون و تـرس و شـەرمنی، تەنانەت لەکاتی قسەکردنیشـدا زمـانی دەگیـرا، بەڵام لەبەرئەوەی بـڕوای بەخـۆی هەبـوو، کە ڕۆژێـک دەبێـتە گوتاربێژێکی باش، دەستی بە مەشق کرد، ڕۆژانە دەچووە سەر دەریا، بۆ چەند سەعاتێک لەگەڵ خۆی قسەی دەکرد، زۆری نەبرد (دیموستینیس) بەسـەر کێشـەی گیربـوونی زمانیدا زاڵبـوو، هەروەهـا تـوانی بەسـەر ئەو کێشانەشدا زاڵ بێت، کە لەکاتی گوتارداندا ڕووبەڕووی دەبۆوە، ئیتر بەرە بەرە ناوبانگی دەرکرد و زیاتر پشتی بەخۆی دەبەست و باوەری زیاتری بە خۆی پەیدا کرد، سەرەنجام بووە یەکێک لە باشترین گوتاربێژەکانی مێژووی یۆنـان.[٤] لێرەدا بە پێویستی دەزانـم ئاماژە بە نموونەیەکی تر بکەم، ئەویش چیرۆکی گەنجێکی سعودیە بەناوی (محەمەد قەحتانی)، کە لەم ساڵانەی دواییدا توانی پلەی یەکەم لە پێشبڕکێی جیهانی گوتاربێژیدا لەسەر ئاستی جیهان بەدەستبێنێ، چیرۆکەکەی محەمەد بەمجۆرە بوو:[٥]

---

(٤) سلامة موسى، أٍشهرالخطب ومشاهير الخطباء، مؤسسى الهتداوي للتعليم والثقافة، القاهرة, ٢٠١٢، ص ٦١

(٥) فلم وثائقي قصة محمد القحطاني من التاتاة الى بطل العالم في الخطابة في قناة الثامنة على اليوتيوب: اخر زيارة ٣٠-٤-٢٠٢٤، الرابط https://www.youtube.com/watch?v=gTHEgpAiNQ4

ئەم پیاوە هەر لە منداڵییەوە زمانی دەگیرا و قسەی بۆ نەدەکرا، ڕۆژێک لە پۆلی دوو دەبێت مامۆستاکەی داوای لێدەکات قورئان بخوێنێتەوە، ئەویش دەستدەکات بەخوێندنەوە و زمانی دەگیرێ و بۆی ناخوێندرێتەوە، مامۆستاکە شەقێکی لێدەدات، داوای لێدەکات جارێکی تر بیخوێنێتەوە، دیسان ناتوانێت، دووبارە لێی دەدات، پاشان بۆئەوەی تووشی ئەو لێدانە نەبێتەوە. بڕیاردەدا شوێنی دانیشتنی خۆی لە پۆلەکەدا بگۆڕێ و دەچێتە ریزی دواوەی پۆلەکەی و بڕیاردەدات لەماڵەوە و لە قوتابخانەش قسە لەگەڵ کەس نەکات، تا دەگاتە پۆلی سێی ناوەندی بەم گۆشەگیرییە دەمێنێتەوە، ڕۆژێک محەمەد لەناو پاسێک دانیشتووە، هاوڕێیەکی قوتابخانەی لە پشتی دانیشتووە دەست دەخاتە سەر شانی و پێی دەڵێت: محەمەد تۆ زۆر زیرەکی، بەڵام قەت قسەش ناکەی! ئەویش لە شەرمان وەڵامەکەی لە پارچە کاغەزێک بۆ دەنووسێتەوە، هاوڕێکەی پێی دەڵێت: کێشەی تۆ ئاسان چارەسەر دەبێ، شەرم مەکە و بڕۆ ناو خەڵک و قسە بکە. بۆ بەیانی محەمەد دەچێتە قوتابخانەکەی و بە یاریدەدەری قوتابخانەکە دەڵێ دەمەوێ لە بەردەم ٤٠٠ کەسی قوتابخانەکەدا قسە بکەم. ئەویش رازی دەبێت یەکەمجار محەمەد دیسان قسەی بۆ نایێ، چەند رۆژێک ئەم کارە دووبارە دەکاتەوە، خەڵک گاڵتەی پێدەکەن، بەڵام رۆژ بەرۆژ هەستدەکات هەندێک لە وشەکانی باشتر بۆ گۆ دەکرێ و تا دێت بەرەو باشی دەچێت و ترسی زیاتر دەشکێ، پاشان بۆ خوێندنی زانکۆ دەچێتە ئەمریکا، دوای پێنج ساڵ دەگەڕێتەوە سعودیە و لە کۆمپانیای ئارامکۆ کار دەکات. ڕۆژێک بەڕێوبەرەکەی داوای لێدەکات باسێک (پریزینتێشنەک) پێشکەش بکات، بەڵام دیسان زمانی دەگیرێ و ناچار دەچێتە ناوەندێکی پێگەیاندنی گوتاربێژی لە سعودیە.

لە ٢٠١٠ بەڕێوبەرەکەی داوای لێدەکات لەسەر ئاستی یانەکەدا بەشداری لە پێشبڕکێیەکی گوتاربێژیدا بکات، ئەگەر یەکەم بێت دەچێتە پێشبڕکێیەک لەسەر ئاستی عەرەبستانی سعودیە، چەند ساڵێک لەسەریەک بەشداری دەکات و هەر دەدۆڕێ تا دواجار لەسەر ئاستی شارەکەی یەکەم دەبێت، دواتریش لەسەر ئاستی سعودیە لەپاش (عەبدولا مەجرەفی) دەبێتە دووەم باشترین گوتاربێژ، بەڵام تەنیا براوەی یەکەم دەتوانێ لە

ئەمریکادا بەشداری لە پێشبڕکیی گوتاربێژانی جیهان بکات، ئیتر بەخت یاوەری (محەمەد) دەبێت رۆژێک ئەو کەسەی پلەی یەکەمی هێناوە تەلەفۆن بۆ محەمەد دەکات و پێی دەڵێت: لەبەرئەوەی باوکم نەخۆشە، ناتوانم بەشداری لە پێشبڕکێکەی ئەمریکادا بکەم، بەمەش دەرفەتێکی زێڕین بۆ محەمەد قەحتانی دەڕەخسێت و رازی دەبێت بەشداری لە پێشبڕکێی جیهانیی گوتاربێژی بکات، ئەو ماوەی لە پێشی بوو مەشقیکی زۆری کرد، دواجار محەمەد قەحتانی دەچێتە ئەمریکا و لەگەڵ ١٠٠ کەس بەشداری لە پێشبرکێکە دەکات.

دوای بڕینی چەندین قۆناغ لەگەڵ ١٠ کەسی تر دەگاتە قۆناغی کۆتایی، لەوێش بەخت یاوەری دەبێت و بە گوتاری (هێزی وشە) the power of word لە ٢٠١٥ پلەی یەکەمی لەسەر ئاستی جیهان بەدەستهێنا. بەمجۆرە محەمەد لە کەسێکی شەرمن و زمانگیراو بەمەشق و راهێنان و خۆ ماندووکردن و کۆڵنەدان بووە باشترین گوتاربێژی جیهان.

ئەگەر تۆش کێشەت هەیە و ناتوانی وەک پێویست لەکۆڕ و کۆبوونەوەی کۆمەڵایەتی و رەسمیدا وەک گوتاربێژێکی لێهاتوو و کاریگەر قسە بکەیت دوو دڵ مەبە تا دەتوانی مەشق و ڕاهێنان بکە. بۆئەوەی ببیتە گوتاربێژێکی باش و سەرکەوتوو پێویستە ڕەچاوی ئەم خاڵانە بکەیت(٦):

١ - حەزو و ئارەزوو

پێش هەمووشتێک دەبێت زور حەزتان لەوە بێت باش قسە بکەن، ئەگەر حەزێکی تا رادەیەک بە تواناتان هەبێت هەوڵێکی باشبدەن بۆئەوەی بەئامانجەکەتان بگەن، کەئەویش قسەکردنە، ئەوا هیچ هۆکارێک ناتوانێت رێگری لەئێوە بکات و بتانوەستێنێت.

(6) Brian Tracy, Speak toWin, Printed in the United States of America., ,٢٠٠٨ p;6-7.

٢ -بڕیاربدە
دەبێت لە ئەمڕۆوە بڕیاربدەن هەموو هەوڵەکانتان بخەنەگەڕ بۆئەوەی بەسەر هەموو کۆسپەکاندا سەربکەون، بۆئەوەی لە هەر کارێک کە پێویستە بیکەن باشتربن.

٣ -پلانێکی ڕێکوپێک
هەر گوتارێک پێویستە پلانێکی ڕێکوپێک و باشی هەبێت بۆ ڕێکخستنی کارەکان و وەرگرتنی رەخنە و ڕاهێنان بۆئەوەی بگەنە ئاستێکی باش لە گوتاردان.

٤ -مەبەستی دیاریکراو
لەئەنجامدا پێویستتان بە مەبەستیکی دیاریکراو هەیە تا بگەن بەو ئاستەی، کە دەتانەوێت، تەنیا گەورەترین دوژمنانی ئێمە، دوودڵی و ترسی خۆمانن، بەڵام بۆئەوەی بتوانین زاڵبن و سەرکەوتووبن هیچ سنوورێکی دیاریکراو نییە و خۆماندووکردن کلیلی سەرکەوتنەکانە.

دووەم: ئامادەکاری و تایبەتمەندێتی گوتاری سیاسی
سیاستمەدار ئەوکاتە دەتوانێت گوتارێکی سەرکەوتوو و کاریگەر پێشکەش بکات، کە خۆی پەیڕەوی ئەو قسانە بکات، کە باسیان دەکات، ئەو کەسەی لەبواری سیاسەتدا کار دەکات جگە لە رۆشنبیری سیاسی، پێویستە شارەزایی لەبارەی زانیاری گشتی و یاسای بنەڕەتی و بەرێوەبردن و فەلسەفە و حیکمەت و مێژوودا هەبێت، خاوەنی مێشکێکی ماندوونەناس و بەهێز و کراوە بێت، کەسێکی خوێندەوار بێت، کەسێکی بەویژدان بێت، بوێر و ئازا بێت و چاونەترس بێت لە خستنەڕووی بیروبۆچوونەکانیدا. دەبێ کەسێک بێت توانای وەڵامدانەوەی خێرای هەبێت لەوکاتانەی کە رووبەڕووی پرسیاری لەناکاو دەبێتەوە، بزانێ چۆن

وەڵامی پێویست دەداتەوە، ڕەچاوی ڕاستگۆیی و پاراستنی متمانەی خۆی بکات لای خەڵک. دەبێ بزانێ چۆن و لەچ کاتێکدا قسە دەکات و بۆکێ قسە دەکات.

لەپشتی هەر گوتارێکی سەرکەوتوو ئامادەکارییەکی پێشوەختەی باش هەیە، دەربارەی گوتارێکی کاریگەر لەبەردەم جەماوەر، سیاسەتمەدار و بیست و هەشتەمین سەرۆک کۆماری ئەمریکا (تۆماس ود پیرۆ ویلسن) دەڵێت: "ئەگەر داوام لێکرا ١٠ خولەک قسە بکەم، ئەوا هەفتەیەکم پێویستە بۆ خۆئامادەکردن، ئەگەر قسەکردنەکەشم بۆ ١٥ خولەک بێت پێویستیم بە ٣ ڕۆژ ئامادەکاری هەیە، ئەگەر گوتارەکە نیو کاتژمێر بێت ٢ رۆژم پێویستە، ئەگەر یەک کاتژمێر بێت ئەوا هەر لەئێستاوە ئامادەم"، [٧] بۆیە گرنگە بۆ هەر گوتارێک پێشتر بە باشی خۆت ئامادەبکەیت، هەر لە هەڵبژاردنی بابەتەکەوە بگرە تا شێوازی نووسین و داڕشتن و خۆ ڕاهێنانت لەسەر تاقیکردنەوەی گوتارەکە، دواتریش پێویستە لەبەردەم ئاوێنەیەک یا هاوڕێیەکی نزیکی خۆت گوتارەکەت بخوێنیەوە، بۆئەوەی سوود لە سەرنج و تێبینیەکان وەربگری، چونکە بە دڵنیاییەوە خۆئامادەکردن و مەشق و ڕاهێنانی پێشوەختە، بڕوا و متمانەی زیاترت پێدەبەخشێت و ترسی قسەکردنت بەرامبەر جەماوەر دەڕەوێنێتەوە، بۆئەوەی گوتارێک ئامادەبکەیت پێویستە چەند ئامۆژگاری و هەنگاوێک لەبەرچاو بگریت:

١-هەوڵبدە بابەتەکە بە حەز و ئارەزوویەکی زۆرەوە دەستپێبکەی، پێویستە بابەتێک هەڵبژێری، کە هەستدەکەی لەگەڵ حەز و خواستی تۆ دەگونجێت، هەرچەند گرنگیی زیاتر بەو بابەتە بدەی، کە قسەی لەسەردەکەی زیاتر سەرکەوتووتر دەبیت، ئاسانتر دەتوانی کۆنترۆڵی بابەتەکە بکەیت و بە بڕوا بەخۆبوونەوە بۆ ئامادەبووان و بینەرانی بخەیتەڕوو.

٢- گرنگە بزانی لەسەر چ بابەتێک قسە دەکەی! پێویستە زۆر شارەزایت لەسەر ئەو بابەتە هەبێت، کە دەتەوێت قسەی لەسەر بکەیت،

---

(٧) جۆرج بیلاماریج، مەشقی میدیایی و پەیوەندیی کردنی ستراتیژی پێشکەوتوو، پەیمانگای دیموکراتی نیشتمانی NDI، ٢٠٠٦.

بۆیە دەخوازێ زانیاری بنەڕەتی و لاوەکی لەسەر بابەتەکە کۆبکەیتەوە. چونکە لەوانەیە لەنێو جەماوەرەکە رووبەڕووی چەند پرسیارێک ببیتەوە، بۆیە دەبێ زۆر بەباشی خۆتی بۆ ئامادەبکەی و حساب بۆ هەموو ئەگەرەکان و جۆرە پرسیارێک بکەیت.

٣ خاڵێکی گرنگ ئەوەیە، کە دەبێ جەماوەرەکەت بناسی و بزانی بۆکێ قسە دەکەیت؟ کێن ئەوانەی گوێت لێدەگرن؟ بزانە بابەتەکەت چەند گونجاوە لەگەڵ جۆری رەگەز، تەمەن و ئاستی رۆشنبیری گوێگرەکانت. نابێ ئاستی کۆمەڵایەتی، بیروباوەڕی ئاینی، سیاسی، دابونەریتی کۆمەڵایەتی جەماوەرەکەت لەبیر بکەیت.

سێیەم: ناوەڕۆکی پەیام گرنگە، بەڵام شێوازی دەربرینەکە گرنگترە

نیکسۆن لە جۆن کەندی بە ئەزموونتر بوو، لە هونەری قسەکردنیشدا شارەزاتربوو، بەڵام جۆن کەندی بەخێرایی و بە بەردەوامی قسەی دەکرد، ئەمەشی لە قازانجی خۆی بەکارهێنا، لە دیبەیتی ڕووبەڕوو بوونەوەی هەردووکیان لە تەلەفزیۆن سەرکەوتووتر بوو، هەندێک سیاسەتمەدار کاری زۆرباش دەکەن، بەڵام لە بە بازارکردندا شارەزانین و ناتوانن پەیامەکەیان بەجوانی بگەیننە ڕایگشتی، بۆیە پەنا دەبەنە بەر پەیمانگاکانی ڕاهێنان بۆ بەهێزکردنی توانای گوتاربێژی و شێوازی گوتارەدان، ئامێری تەلەپرۆمپتەر

(teleprompter)* لە راست و چەپی خۆیان دادەنێن، دەتوانن باشتر پەیامەکەیان بگەیینن و توانای برواپێهێنانی زیاتری جەماوەریان دەبێت بۆ دوورکەوتنەوە لە زمانگرتندا. بۆ یەکەمجار لە کۆنفڕانسی نیشتمانی

* تەلەپرۆمپتەر پێکدێت لە شاشەیەکی ڕەنگدانەوەی و مۆنیتەر بەشێکن لێی، کە لەبەردەم چاوی کامێرادا دادەنرێت. ئەو دەقەی خوێنەر دەیخوێنێتەوە لەسەر مۆنیتەرەکە بە پێچەوانەوە پیشان دەدرێت و دواتر ئەم دەقە ڕەنگدانەوەی دەبێت لەسەر پانێڵی شووشەی پێش کامێراکە. شووشەی دابەشکەری تیشکی تەلەپرۆمپتەر تیشکی ڕووناکی دابەش دەکات بەجۆرێک خوێنەر دەستەواژەکان ببینێت، کە ئاوێنەیان لەسەر عەدەسەکە کردووە.

دیموکراتەکـــان لە ســـاڵی ١٩٥٦دا ئـــامێری تەلەپـــرۆمپتەری شووشــــەیی بەکارهێنرا، داهێنەری تەلەپرۆمپتەرەکە، هوبێرت شلافلی بوو.

تەلەپـــــرۆمپتەری ســــــەرۆکایەتی "ئـــــامێرێکی ئەلیکتـــــرۆنییە، کە سیاســەتمەداران و گوتــاردەرانی گشــتی بەکاریــدەهێنن بــۆ پێشکەشــکردنی گوتارەکانیان، لە هەمان کاتدا چاویان لەگەڵ ئامادەبووانیان دەپارێزن بەبێ ئەوەی پێویســت بکــات ســیناریۆکەیان لەبیــر بــکەن. جــۆرێکە لە ئــامێری قســەکردن، کە ســکریپت، یــان تێبینییەکــانی گوتــاردەر بە دەقێکــی گەورە و ڕوون لەســەر شاشــەی شووشــەیی، یــان ئەکریلیک پیشــان دەدات، کە لە دووری و گۆشەیەکی بینینی گونجاو و ئاسوودە بۆ گوتــاردەر دادەنرێت- تەلەپرۆمپتەرەکان شۆڕشیان لە شێوازی پێشکەشـکردنی گوتـاردا کـردووە و بـوونەتە بەشـێکی سـەرەکی لە سیاسـەتی مـۆدێرن.- Teleprompters ســــەلماندووییانە، کە داهێنــــانێکی بەنــــرخە بــــۆ ئەو سیاســــەتمەدارانەی دەیانەوێت گوتــارگەلێکی لەبیرنەکــراو پێشــکەش بــکەن، کە کــاریگەرییەکی بەردەوام لەسەر بینەرەکانیان بەجێبهێڵێت".[٨]

لەســــەردەمی تەکنەلۆژیــادا شاشــەیەکی شــەفاف دروســتکراوە، کە سیاســـتەمەداران و ســـەرۆکی وڵاتـــان بەکاریـــدەهێنن بـــۆ خوێنـــدنەوەی گوتارەکانیـان، ئەو شاشـە نـرخەکەی نـزیکەی ٢٥٠٠ دۆلارە، شووشـەیەکی کراوەیە و نووسینەکەی لەسەر دەخوێندرێتەوە بەبێئەوەی کەسێک هەست بکـات سیاسـەتمەدارەکە گوتـارەکەی لەسـەر شاشـە دەخـوێنێتەوە، چـونکە تەنیا لەو کەسە دیار،ە کە گوتارەکە دەخوێنێتەوە.

چوارەم: لەکاتی گوتاردان ڕەچاوی ئەم ئامۆژگاریانە بکەن

ئەگەر بەباشـــی خـــۆت ئامادەکردبێـــت و مەشـــقی تەواوت لەســـەر کردبێت، لەکـاتی گوتـاردان خـۆت سـەرت بەڕەوانـی قسـەکانت و هێمنـی خۆت سووڕدەمینێ!، هەستدەکەی، کە چەند لێهاتوو و بەتوانای، واتە زیاتر

(8) What is a presidential teleprompter? https://help.teleprompterpad.com/hc/en-gb/articles/9837075415453-What-is-a-presidential-teleprompter.

بڕوات بەخۆت دەبێت. لێرەدا چەند ئامۆژگارییێک دەخەینەڕوو بۆئەوەی گوتارێکی سەرکەوتوو پێشکەش بکەیت:

١. ئەو شوێنەی گوتاری لێدەدەی بزانە کوێیە؟ باشترە زووتر بچیتە ئەو شوێنەی، کە گوتارەکەی لێ پێشکەش دەکەی، بۆئەوەی لە کەش و هەواکەی رابێیت و لەوەش دڵنیابیت، کە هەموو ئامێرێکی تەکنیکی پێویست بۆ گواستنەوەی دەنگ و نمایشکردنی داتاشۆ (data show) ئامادەکراون، بۆ دوورکەوتنەوە لەهەر ئەگەرێکی چاوەڕواننەکراو، کە زۆرجار لە دوا چرکەساتەکانی پێش دەستپێکردنی گوتارەکەت روودەدات، ئەگەر بۆت گونجا باشتر وایە پێشتر لەهەمان کەش ئەو شوێنەی، کە گوتاری لێدەدەی چەند جارێک مەشقی گوتاردان بکەیت.

٢. جلوبەرگێک لەبەر بکە، کە لەگەڵ شوێنەکە و کات و ساتی گوتاردانەکەتدا بگونجێت، جلوبەرگی ڕەنگاوڕەنگ بەکارمەهێنە، زیادەڕۆیی لە خۆڕازاندنەوە مەکەن، بەتایبەتی بۆ ژنان، بۆئەوەی سەرنجی بینەران ڕانەکێشیت، باشترە ئەوان تەرکیز لەسەر گوتارەکەت بکەن، نەک لەسەر جلوبەرگەکەت.

٣. پێش دەستپێکردنی گوتارەکەت هەناسەیەکی قووڵ هەڵمژە، زۆرکەس هەیە، چەند لەوادەی پێشکەشکردنی گوتارەکەی نزیک دەبێتەوە تووشی دڵەڕاوکێ و ترس دەبێت، بۆیە باشتر وایە چەندجارێک هەناسەیەکی قووڵ هەڵمژی و بەهێواشی بیدەیتەوە، بە ٢٠ چرکە پێشئەوەی چاوت بە جەماوەرەکەت بکەوێت، ئەمەش وات لێدەکات، کە هەست بەخاووبونەوە و بووژانەوە و ئازایەتی بکەیت.

٤. بزەیەک بکە، چونکە بزە و خەندە لەگەڵ جەماوەر پێش دەستپێکردنی گوتارەکەت دیواری ترس و بەستەڵەکی نێوان خۆت و جەماوەر دەڕوخێنیت، بڕوابەخۆبوونت زیاتر دەکات و ترسەکەت نامێنێ.

٥. لەکاتی گوتاردان هەڵوەستەیەک بکە، سەیری چاوی بەرامبەرەکەت بکە، بڕوات بەخۆت بێت، واخۆت دەربخە، کە تۆ لەجەماوەر ناترسی و خاوەنی ئەوانی. بەم شێوەیە هێدی هێدی ترسەکانت دەڕەوێتەوە.

٦. بەزمانیکی سادە قسە بکە، کە هەموو کەسێک تێتبگات، دەستەواژەی ئاڵۆز و شێوازێکی قورسی زمانەوانی و قسەکردن بەکارمەهێنە، چونکە جەماوەر لێت تێناگا و پەیامەکەشت بەئاسانی ناگاتە خەڵک، تەرکیز لەسەر بیرۆکەکانت بکە بۆئەوەی بە ئاسانی بگاتە گوێگران، بە بەکارهێنانی ڕستەی کورت و سادە، کە خەڵک بەئاسانی لێت تێبگات.

٧. بەهێمنی و خێراییەکی گونجاوەوە قسە بکە، زۆر خاو مەبە، زۆریش خێرا مەبە، بە مامناوەندی قسە بکە، پەلە مەکە لەقسەکردن و فڕێدانی وشەکان، چونکە ئەگەر بەخاوی قسەتکرد ڕەنگە گوێگرەکانت تووشی بێتاقەتی بکەیت، ئەگەر بەخێراییش قسە بکەی ئەوا ڕەنگە فریای بیستنی هەموو بیرۆکەکانت نەکەون، بۆیە پێویستە بە هێمنی و خێراییەکی مامناوەندییەوە قسە بکەیت، ئەگەر لەبەردەم مایکرۆفۆن قسەت دەکرد هەوڵبدە زۆر دەمت لە مایکەکە نزیک نەبێت و لە ئاستێکی گونجاودا لێی دووربە.

٨. تەئکید لەسەر وشە و دەستەواژە گرنگەکانی گوتارەکەت بکەوە، ئەگەر ویستت تەئکیدیان لەسەر بکەیتەوە دەتوانی دووبارە، یان سێبارەیان بکەیتەوە. مارتن لۆسەر کینگ لە گوتارە بەناوبانگەکەیدا بەناوی (خەونێکم هەیە)، کە ساڵی ١٩٦٣ لەبەردەم ٢٥٠٠٠٠ دووسەدو پەنجا هەزارکەس پێشکەشی کرد، ٨ جاران دەستەواژەی I HAVE A DREAM ی بەکارهێناوە، ئەو گوتارە بە یەکێک لە گوتارە هەرە گرنگ و مێژووییەکان دەژمێردێت. کە دژ بە سیاسەتی ڕەگەزپەرستی بەرامبەر ڕەشپێستەکان لە ئەمریکا پێشکەشی کرد.

٩. تۆنی دەنگت بگۆڕە، لەسەرەتای هەر بیرۆکەیەک بە ئاستێکی بەرز قسە بکە، پاشان هێواش هێواش نزمی بکەوە. هەر کاتێک ویستت تەئکید لەسەر بیرۆکەیک بکەیتەوە، یان هەڵوێستێکی دیاریکراو روون بکەیتەوە دەنگت بەرز بکەوە، بەڵام بیرت نەچێت هاوار مەکە(مەقیژێنە)، چونکە دەنگ بەرزکردنەوە و هاوارکردن دوو شتی جیاوازن.

١٠. گۆڕینی ئاستی خێرایی دەنگ لەکاتی قسەکردندا هونەرێکی وتاردانە و یارمەتیت دەدات، کە سەرنجی گوێگرەکان بەلای گوتارەکەتدا رابکێشیت، ئەو کاتەی دەتەوێت جەخت لەسەر خاڵێک بکەیتەوە دەتوانی هێواشتر، هێمنتر قسەی لەسەربکەیت.

١١. بەر لە گەیاندنی بیرۆکەیەک کەمێک بوەستە، پاش گەیاندنی بیرۆکەش کەمێک بوەستە، ئەمە یارمەیت دەدات، یەکەم: دەرفەتێک بە ئامادەبووان دەدەی، کە خۆیان بۆ وەرگرتنی بیرۆکەیەکی نوێ ئامادەبکەن. هەناسەیەکیش بەخۆت دەدەی، کە دەتوانی پشوویەکی کورت بدەی، کەمێک دەمت تەڕ بکەیتەوە، یا قومێک ئاو بخۆیتەوە بۆئەوەی قورگت وشک نەبێت.

١٢. سەیری چاوی ئامادەبووان بکە، هەیە سەیری بنمیچ و دیواری ژوورەکە، یان کەسێکی دیاریکراو دەکات، سەیری چاوی بینەرەکان ناکات، ئەمە کارێکی باش نییە و پەیوەندیی لەگەڵ بەرامبەرەکەی دروست ناکات لەبەرئەوەی سەیری جەماوەر ناکات، بۆیە ئەوانیش گرنگی بە گوتارەکەی نادەن. دیارە زمانی چاو سەرنجراکێشە، بۆیە پێویستە گوتەبێژ، یان گوتاردەر هەمیشە چاوی لەسەر دەموچاوی بەرامبەرەکەی بێت، چاو بەڕاست و چەپی ئامادەبوواندا بگێڕێت. چونکە گوێگرەکان بەلای ڕاست و چەپ و ناوەڕاستی بینەران وایان لێدەکات، کە گرنگی زیاتر بە بابەتەکە بدەن و خۆیان بەشتی لاوەکییەوە سەرقاڵ نەکەن.

١٣. كە سەیری ئامادەبوان دەکەیت، سیما و ئاماژەکانی دەموچاویان بخوێنەوە، بزانە هەست بەچیدەکەن، ئەگەر بینیت برۆکانیان گرژە! بزانە، کە لە بیرۆکەکەت ناگەن، بۆیە پێویستە بیرۆکەکەت بەشێوازێکی تر دابڕێژیتەوە، بەڵام کە بینیت ئەوەی لەدواوە دانیشتووە سەری خۆی دەلەقێنی بۆ پێشەوە، ئەوە بزانە، کە دەنگ نایگاتی و هەوڵبدە دەنگت بەرزتر بکەیتەوە، بەڵام ئەگەر تێبینیت کرد چپەچپ و قسەی لابە بەلا لەنێو ئامادەبووان دروستبووە، دەبێ بزانیت کاتی ئەوە هاتووە کۆتایی بەو حاڵەتە بهێنی و پرسیارێک بخەیتەڕوو، کە سەرنجیان بەلای قسەکانی خۆتدا رابکێشیتەوە، بەڵام ئەگەر بینیت یەکێک سەیری سەعاتەکەی دەکات، دەبێ بزانی کاتی ئەوە هاتووە کۆتایی بە قسەکانت بێنیت.

١٤. لە کۆتاییدا دەبێ ئەوە بزانی، کە هونەری گوتاربێژی کارامەییە وەک هەر توانا و کارامەییەکی تر، کە پێویستی بە پشوو درێژی و مەشق و راهێنانی بەردەوام هەیە، بۆیە دوودڵ مەبە هەر کە دەرفەتت بۆ ڕەخسا مەشقی لەسەر بکە، چاودێری گوتاربێژەکان بکە، بزانە کامیانت بەدڵە و سوودی لێوەربگرە و لێی فێربە، سەرنجی جووڵەی دەستەکانیان بدە، بزانە تۆنی دەنگ و گوزارشتی دەموچاو و جوڵەی سەریان چۆنە. بەڵام بیرت نەچێت هەر گوتاربێژێک دەنگ و تۆنێکی جیاواز و شێوازێکی تایبەت و سەرنجڕاکێشی خۆی هەیە، تۆش هەوڵبدە لەهەر باخچەیەک گولێک هەڵبژێری و بەگشتی سوود لە ئەزموونی کەسانی تر وەربگرە، بەڵام لاساییان مەکەوە و خاوەنی شێوازی گوتاردانی خۆت بە.

باسی چوارەم

ڕێنماییەکانی نووسینی گوتارێکی سیاسی سەرکەوتوو

ئەگەر تۆ کاندیدی، یان بەدوای ئەوەدا دەگەڕێیت بچیتە ناو سیاسەتەوە، یەکێک لەو شتە گرنگانەی پێویستیت پێی دەبێت گوتارێکی باشە. سێ بژاردەت هەیە بۆ نووسینی گوتاری سیاسی: باشترە خۆت بینووسی، یان کەسێک بەکرێ بگرە بۆئەوەی ئەو کارەت بۆ بکات، یان گوتارنووسێکی شارەزا و پیشەیی بدۆزەوە یارمەتیت بدات. سەرەتا وا باشترە بڕیار لەسەر جۆری پەیامەکەت بدەیت. ئایا دەتەوێت بەهاکان، یان ڕاستییە تایبەتەکان بەخەڵک بگەیەنیت؟ باشتر وایە پێش ئەوەی گوتارەکەت بنووسی بیرۆکەکان لەگەڵ تیمەکەت، یا کەسانی شارەزا ئاڵوگۆڕ بکەیت، کارەکەت بۆ ئاسانتر دەکات.

بۆ نووسینی گوتارێکی سیاسی زۆر ڕێگا هەیە، دەتوانیت لەو کارە باشانەوە دەست پێ بکەیت، کە خۆت، یاخود کاندیدەکەت پێشتر بۆ خەڵک کردوویەتی، یان سەرنجت لەسەر ئەو شتانە بێت، کە داخوازی خەڵکین و پێویستیان بە باشترکردن هەیە، بەڵام کلیلی سەرکەوتنی گوتارەکەت ئەوەیە، کە پێشتر پلانت بۆی دانابێت و کورت و سادە و ڕەوان بێت بۆ ئەوەی هەمووان تێبگەن. بۆ ئەوەی گوتارێکی باش و کاریگەر

سەرکەوتوو ئامادە بکەیت، پێویستە ڕەچاوی ئەم ڕێنماییانەی خوارەوە بکەیت[٩]:

١ - پابەندی خاڵە سەرەکییەکانی گوتارەکەت بە، راستە دەتوانی بە ئاسانی لە بابەتە سەرەکییەکەت دەربچیت، بەڵام سەرنجی خەڵک لەدەست دەدەیت.

٢ - گوتارەکەت ئەوکاتە کاریگەرتر دەبێت، کە سەرنجت لەسەر ئەو شتانە بێت، کە دەتەوێت بیگەیەنیت.

٣ - باشتروایە لەکاتی گوتاردان وشەی باو بەکاربێنیت. ئەمەش یارمەتیت دەدات، کە ئامادەبووان بە ئاسانی لێت تێبگەن و لەبیریان بێت، کە چۆن ئەو قسانەی تۆ بڵێنەوە.

٤ - لە دڵەوە قسە بکە، بۆئەوەی دڵنیابیت لەوەی گوتارەکەت دڵسۆزانەیە، پێشتر بیر لەوە بکەوە، کە دەتەوێت چی بڵێیت و زۆرجار پرۆڤەی لەسەر بکە.

٥ - هەوڵبدە گوتارکەت لەسەر پارچە کاغەزێک مەخوێنەوە، لەبری ئەوە، خۆت ڕابێنە کە لەکاتی گوتاردان سەیری هێڵە گشتییەکان بکەی باشترە.

٦ - باشترین خۆ ئامادەکردن بۆ وتارێکی سیاسی سەرکەوتوو ئەوەیە، کە پێشتر بەباشی خۆتی بۆ ئامادەبکەیت، پێویستە ڕۆژی پێش گوتاردانەکە بزانیت چی دەڵێیت، باشتر وایە پێشتر هێڵە گشتییەکانی گوتارەکەت دیاری بکەیت. بۆئەوەی بتوانی ئامانجی گوتارەکەت بەدیبێنی و خەڵک قەناعەت پێبکەیت، کە بەرنامە و تێڕوانینەکانی تۆ بۆ ئەوان باشترە.

٧ - بیرت نەچێت جەماوەرەکەی خۆت بناسە و قسەکانت لەگەڵ پێویستیەکانیان بگونجێنە.

(9) Kiran V,Public Speaking for Politicians: Tips for Improving Public Speaking Skills for Leaders,

٨ - با گوتارەکەت ڕوون بێت و ڕستەکانت کورت و پوخت بن، بەڵام بەهێز بێت و لە ١٠ خولەک زیاتر نەبێت.

٩ - بۆ پشتڕاستکردنەوەی قسەکانت نموونە و چیرۆک لە ژیانی ڕاستەقینە بهێنەوە.

١٠ - متمانەت بەخۆت هەبێت لەوەی دەیڵێیت و پەیوەندی چاوت لەگەڵ ئامادەبووان بپارێزە.

١١ - زمانی جەستە بەجوانی بەکاربێنە تەواکەری قسەکانت بێت، لەکاتی گوتاردانندا ڕێک بووەستە، خۆت مەچەمێنەوە با لار و خوار دەرنەکەویت.

١٢ - بە دەنگێکی متمانە بەخۆ بوو قسە بکە، با ئەوەندە بەرز بێت، کە هەموو ئامادەبووان بیبیستن، بەڵام هاوار مەکە با دەنگت زۆر بەرز نەبێت.

١٣ - ڕاستەوخۆ لەگەڵ ئامادەبووان قسە بکە، با تۆنی دەنگیشت ڕوون و زوڵاڵ بێت.

١٤ - پەلە مەکە و بە هەناسەسواری قسە مەکە، بەجوانی دان بەوشەکانت بنێ، لەدوای هەر رستەیەکی ئامانجدار ٢-٤ چرکە بووەستە و هەناسەیەک بدە.

١٥ - لەکاتی گوتاردان دەستەکانت مەخە ناو گیرفانت با دیاربن لەکاتی پێویستدا بیانجوولێنە، بۆئەوەی بەزمانی جەستە نیشانی بدەیت هیچ شتێکت لە جەماوەر نەشاردۆتەوە.

١٦ - لەناخەوە قسە بکە، هەست و سۆزی خۆت پیشان بدە، بۆئەوەی لەبەردەم جەماوەر وەک کەسێکی مرۆڤ دۆست دەربکەویت و سۆزیان ڕابکێشیت.

باسی پێنجەم
شیکردنەوەی گوتار و سەرکردە دیارەکانی گوتاربێژی

یەکەم: شیکردنەوەی گوتاری سیاسی

گوتاربێژ، کە دەچێتە سەر سەکۆی گوتاردان، لەوانەیە قاتێکی ڕەسمیی تاریکی لەبەرکردبێ، کراسێکی ڕەنگ کاڵی کراوەی گەنجانەی لەبەردابێ، رەنگە هەندێکجار دەستێک جلوبەرگی میللی وڵاتەکەی، یا نەتەوەکەی لەبەرکردبێت. لەکاتی قسەکردنیدا تێبینی دەکەیت زیاد لە پێویست دەستەکان و سەری خۆی دەجولێنێ، یاخود بە پەنجەکان ئاماژەی جۆراوجۆر دەکات، پەیوەندی چاوی لەگەڵ بینەران نامێنێ و هەندێکجار گوتارەکەی لەسەر کاغەز دەخوێنێتەوە و سەری بڵند ناکات، هەندێکجاریش لەبەرخۆییەوە راستەوخۆ قسان دەکات و ڕستەکانی بەیەکەوە نابەستێتەوە و نازانێت، کەی و لەکوێ دەوەستێت!

هەموو ئەو نموونە سادانەی، کە تۆ لە کەسێکی گوتاردەردا دەیبینی و هەستی پێدەکەی، هێما و مانای تایبەتی خۆیان هەیە، وادیارە دەیەوێ پەیامێکی دیاریکراو بەجەماوەر بگەیەنێ، ئەو کەسەی توانایەکی باشی لە قسەکردندا هەیە و لێهاتووە، دەتوانێ حاڵەتی شلەژان و هەڵەکانی خۆی بە قسە و شێوازی دەربڕینەکەی بشارێتەوە و پێوەی دیار نەبێ، بەڵام ناتوانێ کۆنترۆڵی جووڵەی جەستەیی خۆی بکات و بیشارێتەوە، کە بەهۆیەوە، لە هەردوو حاڵەتی شلەژان و بڕوابەخۆبوونەوە هەستی ئەو کەسە بۆ جەماوەر نیشان دەدات، هەروەک هەڵبژاردنی رەنگ و شێوازی جلوبەرگەکەی کاریگەرییان هەیە لەوەی، کە جەماوەر لێیان نزیک

دەبێتەوە یا دوور دەکەوێتەوە، جلوبەرگی ڕەسمی کەسەکە وانیشان دەدات، کە دەسەڵاتێکی بەهێزە، ئەوەش پشتڕاست دەکاتەوە، کە بەربەستێکی فراوان لە نێوان ئەو و جەماوەردا هەیە.

لەکاتی بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا زۆرجار دەبینین سیاسەتمەداران یا سەرۆکی لیستەکان و تەنانەت خودی کاندیدەکانیش ناتوانن وەک پێویست سوود لە هونەری گوتاربێژی وەربگرن، یان ئەگەر وتاریش بدەن وتارەکەیان، پەیامەکەیان، یا بیرۆکەکەیان بەجوانی ناگات و کاریگەریی ئیجابی بەسەر هاندان و جۆشدانی جەماوەر نابێت! ئەمەش بۆ دوو فاکتەری خودی و بابەتی دەگەڕێتەوە، لە یەکەمیاندا: ئەو کەسە ئەزموونێکی باشی لە هونەری قسەکردن و گوتاردان و توانای دەربڕین و گۆکردنی وشە و دەستەواژەکاندا نییە، هەندێکجاریش پەیوەستە بە لاوازی پاشخانی رۆشنبیری و مەعریفی خودی کەسەکە لەسەر ئەو بابەتەی قسەی لەسەر دەکات.

دووەمیشیان پەیوەندیی بە ناڕوونیی و ئاڵۆزی و فرەبابەتی ناوەڕۆکی پەیامەکەوە هەیە، شارەزاییەکی بواری گوتاربێژی دەڵێت: ئاسان نییە ببیتە گوتاربێژێکی سەرکەوتوو ئەگەر خاوەنی بیرکردنەوە و بیرۆکەی داهێنەرانە نەبیت.

ئەڕستۆ دەڵێت: هونەری گوتاردان بریتییە لەهێزێک، کە توانای بڕواپێهێنانی هەیە، یەکێک لە سیما دیارەکانی گوتاربێژی، گوتاری زارەکییە، واتە قسەکردن بەشێوەیەکی ئیرتیجالی نەک خوێندنەوەی دەق و تێکستی نووسراو. کاریگەریی دروستکردن و سەرنجڕاکێشان لە دیارترین سیماکانی گوتاردانی سەرکەوتووە،

مام جەلال یەکێک بوو لە گوتاربێژە سەرکەوتووەکانی کوردستان و عێراق و ناوچەکە، کە بە ئیرتیجالی قسەی دەکرد. لە گوتاربێژیدا ئامادەکردنی دەقی گوتارەکە گرنگە، بەڵام لەویش گرنگتر شێوازی قسەکردن و دەربڕینی گوتارەکەیە، گوتارنووسی بەتوانا چەند بیرۆکەیەکی خاو بۆ بیرۆکەی ڕوونتر دەگۆڕێت، ئەمەش گرنگترە لە توانای قسەکردن.

هەندێک کەس، کە گوێ لە گوتارێک دەگرن دەیانەوێت شتێک فێربن، یا زانیارییەکی تازە، یان ئیلهامێک وەربگرن، یان پێداویستییەکیان هەیە دەیانەوێت پڕیبکەنەوە، لەبیرت نەچێت، کە دەچیتە بەردەم مایکرۆفۆن لەسەر سەکۆی قسەکردن دەبێ بزانی بۆ لەوێ وەستاویت؟ دەتەوێ چی بڵێت؟ چۆنی دەیڵێیت! هەر گوتاربێژێک پێویستی بە چەند یاریدەدەرێک هەیە بۆئەوەی لەجیاتی ئەو بیربکەنەوە، یاخود بیرۆکەکانی بۆ دەوڵەمەند بکەن و ڕێکیبخەنەوە.

دیارە لەپشتی هەر گوتارێکی سەرکەوتوو ئامادەکارییەکی زۆر و پێشوەختە هەیە، بۆیە گرنگە بۆ هەر گوتارێک پێشتر بەباشی خۆت ئامادە بکەیت، لە هەڵبژاردنی بابەتەکەوە بگرە تا شێوازی نووسین و داڕشتنی گوتارەکەوە، دواجاریش خۆت تاقیبکەوە و ڕاهێنان لەسەر خوێندنەوەی گوتارەکە بکە.

پێش ئەوەی قسە بۆ خەڵک بکەی، دەبێ جەماوەرەکەت بناسی، بزانی بۆکێ قسە دەکەی! کێن ئەوانەی گوێت لێدەگرن، بزانە بابەتەکەت چەند لەگەڵ جۆری ڕەگەز و تەمەن و ئاستی ڕۆشنبیری گوێگرەکانت دەگونجێت، پێویستە ئاستی کۆمەڵایەتی، بیروباوەڕی ئاینی، سیاسی، دابونەریتی کۆمەڵایەتی جەماوەرەکە لەبەرچاو بگریت، پێویستە وەک کاندید یا گوتاربێژ لەکاتی قسەکردندا لە کۆڕێکی جەماوەری بیت، یاخود لە چاوپێکەوتنێکی میدیاییدا زمانی جەستە و جووڵەی دەستەکان و دەموچاوت بەدروستی بەکاربێنیت، ئاگات لە کاردانەوەی ڕووخسارت بێت بەتایبەتی ئەوەکاتەی پرسیارێکی چاوەڕواننەکراوت لێدەکرێت نەشلەژێت و هەڵنەچیت، چونکە هەموو ئەمانە کاریگەریان هەیە لەسەر ئەوەی تاچەند خەڵک بڕوا بە ڕاستی و دروستی قسەکانت دەکەن. لەبەشی شەشەمدا بەوردی قسە لەسەر گرنگیی بەکارهێنانی زمانی جەستە دەکەین لە کاتی گوتاردان و چاوپێکەوتنی میدیاییدا.

دووەم: سەرکردە دیارەکانی بواری گوتاربێژی

سەرۆک وەزیری بەریتانیا (وینستۆن چەرچل) و رابەری ئەڵمانیای نازی (ئەدۆلف هیتلەر) دوو کەسایەتی گرنگی سیاسین لە جیهاندا، کە توانایەکی گرنگ و شارەزاییەکی باشیان لە هونەری گوتاربێژیدا هەبووە. حزبی نازیی ئەڵمانیا لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی١٩٢٤ تەنیا ٣٪ی دەنگەکانی بەدەستهێنابوو، بەڵام دوای هاتنەپێشەوەی هیتلەر لە ١٩٣٤ زۆرینەی پەرلەمانی بەدەستهێنا، وەک ڕاوێژکار بووە سەرۆکی حکومەتی ئەڵمانیا، لەوبارەیەوە هیتلەر دەڵێت؛ (رابەر- یا سەرکردە) دەبێ گوتاربێژ بێت. فەشەلهێنانی حزبی نازی لە سەرەتاوە دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی گوتاربێژێکی سەرکەوتوو و لێزان.

پرۆفیسۆر (برۆس لویس) شارەزای گوتاربێژی لە زانکۆی ئیداهۆ دەڵێت: کاریگەریی هیتلەر لەوتاردان لەبەر ئەوەبوو، کە خاوەنی کەسایەتییەکی جادوویی بوو، هیتلەر دەیزانی چۆن هونەری گوتاردان و سیحرەکەی بەکاربهێنێت بۆ کۆنترۆڵکردنی جەماوەر، ئەم کەسانە هەر زوو کەسانێکی زۆریان خستە ژێر کاریگەریی وتارەکانی و خۆشیانویست و شوێنی کەوتن، چونکە پێیان وابوو لە قۆناغێکی قەیرانی گەورە ئابوورییدا، هیتلەر وەڵامی دروست و پێویستی بۆ خواستەکانی ئەوان پێیە. هیتلەر لەماوەی ژیانی سیاسی خۆیدا زیاتر لە پێنج هەزار گوتاری هەبووە. گۆبلزی وەزیری پڕوپاگەندەی نازی لە بیرەوەرییەکانیدا نووسیویەتی هیتلەر هەمیشە خۆی گوتارەکانی دەنووسی، چەندین شەو خەریکی نووسینیان دەبوو، چەند یاریدەدەرێکی هەبوو بۆیان چاپ دەکرد، ئەویش هەندێکجار گوتارەکەی پێنج جار دەنووسییەوە و زۆر بەوردی و بە بایەخەوە بە گوتارەکانیدا دەچۆوە، لەنووسینی گوتارەکانیدا پشتی بەهیچ کەسێک نەدەبەست.

جۆرج شتاینەر خاوەنی کتێبی (باسکردنی دیاردەی هیتلەر) دەڵێت؛ لەکاتی گوتاردانیدا (هیتلەر) هێزێکی سەرسەخت و سەرسامکەری لە دەنگیدا هەبوو. هەروەک (وینستۆن چەرچڵ) یش یەکێک بوو لەو سەرکردە و گوتاربێژە بەتوانا و دەگمەنانەی، کە پێی باشبوو هەر بەخۆی گوتارەکانی خۆی بنووسێ .

له میــژووی دووســـەد ســـاڵی ڕابـــردووی ئەمریکـــاش، کە باســـی گوتـاربێژان دەکرێ، چەنـدین سـەرۆک و سـەرکردە بەرچـاو دەکەون، کە نموونەی گوتاربێژی سەرکەوتوون لەوانە (ئابراهام لینکۆڵن، مارتن لۆسەر کینگ، جی ئێف کەنەدی، باراک ئۆبامـا...هتد). شـارەزابوون له هـونەری قســـەکردن و گوتـــاردان لەبەردەم جەمـــاوەردا یەکـــێکە لە تواناکـــان، کە پێویسـتە لە کەسـانی سیاسـی و کاندیـدانی سـەرۆکایەتی هەبێت، چـونکە زۆرجـار وەک کاندیـد ڕووبەڕووی ڕکـابەرەکە دەبێـتەوە بەتـایبەت ئەم نەریتە.

یەکەمجار دیبەیتی میدیایی لەنێوان کاندیدانی سەرۆکایەتی لە ئەمریکا داهێنـــرا، لە هەڵمەتـــی بانگەشـــەی هەڵبژاردنەکـــانی ســـەرۆکایەتی و لە مێزگردی نێوان سەرۆک نیکسۆن و جی ئێف کەنەدی بەکارهات، ئەو کاتە بەپێی ڕاپرسییەکان پێش دیبەیتەکە نیکسۆن لەپێش جی ئێف کەنەدی بوو، کە بەیەکەوە لەســـەر شاشـــەی تەلەفزیـــۆن دەرکەوتـــن، خەڵـــک زیـــاتر بە قســـەکانی جـــۆن کەنەدی ئاســـوودەبوون، ئەمەش بـــووە مـــایەی ئەوەی کەنەدی دەنگی زیاتر مسۆگەر بکات، وایکرد بەپێش نیکسۆن بکەوێت و ٠،١% دەنگەکانی زیاتربوو.

دواتر دەرکەوت ئەوانەی، کە گوێیان لەرادیۆ گرتبوو زیاتر دەنگیان بە نیکسۆن دابوو، بەڵام نزیکەی ٦٠ ملیۆن بینەر، کە سەیری تەلەفزیۆنیان دەکرد زیاتریان دەنگیان بە جۆن کەنەدی دابوو. ئامێرێکی تازە داهێنراوە وەک شاشـەیەک وایە، کە پەیمانگەکـانی ڕاهێنـانی سیاسـەتمەداران لەسـەر چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ میدیاکان و گوتـاردان بەکاریدەهێنن، دەتـوانی ســـەیری دەوروبەری خـــۆت بـــکەی، گوتارەکەشـــت بخـــوێنیتەوە، ئەوەی یارمەتیـت دەدا ئەوەیە، کە مەشـق بکەیـت و پێویسـتە بـابەتەکەت بەسـەر چەند خاڵێکدا دابەش بکەیت.

بەشی شەشەم

چۆن زمانی جەستە لەبەردەم جەماوەر و میدیادا بەکاردێت؟

باسی یەکەم: زمانی جەستە چییە؟

باسی دووەم: گرنگیی زمانی جەستە بۆ سەرکردە سیاسییەکان.

باسی سێیەم: جۆرەکانی زمانی جەستە.

باسی چوارەم: بەکارهێنانی زمانی جەستە لای سەرکردە سیاسییەکان.

زمانی جەستە لەکاتی وتاردانی گشتییدا
تادەتوانیت رووت لە جەماوەر بێت
خەندە
باپەیوەندیی چاوت
لەگەڵ ئامادەبوان
بەردەوام بێت
راست بوەستە و
شانەکانت
بۆ پشتەوە بێت
بەئارامی هەناسەیەکی
قوڵ وەربگرە بۆ ئەوەی
یارمەتی دەنگت بدات
ئاماژەکان بەکاربێنە بۆ
جەختکردنەوە لەسەر
قسەکانت
بۆ ئەوەی قسەکانت
داینامیک بن، بەدەوری
بۆشایی ئەو شوێنەی
بجولێوە کە بابەتەکەی لێ
پێشکەش دەکەیت
با دووری نێوان
پێیەکانت بەقەد پانی
شانەکانت بێت

باسی یەکەم

زمانی جەستە چییە؟

زۆرجــار سیاســەتمەداران و کاندیــدەکانی هەڵبــژاردن هەوڵــدەدەن بەگێڕانەوەی چیرۆک و سـەربردەی ژیانیـان، یـاخود بە میزاجـی خۆیـان بەڵگە و هەڵوێستەکانیان لەسـەر پرسـە گرنگەکان دەخەنەڕوو، بۆئەوەی ســەرنج و ســۆزی دەنگــدەران بــۆ خۆیــان ڕابکێشــن، هەریەکێــک لەم فــاکتەرانەش کــاریگەریی بەســەر بڕیــاری دەنگــدان دەبێــت لەرۆژی هەڵبژاردندا، هەرکاتێک قسە بۆ کەسێک، یان جەماوەرێک دەکەی، خەڵک دەزانێت چ جۆرە کەسێکیت، بۆیە شارەزایانی بواری زمـانی جەسـتە و پەیوەنـدییکردن و تەنـانەت دەنگـدەرە زیرەکەکـانیش بەمشـێوە سـەیری کاندیدەکان دەکەن و هەڵیان دەسەنگێنن، چونکە قسەکانیان لەگەڵ شێواز و ئاماژەکانی زمانی جەستەیان بەراورد دەکەن، بۆیە پێویستە کاندیدەکان، یان سەرکردە سیاسییەکان بزانن زمانی جەستە چییە و چۆن بەدروستی بەکاریدەهێنن.

زمـانی جەسـتە یەکێکە لە ئامڕازەکـان، کە لەهـونەری چـاوپێکەوتنی میــدیایی و گوتاربێژیــدا ڕۆڵ و کــاریگەریی زۆری لە ســەرکەوتنی دەرکەوتنی گوتـاربێژەکەدا هەیە، بۆیە گرنگە گوتـاربێژ لە هـونەری زمـانی جەستەدا شارەزایی هەبێت و بزانێت جووڵەکانی دەست و چـاو، شـێوازی وەستان و جووڵەی جەستەی چۆن بەکاردێنی.

سـاڵی ٢٠٠٤ بـاراک ئۆبامـا لە گوتارێکێـدا، کە لە کـۆنگرەی حزبـی دیمـوکراتی ئەمریکـی پێشکەشـی کـرد، زۆر ژیـرانە زمـانی جەسـتەی بەکارهێنا، هەنگاوەکانی ڕۆیشتنی جێگیربوو، شـانەکانی ڕاسـت بـوو، خـوار

نەبوو، وەستانێکی بەهێزی هەبوو، بەهۆی کاریگەریی تۆنی دەنگی، بەهرەی خوایی کاریگەرییەکی گەورەی بەسەر بەردەوامبوونی پەیوەندیی لەگەڵ جەماوەردا هەبوو، لێرەدا هەڵوەستە لەسەر زمانی جەستە و جۆر و کاریگەرییەکانی دەکەین لە ژیانی سیاسی سەرکردە و کاندیدەکاندا لە کاتی قسەکردنییان بۆ جەماوەر لەهەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا.

جگە لە توانای قسەکردن و زمانی پاراو، پێویستە سەرۆک و سەرکردە سیاسییەکان و پاڵێوراوانی هەڵبژاردنەکان شارەزاییەکی باشیان لە بەکارهێنانی زمانی جەستەدا هەبێت، بۆئەوەی بتوانن پەیامەکەیان بەشێوەیەکی کاریگەر بە جەماوەر، یاخود بینەران بگەیەنن، هەندێکجار بەبێئەوەی قسە بکەن زمانی جەستە زۆر شت بە گوێگر و بینەر و جەماوەرەکەیان دەڵێت بە هەردوو دیوی باش و خراپ، باس لە سێ شت دەکەین، کە کاریگەرییان هەیە لەسەر دەرخستنی ڕەفتار و دۆخی ئەو سیاسەتمەدارەی قسە بۆ جەماوەر دەکات. ئەوانیش: (جووڵەی دەستەکان - شێوازی ڕاوەستانەکەی- پەیوەندیکردن بەچاو).

زمانی جەستە ئامرازێکی زۆر گرنگ و کاریگەرە بۆ دەرکەوتنی سیاسەتمەداران، توێژینەوەکان دەریانخستووە جەماوەر دەکەونە ژێر کاریگەریی زمانی جەستەی ئەو کاندیدەی قسەیان بۆ دەکات، پێویستە سەرکردە سیاسییەکان شارەزاییان لە بەکارهێنانی زمانی جەستەدا هەبێت، چونکە کاردەکاتە سەر تێڕوانینی جەماوەر بۆ ئەو سەرکردانە. ئەگەر کەسێک، کە بۆ خەڵک قسە دەکات ئاسوودە نەبوو، یاخود ڕارا و نیگەران بوو، لەکاتی جووڵاندنی دەستەکانی دیار دەبێت، یان لەکاتی ڕاوەستانی لەسەر سەکۆی گوتاردان کێش و قورسایی خۆی لەقاچێکەوە بۆ قاچەکەی تر دەگوازێتەوە، هەروەها زۆر لەسەر یەک چاوەکانی دەترۆکینی و بەخێرایی دەیکاتەوە و دایدەخات، ڕەنگە بەلاتەوە ئەم شتانە زۆر گەورە نەبن و شتی بچووک بن، بەڵام کاریگەریی هەیە و دەبێتە هۆی ئەوەی گوتارێکی زۆر بەهێز کەمتر بڕوای پێبکرێت، پێچەوانەوە کەسێک، کە زۆر متمانەی بەخۆی هەیە پەیوەندیی چاوی لەگەڵ جەماوەر هەیە و زمانی جەستەی بەباشی بەکاردێنێ، لەوانەیە کاریزمایەکی زیاتر

به قسەکەرەکە ببەخشی و جەماوەری زیاتر بەلای خۆیدا ڕابکێشی و بکەونە ژێر کاریگەریی قسەکانی گوتەبێژەکە و بڕوای پێدەکەن.

باشترین ڕێگە بۆ پەیوەندیکردن بە زمانی جەستە بەکارهێنانی تۆنی دەنگـــتە، هەوڵبـــدە لە قســـەکردنتدا زۆر نارەســـمی مەبە، بـــۆئەوەی والێکنەدرێتەوە، کە تۆ گرنگی بە بابەتەکە نادەیت، لە قسەکردندا زۆریش ڕەسمی مەبە، بانەڵێن لە خەڵکەوە دوورە، یەکەم وێنەی لەسەر تۆ لای دەنگدەران دەمێنێتەوە زمانی جەستەتە. لەبیر مەکە، کە ڕادەوەستی بە ڕێک و قیتی بوەستە، چونکە وەک کەسێکی باوەڕ بەخۆ دەردەکەوی. لەبیرت بێت لەکاتی تەوقەکردن سەیری چاوی کەسی بەرامبەر بکە، نەک قژ و پێڵاوەکانیان، ئەگەر سیاسەتمەدارەکان بتوانن زمانی جەستە بەڕێکی بەکاربهێنن، دەتوانن سەرنج و بڕوا و خۆشەویستی خەڵک بەدەستبهێنن[١].

[1] Kiran V, Importance of Body Language for Political Leaders, Jun 16, 2020 , https://politicalmarketer.com/body-language-for-political-leaders/ 29-3-2024.

باسی دووەم

گرنگی زمانی جەستە بۆ کاراکتەرە سیاسییەکان

لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا شارەزایان درکیان بە گرنگی زمانی جەستە لە سیاسەتدا کرد، زمانی جەستە ڕەنگە سیگناڵی پەیوەندییە نوێیەکان بێت لە هەڵمەتەکاندا، زمانی جەستە ئەو نیشانەیەی پەیوەندیکردنەیە، کە بیرکردنەوە و هەست و حوکم و کاردانەوەکانمان ئاڕاستە دەکات، لە کاتێکدا ئێمە پێمان خۆشە باوەڕمان بەوە هەبێت، کە زمان و جەستەمان دوو شتی لێک جیاواز و کۆنترۆڵکراون، بەڵام وانییە بەردەوام بە هاوبەشی پێکەوە کاردەکەن بۆ گەیاندنی پەیام بۆ کەسانی تر، سیاسەتمەداران دەبێت ڕێز لەوە بگرن، کە پەیوەندیکردن گرنگییەکی زۆری هەیە. شارەزاییوون لە پەیوەندیکردن بە کلیلی سەرکەوتنەکان دادەنرێت. پەیوەندیی نازارەکی ڕێگەیەک بۆ نیشاندانی ئەمە دابین دەکات و دەبێت بە مەبەست بێت. زمانی جەستەمان بەشێکی گرنگی پەیوەندیی نازارەکییە، هەست و بیرکردنەوە و بیرۆکەکان بۆ جەماوەر نیشان دەدات. سیاسەت هونەری بەڕێوەبردنی خودی مرۆڤە، ئەوە کاروباری کاریگەریکردنە لەسەر حکومەت لەکاتێکدا پەیوەندییە ئاڵۆزەکان بەڕێوەدەبات و پێویستی بە کەسێکی شارەزا هەیە، کە بتوانێت داواکاری تاکەکان دابین بکات و لە هەمان کاتدا پابەندبێت بە داواکارییەکانی کۆمەڵگە، لەوەش گرنگتر سیاسەت بەڕێوەبردنی وێنەیە، دەبێت لە هەموو کاتێکدا لە نزیکەوە چاودێری بکرێت و کۆنترۆڵ بکرێت، چ لە ڕووی پیشەیی و چ لە ڕووی کەسییەوە، کەسێک بیست و چوار کاتژمێر چاوی

میدیاکانی لەسەربێت، دەبێت بە وردی ئاگاداری ئەو وێنەیە بێت، کە دەیەوێت بیخاتە ڕوو.

نازارەکییەکان، کە بە جوولەی جەستەی مرۆڤ پێناسە دەکرێت، ئاماژەکان، دەربڕین و دەنگەکان بەبێ بەکارهێنانی وشە، بەکارهێنانی کات و شوێن و کارلێککردن لەگەڵ ئەوانی دیکە، کاریگەریی لەسەر وێنەی سەرکردەیەک دروست دەکەن. لە کاتێکدا زۆربەی توخمەکانی ئەم فۆرموله ئاڵۆزە لە ژێر کۆنترۆڵی کەسێکدان، بەڵام دۆخگەلێک دەمێننەوە، کە سەرکردە، سیاسەتمەدار، یان کاندید، کۆنترۆڵی کەمی هەیە، یاخود هیچ کۆنترۆڵێکی بەسەردا نییە. هەموو کەسێک، بە سیاسەتمەدارانیشەوە، لە ڕێگەی بەڕێوەبردنی باشی زمانی جەستە، کاریگەریی بەسەر کەسانی دیکە بەجێدەهێڵێت. وەک سابونکو ئۆگلۆ پێشنیاری دەکات، "سەرسامکردنی ئەوانی دیکە بە بنەمایەکی سەرەکی توانای سەرکردایەتیکردن دانراوە"، وەک چۆن مرۆڤ لە تەمەنێکی بچووکییەوە فێردەبێت، کە سەرسامکردنی کەسانی دیکە پێگەیەکی پێدەبەخشێت و وای لێدەکات جیاوازبێت، کەواتە، شارەزابوون لە خودی مرۆڤ هونەرێکی تەواوە، هەروەها شتە نازارەکییەکان کاریگەرییەکی بەهێزیان لەسەر تێڕوانینمان هەیە سەبارەت بە چۆنیەتی پەیوەندیکردن و کاریگەریی دانان لەسەر کەسانی دیکە. لە کاتێکدا کاندیدە سیاسییەکان کێبڕکێ لەسەر پۆستە باڵاکان دەکەن، پرۆفایلی تایبەتی کەسی بۆ ئەو جۆرە سەرکردانە دەمێنێتەوە، ڕەگوڕیشەی لە ئەدەبدا هەیە، هەروەها شتە نازارەکییەکان کاریگەرییەکی بەهێزیان لەسەر تێڕوانینمان هەیە سەبارەت بە چۆنیەتی پەیوەندیکردن و کاریگەری دانان لەسەر کەسانی دیکە[2].

بەکارهێنانی زمانی جەستە بەدروستی بۆ سەرکردە سیاسییەکان بە پێداویستییەکی سەرەکی و گرنگ دادەنرێت، چونکە بەهۆیەوە دەتوانن لەگەڵ جەماوەرەکەیاندا بەردەوام بن، ئەگەر سەرکردەیەک لەکاتی کۆبوونەوەی لەگەڵ جەماوەرەکەی پێبکەنێ، متمانەکردن بە توانان و

2 Dona Van Natten, The Body Language of Politics: Decide Who is Lying, who is Sincere, and How You'll Vote Paperback – January 7, 2020

لێهاتوویی سەرکردەکە لەناو جەماوەرە زیاتر دەبێت. زمانی جەستە ڕۆڵێکی گرنگی لە نیشاندانی وێنەی هەر کەسایەتییەکی سیاسیدا هەیە. لەوانەیە ببێتە هۆی سەرکەوتن، یان شکستی هەر پاڵێورایێک، سەروسیمای کەسەکە بەگشتی و لەگەڵ جووڵەی دەست و دەموچاوی و کاردانەوەیەکی باش یاخود خراپ لەلای دەنگدەران دروست دەکات. لەدنیای ئەمڕۆدا زۆر گرنگە سەرکردە سیاسییەکان زمانی جەستە بەدروستی بەکاربهێنن. شێوازی وەستان و قسەکردن و جووڵەی بەردەم مایکرۆفۆن و تۆنی دەنگ و پاراویی زمانەکەی بەیەکەوە هێز و متمانەی زیاتر بە سەرکردە و کاندید و کەسایەتییە سیاسییەکان دەبەخشن.

بڕوابەخۆبوون بنەمایەکی سەرەکییە بۆ ڕێبەرایەتی و سەرکردایەتیکردن، زمانی جەستەش ئامرازێکی یارمەتیدەری گرنگە، کە سەرکردەکان بەکاریدەهێنن بۆئەوەی وای نیشان بدەن، کە بڕوایان بەوە هەیە. زمانی جەستەی سەرکردەکان بەپێی جۆری ئەو جەماوەرەی قسەیان بۆ دەکەن دەگۆڕێت، دەبێ سەرکردەی سیاسی خاوەن کەسایەتییەکی سەنگین و بەرێز و خۆشەویستی بێت و لووت بەرز نەبێت.

خەڵک چاوەڕوانییەکی زۆری لە سەرکردەکان هەیە، جگە لەوەی، کە سەرکردایەتییەکی کاریگەرن، چاوەڕوانی ئەوە دەکەن ئەم کەسانە کەسایەتی کاریزماتیکیان هەبێت و ئیلهامبەخشی جەماوەر بن. ئەگەر بیری لێ بکەیتەوە، چاوەڕوانییەکی نزیکە لە مەحاڵ، هەروەها ئێمە پێمان وایە سەرکردە باشەکان دەبێ جووڵەی جەستەیان بپارێزن، ئارەزووی خۆیان بۆ ئەو بابەتە نیشان بدەن، بە باشی قسە بکەن و لەگەڵ شوێنکەوتووانی خۆیان کاربکەن. ئەم یاسا نازارەکیانە بەهێزن؛ وەک دەیان ساڵە لە لێکۆڵینەوەکانی پەیوەندیکردن پشتڕاستکراوەتەوە ئەوان لە وشەکانی قسەکردن بەهێزترن. زمانی جەستە و نازارەکی لەکاتی مشتومڕی دیبەتی نێوان دوو کاندیدی سەرەکی لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتییدا ڕۆڵی زۆر گرنگ و کاریگەرتریان هەیە لە جوانیشاندان و ناشیرینکردنی کاندیدەکان. زمانی جەستە لە دیبەیتیەکانی هەڵبژاردندا زۆر لە پەیامی زارەکی کاریگەرترە. زمانی جەستە چەندین جۆر و شێوەی جیاوازی هەیە، کە پێویستە سیاسەتمەداران بزانن چۆن و لە کوێ بەکاریاندێنن.

باسی سێیەم

جۆرەکانی زمانی جەستە

چوار جۆر زمانی جەستە هەیە، لەڕووی جوولەیی، لەڕووی دەستلێدانەوە، لەڕووی نزیکییەوە. بەشێوەیەکی تر دەتوانین زمانی جەستە بەسەر دوو جۆردا دابەش بکەین:

یەکەم زمانی جەستەی زارەکی؛ واتە بە قسەکردن گوزارشت لە خۆت و بۆچوون و پەیامەکەت دەکەی، دووەم زمانی جەستەی نازارەکی، یا جوولەیی، کە هێما و ئاماژەکردن بەدەست، یا بەچاو، یاخود جوولەی جەستە دەگرێتەوە. توێژینەوەکانی دەروونناسی دەریانخستووە، پەیوەندیی نازارەکی دوو لەسەر سێی پەیوەندییەکان پێکدەهێنێت، بەتەنها زمانی جەستە زیاتر لە ٥٠٪ ی هەموو جۆرەکانی پەیوەندیی نازارەکی پێکدێنێ، هەروەک تۆنی دەنگیش بەشێکی تر پێکدێنێ، هەرچی وشەکانیشە کەمتر لە ١٠٪ ی پەیوەندیکردن پێکدێنێ.

ئاماژەکردن بەدەست؛ هەموومان گرنگییەکی تایبەت بە دەستەکانمان دەدەین، ئەمەش لەبەرئەوەیە، کە مێشکمان لەگەڵ جوولەی جەستەمان بەیەک بەستراوەتەوە بۆئەوەی ئاگاداری هەر نیشانەیەکی مەترسیدار بێت، کە یەکێک قسەمان بۆ دەکات دەبینین دەستەکانی ناجولێنێ لەوانەیە هەست بە دەمارگیریی بکەین. سیاسەتمەداران بۆ گەیاندنی چەند پەیامێک بەشێوەیەکی بەرفراوان ئاماژەکانی دەستیان بە باشی، یان خراپی بەکاردەهێنن، بەڵام لە ناوەڕۆکەکەیدا پێویستە دەستەکانیان لەکاتی قسەکردن ئاشکرا و بەرچاوبن.

رۆژنـامەی Huffington Post دەڵێت: هەرکەسێک لەکاتی قسـەکردندا مـاوەیەکی کەمـی لەبەردەمـدا هەیە، کە ٣٠ چـرکەیە بـۆئەوەی تیرِوانینێکـی بـاش لەسـەر خـۆی و قسـەکانی لای خەڵک جێبهێڵێت، بەتـایبەتی لەبواری کاری سیاسی بۆ کاندید و سەرکردەکان، زۆر گرنگە بەئاگایی و وشیاری و برِوابەخۆبـوونەوە خۆیـان بـۆ قسـەکردن لە کـۆرِی جەمـاوەری و دەرکەوتن لە میدیاکان ئامادەبکەن، پسپۆرِی بواری زمانی جەستە (مارک بـۆدین) بە BBC راگەیانـدووە، کە زمـانی جەسـتە هەمـووی نمایشـکردنە، یـاخود وەڵامـدانەوەیە بـۆ دەسـەڵات، خەڵـک لەسـەر بنەمـای رەفتـاری برِواپێکراو، کە جێی متمانەپێکردنە برِیار دەدا نەک لەسەر وشە.

سـێ مەرجـی سـەرەکی هەن بـۆئەوەی سـەرکردەکان بتـوانن سەرکەوتووانە زمانی جەستە لە کۆبوونەوە و دەرکەوتنەکانیان بەکاربێنن بریتین لە: (برِوابەخۆبوون، ئاسوودەیی، رێزگرتن). بەشێک لە توێژینەوە زانسـتییەکان دەریانخسـتووە، سـەرکردە کاریگەرەکـان، کە بـابەتێکی دیـاریکراو پێشـکەش دەکەن شـێوازی نەرم و کـراوەی دوور لە تونـدی و داخراوی بەکاردەهێنن، بۆیە لەرووی جەستەییەوە ئەو سەرکردانە زیاتر باوەرِیـان بەخۆیـان هەیە، هـێمن و لەسـەرخۆ دەردەکەون. رِۆیشـتن و هاتووچۆی کەسەکە، دەرکەوتن و جووڵەکانی لەسەر سەکۆی شانۆکەدا کاریگەرییـان لەسـەر رای خەڵک هەیە بەرامبەر بە سـەرکردەکە. بەگشـتی ئەو کەسـانەی، کە برِوایـان بەخۆیـان هەیە، زۆر کەمتـر دەسـت لە دەموچاویـان دەدەن، یـان قژیـان دەخـورێنن، یـاخود گەمە بە پەنجەکانیـان دەکەن، یان خۆیان دەچەمێننەوە، بەپێچەوانەوە کەمتر متمانەیان بە خۆیـان هەیە.

جووڵە و گرژی و رِەقبوونی ماسولکە و دەمارەکانی دەموچاوت، کە لەوانەیە لەناکـاو رِووبـدات بەشـێوەیەکی نەخـوازراو هەسـتەکانت ئاشـکرا دەکـات. زانـای دەروونـنـاس (پـۆل ئیکمـان) دەڵێت: حەوت هەسـتەوەرمان هەیە، کە بەیەک شـێوە لە هەمـوو مرۆڤێکـدا دەردەکەون و نـاتوانین بیانشارینەوە ئەوانیش: (تورِەبوون، بێزاریی، ئاسوودەیی، خەمباری، ترسی لەناکـاو، گـاڵتەپێکردن). زۆرجـار، کە دەسـتەکانت دادەخەیـت، والێـک دەدرێتەوە تۆ کەسێکی داخراو و بێزاری و لەو شوێنە ئاسوودەنیت.

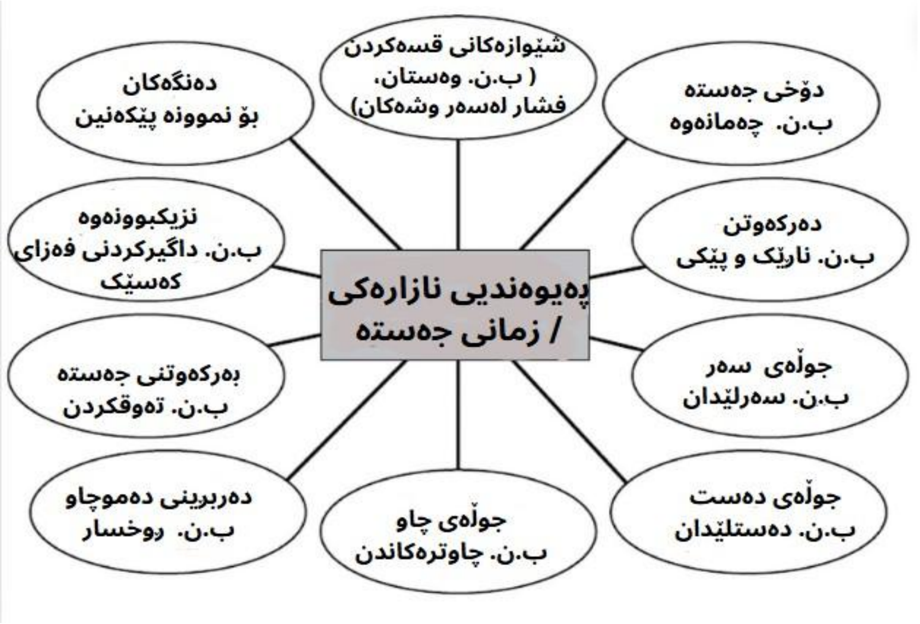
پەیوەندیی نازارەکی / زمانی جەستە
شێوازەکانی قسەکردن
(ب.ن. وەستان،
فشار لەسەر وشەکان)
دەنگەکان
بۆ نموونە پێکەنین
دۆخی جەستە
ب.ن. چەمانەوە
نزیکبوونەوە
ب.ن. داگیرکردنی فەزای
کەسێک
دەرکەوتن
ب.ن. نارێک و پێکی
بەرکەوتنی جەستە
ب.ن. تەوقکردن
جوڵەی سەر
ب.ن. سەرلێدان
دەربرینی دەموچاو
ب.ن. ڕوخسار
جوڵەی چاو
ب.ن. چاوترەکاندن
جوڵەی دەست
ب.ن. دەستلێدان

باسی چوارەم
بەکارهێنانی زمانی جەستە لەلایەن سەرکردە سیاسییەکان

لێرەدا ئاماژە بە تێبینییەکانی (ڕۆبەرت فیپس) دەکەین سەبارەت بە بەکارهێنانی زمانی جەستە لەلای دۆناڵد ترامپ و بەشێک لەسەرکردە سیاسییەکان، کە چۆن دەست و پەنجەکانیان لەکاتی گوتاردانندا بەکارهێناوە و لەرووی زمانی جەستەوە مانایان چییە[3]:

١. **شەپۆڵدان- waving**؛ شەپۆڵدان ڕێگایەکە بۆ پەیوەندی دروستکردن لەگەڵ ئەو جەماوەرەی، کە لە دەورووبەری گوتاردەرەکە کۆبوونەتەوە، کە سەرەتا بانگدەکرێی بۆئەوەی گوتارەکەت پێشکەش

---

[3]By Matt Jones, What Donald Trump's hand gestures really mean, 17 July 2017, https://www.gq-magazine.co.uk/article/donald-trump-hand-gestures-politics.

بکەی، کە بەرەو سەکۆیەکە دەچێ تا لەشوێنەکە دەوەستێ بەدەست و جوولەی سەری سوپاسی جەماوەرەکە دەکا بە چاویش سەیریان دەکات، ئەمە شێوازێکی کۆنە سیاسەتمەداران بەکاریدێنن و وایان لێدەکات بەلای ئامادەبووانەوە بەکەسێکی کراوە و خۆشەویست دەربکەوێت، هەریەک لە سەرۆک ئۆباما و سەرۆک مام جەلال ئەو شێوازەیان زۆر بەکاردەهێنا.

٢. گرتنی ورد – Precision grip:

گرتنی ورد، جۆرێکە لە جولەی گرتن، کە دەتوانرێت بە بەکارهێنانی چەندین شێوەی دەست دروست بکرێت، هەندێکجار پەنجەی گەورەی دەستت لە نووکی پەنجەی ئاماژە دەدات. هەندێکجار پەنجەکان هەموویان بەیەکەوە کۆدەبنەوە، گرتنی ورد بەزۆری بە قۆلی پێشەوە، کە بەرەو خوارەوە پالدەنێت پێشکەش دەکرێت. (لیمپەرت) ڕوونی دەکاتەوە:[٤] "لە ئاستێکی بنەڕەتیدا گرتنی ورد دۆخی زانیاری دیاری دەکات". بەلای هەندێک کەس بۆ جۆرێک لە جەختکردنەوە بەکاردێت، بەڵام لە گوتاردان و مشتومڕدا بەکاردێت بۆئەوەی نیشانی بدەیت، کە خاڵێکی گرنگ و کاریگەرت هەیە دەتەوێ بیخەیتەڕوو. لەمبارەوە (ڕۆبەرت فیپس) پسپۆڕی زمانی جەستە پێنج ئاماژەی سەرەکیی ترەمپ-ی شیکردۆتەوە ودەڵێت: سەرۆک ترەمپ یەکێکە لەو سیاسەتمەدارانەی، کە زۆر بەباشی دەتوانێت لە ڕوانگەی زمانی جەستەوە قسەی لەسەر بکەیت، چونکە ناتوانی بەجۆرێکی تر خۆی نیشان بدات و خۆی پێ کۆنترۆڵ ناکرێت و ناتوانێت دەمامک لەسەر بکات، ئەو بیرکردنەوانەی، کە بەمێشکیدا دێت لەسەر ڕووخساری ڕەنگدەداتەوە و لە دۆخی جەستەی و لە ڕێگەی جوولەی دەستەکانییەوە دەردەکەوێت و ناتوانێت بیشارێتەوە، چونکە جوولەی دەستەکان گرێدراون بە بەسروشتی قسەکردن.

[4] Susan Hutton,Beyond Words,article, https://lsa.umich.edu/lsa/news-events/all-news/search-news/beyond-words.html.

٣.بازنەی پەنجە و پەنجەگەورە– The finger-and-thumb circle؛

ئەمە ئاماژەیەکی دەستیی بەناوبانگە، کە سیاسەتمەداران لە سەرانسەری جیهان بەکاریدەهێنن، ئەو دوو پەنجەیەی قەڵەمی پێدەگیرێ لەکاتی

قسەکردنی سیاسەتڤانەکە بۆئەوەیە، کە نیشانیبدا بابەتەکەی کۆنترۆڵکردووە، ئەو کەسەی بەکاریدەهێنێ واتە لەو قسانەی دەیکات زۆر دڵنیایە، کە کۆنترۆڵی راستییەکانی خۆی دەکات، کە پەنجەی گەورە و پەنجەی تەنیشتی سەریان بەیەکەوە دەنووسێت زۆرجار سیاسەتمەداران، کە دەیانەوێت خاڵێک بخەنەڕوو بەکاری دەهێنن.

٤.بە پێچەوانەوە، گرتنی وردبینی ناتەواویش؛ هەیە، کاتێکە پەنجەی گەورە و پەنجەی دەستی سەریان ناگاتەوە یەک و بۆشاییەک لەنێوانیان هەیە، ئەمەش ئاماژەیە بۆئەوەی بیرکردنەوەکانی ناتەواوە، ئەو کەسە لە قسەکانی دڵنیا نییە، یان تەنانەت سەری لێ شێواوە.

٥. دەمـــــــانچەی بەرەو سـەرەوە- The upwards gun؛ یـا ئامـاژەدان بە هەوا؛ بەکاردێـــــــت بـــــۆ: جەختکردنەوە، ئەو کەسـەی پەنــــجەکەی بەم شـــێوە بەکــــــــاردێنێ دەیەوێ بە جەمـاوەر بڵـێ ئەو کەسـێکی راستگۆیە، زۆرجار سەرۆک ترامپ و سـەرۆک بەرهەم ساڵح بەکاریاندەهێنا.

٦. دەسـتەکانت بۆ سـەرەوە- the hands up؛ واتە پێشکەشـکردن بەکاردێت بۆ پێوانکردن لەسـەر راگەیاندن، جـاران واباوبوو، کە پۆلیس کەسـێک دەسـتگیردەکات داوای لێـدەکات دەسـتەکانت بەرزبـکەوە، واتە تەســـــلیمبە، نیشـــــانەی ملکەچبـــوونە. هەنـدیکجار سیاســــــەتمەدارەکان، کە وەڵامێـــــــک نـــــازانن بەکاریـــــــــــــدەهێنین، هەنـــــــدێکجاریش وەک نیشــــــانەی ڕاســـــتگۆیی دەســــتەکانیان بـــۆ هەوا فڕێـــــــــــــدەدەن، بەڵام پێچەوانەکەی راستە. وەک نموونە ترامپ.

٧. دەستەکان لەناو گیرفانەکاندا:Hands in pockets

دەست لەناو گیرفاندا ئاماژەیە بۆ بێئامادەیی و بێمتمانەیی و دوودڵی.

ئەگەر کەسێک دەستەکانی لە گیرفانی خۆیدا بهێڵێتەوە، پێویستە سەرەتا بەرژەوەندییەکەی بەدەستبێنیت، هەروەها متمانەی ئەویش بەدەستبهێنیت. تەنانەت ئەگەر کەسێک هەوڵی شاردنەوەی ئەو شتە بدات کە بەڕاستی بیری لێدەکاتەوە، ئاماژەکانی دەستی دەتوانێت ڕاستیت پێ بڵێت. ئەگەر هەستیار بیت لە زمانی دەستەکانی، دەتوانیت ڕێبازێکی گونجاو بۆ کارکردن دابنێیت و تەنانەت وەڵامێکی باشیش بەدەست بهێنیت. ئێستا، گرنگی بە دەستەکانی خۆتیش بدە. بە ئاگادارییەوە ئەو ئاماژانە بەکاربهێنە کە پەیامەکەت دەگەیەنێت، بە تایبەت ئەوانەی کە یارمەتیت دەدەن هاوپەیمانی دروست بکەیت و کاریگەرییان لەسەر خەڵک هەبێت.

٨. ئەو 'هەی لەوێ!' – 'The 'hey there!' واتە ئاماژەکردن بەنووکی

پەنجەی شەهادەت، بەکاردێت بۆ: دانان بە ئامادەبوونی کەسێک، یان شتێک، "ئاماژەکردن بە نوکی پەنجە بۆ کەسێک زۆرجار وەک بێئەدەبی

سەیر دەکرێت، کاتێک ڕاستەوخۆ ڕوو لەکەسێک دەکەیت، بەڵام ترەمپ بەکاریدەهێنێت بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ تاکێک، یان گرووپێک لە بینەران. زۆربەباشی هەموو

سیاسەتمەداران و کەسایەتییە ناودارەکان ئەم ئاماژەیە بەکاردەهێنن بۆئەوەی لایەنیکەم هەوڵبدەن ئارەزووی خۆیان بۆ " تۆ" وەک "سوپاسکردن بۆ ئەو کەسە کە لەوێ ئامادەبووە". وا لە خەڵک دەکات هەست بکەن کە گرنگیان پێدراوە و هەمووان حەز دەکەن سەرکردەکە سەرنجیان بداتێ.

٩. ئاماژەی کێوی گشتی– The general wild gesture؛ چەقۆی ئازاد، بەکاردێت بۆ: نیشاندانی ئەوەی، کە لەسەر پێیەکانی بیردەکاتەوە. چاوەڕێی هەموو شتێکی لێدەکرێت. وەک نمونە ترامپ.

١٠. پێکەوە لکاندنی سەری پەنجەی هەردوو دەستت؛ palms together؛[5]

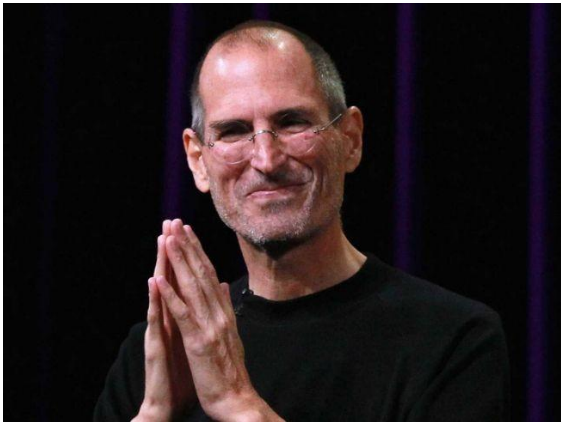

ڕەنگە ئەمە یەکێک بێت لە هێما دیارەکانی جوڵەی دەست لە سەرانسەری جیهاندا، وەک هێمای پەرستن، ڕێزگرتنی ئەرێنی، ئارامی و ئاشتیخوازیی، هەر لەبەر ئەم هۆکارە

[5]James Ski, ٧ hand gestures you can use to be a more confident leader and speaker, https://www.linkedin.com/pulse/7-hand-gestures-you-can-use-more-confident-leader-speaker-james-ski.

لەوانەیە پرسـیارت هەبێـت لە ئەرکەکەی لە پێشکەشـکردنێکدا، زۆرجـار بینیـوومە گوتـاردەران ئەمە بەکـاردەهێنن بەمەبەسـتی بەدواداچـوون بـۆ خـاڵێکی سـەرەکی لەنـاو پێشکەشـکردنێکدا، کاتێـک گوتـاردەر وەسـتا و ئامادەبووان بەجێدەهێڵێت بۆئەوەی بەڕاستی بیربکەنەوە و گرنگی خاڵێک لەبەرچاو بگرن، کە تازە ئاماژەی پێکراوە، پێدەچێت باشترین کاریگەریی هەبێت بە چاوی کراوە و بەنووکی پەنجەکانت دەست لە چەناگەت بدەیت.

١١. ژمـاردنی پەنجەکـان- finger caunting بەشـێکی سـەرەکی لە پێشکەشـکردنێکی سـەرکەوتوو ئەوەیە، کە ئەو قسـانەی دەیکەیت لەبیـری خەڵکدا بمێنێتەوە، تۆ دەتەوێت ئەو چەنـد بیـرۆکەیەی خسـتۆتە ڕوو دوای ئەوەی لە ژوورەکە دەچێـیە دەرەوە ئەو زانیاریانەی پێت داون لەبیـری ئامـادەبووان بمێنێـتەوە، لەکـاتی پێشکەشـکردنی گوتـارەکەت یـان باسـەکەت بە پەنجەکانـت خـاڵە

سەرکییەکانیان بۆ بژمێرە لە ٣-٥ خاڵی سەرەکی کورتیان بکەوە. چونکە کـورتکردنەوەی خـاڵە سـەرەکییەکان ڕێگەیەکی تەواو گونجـاوە بـۆئەوەی خەڵک شتەکانیان لەبیریان بمێنێتەوە.

١٢. تاوەر – steepling

ســـتێپلینگ ئامـــاژەیەکی دەســـتییە لە مێـــژە لەلایەن ســـەرۆک و ســـەرکردەکان و بازرگانـــان و سیاســـەتمەداران بۆ گەیاندنی دەسەڵات و متمانە بەکـــارهێنراوە، لە زۆر جـــار سیاسەتمەداران یا کەسایەتییە گشـــتییەکان ئەم ئامـــاژەیە بەکـــاردەهێنن. ئەم جـــۆرە جووڵەیە، کە بەتاوەر ناسراوە (لە شـێوەی پەنجەکـانی بەرەو سەرەوە ئاڕاستە کراون)،

١٣. دەستی کراوە– ناولەپت بۆ سەرەوە؛ Open arms – plams up:٦

بۆ هەموو کەسێک گـرنگە هەسـت بکـات لە ژوورێکدا، کە بابەتەکەت پێشکەش دەکەی. ببینێت، کە قۆڵەکانـت بە فراوانـی کـرابنەوە و دەسـتەکانت بەرز و لەپەکانی دەستت ڕوویان لە سەرەوە بێت، ئامـــاژەیەکە بـــۆئەوەی پەیامێک بگەیەنیت، کە بە تەنیا نیت و پێکەوە ئەم کار دەکەن.

---

[6]The secret body language of politicians, https://www.starsinsider.com/lifestyle/229093/the-secret-body-language-of-politicians.

١٤. دەست لەسەر دڵ- Hand on Heart: دانانی دەست لەسەر دڵت ڕاستگۆییت بەرەوپێش دەبات، کاتێک سەیری ئامادەبووان دەکەیت بۆئەوەی متمانەت بەو شتانە هەبێت و باوەڕیان پێی هەبێت، کە دەیڵێیت ئەمە ئاماژەیەکی بەهێزە، ڕەنگە لەلایەن

سیاسەتمەدارانەوە زیاد لە پێویست بەکارهێنرابێت، بەڵام ئەگەر ڕاستگۆیانە و ی‌ڕوا بەخۆیانە باسەکەت پێشکەش بکەیت بەکارهێنانی ئەم ئاماژەیە گرنگە بۆئەوەی سۆز و سەرنجی جەماوەر بۆ خۆت ڕابکێشیت.

١٥. شتێکی تر- one more thing

باشترین بەکارهێنان تەنها دوای چەپڵە لێدانێکی زۆری جەماوەر بەکاردێت کەقسەیەکی گرنگت بۆ جەماوەر کردبێت، هەروەک چۆن تۆ ڕوو لە شانۆیەک

دەکەیت، دەستەکانت بەرزبکەرەوە بۆ ئاسمان و هاوار بکە "چاوەڕوان بن من تەنها، شتێکی ترم ماو پێتان بڵێم" ، ئێستا کاتی ئەوەیە زیرەکانە

پەیامی کۆتایی خۆت بدەیە جەماوەری خرۆشاو بکەیت، ئەمە کاتێکی تەواو و گونجاوە بۆ ڕاگەیاندنی براوەی خەلاتێک، کە خەڵک چاوەڕێی ناکەن.

١٦. **لێو گەستن – Lip Bitting** هەندێکجار کاندید، یان سەرکردەی سیاسی، کە بەشداری لە دیبەیتێک، یان چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنی دەکات، ڕووبەڕووی پرسیارێکی قورس و چاوەڕواننەکراو دەبێتەوە، پەشۆکاو دەبێت و لێوی خۆی دەگەزێ، کامێرای تەلەفزیۆنیش نیشانیدەدا، کە ئەو کەسە بەو پرسیارە ئاسوودە نییە. لەم نموونەیەدا، عەقڵی هۆشیاری سەرۆکی ڕووسیا نایەوێت هەستەکانی دەربکەوێت — بەڵام دڵەڕاوکێی بنەڕەتی ئەو، بۆ چەند چرکەیەک، بەلێو گەستنەکەی دەردەکەوێت، بۆیە زۆرجار لەم حاڵەتەدا کەسەکە دەست بۆ یاخەی کراسەکەی یان شلکردنەوەی بۆینباخەکەی دەبات، ئەمانە نیشانەی نائارامی و دوودڵی و نیگەرانیی ئەو کەسە دەردەخات لە پرسیاری ڕۆژنامەنووسەکە، بەمەش کاندیدەکە لاواز دەردەکەوێت، کە بڕوای بەخۆی نییە، بۆیە پێویستە هەمیشە وەک کاندید خۆت بۆ هەموو جۆرە پرسیارێک ئامادە بکەیت و بزانی چۆن خۆت لەم دۆخە سەختانە ڕزگار دەکەی.

١٧. **A-OK** – ئەمە ئاماژەی دەستە هاوشێوەی گرتنی وردە لە کاریگەرییەکەیدا، دەستی بەرز، نووسەر و پسپۆڕی زمانی جەستە نیکۆلاس فرادێت دەڵێت ئەم ئاماژەیە کاریگەری ئەرێنی لەسەر مرۆڤەکان هەیە، دەستی بەرز، بە تایبەت کاتێک لەگەڵ قۆڵی درێژکراودا تێکەڵ دەکرێت، کراوەیی و متمانەپێکراوی و قبوڵکردن

دەگەیەنێت، بەڵام بڵاوکردنەوەی پەنجەکان بە شێوەیەکی بەرفراوان و سنووردارکردنی جوولەی قۆڵەکان ڕەنگە بیکاتە دۆخی داوای لێبووردن.

١٨.   – ناولەپی دەستت بۆ خوارەوە – **palms down** ئەم ئاماژەیە نیشانەی متمانە و دەسەلاتە، بەلام دەتوانێت بالادەستی یان سەرپێچیش بگەیەنێت،

هەروەها دەتوانرێت بەرەو خوارەوە بەکاربهێنرێت لە هەولێکدا بۆ بێدەنگکردنی بینەرێک شتێکی ئاساییە، کە شرۆڤەکارانی میدیا بە وردی لە دۆخی جەستە و ئاماژە و دەربڕینی دەموچاوی کەسایەتییە گشتیەکان بکۆڵنەوە بۆئەوەی لە هەڵوێست و بیروباوەڕ و جیهانی ناوەوەیان تێبگەن.[7]

١٩.   کردنەوەی ناو لەپ بە گۆشەیەک – **Open palms at an angle**؛

ئەم جۆرە ئاماژەیە لە جوولەی دەست نیشانەی کراوەیی ئەو کەسایەتییە دەگەیەنێت، وەک ئەوەی سیاسەتمەداران پیشانی بینەران و میدیاکانی بدەن، کە هیچیان نییە بیشارنەوە.

[7] https://www.starsinsider.com/lifestyle/229093/the-secret-body-language-of-politicians

٢٠.	**ئاماژەدان بە پەنجە – finger pointing** ئەم ئاماژەیە دەتوانێت مانای جیاوازی هەبێت بەپێی کۆنتێکستەکە. زۆرجار نووکی پەنجە ئاڕاستەی کەسێک بکەیت، ڕێگەیەکە بۆ سەرزەنشتکردن و دەتوانێت تەواو ڕووبەڕووبوونەوە و

تەنانەت شەڕانگێزیش بێت، ڕەنگە سیاسەتمەدارێک پەنا بۆ ئەم ئاماژەیە ببات بۆئەوەی ئاماژە بەوە بکات، کە کۆنتڕۆڵی مشتومڕێک لەدەست دەدەن و پەنا بۆ ڕەفتاری منداڵانە دەبەن.

٢١.	**پەیوەندیی چاو لەکاتی تەوقەکردن– Eye contact when shaking hands؛**

یەکێک لە یاسا سەرەکییەکانی زمانی جەستە، کە زۆرینەی خەڵک (وەک ئەوانەی، کە خۆیان بە "سەرکردە" دەزانن) بە شێوەیەکی ڕۆتینیدا لە کاتی تەوقەکردن و دەستگرتندا پەیوەندیی و بەرکەوتنی چاو زەڕوورە. سەرنج بدەن لە کاتی سڵاوکردنیان لە پاریس، دەستی چەپی پوتین ئەژنۆی ڕاستی باراک ئۆباما دەگرێت، ئەمە مانۆڕێکی زۆر باو و نازارەکییە، کە

کەسایەتییە دیارەکان، بەتایبەتی سیاسەتمەداران بەکاریدەهێنن لە هەوڵێکدا بۆ زیادکردنی لەخۆ

رازیبوون بە بەراورد بە هاوتەمەنەکانی دیکە و هاوتەمەنە نزیکەکانیان (زۆربەیان زیادەڕۆیی تێدا دەکەن) لەکاتی تەوقەکردنی دوو سەرکردەی سیاسی پێشبینی دەکرێت، کە هاوکاتی تەوقەکردنەکە پەیوەندیی چاو لە نێوان هەردوولا زیاد بکات بۆ نمونە وەک لەوێنەکەی سەرۆک نێچیرڤان بارزانی سەرۆک ماکرۆن دیارە، ئەگەر بۆ چەند چرکەیەکیش ئەو دوو کەسە سەیری چاوی یەکتریان نەکرد نیگایەکی تووڕەیی لە دەموچاوی خۆشەویستانی ناوداران نیگەرانی لە مانشێتەکاندا دروست دەکات، بۆ نموونە، دەستگرتنێکی نابەدڵ لە نێوان سیاسەتمەداران دەبێتە مشتومڕێک سەبارەت بە ناتەبایی هەستپێکراو.

٢٢. یاری دەستگرتن

لە یاری دەستگرتندا هەموو شتێک لەسەر گەیاندنی باڵادەستی، یەکسانی، یان ملکەچبوونە. لە کۆبوونەوەی خاوەن پۆستە هاتاکان، چاوەڕوانی دەستگرتنێک دەکەیت کەناولەپی دەست بە تەواوی بۆ خوارەوە بە زەویەکەوە:

1 - نیشاندانی زاڵبوون: زۆرێک لە سەرۆک سەرکردە باڵاکان لەکاتی کۆبوونەوەیان کە تەوقە دەکەن هەوڵدەدەن لەڕێی شێوازی تەوقکردنەوەکەوە زاڵبوونی خۆیان بەسەر بەرامبەرەکەیاندا نیشان بدەن

وەک لەوێنەکەدا دیارە.ناو لەپی دەستی یەکێکیان دەکەوێتە بنەوە و ناو لەپی دەستیئەوی تریان دەکەوێتە سەرەوە.

2 - هاوتایی و یەکسانی : لەمجۆرە تەوقەکردنەدا هەردوو کەسایەتی سیاسی رێز لەیەکتر دەنێن دەستی هەردووکیان دەستیان بەڕاستی بۆیەکتر درێژ دەکەن ناولەپ و پشتی دەستیان دەکەونە لای راست و چەپ پەنجەی گەرە لەسەرەوەیە پەنجەی بچووکیش لە خوارەوەیە. وەک لەوێنەی دووەم دیارە.

3 - پێشەکەشکردنی بەرانبەر: لەکاتی تەوقکردن ئەوەی پێشوازی دەکات دەستی درێژ دەکات و کەمێک لاری دەکاتەوە بەلای دەستی ڕاست بەتەواوی دەستی میوانەکەی دەخاتە ناو دەستی خۆی وەک لە وێنەی خوارەوە دیارە.

بەکارهێنانی زمانی جەستە لەکاتی گوتاردان

لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا، ئەلبێرت مێهرابیان، کە ئەندازیاربوو، بوو بە توێژەری پێشەنگی پەیوەندییە نازارەکییەکان، ئەو یاسایەی دۆزییەوە، کە هەندێکجار بە یاسای ٧-٣٨-٥٥ ناسراوە، ئەمەش بەو مانایە دێت، کە لە هەموو پەیامەکان تەنها ٧٪ زارەکییە (تەنها وشە)، ٣٨٪ دەنگییە (تۆنی دەنگ، تەجوید و دەنگەکانی تر)، ٥٥٪ لە ڕێگەی فۆرمەکانی پەیوەندیی نازارەکی (بێ وشە)ن. پەیامی نازارەکی ئەوەندە

گرنگە بۆ سەرکەوتن لە ژیاندا، کە تەنانەت سەرکردەکان لە زۆر بواردا پسپۆڕانی زمانی جەستەی کەسی بەکرێ دەگرن بۆئەوەی یارمەتییان بدەن باشتر پەیوەندیی بکەن بەبێ وشە و نازارەکی.

زمانی جەستە بریتییە لە پەیوەندییەکی ئاماژەکردن، کە بیرکردنەوە، هەستکردن، یان مەبەستەکان بە ڕەفتارە جەستەییەکان دەردەکەون، وەک دەربڕینی دەموچاو، دۆخی جەستە، ئاماژە، چاو تروکاندن، جوڵاندنی دەست و پەنجەکان. بۆئەوەی لەکاتی گوتارداندا زمانی جەستەت بە راست و دروستی بەکاربێنی، پێویستە ڕەچاوی ئەم خاڵانەی خوارەوە بکەیت: –

١. بۆ بەهێزکردنی متمانەت بەخۆت سنگ و قۆڵەکانت بکەرەوە و پشتت بە ڕێکوپێکی ڕابگرە. ئەم دۆخە باشترین دۆخی جەستەیە، کە وا دەکات هەناسەدانت باشتربێت، بۆیە هەست بە ئاسانکاریی زیاتر دەکەیت.

٢- زەردەخەنە بۆ ئامادەبووان بکە بۆئەوەی ئاسوودە بن، زەردەخەنەکردن بەهێزترین چەکە. زەردەخەنە کاریگەریی تایبەتیی هەیە، کە دەتوانێت یارمەتیت بدات بە ئاسانی پەیوەندیی لەگەڵ بینەرەکانت دروست بکەیت.

٣- بۆئەوەی بینەرەکانت بە شێوەیەکی لێهاتووانە بەشداربن، بە شێوەیەکی سروشتی بە قۆڵ و دەستەکانت ئاماژە بکە و بەرکەوتنی چاوت لەگەڵ بینەرەکانت هەبێت. مرۆڤەکان بە شێوەیەکی سروشتی مەیلیان هەیە گرنگی بدەن و حەزیان لێیە ئەو کسەی قسەیان بۆ دەکات سەیری چاویان بکات.

٤. بۆ دەرخستنی دەسەڵاتی خۆت و بڕاوبەخۆبوونت، کەمێک لەقسەکردن بووەستە، ئاماژەی بچووک و ڕەق بەکاربێنە، بەم شێوەیە ئامادەبووان متمانەیان بە تۆ دەبێت.

٥. بۆئەوەی جووڵە بە قسەکانت بکەیت، ئەو فەزای فیزیکییەی، کە لەبەردەستدایە بەکاربهێنە و پێیدا هاتووچۆبکە، ئەگەر باسی خاڵی یەکەم دەکەیت، ئەوا هەنگاوێک بڕۆ و باسی هەمان شت بکە و بە هەمان شێوە ٣/٢ هەنگاو بچۆ پێش و باسی خاڵی دووەم بکە. بەم شێوەیە کردارێک کە فەزا لەخۆبگرێت، قسەکردنت هاوئاهەنگ دەکات.

٦. بۆئەوە لەکاتی پێشکەشکردنەکەتدا، سەرنجی بینەرەکانت ڕابکێشیت، ، ئاماژەکانت هەمەچەشن بکە، وەک ئاماژەی کراوە، ئاماژەی بچووک وجوڵەکان، کە پەیوەندییان بە سەر و قۆڵەکانتەوە هەیە، هەروەک ئاماژەی دەستەکانت، کە تەنها دەستەکانت، یان تەنها سەرت دەگرێتەوە.

٧- بۆئەوەی سەرنجی ئامادەبووان بۆ لایەنە تایبەتەکانی گوتارەکەت ڕابکێشیت، ڕاستەوخۆ ئاماژەی پێبدە، لە هەمان کاتدا لەسەر شاشە سەیری بکە، بینەرەکەت چاودێری چاوەکانت دەکات و بەدوات دا دێت.

٨. بۆ بەرزکردنەوەی بەشداریکردنی بینەرەکانت، دەربڕینی کراوە بەکاربهێنە، ئەگەر دەتوانیت بەدەوریدا بڕۆن و بەرەو خەڵک بڕۆن.

ئامادەبووان هەرکاتێک دەرفەت هەبێت گوتاردەرێک لێیان نزیک ببێتەوە زیاتر سەرنجی قسەکانی دەدەن و ئارەزووی دەکەن.

٩. بۆئەوەی وەڵامی پرسیارێکی سەخت و سادە بدەیتەوە، بۆ ماوەیەک بوەستە، بە هێواشی هەناسە بدە (ئەمە ڕێگەت پێدەدات بیربکەیتەوە)، پاشان وەڵامی پرسیارە کراوەکە بدەرەوە، لەهەمانکاتدا سەیری چاوی پرسیارکەرەکە دەکەیت.

١٠- ئەگەر ئاواتەخوازیت بینەران چیرۆکەکەت بەباشی لێوەربگرن، لە قسەکانتدا ئاماژەی ئەرێنی و تێبینی ئەرێنی بخەڕوو، پابەندی بەکارهێنانی زمانی جەستەبە وەک: سەرجولاندن، ئاماژەی کراوە، زەردەخەنە.. هتد.

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان

1 -ئارام جەمال و د.دەرباز محەمەد، سیستەمەکانی هەڵبژاردن و شێوازی دابەشکردنی کورسی، پەیمانگای کوردی بۆ هەڵبژاردن، چاپخانەی رەهەند، چ١، سلێمانی ٢٠١٤.

2 -سیستمی بانگەشەکانی هەڵبژاردن ژمارە (٥)ی٢٠٢٠ی کۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان لە عێراق..

3 -عەونی بەزاز، یاسای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان- عیراق ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢ و هەموارکردنەکانی، ٢٠٠٩.

4 -یاسایی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن ژمارە ٦ی ساڵی ٢٠٠٨.

5 -جۆرج بیلاماریج، مەشقی میدیایی و پەیوەندیی کردنی ستراتیژی پێشکەوتوو، پەیمانگای دیموکراتی نیشتمانی NDI، ٢٠٠٦

6 -برایان تریسی، یاساکانی وتاربێژی، و:سوهەیب سەعید، سایاە بۆ چاپ و بڵآوکردنەوە، سلێمانی، ٢٠١٨.

7 -سکۆت بێرکن، دانپێدانانەکانی وتاربێژێک، نهێنییەکانی وتاردان لەبەردەم جەماوەردا، وەرگێڕان لەئینگلیزیەوە؛ بەرهەم ناودەشتیخانەی چاپ و پەخشی ڕێنما، سلێمانی ٢٠١٣.

سەرچاوە عەرەبییەکان

8 -براين أوداي، دليل اعداد الحملات السياسية الانتخابية، المعهد الديمقراطي الوطني للشؤون الدولية، لبنان،٢٠٠٤ .

9 -بلال فالح صهيود، مباديء إدارة الحملة الانتخابية، الدار البابلية، للدراسات والبحوث العلميةو بغداد، ٢٠٢٣

10 -جورج ميرسل، افضل الطرق للظهور في وسائل الاعلام، ت:حنان الغفري،الجمعية السورية للعلاقات العامة، ٢٠٠٥.

11 -حنان حيدر صاحب، فاطمة عبد الكاظم حمد، "التسويق السياسي وتشكيل اتجاهات الراي العام في مواقع التواصل االجتماعي، مجلة الباحث االعالمي، العدد،٣٩ ٢٠١٨،

12 -منى خيري الشوري، التسويق السياسي في الانتخابات الرئاسية و الانتخابات الامريكية انموذجا ٢٠٢٠، مجلة كلية السياسة والاقتصاد، العدد:٢٨، ابريل ٢٠٢٣.
13 -مارغريت سوليفان، مكتب صحفي مسؤول: دليل مطلع من الداخلو مطبوعات وزارة الخارجية الامريكية،٢٠٠٧.
14 - مالكوم بييل، كيف تلقي كلمة ناجحة، ترجمة انور الياس، دار الكتاب العربيو القاهرة،٢٠١٢ز
15 -ديل كارنجي ، فن الخطابة، ت: ذكرى عبدالرحمن، المكتبة الحديثة ناشرون، بيروت - لبنان، ٢٠٠٩.
16 -مروة عالم، تطبيق أسس التسويق السياسي وعلاقتها بالمشاركة السياسية للمواطن، رسالة ماجستير) القاهرة: كلية التجارة بجامعة عين شمس، ٢٠٠٨.
17 -محسن الندوي، إستراتيجية التسويق السياسي في الحملات الانتخابية، مجلة رهانات، العدد ،٤١، ٢٠١٧
18 -علاءالدين بسيوني، التسويق السياسي: تأصيل نظري، المجلة العلمية للبحوث والدراسات التجارية، جامعة حلوان- كلية التجارة، ع،٢ ،٢٠١٠ .
19 -علي الصاوي، دليل عربي لإنتخابات حرة ونزيهة، جماعة التنمية الديمقراطية، لبنان، ٢٠٠٥..
20 -أ.د عبدالله جاد وآخرون، استخدام الفيسبوك في التسويق السياسي لمرشح االنتخابات الرئاسية، مجلة بحوث التربية النوعية – جامعة المنصورة، عدد ،٣٣ يناير ،٢٠١٤ .
21 -محمد جاد المولى حافظ عويس، حملات الرئاسة الامركية على الانترنت، دراسة تحليلية خلال فترة من ١٩٩٢- ٢٠١٦ .
22 -سلامة موسى، أشهرالخطب ومشاهير الخطباء، مؤسسى الهتداوي للتعليم والثقافة، القاهرة, ٢٠١٢.
23 -طارق جوهر سارمةمي، تجربة المتحدث الرسمي يسن الواقع والتجربة، المؤسسث الحديثة للكتاب، لبنان، ٢٠١٤.

پێگە ئەلیکترۆنییەکان

24 - الذكاء الاصطناعي يهيمن على الاعلام في عام انتخابات مصيرية:
https://alarab.co.uk/%D8%A7%D9%84%D8%B0%D9%83%D8%A7%D8%A1

-

25 -رغد ابو راشد، نشأة الخطابة وتطورها، اخر تحديث ٢٩-٨-٢٠٢٣، الرابط: https://mawdoo3.com/%D9%86%D8%B4%D8%A3%D8%A9_%D8%A7%D9

26 -الشيخ على محفوظ، مجمل تاريخ الخطابة، حالها قبل الجاهلية واول من دون قواعدها، مقال نشر في موقع الالوكة الشرعية بتاريخ ٧-٥-٢٠٠٨، الرابط: https://www.alukah.net/sharia/0/2489/%D9%85%D8%AC%D9%85%D9%84-

27 -ميسون ابو الحب، هتلر استغل فن الخطابة للتأثير على مريديه، مقال نشر في موقع ايلاف بتاريخ ٢٦-١٠-٢٠١٥و الرابط : https://elaph.com/Web/News/2015/10/1050518.htm

28 -وەزیری گەیاندنی عیراق داوای قەدەخەکردنیب تیکتۆک دەکات، ماڵپەڕی کەناڵی ڕووداو، دواسەردان لە ٢٥-٣-٢٠٢٤، https://www.rudaw.net/sorani/middleeast/iraq/250320242

29 -قصة محمد القحطاني من التأتأة الى بطل العالم في الخطابةو فلم وثائقي، الرابط: https://www.youtube.com/watch?v=gTHEgpAiNQ4

30 -مركز الاعلام الرقمي DMC، dmc-iq.com/2024/02/24/ مركز-الإعلام-الرقمي-٣٢-مليون-مستخدم-لمو، تاريخ النشر: ٢٤-٢-٢٠٢٤، تاريخ الزيارة : ٢٣-٧-٢٠٢٤..

31 -

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

1. Ben Holse, What is a Campaign Plan and Why Do I Need One?, https://www.thecampaignworkshop.com/pillar/what-campaign-plan-and-why-do-i-need-one.
2. Brian Hocking and Jan Melissen, ICE IN THE DIGITAL AGE, washngton, 2015.
3. J. Brian O’Day, Political Campaign Planning Manual, A Step by Step Guide to Wining Elections, NDI,2003, p; 12.J. Brian O’Day, Political Campaign Planning Manual, A Step by Step Guide to Wining Elections, NDI,2003.
4. Brandon Blumenherst, how to write a comprehensive political campaign plan, https://www.ngpvan.com/blog/political-campaign-plan/.

5. Brendan Finucane, Campaign Strategies for a Successful Political Campaign, published in June 22, 2023, https://www.ecanvasser.com/blog/campaign-trategies?utm_term=&utm_campaign=Performance+MaxJ5MPddD5HDXkg4slDcyIaAie_EALw_wcB

6. Brian Tracy, speak toWin, Printed in the United States of America.,2008.

7. Blumler and Gurevitch, Crisis of public communication, Routledge, London and New York 1995.

8. Campaign Skills Handbook, Module 3 Research, Strategy and Targeting Preparing the Strategic Foundation for Your Campaign, p;2-3. https://www.ndi.org/sites/default/files/Module%203_Research%2C%20Strategy%20and%20Targeting_EN.pdf

9. Dona Van Natten, The Body Language of Politics: Decide Who is Lying, Who is Sincere, and How You'll Vote Paperback – January 7, 2020.

10. David B. Parker ,The Real Story Behind Abraham Lincoln’s ‘You Can Fool All the People’ Quote, https://time.com/4231031/fool-all-the-people-lincoln-quote/

11. Guidelines on Media analysis during election observation missions, Adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting, Strasbourg, 27 October 2005.

12. James Ski, 7 hand gestures you can use to be a more confident leader and speaker, https://www.linkedin.com/pulse/7-hand-gestures-you-can-use-more-confident-leader-speaker-james-ski.

13. Handling the media, by Karen Hurt, NDI, 2005 ttps://uk.indeed.com/career-advice/interviewing/media-interview?mna=&aceid=&gad_source=1&gclid=CjwKCAjw17qvBhBrEiwA1rU9wzijdZ4ZWZDwIiQwxAvMKT8u_JzMreekVkze4T5q2hI2tnujLbGb0RoCR88QAvD_BwE&gclsrc=aw.ds

14. HUNTER STUART , How to Prepare for a TV Interview, https://blog.propllr.com/how-to-prepare-for-a-tv-interview.

15. H. Thorgeirsdóttir, Comments on Media Monitoring During Election Observation Missions, Venice Commission, Council of Europe, 2004 (in CDL-AD(2004)047).

16. J. Brian O’Day, Political Campaign Planning Manual, A Step by Step Guide to Wining Elections, NDI,2003.

17. J. Habermas, Strukturwandel der Oeffentlickeit, Hermann Luchterhand Verlag, Neuwied 1962. P.55

18. Kirsten Baseley, Ways to Prepare for a TV Interview, https://blu-skycreative.com/6-ways-to-prepare-for-a-tv-interview/.

19. Kotler, P. and Levy, S. J. (1969). A New Form of Marketing Myopia. Journal of Marketing.

20. Kotler, Overview of Political Candidate Marketing - Advances in Consumer Research)
21. Kiran V, Importance of Body Language for Political Leaders, Jun 16, ٢٠٢٠, https://politicalmarketer.com/body-language-for-political-leaders/ 29-3-2024.
22. Kiran V, xPublic Speaking for Politicians: Tips for Improving Public Speaking Skills for Leaders, Jun 16, 2020. https://politicalmarketer.com/public-speaking-for-politicians/.
23. LILLIAN BROWN, your public best the complete personal appearance and media training guide, New York,2002.
24. Linda Rosencrancem, Technology journalist, What Does Media Mean? https://www.techopedia.com/definition/1098/media.
25. Lindsay Williams, what to wear on TV, https://themediacoach.co.uk/10-tips-wear-tv/
26. Matt Jones, What Donald Trump's hand gestures really mean, 17 July 2017, https://www.gq-magazine.co.uk/article/donald-trump-hand-gestures-politics.
27. Marguerite Hoxie Sullivan, A RESPONSIBLE PRESS OFF .
28. M. E. Price and P. Kruger, The Enabling Environment for Free and Independent Media, Programme in Comparative Media Law & Policy, Oxford University 2000
29. Noam Chomsky, "What Makes Mainstream Media Mainstream" ZMedia Institute, June 1997, http://www.zmag.org/zmag/articles/chomoct97.htm
30. Philip Kotler and Sidney J. Levy, "Broadening the Concept of Marketing," Journal of Marketing, vol.38, January 1969.
31. Political Campaign Roles and Responsibilities, linked in, https://www.linkedin.com/pulse/political-campaign-roles-responsibilities-dot-vote-wij8c.
32. R. Gritti, Post Comunismo e Media, Meltemi Roma 2001.
33. Sehrish Saba Raja, The Use of Social Media in Political Campaigns and Its Regulations, published nov 9,2023, https://www.linkedin.com/pulse/use-social-media-political-campaigns-its-regulations-saba-raja-euxhf
34. Scammell, M. (1998). The Wisdom of the War Room: US Campaigning and Americanization. Media, Culture & Society.
35. Sheren, Elaince, Schiffman – lean G., "political marketing research in the 2000 U.S. Election" (U.S.: Journal of political marketing, vol., 2, N2, 2002)
36. Social media's role in the 2024 US elections, https://www.verdict.co.uk/social-medias-role-in-the-2024-us-elections/
37. Social media's role in the 2024 US elections, https://www.verdict.co.uk/social-medias-role-in-the-2024-us-elections/?cf-view

38. Social media's role in the 2024 US elections, https://www.verdict.co.uk/social-medias-role-in-the-2024-us-elections/?cf-view

39. Social media in the 2020 United States presidential election, https://en.wikipedia.org/wiki/Social_media_in_the_2020_United_States_presidential_election

40. Susan Hutton, Beyond Words,article, https://lsa.umich.edu/lsa/news-events/all-news/search-news/beyond-words.html.

41. Shama, A. (1976). The Marketing of Political Candidates. Journal of The Academy of Marketing Science.

42. The secret body language of politicians, https://www.starsinsider.com/lifestyle/229093/the-secret-body-language-of-politicians

43. Top tips for preparing and doing media interviews, https://www.publicaffairsnetworking.com/advice/top-tips-for-preparing-and-doing-media-interviews

44. Winther-Nielsen, S. (2011). Politisk Marketing: Personer, Partier org Praksis. Copenhagen: Karnov Group. Wring D. (1997). Reconciling marketing with political science: theories of political. Journal of Marketing Management.

45. What is a presidential teleprompter? https://help.teleprompterpad.com/hc/en-gb/articles/9837075415453-What-is-a-presidential-teleprompter.

46. who owns the uk media ,report by reform colition, Published in October 2023